

T.C

ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİMİ ANABİLİM DALI

DEĞERLER EĞİTİMİNDE KORKU KÜLTÜRÜNÜN ETKİSİ

ASLIHAN ESRA ÇAKIROĞLU

MAYIS- 2013

T.C

ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİMİ ANABİLİM DALI

DEĞERLER EĞİTİMİNDE KORKU KÜLTÜRÜNÜN ETKİSİ

Yüksel Lisans Tezi

Hazırlayan

Aslıhan Esra ÇAKIROĞLU

Danışman

Prof. Dr. Ali GÜLER

MAYIS- 2013

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Aslıhan Esra ÇAKIROĞLU'na ait “ Değerler Eğitiminde Korku Kültürünün Etkisi” adlı çalışma, jürimiz tarafından Eğitim Programları ve Öğretimi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir. **(04.06.2013)**

Akademik Unvan ve Adı Soyadı

Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Ali GÜLER	İmza
Üye	: Prof. Dr. Süleyman ÇELENK	İmza
Üye	: Yrd.Doç.Dr. Tuncay ÖZDEMİR	İmza

Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nün Onayı

Prof. Dr. Soner DURMUŞ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ABSTRACT**THE EFFECT OF CULTURE OF FEAR ON VALUES EDUCATION****ASLIHAN ESRA ÇAKIROĞLU****THE THESIS OF MASTER DEGREE****TRAINING PROGRAM AND TEACHING DEPARTMENT****THE SUPERVISOR OF THE THESIS: PROF. DR. ALİ GÜLER****May, 2013, Page 194**

The role of the education system is great in assimilating the values that take important place in the countries' culture and lives at the institution and individual level and keeping them alive by transferring to the new generations. Teaching values to the children and youths at schools is very important for generating a healthy society. The events that often happen all over the world and spoil the social peace and confidence climate and disturb the social conscience have revealed the importance of values education and given way to preparing and applying values education in a programme framework.

As being the power which directs the people's behaviours, values and fears interact with each other. In this research in order to determine the effects of fear culture

on the Values Education, the relationship between the Values Education and Culture of Fear has been studied within the scope of available resources.

The question of ‘What is the effect of culture of fear on Values Education?’ forms the research’s problem sentence. In the research implemented programmes of Values Education with activities were studied, and field research was made at documentary quality by using the method of literature review. The problems and sub-problems were semitized within the scope of the data obtained from the resources.

As a result of research the effect of the culture of fear was manifested on the effectiveness of Values Education programme applied in all schools that are connected to the Ministry of Education at the compulsory education level, and the conclusion was reached that culture of fear has direct, negative and corrosive effects on Values Education applications.

Key Words: Value, Education, Values Education, Fear, Culture of Fear

ÖZET**DEĞERLER EĞİTİMİ'NDE KORKU KÜLTÜRÜNÜN ETKİSİ****ASLIHAN ESRA ÇAKIROĞLU****YÜKSEK LİSANS TEZİ****EĞİTİM PROGRAMLARI ve ÖĞRETİMİ ANABİLİM DALI****TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. ALİ GÜLER****Mayıs, 2013, Sayfa 194**

Ülkelerin kültür ve yaşamlarında önemli yer tutan değerlerin kurum ve birey düzeyinde benimsenmesi ve yeni nesillere aktararak yaşatılmasında eğitim sisteminin rolü büyüktür. Çocuk ve gençlere değerlerin okullarda öğretilmesi sağlıklı bir toplumun oluşturulması açısından son derece önemlidir. Tüm dünyada sıklıkla yaşanan sosyal huzur ve güven iklimini bozan ve toplum vicdanını rahatsız eden olaylar, değerler eğitiminin önemini gün yüzüne çıkarmış, değerler eğitimi bir program çerçevesinde hazırlanarak uygulanmasının yolunu açmıştır.

İnsanların davranışlarını yönlendiren güç olmaları nedeniyle değerler ve korkular birbiri ile etkileşim içerisinde. Bu araştırmada korku kültürünün Değerler

Eğitimi üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla Değerler Eğitimi ve Korku Kültürü arasındaki ilişki mevcut kaynaklar kapsamında saptanmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın problem cümlesini” Değerler Eğitimi’nde korku kültürünün etkisi nedir?” sorusu oluşturmaktadır. Araştırmada uygulanmakta olan Değerler Eğitimi programları ile etkinlikleri incelenmiş, literatür taraması yöntemi kullanılarak dokümanter nitelikte alan araştırması yapılmıştır. Kaynaklardan elde edilen veriler kapsamında araştırmanın problem ve alt problemleri irdelenmiştir. Araştırma sonucunda Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı zorunlu eğitim seviyesindeki tüm okullarda uygulanan Değerler Eğitimi programının etkililiğinde korku kültürünün etkisi ortaya konulmuş, korku kültürünün Değerler Eğitimi uygulamalarına doğrudan, olumsuz ve yıpratıcı etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değer, Eğitim, Değerler Eğitimi, Korku, Korku Kültürü

TEŞEKKÜR

Çalışmam süresince değerli görüş ve önerileriyle ufkumu genişleten ve beni yönlendiren tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Ali GÜLER' e, katkılarından dolayı Sayın Prof. Dr. Süleyman ÇELENK' e, yardım ve desteklerinden dolayı Sayın Yrd. Doç. Dr. Tuncay ÖZDEMİR' e, her zaman manevi destek ve sonsuz güvenleriyle yanımda olan Sevgili Ailem ve özellikle Canım Annem'e en derin teşekkürlerimi sunarım.

Etik İlkelere Uyulduğuna Dair Metin

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**Değerler Eğitiminde Korku Kültürünün Etkisi**” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim. 15.07.2013

Aslıhan Esra Çakıroğlu

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT.....	i
ÖZET.....	iii
TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	x

BÖLÜM I

1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem	4
1.2. Alt Problemler	5
1.3. Araştırmanın Amacı	5
1.4. Araştırmanın Önemi.....	6
1.5. Sayıtlılar	8
1.6. Sınırlılıklar	8
1.7. Tanımlar	8

BÖLÜM II

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR.....	10
2.1. Değerler Eğitimi	10
2.1.1. Değer Kavramı	10
2.1.2. Değer- Ahlak İlişkisi	16
2.1.3. Değer- Etik İlişkisi	20
2.1.4. Değerler Kültürü	27
2.1.4.1. Değerlerin Evrenselliği.....	31
2.1.4.2. Değerbilirlik	33
2.1.4.3. Yitik Değerler.....	35
2.1.5. Değerler Eğitimi ve İhtiyacı	38

2.1.6. Değerler Eğitimi ve Uygulamaları	42
2.1.6.1. Değerler Eğitimi Uygulamalarında Yer Alan Değerler.....	44
2.1.6.2. Değerler Eğitimi Uygulamalarında İzlenen Yöntem ve Teknikler	62
2.1.6.3. Değerler Eğitiminde Örgün Eğitim Programının Etkisi.....	66
2.1.6.4. Değerler Eğitiminde Yaygın Eğitim Programının Etkisi	70
2.1.6.5. Değerler Eğitimi Uygulamalarında Eğiticiye Verilen Görev ve Sorumluluklar	81
2.1.6.6. Değerler Eğitimi Uygulamalarında Okul Yönetimine Verilen Görev ve Sorumluluklar	89
2.2. Korku Kültürü	97
2.2.1. Psikolojik Bir Öge Olarak Korku.....	97
2.2.2. Korku Kültürünün Düşünce Boyutu	107
2.2.3. Türk Toplumunda Korku Kültürü	111
2.2.3.1. Türk Toplumunda Yabancılaşma ve Korku Kültürü.....	111
2.2.3.2. Korku Kültüründe Yurttaş Olmak	114
2.2.3.3. Korku Kültüründe Ötekileştirme	118
2.2.3.4. Globalleşme Süreci ve Ulusal Kimlik	120
2.2.3.5. Bir Yaşama Biçimi Olarak Korku Kültürü.....	127
2.2.4. Korku Kültürü Sürecinde Eğitim	131
2.2.5. Türk Eğitim Sisteminde Korku Kültürü	135
2.2.6. Eğitim Sisteminde Korku Kültürü ve Disiplin Sorunu	141
2.3. Değerler Eğitimi ve Korku Kültürü İlişkisi	154
2.3.1. Korku Kültürü ve Değerler	154
2.3.2. Korku Kültürü ve Değerler Eğitimi	157

BÖLÜM III

3. YÖNTEM 161

3.1. Araştırmanın Modeli	161
--------------------------------	-----

3.2. Verilerin Toplanması ve Yorumu	162
---	-----

3.3. Verilerin Analizi.....	162
-----------------------------	-----

BÖLÜM IV

4. BULGULAR VE YORUMLAR	163
--------------------------------------	------------

4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	163
---	-----

4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar	167
---	-----

4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar	172
---	-----

4.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	177
--	-----

BÖLÜM V

5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	183
----------------------------------	------------

5.1. Sonuç.....	183
-----------------	-----

5.2. Öneriler	185
---------------------	-----

KAYNAKÇA.....	187
----------------------	------------

TABLÖLAR

Tablo 2.1. Zulliger' e Göre En Sık Görülen Çocuk Korkuları.....	99
---	----

BÖLÜM I

1. Giriş

Değer konusu, yüzyıllar boyunca düşünürlerin ve toplumların yaşamına eşlik eden bir kavramdır. İnsanlar düşünme olgusunu yaşadığı zaman diliminden bu yana yaşamı anlamlı kılmak adına değerleri içselleştirmeye çalışmışlardır. Bütün bunların sonucunda erdemli bir bireyin ve toplumun sahip olması gereken değerlere vurgu yapılmıştır. Zamana ve mekana bağlı olarak değerlerin anlaşılmasında ve öncelik sıralamasında farklılıklar söz konusu olsa da, değerler önemini hiçbir zaman yitirmemiştir.

Değerler; bireylerin davranışlarını yönlendiren güç olmaları yönüyle psikolojiyi, toplumsal bir olgu olmaları yönüyle sosyolojiyi ve kültürden kültüre değişebilen bir yapıya sahip olması yönü ile de antropolojiyi ilgilendirmektedir. Değerlerin bu çok yönlü yapısı, “değer” kavramının tanımlanmasında farklı bakış açılarının oluşmasına sebep olmuş ve birçok değer tanımı yapılmıştır.

TDK Değeri; bir varlığın ruhsal, toplumsal, ahlaksal ya da güzellik yönünden taşıdığı düşünülen yüksek ya da yararlı nitelik olarak tanımlamıştır. (TDK,2011) Değerler, davranışlarımıza yol gösteren, rehberlik eden inançlar ve kurallardır. Eylem ve davranışlarımızın yerindeliğini, etkililiğini, güzelliğini ve ahlakiliğini belirlemeye hizmet eden ilke ve standartlar olarak davranışlarımıza yol göstermiş, rehberlik etmiş, inanç ve kurallar haline gelmiştir.

Taşpınar’ a göre; değer bir toplumun varlığını sağlayan, büyük çoğunluklar tarafından benimsenmiş ortak davranış biçimlerini oluşturan; kaynağını eğitim, sosyal, ekonomik, dinsel, ahlaki, psikolojik sistemlerden alan bir davranış tarzıdır. (Taşpınar, 2009 : 25) Değerler; olgun, iyi bir insan, uyumlu ve üretken bir vatandaş olmanın en önemli şartı olup bir insan olarak ne olduğumuz ve nasıl olmamız gerektiği konusunda

yolumuzu aydınlatır. Toplumsal ve ahlaki değerler hayatın amaçları arasında kabul edildiği ve uğrunda çaba harcandığı zaman hem bireyi hem de toplumu yüceltir.

Bir toplumun geleceği iyi yetişmiş ve sağlam karakterli insanlara bağlıdır. Toplumsal bütünlük ve huzurun sürdürülebilmesi, ancak değerlerin yeni nesillere aktarılması ile mümkündür. (Hökelekli; 2010: 7-8) Bir davranış ilkesi olarak değerler, kalıtsal olmayıp, yaşantılar sonucunda oluşmaktadır. Dolayısıyla değerler öğrenilebilir ve öğretilir olgulardır. (Aydın, 2010: 16)

Değerlerin kazandırılması ailede başlar ve okullarda formal bir yapı içerisinde devam eder. Öğrenim çağındaki her bireyin olumlu ahlaki ve insani nitelikler kazanması, uygun tercihlerde bulunup doğru kararlar vermesi ve iyi davranışlar ortaya koymasına yardımcı olacak değerler ve becerilerle donanımlı olarak yetiştirilmesi eğitim kurumlarının hedefleri arasındadır. Bu nedenle aile, toplum ve okulun başlıca hedefleri arasında temel insani değerleri içselleştirmiş bireyler hedefi vardır. Okulların temel amacı; akademik açıdan başarılı aynı zamanda temel değerleri içselleştirmiş bireyler yetiştirmektir.

Türk Milli Eğitiminin amaçlarında öncelikle ahlaki, manevi değerleri benimseyen, beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli, sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip bireyler yetiştirme ön plana çıkarılmıştır. (Ekşi; 2003 : 79-80) Milletlerin kültürlerinde önemli yer tutan değerlerin kurum ve birey düzeyinde benimsenmesi ve yaşatılmasında eğitim sistemlerinin rolü büyüktür. Çocuklarımıza değerlerimizin okullarda öğretilmesi sağlıklı bir toplum oluşturmak açısından son derece önemlidir.

Ancak tüm dünyada sıklıkla yaşanmaya başlayan, toplumların vicdanını yaralayıcı ve güven sarsıcı olaylar sonucunda Batılı refah toplumlar, insan yetiştirme düzenindeki yetersizliği ve isabetsizliği fark etmekle birlikte, evrensel, insani ve ahlaki değerlerden beslenen olumlu iyi bir karakter yapısı geliştirme yönünde düzenlemeler yapmayı okul eğitiminin bir parçası olarak görmeye başlamışlardır. Bu paradigma değişikliği eğitimde yeni bir anlayış ve uygulamanın yolunu açmıştır. Bunun adı Değerler Eğitimi'dir. (Hökelekli; 2010 : 4)

Değerler eğitimi ayrı bir program değil bütün ders programları ile bütünleşmiş bir programdır. Formal ve informal programın bütünleşmiş yapısı içinde değerler kazandırılmalıdır. (Taşpınar, 2009: 29) Kişi benliğini oluşturmak için başka kişilere muhtaçtır. Bir insanın çevresindeki diğer insanlarla kurdukları bağlar o insanın kendi isteklerini, davranış ve düşüncelerini anlamlandırmasını sağlayacaktır. Davranış ve içsel isteklerinin diğer insanlarda bıraktığı tepkilere bakarak etrafındaki insanların sosyal geri bildirimlerine göre davranışlarında değişiklik yapabilecektir.

İlköğretim ve ortaöğretim düzeyinde öğrencilere değer kazandırmak, onların olumlu gelişmelerinde önemli bir yere sahiptir. Eğitim sisteminin amaçlarına ulaşmasında en önemli etkenlerden biri olarak nitelendirebileceğimiz öğretmenlerin bu misyonu yüklenerek mesleki değer, tutum ve davranışları ile okullarında değer kazandırmaya ilişkin davranış sergilemeleri gerekmektedir.

Eğitmenler öğrenciye değerli olduğunu göstererek en genel etik kuralları öğretebilir. Yaşam hakkının kutsallığı, bencillikten ve benmerkezcilikten çıkarak diğer insanların ve canlıların da varlığının göz önünde bulundurulması, hoşgörünün gerekliliği, vicdani değerlerin geliştirilmesi, yardımlaşma gibi hayati değerlerin öğrenci tarafından içselleştirilmesinde eğitmenin çok büyük rolü vardır.

Bu bakımdan formal ve informal programın değerler eğitimi açısından uyumlu olması gerekmektedir. Bunun sağlanmaması durumunda çatışmaların meydana gelebileceği sonucuna varılabilir. Meydana gelebilecek çatışmalara örnekleri Taşpınar (2009 : 29) şu şekilde sıralamıştır:

- Demokratik birey, aşırı otoriter öğretmenle yetiştirilemez.
- Katılımcı demokrasi hedefine, demokratik olmayan okul yönetimi anlayışıyla ulaşılamaz.
- “Temizlik imandandır.” Yazıp, temiz olmayan lavabolarla temizlik anlayışı kazandırılmaz.
- Paylaşma ve takım ilkesi, yarışmacı-bencil birey yetiştirmeyi körükleyen sınavlar varken uygulanamaz.

- Öğretmen, işbirliğinin önemini sürekli vurguluyor ancak yarışmacı bir öğrenme yaklaşımı izliyorsa uyum yoktur.
- İyi insan “ne kadar matematik o kadar iyi insan” demek değildir.
- Ders kitapları demokratik vatandaşlık için aktif katılımdan bahsediyor ancak kurallar empoze ediliyorsa, orada aktif katılım değil boyun eğme değeri kazandırılıyor demektir.

Bu durumda öğrencilerin öğretmene ve okul yönetimine dolayısıyla okula olan güven duygusu zedelenir. Güler (2004:2) güven duyguları sarsılan bireylerin korkuyu bir yaşam biçimi olarak kabul ettiğini, Türk toplumunda eğitim-öğretim süreci ister örgün boyutta isterse yaygın boyutta olsun korkuya dayalı olduğunu belirtmiştir. Korku kültürünün egemen olduğu bir toplumda belirlenen kuralların uygulanabilirliği, yaptırım araçlarının gücü ve uygulanabilirliği ile paralellik gösterir. Değer kültüründe ise insanları belli ilkelere uydurmak için dışsal baskılar kullanmak çok gerekemeyebilir. Bu durumda etik değerler, işbirliği, güven, saygı gibi kavramlar değer kültüründe; yolsuzluk, rüşvet, güvensizlik, saygısızlık, vurdumduymazlık gibi kavramlar korku kültüründe öne çıkar. (Güler, 2008: 16)

Onurlu bir yaşam için insan eylemlerini yönlendiren korku ve disiplin değil, değerler olmalıdır. Korkudan kaynaklanan disiplin, korku kaynağı ortadan kalktığı zaman kaybolur. Değerlerden kaynaklanan iç disiplin ise, değer değişmediği sürece devam eder. İnsan eylemleri üzerinde güçlü bir etkiye sahip olan değerler herhangi bir toplumsal baskıya gerek kalmaksızın davranışa dönüşürler. Bu ise değerlerin içselleştirilmesidir. (Kaymakcan, 2010:10)

1.1. Problem

“Değerler Eğitiminde korku kültürünün etkisine ilişkin literatürdeki görüşler nelerdir? “ sorusuna cevap aranmaktadır.

1.2.Alt Problemler

Yukarıda belirtilen problem cümlesine paralel olarak, araştırmanın alt problemleri şu şekilde sıralanabilir:

- a) Değerler eğitiminde örgün eğitimin etkisine ilişkin literatürden elde edilen görüşler nelerdir?
- b) Değerler eğitiminde yaygın eğitimin etkisine ilişkin literatürden elde edilen görüşler nelerdir?
- c) Eğitici- eğitilen etkileşiminde korku kültürünün etkisine ilişkin literatürden elde edilen görüşler nelerdir?
- d) Korku kültürünün değerler eğitimi üzerindeki etkisine ilişkin literatürden elde edilen görüşler nelerdir?

1.3. Araştırmanın Amacı

Okulların bireylere olumlu davranışların kazandırılması, geliştirilmesi ve sürdürülmesinde önemli bir görevi bulunmaktadır. Eğitimin hedeflerinden biri toplumun ortak değerlerini yeni yetişen nesillere aktarmak ve öğretmektir. Değişen değerlerin yerine uygun olan yeni değerler koyarak bunları davranış haline getiren bireyler yetiştirmektir. Çocukların ve gençlerin iyi insan, iyi vatandaş; kendisiyle ve çevresiyle barışık, uyumlu kişilikler ve sağlam karakterli bireyler olarak yetişmelerine yardımcı olmaktır.

Okulda öğrenciye bütün eğitim sürecini içine alacak şekilde değerler eğitimi verilmesi ilke olarak benimsenir ve o doğrultuda hareket edilirse, öğrencinin sağlıklı bir biçimde değerleri öğrenmesi ve davranış değişikliklerini tecrübe ederek toplumda üzerine düşen rolü icra etmesi mümkün olur. Değerler eğitiminin okulda topyekün eğitimi içine alacak şekilde verilmesinde hiç kuşkusuz, eğitim yöneticileri olarak okul müdür ve yardımcılara, eğitim rehberleri olarak öğretmenlere, eğitim çalışanları olarak diğer memur ve teknik elemanlara ve hizmetlilere, ahlaki bir kurum olarak okulda çalışan herkese görev düşmektedir.

Bu sebeple çalışanların faaliyetlere gönüllü ve içten katkı yapmasını sağlamak için örgütsel anlamda değerler kültürünü egemen kılmak gerekir. Değerlerin öğretilmesinde etkili olan bu unsurlar, eğitim kurumlarında ve toplumsal yaşamın tümünde dikkate alınmalıdır. Çünkü değerlerin kazanılması sürecinde birey, toplumu oluşturan diğer kişilerle etkileşime girer, onları örnek alır ve ödüllendirilen davranışları tekrar eder. Böylece birey tarafından değerler, içselleştirilir ya da oluşturulur.(Akbaş; 2008:343)

Bu araştırmanın amacı; son yıllarda önemini hissettiren değerler eğitiminde korku kültürünü irdeleyerek problem ve alt problemleri içeren sorulara yanıt aramaktır. Araştırmanın, değerler eğitimi program ve uygulamalarına, özellikle son dönemlerde yapılan değerler eğitimi projelerinin kalıcılığına ışık tutacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda elde edilecek araştırma sonuçlarının değerler eğitiminde; eğitici, eğitilen, eğitim kurumları ve eğitim programlarının düzenlenmesi ile geliştirilmesine katkı sağlamasıyla birlikte, kazandırılan değerlerin kalıcılığının sağlanmasına yardımcı olması öngörülmektedir.

1.4.Araştırmanın Önemi

Eğitim alanında özellikle son yıllarda yapılan tartışmalar ve öne atılan yeni kuramlar, eğitimin asıl hedefinin öğrencinin bilişsel fonksiyonlarını ve bilgi haznesini geliştirmekten çok daha öte olduğunu savunmaktadır. Toplumun arzu edilen medeniyet düzeyine ulaşması için toplumu meydana getiren bireylerin belli ilke ve davranışları “değer” olarak kabullenmeleri gerekir. Değerler, insan davranışlarına etki eden, iyiye-güzele yönlendiren, bireyi ve toplumu ayakta tutan unsurlardır. Bu noktada eğitimde değerler ve değerler eğitimi konusu hayati önem taşımaktadır.

Toplumda meydana gelen sorunlar, bireyleri bunalıma iten çıkmazlar, intihar, uyuşturucu kullanımı, cinayet işleme gibi sapmalar, bazı yönlerin eksik kaldığına ilişkin sorgulamalara neden olmuştur. Bugün tüm dünyada değerler ve eğitim konusu çok ciddi biçimde tartışılmakta, değerlerin eğitim ve toplumsal yaşam üzerindeki etkisi araştırılmakta, eğitim sistemleri bu çerçevede yeniden ele alınmaktadır.

Toplumun sahip olduğu değerleri dikkate almayan, bu değerleri sosyalleşme-toplumsallaşma sürecindeki bireylere aktarma yükümlülüğünü görev edinmeyen ve değerlerin eğitim sürecinde motive edici bir unsur olduğunu kabul etmeyen bir eğitim sisteminin başarısı beklenenin çok altında olacaktır. Bunun yanında toplumun önem vermediği değerleri bireylere yüklemek üzere baskıcı bir tutum sergileyen eğitim sistemi, toplumun ve bireylerin eğitime bakışını olumsuz yönde etkileyecektir.

Değerler eğitimi sırasında öğretmenler, öğretilmek istenilen değerleri benimsemiş model olurlar ve sınıf içinde ortak bir doku oluşturlar. Bununla birlikte öğrencilere sorumluluk ve paylaşım fırsatı vererek, iyi ve kötü sonuçlarıyla davranışların taşıdıkları olumlu ve olumsuz değerleri hissettirirler. Ayrıca öğrencilere karar verme olanağı tanıyarak, ortaklaşa çalışmayı teşvik ederek; tartışma ortamları oluşturarak, başkalarına yapılmış kötü bir davranışın kendilerine yapıldığında neler hissedeceklerini düşündürerek; içinde ahlaki ikilem içeren hikayeler üzerinde tartışma ortamı oluşturarak değerlerin kazandırılmasına yardımcı olurlar.(Hökelekli, Gündüz; 2007: 389-390)

Değerler kültüründe bir işe, içten değer verildiği için yapılmaktadır. Korku kültüründe ise dışarıdaki baskılar etkili olmaktadır. Korku kültüründeki insanları , ödül,ceza,sosyal çevre, korku gibi daha çok dışsal faktörler etkiler. İnsanlar bu dışsal faktörler aracılığıyla kontrol edilir. Dışsal faktörlerin etkisi ortadan kalktığında, insanlar daha farklı davranma eğilimi taşırlar.(Erdem; 1996: 246)

Bu noktada değerler eğitimi ve eğitim sisteminin işlerliğini sorgulamak mümkündür. Uygulanan programların hedeflerine ulaşma derecesinin belirlenmesi programın etkililiğini ortaya çıkarır. Sistemin ve programın hedeflerine ulaşmasını engelleyen unsurların tespit edilerek, bunların sebeplerinin ve ortaya çıkardıkları sonuçların belirlenmesi; uygulanan program, program elemanları ile yönetiminin amaca uygun şekilde düzenlenip geliştirilmesinde büyük bir öneme sahiptir.

Amacına ulaşmayan ya da beklenen etkiyi tam olarak elde edemeyen ve gerçekleşen davranışın kalıcılığını sağlayamayan bir programın etkisiz ve eksik

olduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan konu ile ilgili yapılan araştırma sonuçları ve tespitler eğitim sisteminin çağın ve toplumun beklentilerine cevap verebilmesi açısından son derece değerli olup, programın güncellenmesi noktasında büyük önem arz etmektedir. Korku kültürünün değerler eğitimi üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla yapılan araştırmanın değerler eğitimi ve eğitim programlarında yapılması muhtemel düzenlemelere yardımcı olması planlanmaktadır.

1.5. Sayıtlar

Araştırmada literatür taraması ile ulaşılabilen kaynakların geçerli ve güvenilir bilgiler verdiği; aynı zamanda örnekleme belirtilen koşul ve sınırlılıklar içinde evreni temsil yeterliğine sahip olduğu sayıtlısına dayanmaktadır.

1.6.Sınırlılıklar

Araştırma yazılı ve sanal kaynak olarak ulaşılabilen dergi, kitap, bildiri, makale, tezler ve Değerler Eğitimi yönetmeliğine uygun olarak hazırlanmış kılavuz kitaplar ile sınırlandırılmış olduğundan araştırma sonuçları da sadece bu kaynaklar doğrultusunda değerlendirilebilir.

1.7.Tanımlar

Araştırmada kullanılacak bazı özel kavramların tanımları aşağıda verilmiştir.

Değer: Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü. (Türkçe Sözlük,2011)

Eğitim: Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye. (Türkçe Sözlük,2011)

Korku: Bir tehlike veya tehlike düşüncesi karşısında duyulan kaygı, üzüntü. (Türkçe Sözlük,2011)

Değerler eğitimi: Değerleri öğretmek için açık bir girişim. (MEB, 2013)

Kültür: Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü. (Türkçe Sözlük, 2011)

Korku Kültürü: Toplumsal anlamda tüm ilişki ağının korku temeline dayandığı ve insanların gerçekleri görmelerine, algılamalarına engel olarak yaşama eşlik eden bir oluşumdur. (Güler, 2008: 7-9)

BÖLÜM II

2. Kuramsal Çerçeve ve Literatür

2.1. Değerler Eğitimi

2.1.1. Değer Kavramı

Düşünce tarihi boyunca her çağda insan için “ideal” tanımlar yapılmış ve insan her zaman ontolojik (varlık bütünündeki yeri), epistemolojik (bilme imkanları) ve etiksel (eylemlerin moral değeri) açısından problem edilen bir varlık olmuştur. (Kale, 2007: 313) İnsan sürekli bir sorgulama içindedir. Yaşadığı dünyanın yapısını ve işleyişini inceleyerek, hayatın değerini ve amacını araştırır. Bunun için varlık –ruh ilişkisini anlamlandırmaya çalışır. Elde ettiği bilgilerin güvenilirliğini sorgular. Yaşamı daha anlamlı kılmak için; iyi, doğru, ve güzelin özelliklerini bilmek ister. Bu isteğini felsefe ile karşılar. (Uyanık, 2010: 40)

Felsefe; genel anlamıyla varlık (ontoloji), bilgi (epistemoloji) ve değer (axioloji) alanlarıyla ilgili sorunları sistematik, rasyonel ve eleştirel bir tarzda “değer”lendirmeyi ifade eder. (Uyanık, 2007: 438) Felsefe, bireyin kendisiyle yaşamı arasında bağlantı kurarak, nesneleri, evreni ve değerli (önemli) gördüklerini çözümleme, anlamlandırma ve değerlendirme çabasıdır.

İnsan anlamlarla yaşayan bir varlıktır. Çevresindeki her şeyi sorgular ve yorumlayarak anlamlandırmaya çalışır. Bu eylem onu “değer”e ulaştırır. Değerler anlamın içindedir. Dolayısıyla insan anlamsız yaşayamayacağı gibi değersiz de yaşayamaz. İnsan değer yargısı veren, değer üreten bir varlıktır. (İnam, 2009: 85)

Bilimsel, ekonomik, sosyal, ahlaki, estetik, siyasi ve dini alanda, diğer bir deyişle insanla ilişkili her alanda değer kavramından söz edilmektedir. Değerlerin bu çok yönlü yapısı “değer” kavramının tanımlanmasında farklı bakış açılarının oluşmasına sebep olmuş ve birçok değer tanımı yapılmıştır.

Aydın (2010) değeri; bir nesneye, varlığa veya faaliyete bireysel ve toplumsal açıdan tanınan önem ya da üstünlük şeklinde ifade ederken, Püsküllüoğlu (2003); “nesnelerin ve olayların bir toplum,bir sınıf ya da bir insan yönünden taşıdığı önemi belirleyen niteliği ya da bir toplum, bir sınıf, bir insan için önem taşıyan nesne ya da olay” olarak tanımlamaktadır. (Akt. Erdoğan, 2007:397)

Bir başka açıdan değer; özel eylemleri ve amaçları yargılamada temel bir standart sağlayan ve bir grubun üyelerinin güçlü duygusal bağlılıklarıyla oluşmuş soyut genelleştirilmiş davranış prensipleridir. (Akt.Özensel, 2007 :744) Diğer bir açıdan ise Rokeach değer kavramını, belirli bir davranış ve var oluş amacının kişisel ve toplumsal olarak karşıtlarına tercih edilmesine dair kalıcı bir inanç olarak tanımlanmaktadır.(Akt. Sağnak, 2007:715)

Türk Dil Kurumu (TDK) Büyük Türkçe Sözlük’te “değer” sözcüğüne karşılık olarak yedi farklı tanım bulunmaktadır.,

1. Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet.
2. Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, kıymet, paha, valör.
3. Üstün nitelik, meziyet, kıymet.
4. Üstün, yararlı nitelikleri olan kimse
5. Kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey.
6. Bir değişkenin veya bilinmeyeninin sayı ile anlatımı.
7. Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü.

TDK tarafından yapılan bu tanımlardan 2. ve 6. matematiksel tanımlar olup diğer değer tanımları değerın sosyal bilimlerle ilişkili tanımlarıdır. Ayrıca bu tanımlardan 4. ve 7.’si eğitim bilimleri ile ilgili tanımlardır.

Bülent Dilmaç değerlerin özelliklerini dört maddede özetlemiştir. (Akt. Kaymakcan, 2010:10)

1. Toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgulardır.
2. Toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığı ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılan ölçütlerdir.
3. Sadece bilinç değil, duygu ve heyecanları da ilgilendiren yargılardır.
4. Bireyin bilincinde yer eden, davranışı yönlendiren güdülerdir.

Bu özelliklere ek olarak Karakaya (2007) değerlerin, aşağıdaki özelliklere de sahip olması gerektiğini belirtmiştir. (Akt. Karakaya, 2007: 204)

- Değerler belirli durumları aşmaya yöneliktir.
- Olayların ve insanların gelişimine rehberlik eder.
- Önceki değerlerin oluşturduğu bir sistemin diğer değerlerde oluşturduğu öneme bağlı olarak düzenlenir.

Değer; insan davranışını yönlendirmesi ve bir inanç özelliği bulunmasından dolayı subjektif nitelik taşımasına rağmen diğer özellikleri ile birey ve toplum üzerinde oldukça önemli bir etkiye sahip olması nedeniyle aynı zamanda objektif nitelikler de taşır. Diğer bir deyişle suje (özne) tarafından ortaya konması bakımından subjektif (öznel), duyu verileri tarafından ortaya konması ve/veya aşkın bir nesneye (ilahi bir varlığa) ait olması bakımından da objektif (nesnel)dir. (Uyanık, 2007: 438 ve Bolay, 2007: 64)

W. Windelband'ın ifadesiyle, bir değer felsefesi olarak görülen felsefenin öznelci ve nesnelci bakış açılarına göre farklı sınıflamaları vardır. Bunlar; hedonist (haz- acı), bilişsel veya bilgi değerleri (doğru- yanlış), ahlaki değerler (iyi- kötü), estetik değerler (güzel- çirkin), dini değerler (günah- sevap)dir. (Akt. Uyanık, 2007: 438)

Değerlerle ilgili birçok sınıflandırma yapılmıştır. Bunlar evrensel değerler, toplumsal değerler, aile değerleri, bireysel değerler ve örgütsel değerler olarak çeşitlere ayrıldığı gibi başka bir sınıflamaya göre; estetik, teorik/ ilmi, iktisadi, siyasi, sosyal, ve dini değerler olarak da ele alınabilirler. Bununla birlikte değerleri maddi ve manevi, milli ve evrensel, soyut ve somut, olumlu ve olumsuz değerler şeklinde gruplandırmak da mümkündür.

Değerle çoğu zaman iç içe bulunurlar. Örneğin milli değerler aynı zamanda evrensel, ahlaki bir değer aynı zamanda toplumsal bir değer niteliği taşır. Eşitlik ve adalet, büyüklere saygı gösterme gibi... Değerlerin bu iç içe yapısı onun birçok bağlamda ele alınabilmesinden kaynaklanmaktadır. Değer kavramı; hem eylemi gerçekleştirenle, hem eylemle gerçekleşenle, hem de eylemin gerçekleştiği ortam bağlamında değerlendirilebilir.

Değerlerden soyutlanmış bir yaşam düşünmek olanaksızdır. İnsan anlamlarla yaşayan bir varlıktır. Dolayısıyla değer kavramından kurtulma imkânı yoktur. Ayrıca değer; onu meydana getiren kişiden bağımsız olarak da ele alınamaz. Değer kavramı insanla birlikte anılan bir kavramdır. İnsan, değerleri bu dünyaya sokan ve ona anlam veren bir aktördür. Bir değer atfedici var olduğu için değer vardır. Bu yönüyle insan diğer canlılardan ayrılır. (Poyraz, 2007: 84)

Fertler, içerisinde doğdukları dünyanın, kültürün, bunların varetmediği değerlerin sayesinde benlik kazanırlar. İnsanileşirler. Değerlerle kurulan dünyada, insan biyolojisini aşp, yapıp etmelerinde hayvani olandan uzaklaşır. Böylece insan hayvandan sadece düşünen yahut akleden bir varlık oluşuyla değil, aynı zamanda değerlere bağlanması, onlara göre hareket etmesi ve değer var etmesiyle de ayrılır. (Tozlu, 2007: 180)

Değerlerin yaratıcısı, koruyucusu ve yaşatıcısı bizzat insandır. Değerler ile insan arasındaki ilişki karşılıklıdır; değerler insanları, insanlar değerleri yaşatır. (Akt. Gömleksiz, 2007: 728) Yaşam içerisinde değer ile insan arasında “varlık- varoluş- hayat” olarak döngüsel bir bütünlük söz konusudur.

Değerler esas itibariyle metafizik olana (varlık ve varoluş eksenine) aittir. Her şeyden önce bir değer anlayışına sahip olmak demek, var olmayı ve varoluşu şart kılar. (Yavuz, 2007 :90) Değer kavramı ontoloji, epistemoloji ve pratik tecrübelerle doğrudan bağlantılıdır. Ontolojik açıdan değerler, varlığını insanın manevi (tinsel) yönünde ya da yaratılışında bulur. Değerler gerçeklik dünyasının dışında varolan ideler olarak duyumla algılanamayan ideal/ düşünsel varlıklardır. Bu ideal apriorik varlıklar mantıksal ve matematiksel nesnelere benzer biçimde insan manevi boyutunda ya da onun aracılığıyla varolurlar (Akt. Kılıç,2007: 605)

İnsan, değerlerini varlıklarla kurduğu ilişkiler sonucunda meydana getirir. Eylem sonucunda ve eylem ya da sonuç hakkında belirtilen değer yargısı, eylemin değerine ilişkindir. Epistemolojik açıdan bireyin düşünce ve idrak çerçeveleri “değerlendirme” süreçleriyle bir sonuca ulaşarak şekillenir. Bilgi ölçerken, değerler değerlendirilir. Dolayısıyla değerler hem bilginin kaynakları, hem de sınırlarını çizmede açık/ kapalı olarak devrededir. Pratik açıdan ise, mutlak hayra ulaşmada doğru eylemlerin yapılması gerekli olduğundan, değerlerle pratik uygulamalar arasında çok sıkı bir ilişki vardır. (Yavuz, 2007:107) İnsan eylemlerini seçerken ve yerine getirirken değerler büyük ölçüde belirleyici olurlar. Bireyin ölçü ve koruyucu olarak gördüğü değerlere bağlılığı onları bir inanç kaynağına dayandırmasındandır. Değerler, gücünü inançtan (inanılmış olmaktan) alan duygu ve bilgilerimizin bir düzen içine yerleştirilmiş şeklidir. Bolay’ın (2007) deyişiyle;

“Bilgi tatmin edebilir ama inanmak huzur verir.”

Bolay (2007)’a göre; değer koymak, bir gaye koymaktır. İnsanın bilgisi, zihni,şuuru, ruhu daima gelişmek, genişlemek, derinleşmek, büyümek ister. Yaşayış, tecrübe ve anlayış bakımından gelişmeyen kimse; durağan, donuk ve darlaşmış insandır. Bundan dolayı hayatın esas gayesi aşkınlıktır. Aşkınlık, hem kendi kendisini aşma hem de Aşkın varlığa ulaşma çabası anlamındadır.(Bolay; 2007: 62-64) Dolayısıyla toplumlarda geçerli olan değerler, toplumlardaki insanların inançlarına dayanır.

Birey sahip olduğu değerlere uygun tutum ve davranış geliştirir. İnsan davranışı değerleriyle şekillenir. Davranış bilimciler ve sosyal psikologlar bir yandan bireysel tutum ve davranışları, bilişsel süreçleri etkilediğini; diğer yandan toplumun kültürel kalıplarıyla etkileşimde bulunduğunu ve onları yansıttığını kabul etmektedirler. Bireylerin her davranışları dolaylı ya da dolaysız olarak değerler tarafından yönlendirilmektedir. (Akt. Bolat ve Beceren, 2010: 59)

Değerler bu yönüyle, kendileri de dahil olmak üzere insanları ve olayları değerlendirmede kullandıkları ölçütler; ideal ve arzu edilen davranış ve yaşam biçimlerini ifade eden, belirli somut koşulları ve nesneleri aşan üst düzey kavramlar; veya doğru kararlara varılmasında bireylere yardımcı olan genel ilkeler gibi çeşitli şekillerde ele alınmaktadır. (Akt. Sağnak; 2007:715, 716)

Değer hükümleri, ideal davranış biçimleri ya da hayat amaçları ile ilgili inançlar, davranışları yönlendiren ölçütler olarak; bir konuda neye ne kadar önem verileceğine, neyin doğru veya yanlış, neyin güzel veya çirkin, neyin faydalı veya zararlı olduğuna ilişkin karar vermede başvurulacak kriterlerdir. (Şentürk, 2010: 54)

Değerler, kendimizi başka insanlara tanıtmada, başkalarının davranışını ve kendi davranışımızı yargılamada, kendimizi başkalarıyla karşılaştırmada, başkalarını ikna etmede temel oluşturur. (Akt. Sağnak, 2007: 715) Sahip olunan değerler birey veya grup olarak birbirinden bağımsız değildir. Ortak yaşanmışlıkları bulunan insanların kültürel, tarihsel, geleneksel, dinsel ve felsefi değerleri bir bütünlük ve uyum içerisinde. Bu bütünlüğe değerler sistemi adı verilmektedir. Yaşanılan tecrübeler yardımıyla değerler üretilerek değerler sistemi oluşturulur.

Hayat boyu birlikte olunan çeşitli grup ve kurumlarda gerçekleşen planlı ya da plansız öğrenmelerin tamamı bireyin değerler sistemini oluşturmaya katkı sağlar. Bazen olumlu bir örnek ona neyin yapmaya değer olduğunu anlatırken bazen de olumsuz bir örnek neyin değersiz olduğu konusunda fikir yürütüp sonuca ulaşmasını sağlayabilir. (Kaymakcan; 2010:10)

Değerler sisteminin insan davranışları üzerinde oldukça önemli etkileri bulunmaktadır. Toplamların sosyo-kültürel yapısını oluşturan değerler sistemi toplumun sahip olduğu ahlak, din, bilim, sanat ve felsefe gibi özellikleri ile onun özünü yansıtır.

Değerler toplumda en güçlü sosyal kontrol araçlarıdır. Değerler sistemi kişilerden neyin istendiğini, kişilere neyin yasaklandığını, neyin ödüllendirildiğini ve neyin cezalandırıldığını belirler. (Akt. Okumuş; 2010: 29)

Günlük hayatın akışını organize ederek toplumsal olay ve olgular üzerinde belirleyici rol oynayan toplumsal değerler; toplumu ayakta tutan dinamik unsurların başında gelir. Tarihsel ve kültürel birikimler davranışlara yansiyarak nesilden nesile yaşanarak devam etmektedir. Kişilerarası ilişkilerden doğan kültürel değerler, kültürün öğeleri üzerine kurulur. Her zaman bir seçimi vurgulayarak yapılması gerekeni bulmak için rehberlik ederler. Ne yapmamız ve nasıl yapmamız gerektiği konusunda “ iyi olanı yapıp, kötü olandan kaçınmak” bir tercihi belirtir. Değerler, davranışlara kaynaklık

ederek “iyi- kötü”, “güzel- çirkin”, “doğru- yanlış” arasında bir ayrım yapmayı ve tercihte bulunmayı sağlar. Yapılan tercihler bireysel olmakla birlikte çevre, kültürel birikim, din ve /veya dünya görüşü faktörlerinin etkisi altında bulunmaktadır. Değeri kültürden bağımsız düşünmek olanaksızdır.

Uyanık (2010) ‘ın belirttiği gibi kültür; paylaşılan değerler, simgeler ve inançlar bütünüdür. Değerlerin oluşumunda kültürün, kültürün yapısında değerlerin önemi büyüktür. Bu açıdan “değer” ile “kültür” birbirinden ayrılmaz iki kavramdır.

2.1.2. Değer- Ahlak İlişkisi

İnsan daima bir toplum içinde ve o toplumla karşılıklı ilişki halinde yaşar. Bir topluluğun yaşamı kurallarla belirlenir. Bu kuralların amacı topluluğu oluşturan bireyleri baskı almak ya da sınırlandırmak değil, aksine onların mümkün olduğunca özgürlük haklarını kullanabilmelerini sağlamaktır. Bunun için de eylem ve davranış biçimlerinin düzenlenerek yapılandırılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. İnsanları bir arada tutarak toplum hayatını düzenleyen ve dengede tutarak huzur ortamı sağlayan kurallar bütünü olarak ahlak, insanlara hangi durumlarda nasıl davranmaları gerektiği konusunda yardımcı olur. Aynı zamanda başkalarının da nasıl davranacağı ile ilgili tahminlerde bulunarak güven duygusu içinde yaşamalarına katkı sağlar.

Ahlak, Arapça “ hulk” kelimesinin çoğulu olmakla birlikte huy, insan doğası ve karakter gibi anlamlara gelmektedir. Dilimizde hem ahlak bilimini, hem de ahlaki kuralları karşılamak için kullanılmaktadır. (Akt. Elmalı, 2005: 9)

Batı dillerinde ise bu iki kavram “etik” ve “moral” terimleri kullanılarak açıklanmakta olup bu terimler artık dilimizde de kullanılmaya başlanmıştır. (Aydın, 2008: 19) Moral, ahlaki normlar, töre, değer yargıları vb. ifade ederken; etik, bir problem alanı olarak felsefenin ahlak konusunu inceler. Yani felsefenin bir disiplini olan ahlak, bir bilim alanı olarak , “etik”in konusu olmakla birlikte, halkın ahlaktan anladığı “moral”le ifade edilmektedir.(Akt. Elmalı; 2005: 9)

Ahlak biliminin konusunu insan davranışları ve yargıları oluşturur. Ancak insanın her davranışı değil, iradeli, bilinçli, iyi veya kötü olarak nitelendirilebilecek, toplum içinde uyması gereken kurallara uygun davranışlarıdır. (Aydın, 2008: 20) Ahlak; davranış biçimlerini, sorumluluklarının farkında bir birey olarak, diğerleriyle şekillendirmek ve geliştirmek isteyen, topluluk üyesi herkesi ilgilendirir.

Ahlak; insanların “ne tür eylemleri yapmaları gerektiği” ve “ne tür eylemlerden kaçınmaları gerektiği” başka bir deyişle insan davranışıyla ve yapılan davranışın ”kabul edilebilir” veya “kabul edilemez” olduğuyla ilgilenen bilimdir. (Akt. Elmalı, 2005: 59) Öymen(1975)’in ifadesiyle ahlak; iyiliğin, ödevin ve ideal hayat düzeninin bilimidir.

Ahlak anlayışında amaç; insanın değerini ön plana çıkarmaktır. Ahlak ilkelerinin bazıları toplumu ilgilendirmesi nedeniyle, toplum tarafından kontrol edilebilmesine rağmen, bazıları sadece bireyin iç disipliniyle kontrol edilmelidir. (Akt. Elmalı, 2005: 190) Ahlak ilkeleri toplumun bireyden beklediği davranış prensipleridir. Fakat insan bu ilkeleri kendi düşünce süzgecinden geçirerek alır. Birey kendi eylemlerine ve başkalarının hareketlerine hüküm verirken, ahlaksal inançlarından etkilenir.

Russell (1987)’ a göre davranışın yargılanmasında, birbirinden farklı iki yöntemle karşılaşılmaktadır. Bunlardan biri, bazı ahlak bilimciler tarafından savunulan, sonucun iyi veya kötü olmasıyla ilgili olarak bir eylemin doğruluğuna veya yanlışlığına hükmeder ki bu yararlılık ilkesini benimseyenlerin yöntemidir. Diğerisi ise, sezgici ahlak bilimcileri tarafından savunulan, ahlaki duyum veya bilincin onaylayıp onaylamadığıyla ilgili olarak hüküm veren yöntemdir.

Güngör (1995)‘ e göre ahlakın; bilgi, davranış, his ve heyecan olmak üzere üç boyutu vardır. Bu üç boyut arasında mutlaka bir bağlantı ya da uyum şart olmamakla birlikte, bunları birbirinden ayrı düşünmek de mantıklı değildir. Ahlaki gelişmenin ideali bu üç boyut arasında tam bir uyum sağlamaktır. Bu doğrultuda insan, sadece iyi ve kötü tarafları bulunan ve bunlar arasında şu veya bu seviyede denge kurmaya çalışan bir varlıktır. Öymen (1975)’ de ahlakın bedence ve ruhça bir denge istediğini belirtir.

Ahlak çok yönlü bir anlam içermekle beraber, özelde insan davranışlarının ve insanlar arasındaki ilişkilerinin, genelde ise toplumun oluşturduğu bir takım kuralların

iyi veya kötü olarak nitelendirilmesidir. (Aydın, 2008: 20) Dünyada kendi duygu, düşünce ve davranışları hakkında iyi veya kötü şeklinde değer hükümleri veren tek varlık insandır.

Russell (1951)'a göre ahlak ilkelerinin, “iyi olana ulaşmak” gibi açık olduğu düşünülen ilkeleri vardır. Fakat bu ilkeleri, herkesin kabul edeceği bir ahlak sistemi ortaya koymak söz konusu değildir. Birçok ahlak teorisi, “iyi, şu veya bu anlama gelir”, tartışması üzerine temellenmiştir ve insanlar bu tartışmanın sonuçlarını değerlendirmişlerdir. Bunun amacı boş inançları ortadan kaldırarak insan hayatının değerini ön plana çıkarmak, bireyin kendi içindeki uyumu ile birey ve toplum arasındaki uyumu sağlamaktır.

Bir toplumda bireylerce kabul edilen ortak iyiler ve kötüler, bireylerden her biri bir konuda farklı kanaatlere ulaşmışlarsa hangisinin doğru(ya da iyiyi) düşündüğüne nasıl karar verileceği konusunda Russell genele bakmak gerektiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda bir bireyin bir şeye iyi veya kötü demesi durumunda da , genelin tutumuna bakılması gerektiğini belirtir.(Akt. Elmalı, 2005: 110-111) Böylelikle ortak tutuma sahip olunan davranışlar zamanla değer niteliği kazanır. Diğer bir deyişle; ahlaki bir davranışın değer olabilmesi için “iyi” ve “kötü” nün anlamı kişisel olmamalıdır.

Ahlak bir değerler bilimidir ve dolayısıyla kişilerin ahlaki davranışlarına atfedilen değerlerin içeriğini, ölçüsünü ve kaynağını araştırır. İyi fiiller yapmayı ve kötü fiilleri terk etmeyi emreder. Böylece insanların yükümlü bulundukları görevleri sıralar ve bunları yerine getirmenin veya getirmemenin sonuçlarını araştırır ve gösterir. (Akt. Aydın, 2008: 20-21)

Ahlaki değerler, manevi değerlerin en önemlileri olduğu için daima ön planda tutulmuştur. Ahlaki değer ve davranışın en ayırt edici özelliğinin insan davranışlarının iyi ve kötü olarak nitelendirilmesi veya iyi ve kötü hükümleri çerçevesinde değerlendirilmesidir.(Akt. Okumuş, 2010: 29)

Ahlaki hükümler iki çeşittir. Birincisi ahlaki yükümlülükleri dile getiren hükümler, yalan söylememelisin gibi. İkincisi değer hükümleridir. Yalan söylemek kötüdür, gibi. Ahlaki değerler; olgu- değer ilişkisi, değerlerin varlığı, yapısı, kaynağı,

değeri değerli kılan şeyin neliği gibi sorular değerler felsefesinin olduğu kadar ahlak felsefesinin de ilgi alanına girer. (Oktay, 2007 :131)

Ahlakın değişmeyen değerleri vardır. Bütün zaman ve mekanlarda geçerli olan değerlerden bazıları şunlardır: Adalet, alçak gönüllülük, anlayış, arkadaşlık, bağışlayıcılık, bağlılık, barış, cesaret, cömertlik, doğruluk, dostluk, düşünceli olma, empati, güvenilirlik, hoşgörü, istikrarlı olma, işbirliği, itaat, iyilik severlik, kanaatkarlık, liderlik, merhamet, nezaket, özgüven, paylaşma, sabır, sadakat, saygı, sevgi, sorumluluk, şükran, tutumluluk, vefa, yardımseverlik, namusluluk (iffet), manevilik, yaşama sevinci, disiplin, söz ve davranışlarda tutarlılık gibi değerler önde gelen değerlerdir.(Aydın, 2010:16)

Dursun (2008)’a göre; insanın içinde yaşadığı toplumsal dünya, temelde bir ahlak ve değerler dünyası olarak ortaya çıkmakta ve hem toplumsal, hem de bireysel hayattaki davranışlar üzerinde bu ahlak ve değerlerin etkisi büyüktür. Değer; kendisine yönelinen özellikleri ifade ederken ahlak ise, ne tür değerlere yönelinmesi gerektiğini belirleyen yargılar olarak anlaşılmaktadır. Bu anlamda hem fizik, hem de toplumsal dünyada, nesneler, olgular ve süreçlerle ilgili olarak değerlerden kaynaklanan belirli yönelişler ve bu yönelişlerde etkili olan ahlak yargıları söz konusudur.(Dursun; 2008: 58- 60)

“Değerler” ve “ahlak” birbiriyle yakın ilgi içinde olan iki farklı kavram olarak birbirini bütünleyen bir niteliğe sahiptir. Bu iki kavram arasındaki yakın ilişki, her ikisinin de “iyi” olana ulaşma çabasından kaynaklanır. Bütün ahlak hükümleri aynı zamanda birer değer hükmüdür. Bununla birlikte bir değer, ahlaki bir kavram olarak da algılanabilmekte ve çoğu zaman bir grubun tüm bireyleri tarafından kabul görerek genel bir ahlaki inanç haline gelebilmektedir.

Bir kişi ya da toplum için yararı olan her şey bir değer olarak düşünülebilir. Değerler eylemleri gerçekleştirmek ve yargılamak için sadece bir ölçü değil, insanların duygu ve düşüncelerinin nedeni ve kaynağı da olabilmektedir. İnsanın kendisi dahil olmak üzere tüm varlıklar için iyi- arzulanır olma özelliklerine sahip ve toplumlar arası geçerliliği olan değerler ile bu doğrultuda gerçekleştirilen eylemler genellikle ideale yöneliktir. Bu sebeple, “*ortak iyi*”de buluşup “*ortak bir gaye*” bulunmalıdır. Ortak

değerler, sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan en önemli etkenlerden biridir. (Aydın, 2008: 42)

Vatandaşlıkla ilgili ahlak olmaksızın bir toplumun yok olup gitmesi söz konusu iken, kişisel ahlakın olmaması durumunda da, bireylerin yaşamlarını sürdürmek için güç alacakları değerlerden yoksun olmaları söz konusudur. (Akt. Elmalı, 2005: 153) Değerler sayesinde ortak inanç ve gayeler etrafında toplumun birlik formu vardır. Bu birliğe kimse zorlanmaz. Ona katılanlar şuurla, sevgiyle ve arzuyla katılırlar. Bunlar inandıkları, paylaştıkları ortak değerleri şuurlu olarak ve ortaklaşa yaşamaya, yaşatmaya ve üstün tutmaya çalışırlar. Bu sayede değerler geçerlik kazanırlar.(Aydın, 2008:16) İnsanla toplum arasında bir dengenin kurulması, toplumdaki milli ve ahlaki değerlerin nesiller boyunca devam etmesi, huzur, güvenlik ve istikrarın sağlanması açısından önem taşır.

2.1.3. Değer- Etik İlişkisi

Ahlak her insan topluluğunda, her toplum ve kültürde belli bir tarihsel dönemde yaşama giren ve eylemleri yönlendiren inanç, norm ve değerler olarak karşımıza çıkar. Ahlakı sistematik biçimde inceleyen felsefenin bir dalı olan etik, ahlak ile ilgili çeşitli sorular sorar ve bu soruların cevaplarını araştırır. Ahlakın konusunu, yönetimini, psikolojik şartlarını ve etkilerini inceler.

Ahlaki alana ilişkin temel problemi konu edinen etik, değer koyma ve bunları tanımlama etkinliğini içerir. Etik, ahlaklılığın temel ilkelerini sistematik bir biçimde ortaya koymaya ve bunları temellendirmeye çalışır. “İyi ve kötü”, “doğru ve yanlış” olanın araştırmasına yönelik etik, ahlaklı ve erdemli bir yaşayışın temel unsurlarını ortaya çıkarmaya çalışır. Böylece, “ahlak ve ahlaklılığın” ya da “olgusal ve tarihsel” olarak pratiğin” teorisi olarak etik; genel, sistematik ve argümantatif yapısı ile temel iddialarını temellendirme çabası içindedir.(Cevizci,2002:5)

Teori ve uygulamada farklı tanımları yapılabilecek olan etik, üstün etik değerler olarak nitelenebilecek olan “iyi”ye ya da bunun tersini ifade eden “kötü”ye dair

bir bilim veya disiplin olarak nitelendirilebilir. (Akt. Kılıç, 2007: 600) Değerler bağlamında etik “değeri konu alan, kapsamında insanın değer biçici deneyimini” içeren bir düşünce tarzı ve ahlaki ilkeler teorisi olarak tanımlanabilir.(Cevizci, 2002: 1)

Bilgin (2009) ’ nin ifadesiyle; bir bilim olarak etik, “ herhangi bir rasyonel haklı çıkarım zemininden yoksun olan moral pozisyon ve kaidelerin irdelenmesi, temellendirilmesi, sınıflandırılması, eleştirilmesi ve analizine yönelir. Bu anlamıyla aklı esas alarak, iyi ve kötüyü epistemolojik olarak temellendirme çabasıdır. Etik; sorgulama, temellendirme ve analizlerini bu rasyonalite zemininde gerçekleştirir. Dolayısıyla insan eylemleri için hiçbir zaman tam bir ölçüt sağlayamamış olmasına rağmen pratik olarak deneyimlenen ve insan eylemleri ile cisimleşen ahlaki kural ve kaideler, etik sayesinde teorik bir boyut kazanmış olur. (Bilgin, 2009: 435-436)

Cevizci (2002: 5)’nin deyişiyle; ahlak eylemin pratiği olduğu yerde, etik eylemlerin teorisi olmak durumundadır. Memedoğlu (2007); etiğin iyi bir yaşamı amaçlayan ahlaki kurallar bilimi olarak da tanımlanabildiğini fakat kavramsallaştırmaların kültürden kültüre, hatta aynı kültürlerin alt kültürlerinde bile değişiklik gösterebileceğini belirtir. Birey alışkanlık, din ve geleneğe dayalı değerler sistemi karşısında bir kurala dayanarak, diğerlerini de dikkate almak suretiyle özgür iradesiyle eylemi ve eylemin ortaya çıkaracağı sonuçları kabul ederek davranışta bulunur. Etik bu davranışların “iyi” ve “kötü” olarak nitelendirilmesidir. Bu nedenle özgür irade ile sorumluluk, ahlaki tutum, yargı ve davranışların temel şartlarıdır.

Ricour’a göre;

- İnsan ahlak sahibi olmak için önce etik sahibi olmalıdır.
- Etik amaç, kuralın eleğinden geçmelidir.
- Her ne zaman, kural uygulamada çıkmaza girerse, amaca başvurmak kabul edilebilir bir yoldur. (Akt. Memedoğlu, 2007: 123)

Bireyin içselleştirdiği ilkeler ile eylemleri kadar tutarlı olursa, o derece etik kabul edilir. Etik, iyi bir yaşamı amaçlayan ahlaki kurallar bilimidir ve öncelikle ne

yapılması gerektiğini düşünürken başkalarının haklarını ve çıkarlarını da dikkate almayı varsayar.

Etik düşünürü temelde ne yapmak, nasıl davranmak, neyin peşine düşmek, başka insanlara nasıl muamele etmek gerektiği gibi konularda insan varlıklarına genel bir rehberlik sağlamayı amaçlarken, ahlaki problemleri irdeler, değerler vazetmekle kalmayıp, gerekirse onları yeni baştan tanımlar, ahlaklılığın ilk ilkelerini sistematik bir tarzda ve tutarlı bir biçimde ortaya koyar, bu ilkeleri argümantatif olarak temellendirmeye çalışır.(Cevizci,2002: 5)

Turgut (2002)' a göre etiğin işi; normlar ortaya koymak ya da konulan normları değerlendirmek ve analiz etmektir. Bu doğrultuda Kılıç (2004);etiğin toplumsal yaşamda varlık kazanmaları ve bir kurallar bütünü olarak toplumsal düzeni sağlamak amacıyla pratik bir zorunluluk olarak ortaya çıktığını belirtir.

Felsefenin doğuşundan beri ahlakın temeli konusu ana problem sayılmış, büyük düşünürlerin zihinlerini sürekli meşgul etmiştir. Neyin değerli ya da değersiz, neyin iyi yada kötü ve bunlara ilişkin olarak neyin doğru ya da yanlış olduğu felsefeciler tarafından araştırılmıştır. Ahlak temellendirmeleri arasındaki fark iyi ve kötü kavramına yüklenen anlam etrafında şekillenir. (Turgut, 2002: 1-2)

İlkçağın sonlarına doğru ve Orta Çağ'da dine dayandırılan ahlak temeli ile “*en yüksek iyi*” dini referanslara, Tanrının vahyi dışında başka hiçbir ilkeye dayandırılmamış ve bunların dışında hiçbir şey esas alınmamıştır. Buna karşın en yüksek iyinin “*akıl*” olduğu Sokrates, Platon, Aristoteles ve Kant gibi düşünürlerin iddiasıyla din dışı (rasyonel) ahlak temellendirmesi içerisinde irdelenmiştir.

Sofistlerin ” *her şeyin ölçüsü insandır*” anlayışı hem ahlaki hem de epistemolojik açıdan “*görece, rölatif*” bir yaklaşımı da beraberinde getirir. Oysa “ *ahlak değişen şartlar içerisinde değişmeyen ilkeler bütünü*” olmak bakımından göreceliliği yadsır. Sokrates sofistlerin göreceliliğine karşı genel- geçer evrensel ilke ve kavramlara ulaşmaya çalışır. Bu haliyle rasyonel ve epistemolojik ahlak anlayışlarının kaynağı

Sokrates'e dayanır.(Bilgin, 2009: 436) Sokrates ve Platon'a göre bilgili insan ahlaksız olamaz. Ahlaksızlık bilgisizlikten kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda bilgi, yani episteme insanları doğru eyleme, bilgisizlik de yanlış eyleme götürmektedir. Kimse bilerek kötülük yapmaz. Çünkü kötülük yapmak insan doğasına aykırıdır. Ve bütün bunlar eğitim aracılığıyla verilmektedir. (Turgut; 2002: 5-6)

Aristo ise her sanat ve araştırmanın, her eylemin ve tercihin bir iyiyi amaçladığını söylemektedir. Bu nedenle iyiyi bütün eylemlerin amaçladığı amaç olarak düşünerek her eylemin bir iyiye yöneldiğini ve bunun bir değerler çokluğu içinde yer aldığını, bu bakımdan her varlık basamağının bir yüksek iyisi bulunduğunu belirtmektedir. Aristo, Sokrates ve Platon gibi ruhun değerlerini gerçek değerler olduğunu kabul etmektedir. (Turgut, 2002: 2-7) Aristo' dan bu yana felsefî bir disiplin adı olarak kullanılan etik, “ahlaki eylemin bilimi” adını almıştır ve etiğin konusu eylemi ahlaki açıdan iyi bir eylem yapan neden üzerinde yoğunlaşmıştır. (Bilgin, 2009: 435)

18. yüzyıl düşünürlerinden Kant, genel geçer bir ahlak yasasının varlığını işaret ederek, bu yasayı özgürlüğün aracı ile nesnelliğin yasası olarak görür. Kant' a göre (insan özgürlüğünün temeli) insanın ereği, ödev ya da görevdir. Kant ahlaki eylemin hiçbir koşula bağlamadan bir ödev olmasını ister. Ona göre, insanın asıl değer ve onuru buradadır. Yani koşulsuz, şartsız olan bir görev ve ödev ahlakındadır. 20. yüzyılda İngiliz felsefesi; Kant' ın yaptığı gibi ahlak alanında yeni ilkeler ve değerler ortaya koyma yerine var olan ahlaksal önermeleri çözümleme yoluna gitmiştir. Bu dönemde birey ve özgürlük kavramları varoluşçuluk akımı ile felsefe , sanat, eğitim ve ahlak alanında öne çıkmıştır. Etik düşüncenin merkezine insan varlığı kavramı yerleştirilmiştir. Bireysel olmakla birlikte varoluşçuluk ahlakı, büyük bir bilinçlilik ve sorumluluk istemektedir. (Turgut, 2002: 14-21)

Bu yönleriyle varoluşçuluğun Sokrates ve Platon'un akıl ile temellendirilen bilgi ahlakı ve Kant'ın ödev ve görev ahlakı yasasından beslendiği söylenebilir. Varoluşçuluk ahlaksal olanın gerçekleştirilmesinde iyiye ulaşmak için sadece ahlaksal olanın kayıtsız seçimini değil, aynı zamanda bireyin özgür seçimini de öngörür. Bu yönüyle de varoluşçuluk Aristo'nun özgürlükçü ahlak yasasından izler taşımaktadır.

21. yüzyıl ise kalıpların, kuralların, kuramların egemen olmadığı bir yüzyıldır. Sadece bilgi çağı değil, bilgiden bilgi üretme çağıdır. Turgut' un deyişiyle modernist ve postmodernist yaşam biçimine sahip olan bir yüzyıldır. Yeni ahlak özgür iradeye dayalı bireysel bir ahlak olacaktır. Dinsel ahlak kurallarının egemen olmadığı, aklın ve iyi niyetin egemen olduğu bir ahlak özelliği taşıyacak, teklik sorunu olmayacaktır. Bu bağlamda birey, onun düşünceleri ve özdeğerleri önem kazanacaktır. (Turgut; 2002:27)

İnsan, hayatta karşılaştığı kendisine ve/veya topluma zarar verici davranışların ve sorunların çözümünde; herkesin bir noktada birleştiği, değişmez bir inanç ve prensipten yararlanarak karar verip, ona uygun hareket etmek ister. Ahlaki temellendirmenin 'niçin' ve 'neye' göre yapılacağı sorunu değişik etik anlayışların ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Etiğin, aralarında belli tarihsel, epistemolojik ilişki bulunan farklı türleri ve ayrı araştırma düzeyleri vardır. Cevizci (2002) etik türlerini Normatif, Betimleyici ve Metaetik olarak açıklar.

Normatif Etik:

İnsan varlıklarına, neyin doğru ve neyin yanlış, neyin iyi ve kötü olduğuyla, belirli durumlarda ne yapıp yapmamaları gerektiğiyle, hayatta hangi nihai amaçların peşinden gitmek durumunda olduklarıyla, hayatlarını nasıl sürdürmeleri gerektiğiyle ilgili bilgi veren, insanların ahlaki eylemleri için norm ve düzenleyici ilkeler getiren normatif etiktir. Ahlak filozofu doğrudan doğruya değerlendirme işine girer, neyin iyi ya da kötü olduğunu söyler, kural koyar, yaşama biçimi geliştirir, hayat tarzı teklif eder ya da belli bir yaşam biçimini temellendirir. Kısacası insanlara ahlaki bakımdan rehberlik eder.

Normatif etiğin üç temel ya da geleneksel problemi vardır. Bu problemlerden birincisi ahlaki faille ilgili olduğu yerde, ikincisi toplum ya da sosyal kurumlarla ilgilidir. Toplumun hangi ilke ve politikalara göre, nasıl yapılandırılması ya da organize edilmesi gerektiğidir. Normatif etiğin üçüncü problemi değerlerin temel olduğu, hangi şey ya da deneyimlerin bizzatı kendisi içinde veya kendi başına değerli veya arzu edilir

olduğu problemidir. Ahlak filozofları aralarında en fazla öne çıkanı haz ve mutluluğun en temel değer olduğu yanıtı olacak şekilde farklı cevaplar verilmiştir.(Cevizci;2002:7)

Betimleyici Etik:

Ahlak alanına bilimsel yaklaşımın uygulanmasının bir sonucu olan etik türüdür. Betimleyici etik , daha ziyade seyirci, gözlemleyici durumdadır; ahlaki olgu ve olaylara dışarıdan bakar, onları bilimsel bir anlayışla gözlemleyip, tasvir eder, açıklar.Bu etik anlayışı norm bildirmek ya da kural koymak yerine, sadece insan eylemini gözlemleyerek eylemlerin sonuçlarını betimler. Olması gereken ya da değer yerine, olan ya da olgularla ilgilenir, ahlaki inançlarımızla ilgili sosyolojik ya da psikolojik olguları ifade eder. (Cevizci;2002:6-7)

Metaetik:

Etik araştırmanın veya düşünüşün üçüncü etik türü ise, analitik veya eleştirel etik olarak da tanımlanan, ahlak felsefesinde çağdaş yaklaşımı ifade eden metaetiktir. Metaetik, normatif etiğin koymuş olduğu ahlaki yargılarda geçen kavramları analiz eder ve söz konusu kavramlarla yargıların anlamlarını, mahiyetlerini ve birbirleri karşısındaki durumlarını inceler.

Metaetik üçüncü dereceden bir faaliyet ya da söylem olup, bir insan toplumunun belli inanç, değer ve normlara göre düzenlenmiş ve gelenekselleşmiş hayat tarzı olan ahlak ile ahlak ve ahlaki hayata dair sistemli felsefi araştırma olarak ilmi ahlak ya da normatif etiği varsayar. Buna göre, etiğin ya da normatif etiğin malzemesi ahlaktan, bireylerin ya da cemaatlerin ahlaki hayatından gelirken, metaetiğin malzemesi ise, normatif etikten gelmektedir. Onun konusu “yaptırım”, “amaç” ya da “eylem”lerden çok, bu amaç,yaptırım ve eylemler hakkındaki düşüncelerle bu düşüncelerin ifadeleri olan önermeler ve bu önermelerden meydana gelen etik teorik veya ahlak sistemleridir. (Cevizci;2002:10)

Ahlak hangi temelde ele alınırsa alınsın, üzerinde geniş bir ahlak temellendirmelerinin başarısı uzlaşma ile değerlendirilir. Nitekim uzlaşma zemini, çeşitli normlar arasında bir seçme ve bağlanma eylemidir. Bu açıdan bakıldığında ahlak

“pratik” bir alan olarak normatiftir. Oysa etik ve metaetik ahlak ilkelerini betimler ve analiz eder. Ahlak ile etik arasında başka bir ifade ile yaşanılan ile düşünülen arasında bir uygunluğun olması beklenir.(Bilgin;2009:436)

Tutarlı bir birey ve toplum için etik normlara ihtiyaç vardır. Ahlak olmadan, etik normlara sahip olmadan sadece yasalarla bir toplumu yönetmek imkansızdır. Cevizci (2002) insanın ahlaklılığını meydana getirecek bir tinsel yaşama sahip olmasının mümkün kılan şeyin, ondaki duygusallık olduğunu belirtir. İnsan sevgi, nefret, seçme gibi edimlerle, başka hiçbir canlıda bulunmayan bir değer duygusuna sahip olur, çünkü onun bu edimlerinin objesi, doğada bulunmayan ve sadece insana geçişli olan değerdir. Değerlere, özellikle de ahlaki değerlere yönelik bu duygusal edimleriyle insan kendisine ait bir tinsel yaşam kurar. Ahlaklılığı meydana getiren şey de, işte insandaki bu değeri taşıma, değeri isteme ve gerçekleştirme çabası veya mücadelesidir ki, bu çaba onu, nesne değerlerine yönelen varlık olmaktan çıkartarak kişi veya ahlak varlığı haline getirir. Dolayısıyla; bu duygusal boyutu da insan, yaratılan ya da miras alınan değerlere uygun yaşama, değerlerin alılmayıcısı ve taşıyıcısı olma ve böylelikle de hayatına anlam katma; belirli ahlaki değerler temeli üzerinde kendisine bir hayat kurma imkanı bulur. (Cevizci; 2002:3) Davranış ve hareketlerimizi yönlendiren bir değer sistemi olmadığında hayatı anlamlandıran bir ahlaki davranıştan söz edilemez. (Mehmetoğlu, 2007: 125)

Değer bir etik ölçüdür. Varlığını toplumun özgün kaynaklarından alır. Bu ölçünün sağlıklı olması onun değerli ya da değersiz olduğunun kanıtıdır. Bir toplumda kurumların kurumsallaşabilmesi ve toplumsallaşmasının temelinde değerlere bağlı ilkeler yatar.(Güler; 2009:487) Ortak yapılanma sonucu ortaya çıkan değerler, bir toplumun kimliğini belirleyerek kendini o toplumun geleneğinde, sanatında, dilinde, eğitiminde, zevk anlayışında, üretim, tüketim ve alışkanlıklarında gösterir. Toplumun yapı taşları olan bu özellikleri içerisine etiksel ve ahlaksal normlar iyice yerleşmelidir. Böylelikle geleneği ve karakteri güçlü bir toplum oluşturulabilir. Ancak böyle bir toplumda barış ve huzur ortamı sağlanabilir.

Etîğin bilgi arayışı içinde olması ve bu yönüyle doğrudan doğruya mantık ve epistemolojiyi kavram, yargı ve değerlere uyguladığı dikkate alınır, etik ve epistemoloji arasında sıkı bir ilişki olduğu görülür. Eylemleri yönlendiren değer ve ilkeler, etik öğretiler yoluyla şekillenir ve bağlayıcı bir nitelik kazanır. Eleştirel sorgulama ve mantıksal çözümleme yoluyla ulaşılan- en yüksek iyyinin bilgisi ile- etik yargılar, değer ve değerler sisteminin oluşmasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Etik düşüncenin değer ve değerler sistemi alanına uygulanması geleneğin oluşumunda; çağdaş etik teorilerin sosyal ve ahlaki problemlerin çözümünde modern ve mantıksal sonuca varılması açısından da önemli bulunmaktadır. Bununla birlikte her çağ ve kültürde insanı sadece akıl varlığı olarak görmek, değerleri ve değer duygusunu ihmal etmemek gerekir. Modern bilim yoluyla aydınlanmış dünyada etik, diğer insanlardan yalıtılmayıp, sadece kişisel çıkarlarını ve hazzını düşünmeden, geçmişinden ya da geleneğinden izler taşıyarak, kendi dinamik varoşlunu yaşama çabası ile birlikte başkalarının hak ve özgürlüklerini de düşünen, modern insana; bilime dayalı yeni bir hayat tarzı sunması, onun diğer insanlarla yeni dünyanın isteklerine uygun bir şekilde bağ kurmasını sağlayan bir araç olmalıdır.

2.1.4. Değerler Kültürü

Bireyin yaşamına yön veren, tavır ve davranışlarını belirleyen kurallar bütünü olarak değerler, bireyin hayatını her yönüyle kuşatır. Dönemlere göre farklı anlam ve görevler yüklenerek bireylerin topluma sağlıklı olarak uyum sağlamalarında önemlidir. Dursun; insanın içinde yaşadığı toplumsal dünyanın, temelde bir ahlak ve değerler dünyası olarak ortaya çıktığını ve bunların hem toplumsal hem de bireysel hayattaki davranışlar üzerinde etkisinin büyük olduğunu belirtir.(Dursun; 2008:60)

Her toplum varlığını sürdürmek ve uzun süre ayakta kalabilmek için yeni kuşaklara, toplumsal yapıya uygun kurallar ve değerler sisteminden oluşan yaptırımlar uygulamaktadır. Bireyler dünyaya geldiğinde bu yaptırımlardan oluşan ortamı hazır olarak bulurlar. Topluma yeni katılan bireyler aile, çevre, okul, vb. ortamlarda toplumun temel değerlerini öğrenir. Bu ortamların özellikleri birey davranışlarına yansır. Birey

doğumla birlikte girdiği aile ortamında gelecekteki hayatına yön verecek olan tavır ve davranışlar edinir. Daha sonra etkileşimde bulunduğu çevre ve okul bireyin davranışlarının şekillenmesinde rol alır. (Özkan; 2010: 126-127)

Ahlâkî ve dinî değerlerin toplumlarda yerleşebilmesi için esas hak ve hürriyetler güvence altında olmalı, farklı inanış ve gayelere rağmen, bir “ortak iyi” ve bir “ortak gaye” bulunmalı ve bunlar toplumun çoğunluğu tarafından benimsenmiş, çoğunluk tarafından tekrar edilerek yaşanmış olmalıdır. Değerler sayesinde ortak inançlar ve gayeler etrafında toplumun birlik formu vardır. (Bolay; 2007: 16) Bu sayede değerler genel geçerlik kazanarak, toplumsal ve kültürel değerlere dönüşür. Kültürel değerler, topluma anlam kazandıran ölçüler olup, toplumu oluşturan bireylerce paylaşılan ve bütünlük sağlanan davranış modelleridir.

Toplumsal yaşamını çeşitli etkenlere bağlı olarak sürdüren birey “bir yönden kültüre, diğer yönden topluma bağlı bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle kültür ve toplum birey üzerinde kesişen, birey sayesinde varlık kazanan ve onun üzerinde ortak alanlara sahip bulunan iki çember gibidir” (Nirun, 1969: 71).

Bir toplumun, kültürün etkisi altında kalan davranışları, o kültürün değerlerini yansıtmaktadır. Her toplumun kendisine ait kültürü olduğundan, her kültürün kendine özgü değerleri vardır. (Boydak, Türkoğlu ve Şener, 2009: 61) Birey bir toplumun üyesi olarak aynı zamanda kültürün de üyesidir.

Özlem (2002: 292); değerleri “kültürün taşıyıcıları” olarak, Türkdoğan ise “bireyin kazandığı kültür unsurlarının bir yansıması” şeklinde ifade etmektedir. (Türkdoğan, 1995: 27) Değerler, kültür içinde kök salmıştır. Her kültürün farklı bir anlam dünyası ve buna ilişkin bir değer sistemi vardır. Değerler bir toplumu diğerlerinden ayıran ve ona kimlik kazandıran örf, adet ve gelenekler bütünüdür. Bu yönüyle toplum ve kültüre anlam veren kriterler olarak değerler, toplumsal hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır. Bireyler vazgeçilmez olan bu değerler için mücadele ederek fedakarlıkta bulunurlar. Hatta vatan, namus ve din gibi yüksek değerlerin zarara uğraması veya bu duruma karşı ölümü göze alabilirler. Değerler kültürünü; aile düzeni

bağlamında ve toplumsal bağlamda olmak üzere iki gruba ayırabiliriz. Bolay (2007) bu ayrımın içini dolduran değerleri şu şekilde belirtmiştir.

Aile düzeni bağlamında değerler:

Ailenin kutsallığı, evde karşılıklı saygı ve sevgi, hediyeleşme, neşeyi, kederi ve ızdırabı paylaşma, sıkıntıları beraber omuzlama, yardımlaşma, uzakta veya ayrı olunsada ziyaretleşme, evde çıplak dolaşmama, sık sık hal-hatır sorma, taziye, kına yakma, nikâh, dinî nikâh, gayret kuşağı, sağdıç, doğan çocuğun kulağına ezan okuma, isim koyma, gözaydın ve tebrik ziyaretleri, diğ bulguru ve buğdayı, sünnet ve sünnet düğünü, selamlaşma, öğretmene ayağa kalkma, büyüklere ve yaşlılara saygı, tutumlu olma, dul, yetim ve öksüzlere yakın ilgi, komşuluk ve komşularla iyi geçinmek, misafirlik, misafire ikram, Tanrı misafiri, sofrada dua, temizlik, abdest, gusül, toplu sofrada kurmanın bereketli olması, bereket inancı vb.

Toplumsal bağlamda değerler:

Düğün yemeği, sünnet yemeği, cenaze evine komşuların üç gün yemek göndermeleri, iftar yemekleri ve sofraları, hacı yemeği, adak kurbanı ve adak aşı, aşure, selamlaşma, her işe besmeleyle başlama, iş bitince hamdetme, siftah etmek, paylaşmak, başkalarının haklarına saygı, insana saygı, hayvanlara ve tabiata sevgi, sözünde durma, özür dileme, sabırlı olma, nezaket, gönül alma (gönülleme), tevazu, kibirden kaçınma, kazançta zamanda, harcamada tasarruf, tüyü bitmedik yetimlerin hakkını yememek ve onları korumak, dayanışma, akrabalık, hısımlık ve hemşehrilik dayanışması, Hıdırellez kutlamaları, ramazan, kurban bayramları ve ziyaretleri, Cuma tebrikleşmeleri, millî bayramlar, tepreş bayramı, kandil ve bayram kutlamaları, ziyaretleri, hoşgörü, kabir ve türbe ziyaretleri, muharrem kutlamaları, Kerbelâ şehidlerini anma vb.

Toplumumuzda ve milletimizde doğrudan islâmî kaynaklı ve günlük davranışlarımızda en çok yönlendirici olan başlıca değerler de şunlardır:

Allah, peygamber, Kitap, melek ve ahiret, cennet, cehennem inancı, Hz. Muhammed sevgisi, Kâbe, mevlid kandili, doğum, ölüm, sünnet, zafer ve başarı

mevlidleri, kutlu doğum haftası, Kur'an'a özel saygı, namaz, Cuma namazı, bayram namazı, cami, namazları cemaatle kılma ve cemaat ruhunun gelişmesi, oruç, ramazan orucu, adak orucu, kefarete orucu, muharrem orucu, adalet, hürriyet, insanı yüceliği, insan haklarına saygı ve riayet, zekât, sadaka, fitra, hac, umre, kurban, kadına saygı, çocukları sevmeye ve kollama vb. (Bolay, 2007:17-18)

Değerlerin iyi benimsenmesi ve yaşanabilmesi için özellikle çocuklara kazandırılması gerekir. Bunun için aile içi eğitim, okul ve çevre çok büyük rol oynar. Çocuklara kendisini, geleceğini ve diğer insanları sevmesi bir ilke olarak benimsetilmeli ve mantıksal eleştiri özelliği kazandırılmalıdır. (Bolay, 2007: 19)

Değerler, birey ve toplumun yaşamla ilgili amaçlarının belirlenmesinde ve bu amaçların davranışa dönüştürülmesinde etkili olmaktadır. Bu nedenle değerler davranışlara yön vererek bireylerde ortaklaşa benimsenirler. Dolayısıyla değerler, birey davranışlarında benzeşmeye ve kalıplaşmaya yardım ederek bireyle toplum arasında ortak bir bağ oluşturmada ve bu bağın devamlılığında etkilidir. (Özkan, 2010: 129)

Güler (2008); değerler kültürünü, etik anlayışa dayalı bir sistem bütünlüğü olarak ifade etmekte ve değerler kültürünün dayandığı esasları şu şekilde özetlemektedir;

- Değerler kültürü eleştiriye açık olmayı zorunlu kılar. Eleştiri yapmada erdemli tutum ön plandadır. Hoşgörü ve saygıya dayalı eleştiri iletişimi kolaylaştırır.
- Değerler kültürü disiplinleştirmeyi öngörür. Bu disiplinin temeli sevgiye dayanan disiplin, irade eğitimi kolaylaştırır. Anadolu hümanizması sonrası temelinde böyle bir anlayış yatar.
- Değerler kültürü “onur eşitliği” ne değer verir.
- Değerler kültüründe, güvene dayalı ilkeler vardır. Otorite doğruyu yapmaya, bilgiye, değerlere dayalı kültürü esas alır. İnsanı insan olarak gören, ezmeyen,

onuruna saygı duyulan, insanı yücelten bir zihniyeti oluşturur. Başarının yolu ekip dinginliğinden geçer.

- Değerler Kültüründe huzur, güven, işbirliği ve disiplin vardır.
- Değerler kültüründe “gerçeğe saygı”, “hakkaniyet”, “kişisel bütünlük”, “insan onuruna saygı”, “hizmet etme güdüsü”, “sevgi” kuramlarına dayalıdır.(Güler; 2008:16-17)

Değerler; sağlıklı, güçlü ve sorumluluğunun farkında bir toplumun oluşmasında, insanın toplum içindeki davranış biçimini belirleyen normlar ile sosyal ilişkilerin gelişmesinde ve ayrışmaların önlenmesinde etkilidir. Kültürün bir parçası olan değerlerin, o kültürde yaşayan bireylerce sahiplenilmesi, toplumsal- kültürel amaç ve hedeflere ulaşarak başarılı olma yolunda önemli bir yere sahiptir.

Toplumsal ve ahlaki değerler hayatın amacı olarak kabul edildiği ve uğrunda çabalamaya değer görüldüğü zaman hem bireyi hem de toplumu yüceltir. İnsan hayatının bütün alanlarında öne çıkan değerlerin birey ve toplum hayatında korunması, geliştirilmesi ve yeterince yaşanması hayat kalitesi açısından büyük önem taşır. (Hökelekli; 2010:5)

2.1.4.1. Değerlerin evrenselliği

Kültür, birey- toplum ilişkisiyle oluşur. Farklı coğrafya ve hayat koşulları içerisinde yaşayan insanlar arasında ulusal veya bölgesel olarak farklılıklar görülebildiği gibi hangi kültürden olursa olsun, bireyi etik ilkeler ile tüm insanlık arasında bağ kurarak ortak noktalarda buluşup, kültürel görecelilikleri ortadan kaldırarak evrensel biçimde düşünme ve eylemde bulunmaya geçiş sağlanır.

İnam’a göre bütün kültürlerin birleştiği, ortaklık bulunan değerler oluşunun iki ayrı gerekçesi vardır. Bunlar; iklim, coğrafi duruma göre çok değişiklik gösterse de

ortak ekolojik yapı gereği aynı gezegende yaşıyor olması ve aynı genetik yapıya sahip olunmasıdır. Bu durum insanların ortak hayat tarzı ve değerleri olduğu anlamına geliyor. Bununla birlikte ortak değerlere farklı kültürlerde farklı dilleri konuştukları için farklı adlar verilse bile değerlere yüklenen anlam bakımından bir farklılık bulunmamaktadır.(İnam;2009:87) İnsan değerlerle kişilik oluşturur. Kişilerin kişiliklerinde değer ve değersiz o zaman tanımlanır. Giderek bu insanlara özgü evrensel nitelik taşır.(Güler; 2008: 112)

Küreselleşme ve başka toplumlarla bütünleşme sürecinde olan bir çok toplumda, yaşam tarzları değişmeye başlamakta ve bu değişime kendi uluslarının iradesi dışında gerçekleşmektedir. Ulus- devlet kavramı ortadan kalkarak; çok kültürlülük, bunun sonucunda çok dillilik ve değerlerde çeşitlilik ortaya çıkmaktadır. Küreselleşme ile birlikte evrensel değerler ve farklılıklara saygı duyma daha fazla vurgulanır olmuş ve bu süreç değerlerin değişimini de gündeme getirmiştir. Değerler zamana ve gelişmelere göre anlam - kapsam bakımından değişikliğe uğrayarak yeni değerler benimsenmiş ve değerler zenginleştirilmiştir. Evrensel anlamda gelişen yeni değerler, daha çok tüm dünyayı yani bütün insanlığı ön plana almaktadır.

Geleneksel değerler arasında yer alan hoşgörü, güven, sevgi küresel ölçekte ya yok olmakta ya da değişmektedir. Küresel ölçekte bu değerlerin yerine insan hakları, demokrasi, girişimcilik, toplam kalite gibi yeni değerler geçmiştir. (Akt. Kan; 2009:897)

Bolay (2007) evrensel değerleri; Birleşmiş Milletler değerleri, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi değerleri, batılı hayat tarzından kaynaklanan değerler, Avrupa Birliği değerleri, demokratik ve laik değerler gibi değerlerin de evrensel değerlere dâhil edilebileceğini belirtir. Gündoğan'a göre; devletler küreselleşmenin etkisiyle ya kendi yerel değerlerine daha fazla bağlanıyorlar veya evrensel değerler adına kendi yerel ve ulusal değerlerini temsil eden insanlara karşı yabancılaşıyorlar. Bu durumu ortadan kaldırmak için temsil edilen değerlerin ve kültürel kimliklerin mutlak olmadığını ve insanın bütün ihtiyaçlarına cevap veremediğini bilmek; bununla birlikte eğitimde bütün insanlar için ortak ve vazgeçilmez ilke, ide ve değerlerin varlığını haber verecek, daha

çok da felsefe eğitimine dayanacak yeni modelleri gündeme getirmek gerekiyor. (Gündoğan; 2010:33)

Güler (2009)'e göre; evrensel değer, bir öznelite olan değerın evrensel boyutu olup, etik anlamda bu tüm insanların ortak paydada bulunduğu bir olgudur. Ancak bu buluşma çoğu kez tanımlandığı gibi gerçekleşmeyebiliyor. Evrensel olarak algılanması gerek değer “yerel”, “bölgesel”, “ulusal” boyutlarda evrenselmiş gibi sunulabiliyor. (Güler; 2009: 484) Bununla birlikte gelişmiş olarak tanımlanan toplumların tüm insan hakları ihlallerine karşın onların değerleri evrensel kabul edildiğini ve az gelişmiş toplumlarda değerlerin evrenselliğini vizeli olarak nitelendirerek bu durumu ortadan kaldırmanın sadece istemek ve başkalarından beklemekten vazgeçip, üretim ve çalışma ile sağlanacağını belirtiyor. (Güler; 2008: 113-114)

Özkan (2010) ise evrenselli i; anlayı lılık, de erbilirlik, ho görü ve -tanıdık olsun veya olmasın- tüm insanlar ile do anın iyili ini gözetmeyi ifade ederek, bu de er boyutuna giren de erleri; ho görülü olmak, toplumsal adalet, e itlik, barı içinde bir dünya, güzelliklerle dolu bir dünya, do ayla bütünlük içinde olmak, erdemli olmak, çevreyi korumak ve iç uyum olarak belirtiyor.(Özkan; 2010:75)

2.1.4.2. Değerbilirlik

Küreselleşme, olumlu ve olumsuz yönleriyle bir gerçeklik olarak dünya üzerinde hızla işlemeye devam eden bir süreçtir. Yaşanan bu hızlı değişim süreci, beraberinde yeni kavramlar ve olgular getirmiştir. Bunlardan biri de bir ülkenin vatandaşı olmaktan dünya vatandaşı olmaya doğru bir farklılaşma, diğ er bir deyişle vatandaşlık statüsünün değişerek küresel vatandaşlık adını almasıdır. Küresel (evrensel) vatandaşlıkta, “evrensel kişilik”, ulusal kişilik” kavramını aşmış, evrensel değerler ve farklılıklara saygı duyma daha fazla vurgulanır olmuştur.

Çalık ve Sezgin (2005)'e göre bu durumda yapılması gereken şey; küreselleşmenin bir gerçek olduğunu kabullenmek, küreselleşen dünyada ayakta kalabilmek için gerekli bilgi, beceri, tutum, değer ve davranışları insanlarımızı

kazandırmak ve küresel değerler karşısında milli benliği korumak ile evrensel değerlere adapte olmak arasındaki ince çizgiyi çok iyi anlamaktır. Elbette, küreselleşen dünyada varlığımızı sürdürmek ve uluslararası arenada rekabet edebilmek gerekir. Ancak bu, milli değerlerden, milli kimlik, milli kültür ve öz bilinçten ödün vermek anlamında olmamalıdır. (Çalık ve Sezgin;2005:56)

İnsanı insan olarak tanımlayan değerlerdir. Bu değerleri tanımak ve uygulamak ise değerbilirliktir. Değerbilirlik dostluğun temelidir. Almaktan yana temkinli olmayı içerir. İnsanların ürettiklerine yürekten saygılı olmayı öğretir. Bu kavram şu esasları kapsar (Güler, 2008: 168);

- Değerli olanı değerli kılan değerbilirliktir.
- Dostluğun kalıcılığı değerbilirliğe bağlıdır.
- Değerbilirlik her koşulda normalden sapma göstermeden vefa göstermedir.
- Değerler toplumun ideal benliğinin göstergesidir. Bunlara bağlılık geleneklerin oluşumuna katkıda bulunur. İnsana saygı insanlık gereğidir. Değerlerin değiş tokuşu olamaz. Toplumun renkleridir. Orada yaşayanların bunlara bağlılığının zorunluluğu tartışılmaz.

Davranışların tercihi yapılırken karar verme sürecinde; bireyin amaç, inanç ve değerleri etkili olmakta, kişisel çıkar ile bütün bir toplumun yararı ve bütün insanlığın yararı bir karşıtlık oluşturabilmektedir. Bu durumda çıkarlar arasında bir tercih yapılması gerekmektedir. Bu noktada insan sadece maddi varlığa bağlı ve kişisel çıkarlarının arkasından giden bir bencil olmaktan uzaklaşıp manevi yönünü öne çıkararak toplumun çıkarlarını kendi çıkarlarına tercih edecek olgunluğa erişerek bu yönde karar ve eylemlerine yön vermesi beklenir ve istenir. (Bolay, 2007: 14)

Değerleri horlamak toplumsal sapmanın belirtisidir. Çıkar ilişkisi kısa süreli dostluklara, arkadaşlıklara dönüşür. İnsanı insan yapan değerlere yabancı kılar.Yozlaştırır, yobazlaştırır, softalaştırır, yön­süzleştirir, maddileştirir, maddeleştirir. (Güler;2008:168-169) Kendine yapılan iyilik, emek ve kazandırılanlar unuttur, vefasız, sevgisiz, saygısız, bencil bir tutum izler. Sadece gününü yaşayarak bu değersizlik içinde

insanlık adına sahip olduğu tüm özelliklerini yitirebilir. Değerler günlük hayat içerisinde bireyin kötü davranışlarda bulunmasına engel olarak yakın ve uzak geleceğine ait hedefler belirlemesinde etkili olmaktadır. Evrensel ve kültürel değerlerin nesiller boyu aktarılması ancak değerbilirlikle sağlanır.

Günümüz dünyasında, en büyük değer, birey ve bilgidir. Bu bakımdan bilgi ve teknolojiye meydana gelen hızlı gelişmelere uyum sağlayacak çağdaş bilgi ve becerilerle donanmış bireyler yetiştirilirken aynı zamanda atalarımızdan aldığımız kültürel değerlerimizi koruyarak onları yaşatma bilincine ve sorumluluğuna ulaştırmak gerekmektedir. Bir yandan milli kültür ve milli değerlere sahip çıkarken, diğer yandan da küreselleşmenin getirdiği evrensel değerlere başarılı bir şekilde nasıl uyum sağlayabilmek için eğitim sistemine büyük görevler düşmektedir. Eğitimin bir amacının da, toplumsal ve kültürel özellikleri, değerleri ve duyarlılıkları yeni nesillere aktararak bunların yaşanarak devamını sağlamak olduğu düşünülürse; eğitim sistemleri milli değerler ile küresel gerçekler arasındaki dengeyi sağlayabilecek yeterliğe sahip bireyler yetiştirecek biçimde geliştirilip düzenlenmelidir. (Çalık ve Sezgin, 2005: 55-65)

Bolay (2007) göre; değerler ideale yönelik olursa eylem de o değerın bağılı olduğu inancın ayrılmaz bir parçası ve gereği olur. İnsanların gerçek hayatta kişisel çıkarlarına göre davranmış olmaları taktirde, özgün, özel ve manevî bir takım başarılarına imza atamazlar. Kendine hâkim olma, adaleti gerçekleştirme, cömertlik, başkalarına faydalı olmaktan büyük bir haz duyma, kul hakkı gözetme, yetmiş iki millete bir göz ile bakma, herkese sevgi ile yaklaşma, güler yüz gösterme, başkasını kendisine tercih edebilme, menfaatsiz dostluklar kurabilme gibi erdemlerin kişisel çıkarıcılığın çok ötesinde ve üstünde olan manevî değerlerdir. (Bolay;207:14-15)

2.1.4.3. Yitik Değerler

Son yıllarda toplumumuzun büyük bir değer kaybına uğradığı, “ahlaki, toplumsal ve kültürel bir çöküntü” yaşadığı uzmanlar tarafından sık sık dile getirilmektedir. Yüzyıllar boyunca insanları bir arada tutan, hayatımıza anlam ve amaç

katarak toplumlarda birlik, beraberlik ve düzen sağlayan değerler sistemini oluşturan pek çok değer kaybolmaya yüz tutmuş ya da etkililiğini yitirmiş bulunmaktadır. (Hökelekli, 2005: 5-6)

Bilimsel ve teknolojik alandaki göz kamaştırıcı gelişmeler, gerçek anlamda medeniyet alanında herhangi bir gelişmeye neden olmadığı gibi, insanları bir takım manevi ve insani değerlerden de önemli derecede uzaklaştırmıştır. Bunun sonucu olarak, çağdaş medeniyetin meyveleri barış, sosyal adalet, mutluluk, eşitlik gibi insani değerler olacağına; açlık, yoksulluk, sömürü, savaş, şiddet, nefret ve sosyo- ekonomik adaletsizlikler gibi pek çok insanlık dışı değerler olmuştur. (Köylü; 2010: 20)

Devlet Planlama Teşkilat Müsteşarlığı'nın hazırladığı “Dokuzuncu Kalkınma Planı Kültür Özel İhtisas Komisyonu” raporunda: “Değişim olgusu, kültürümüzün güçlü yanlarından biri olarak altı çizilmiş bulunan zengin kültürel dokusunu değiştirmiş, küresel iktisadi sistemin tüketim kültürünün zorlayıcı etkisi altında milli ve mahalli kültür öğelerinin kaybolmaya yüz tutmasıyla birlikte kültürel tek tiplilik artmış, buna bağlı olarak toplumumuzda farklılıklara tahammülsüzlük de artmış, toplumdaki katmanlar arasında olması gereken iletişim azalıp giderek hoşgörüsüzlüğe dönüşmüş; daha da öte, bireylerde ve toplumlarda vicdani ve ahlaki bakımdan zayıflama işaretleri tespit edilmiştir.” gibi düşüncelere yer verilmiştir. (Gündoğdu; 2010:3)

Küresel değerlerin baskınlığı, toplumsal değerleri büyük ölçüde değiştirmeye zorlamakta, bazı değerlerin ise kaybına neden olmaktadır. Değerlerin değişmesi, insanların karakterinin de değişmesine yol açmaktadır. (Akt.Keskin ;2010:68)

Gündoğdu (2010); tüm dünyada neden ahlaki bir erozyondan, değer yitiminden ve etik değerlerin yokluğundan söz ediliyor sorusuna; “Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler, dünya kendini idare eder” veya “her şey olur” ilkesinin açtığı boşluk; belki iyi yönetilmemiş sosyal değişimle birlikte ahlakın geleceği öngörülmemiş; toplumsal yapıda yer alan ilişkilerin, fikir ve düşüncelerin değerler boyutu ihmal edilmiş; toplumun geleceğe yönelik akışını değiştiren, bireylerin davranışlarına yön veren değerler sistematığının alt üst olmasına seyirci kalınmış; belki de kapitalizmin kendi

pazar alanı olarak gördüğü insanların, geleneksel değerlerle olan bağlarını yok etmeyi bir yöntem olarak benimsemiş olabilir, çünkü insanlar değerlerine bağlıyken onlara istediği ürünü ve yaşama biçimini satamayacağını görmüş olabilir, şekilde görüş bildirmiştir.

Değerlerdeki aşınmanın sık sık dile getirilen göstergelerinden bazılarını Hökelekli (2010) şöyle sıralamaktadır:

- Aile mahremiyeti ve kutsallığı zedelenmiş, namus ve iffet anlayışı güç kaybetmiştir.
- Yaygın bir bencillik ve kişisel çıkar diğer amaçların önüne geçmiştir.
- Maddiyatın artan önemine paralel olarak, bu amaca ulaşmada her yol mubah olarak görülmeye başlanmıştır.
- Yolsuzluk, rüşvet, sahtekarlık gibi davranışlar ayıplanır olmaktan çıkmış, nerdeyse “beceriklilik” ve “işbirliklik” olarak görülmeye başlanmıştır.
- Toplumun temel kurumlarına olan güven azalmıştır.
- Bireylerin birbirlerine güvenmemesi, yaygın bir toplumsal güvensizlik duygusu ve tutumu gelmiştir.

Değerler insana özgü olup insanın değerini koruyabildiği sürece insanlığını da koruyabileceği ve yüceltebileceği göz önünde bulundurulduğunda, gözlenen ve sürekli ifade edilen değer yitiminin durdurulması ve önlenmesine yönelik çalışmalar yapılması gerekli olmaktadır. Güler(2008) ;kötülük ve değer yitiminin önlenmesi için insana bu isteğin nasıl kazandırılabilceğinin ölçütlerini şu noktalarda özetlemektedir:

- İnsan yaratılışı gereği acıdan kaçır hazzıya yönelir. Bu yönelişte toplumsal normların gücü uyum ya da uyumsuzluğa sürükleyebilir. Örneğin toplumda değerli olma ile değersizlik yer değiştiriyorsa, toplumun önemli sorunları yanında bu değersiz tutum toplumun gündemine yerleşmişse normsuzluk alkışlanır.

- Milyonlarca yürek savaş olmasın diye haykırırken kimilerinin savaşa kazanç getirici umut yolu olarak bakmaları değer yitiminin kanıtıdır.
- Öğretmen okullarının kuruluş yıldönümlerinde öğretmenler saygıyla anılır. Eğer öğretmen açlık sınırında can çekişiyorsa ona “eli öpülesi” insan demek değer yitiminin ölçüsüdür. Yapılacak olan onun etik anlayışındaki hızlı erime sürecini durdurmaktır.
- Değer yitimini önlemenin yolu bir sevgi ortamını oluşturmaya bağlıdır. Sevgi insanın en zor başarabildiği bir psikolojik tutumdur. Barış yerine savaş, sevgi yerine ayrılık, yaşam yerine ölümün yeğlendiği bir dünyada değer kaybı kaçınılmaz olur.
- İnsanlık bir tükenmişlik süreci yaşıyor. Bu sürecin yönünü ise değer yitimi hızlandırıyor. Toplumdaki “biz” duygusu bir kararsızlığa dönüşmek üzeredir. Gençlere, topluma, demokrasiye bu zararlı tutum ivedi önlenmelidir.

2.1.5. Değerler Eğitimi ve İhtiyacı

İnsan bedensel ve psiko-sosyal bir varlık olmakla birlikte onun manevi boyutu da bulunmaktadır. Birey bir bütün olarak düşünülmekte, insanı insan yapan özelliklerin geliştirilmesine çaba harcanmaktadır. Birey topluma faydalı, kendisi için iyi olan, mutluluk ve huzur ortamı sağlayan eylemleri gerçekleştirir. Yetişkinler bu davranış özelliğini çocuklarına ve /veya toplumun diğer üyelerine aktarmaya çalışır. (Akbaş, 2007: 677)

Kültürel, tarihi, siyasi, ekonomik çevrede gerçekleşen planlı ya da plansız öğrenmelerin tamamı, ahlak anlayışının ve değerlerin tanımlanmasında belirleyici olmakla birlikte küçük yaşlarda içselleştirilen birçok davranış çocuğun hayatının sonuna kadar ona kılavuzluk edebilmektedir.

Kişiliğin gelişiminde eğitim ve değer yakın ilişki içindedir. Değerler bireysel hayatın temelini oluşturduğu gibi sosyal hayatın düzeni, güven ve huzuru açısından da

oldukça önem taşır. (Şentürk, 2010: 50) Bir toplum için eğitim bir alt yapı değerinde olup, toplumun bireylerine bilgi, anlayış, kültür, hayata bakış tarzı, din, ahlak ve hukuk kuralları, sosyal ve siyasal kuralları kazandırılarak toplumun gelişmiş, huzurlu, güvenli ve sağlıklı bir toplum olmasını sağlar.

Eğitimin fonksiyonları şu şekilde sıralanabilir;

- Bireyin sahip olduğu genel ve özel yeteneklerini ortaya çıkararak geliştirmesini sağlar.
- Bireyin yaşamını mutlu, sağlıklı ve başarılı bir şekilde sürdürebilmesi için karşılaşılabilecek problem, güçlük ve engellerle mücadele etmesini öğretmek hayata hazırlar.
- Sosyokültürel değer ve kuralları öğretmek diğer insanlarla uyumlu bir şekilde sosyalleşmeyi sağlar.
- Geçmişten günümüze miras kalan maddi ve manevi kültürümüzü oluşturan değerlerimizin gelecek nesillere aktarılmasını sağlar.
- Değişen yaşam şartlarına sağlıklı bir şekilde ayak uydurarak sağlıklı sosyal değişimi sağlar. (Şentürk, 2010: 51-52)

Toplumun ayakta kalabilmesi, maddi ve manevi yönden gelişmesi, kalkınması, bilimsel ve teknolojik olarak ilerleyebilmesi de sağlıklı, düzenli ve tutarlı bir eğitim politikasının izlenmesine bağlıdır. Günümüzde akademik başarı kadar; dürüstlük, insan ilişkilerine özen gösterme, saygılı olma, ahlaki değerlere uyma, görgü kurallarına uyma, uyumlu iletişim kurma, hoşgörü gibi çağdaş yaşamın vazgeçilmez olan kavramlarda öne çıkmaktadır.

Bir toplumun geleceği iyi yetişmiş ve sağlam karakterli insanlara bağlıdır. Toplumsal bütünlük ve huzurun sürdürülebilmesi, ancak değerlerin yeni nesillere aktarılması ile mümkündür. Bir davranış ilkesi olarak değerler, kalıtsal olmayıp, yaşantılar sonucunda oluşmaktadır. (Hökelekli, 2010: 7) Dolayısıyla değerler öğrenilebilir ve öğretilir olgulardır. Bu yönüyle değerler bir eğitim konusudur.(Aydın, 2010: 16)

Değerler sisteminin eğitim alanındaki işlevleri;

- Bireye amaç ve yön tayin etme,
- Bireysel ve toplumsal eylemlerin esaslarını ve genel yönünü tayin etme,
- Doğru- yanlış, haklı- haksız olanı, hoş giden ve gitmeyeni, ahlaki olanı ve olmayanı belirlemeye yardım etme vb. gibi temel noktalarda toplanabilir.(Uysal; 2004:215-216)

1973 tarihli Türk Milli Eğitimi Temel Kanunu'nda, "Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları" başlığı altında, Türk Milletinin bütün fertlerini, "Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek" ifadesi yer almaktadır. Bununla birlikte Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Vatandaşlık Bilgisi gibi bazı derslerin özel amaçlarında öğrencilere kazandırılması hedeflenen bazı insani ve ahlaki değerlerden söz edilmektedir. (Hökelekli, 2010: 8)

Eğitimin hedeflerinden biri değer yaratmak, değerler kazandırılarak bireylerin sorumlulukları paylaşması, çevresine ve çevresinde yaşayan canlılara duyarlı olması, kendini yönetmesi, geliştirmesi ve bu yolla bireylerin toplumsal yaşamdaki ilişkilerini geliştirmelerini sağlamaktır.(Bolat ve Beceren;2010: 59)

Milli eğitim, insanlarına kimliğini, kişiliğini ve insanlığını kazandıran bir değerler sistemi sunmak durumundadır. Bunu yapabilirse o zaman insanların hayatlarını anlamlı, değerli ve onurlu bir şekilde yaşamalarını sağlayabilir; onları toplumun mutlu bireyleri olarak görebilir. (Şentürk; 2010: 54) Ancak tüm dünyada sıklıkla yaşanmaya başlayan, toplumların vicdanını yaralayıcı ve güven sarsıcı olaylar sonucunda Batılı refah toplumlar, insan yetiştirme düzenindeki yetersizliği ve isabetsizliği fark etmekle birlikte, evrensel, insani ve ahlaki değerlerden beslenen olumlu iyi bir karakter yapısı geliştirme yönünde düzenlemeler yapmayı okul eğitiminin bir parçası olarak görmeye

başlamışlardır. Bu paradigma değişikliği eğitimde yeni bir anlayış ve uygulamanın yolunu açmıştır. Bunun adı Değerler Eğitimi'dir. (Hökelekli; 2010 : 4)

Değerler eğitimi ayrı bir program değil bütün ders programları ile bütünleşmiş bir programdır. Formal ve informal programın bütünleşmiş yapısı içinde değerler kazandırılmalıdır. (Taşpınar, 2009: 29) Değerler eğitiminin hedefi; kendini tanımlama, kendini anlama ve kendini tamamlama gibi pratiksel süreçlerden geçirdiği insanın yetilerini en üst düzeye ulaştırarak, “iyi hayat yaşamasını” sağlamaktır. (Arslan; 2004: 319) Etik kuralların bilgisine dayalı bir değerler eğitiminin en belirgin özelliklerini Kale (2004) şu şekilde belirlemiştir;

- Bireyleri evrensel (etik) ve kültürel değerlere ve bunların önemine ilişkin bilinçlendirmek,
- Demokratik tutumlarla, hoşgörüsü çok kültürlülüğü ilişkilendirmek,
- Naturalistik bir hümanizmi vurgulamak,
- Tüm değerleri insanın varlık şartları ve olanaklarını geliştirme ölçütüyle değerlendirmek,
- Etik değerlere ilişkin somut problemlerden hareketle hayatı bilgiye ve/ veya bilgiyi hayata dönüştürmek.

Hökelekli (2010)'ye göre; karşı karşıya olduğumuz bütün insani ve toplumsal sorunların kökeninde eksik insan anlayışına dayalı yetersiz eğitim ve insan yetiştirme düzeni yer alır. Arslan (2004) ise; ülkemiz eğitim sisteminde, geleneksellik ile değişim başka bir deyişle küresellik ile ulusallık çelişkisi yaşanmakta olduğunu belirtir. Bu doğrultuda bilimsel ve teknolojik alandaki hızlı gelişmeler ile bilgi ve becerilerin kısa süre içerisinde eskidiği ve geçerliliğini kaybettiği, bilgi yoğunluğu içerisindeki günümüz insanının öğrenme ihtiyacını geleneksel eğitim sistemi ve anlayışıyla karşılamanın yetersiz olduğu sık sık dile getirilmektedir. Bundan dolayı, eğitimde kültürel unsurlar aracılığıyla statükoyu koruma misyonu merkeze alınmadan kültürel süreklilik sağlanırken dil ve teknoloji gibi araçlarla miras olarak aktarılan kültürü daha “verimli” kılmak; kültürel stili, yaşam stilini geliştirmek için değiştirme olanaklarının

da sunulması gereği ortaya çıkmaktadır. (Kale;2004: 320) Eğitim değişim ve dönüşümün bir aracıdır.

Değişimi anlaşılır kılan her bir döneme onunla gelen değerlerdir. Çünkü değişimle gelen yeni dönem farklı durumlar, farklı ve özel sorunlara sahiptir. Günlük alışkanlıklar ve değerler radikal dönüşümler geçirmektedir. Bunların toplumsal hayata getirdiği boşlukların hızla giderilmesi, bu konudaki yorumların aynı hızla yapılabilme becerisine bağlıdır. Dolaşımdan kalkan ya da kalkmaya yüz tutmuş değerlerin yerine yenilerinin ikame edilmesi geciktikçe yerel ve toplumsal bunalımlar, buhranlar devreye girer. Böyle bir kültürel gecikmenin yol açtığı sorunlar toplumsal yaşamı gölgelemektedir. (Doğan; 2004: 619-620) Bireysel ve toplumsal huzur ile güvenli ve mutlu bir yaşamın sağlanması bakımından, değerler eğitiminin gerekliliği dikkat çekmektedir. Bununla birlikte değerlerin toplumsal yaşamın ayrılmaz bir parçası ve bütünleştirici ögesi olması açısından değerler eğitimine gereken önemin verilmesi gerekmektedir.

2.1.6. Değerler Eğitimi Uygulamaları

Eğitim alanında özellikle son yıllarda yapılan tartışmalar ve öne atılan yeni kuramlar, eğitimin asıl hedefinin öğrencinin bilişsel fonksiyonlarını ve bilgi haznesini geliştirmekten çok daha öte olduğunu savunmaktadır. Toplumun arzu edilen medeniyet düzeyine ulaşması için toplumu meydana getiren bireylerin belli ilke ve davranışları “değer” olarak kabullenmeleri gerekir. Değerler, insan davranışlarına etki eden, iyiye-güzele yönlendiren, bireyi ve toplumu ayakta tutan unsurlardır. Bu noktada eğitimde değerler ve değerler eğitimi konusu hayati önem taşımaktadır.

Toplumda meydana gelen sorunlar, bireyleri bunalıma iten çıkmazlar, intihar, uyuşturucu kullanımı, cinayet işleme gibi sapmalar, bazı yönlerin eksik kaldığına ilişkin sorgulamalara neden olmuştur. Bugün tüm dünyada değerler ve eğitim konusu çok ciddi biçimde tartışılmakta, değerlerin eğitim ve toplumsal yaşam üzerindeki etkisi araştırılmakta, eğitim sistemleri bu çerçevede yeniden ele alınmaktadır. (Yıldırım, 2010:1) Sadece bazılarının değerlerine sahip çıkarak onları yaşamlarında

gerçekleştirmeleri ile arzu edilen insanca yaşama ortamına kavuşmak mümkün değildir. Değerlerin sürekliliğini ve etkili olduğu alanı genişletmek, böylece insanlığın bireysel ve toplumsal huzurunu sağlamak amacıyla çalışmalar yapmak üzere, ülkemizde 2003 yılında Değerler Eğitimi Merkezi kurulmuştur. Değerler Eğitimi Merkezi, bireysel gayretlerin ötesine geçerek konuyu kurumsal planda ele alan, içeriği akademik olarak belirlenmiş bir yapıya sahip olup; eğitim anlayışı, geçmiş tecrübe ve birikime dayanarak geleceği görme ve planlama, aynı zamanda geçmişteki birikimi gelecekte daha kullanışlı ve canlı hale getirme idealine dayanmaktadır. Bu amaçla değerler ve eğitimi konusunda araştırmalar, proje ve atölye çalışmaları, seminer ve sempozyum organizasyonları, süreli yayın, kitap ve sanal yayın faaliyetleri, kütüphane derlemesi gibi birçok alanda çalışmalarını yürütmektedir. (Şişman, 2007 :12-13)

Okullarda değerler eğitimi Türkçe, Sosyal Bilgiler, Hayat Bilgisi, İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Vatandaşlık ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi gibi bazı derslerin konuları içerisinde verilmeye çalışılmakla birlikte, bu durumun etkili bir eğitime ulaşmak için yeterli olmadığı düşüncesi öne çıkmış ve bu konuda planlı bir eğitim anlayışına duyulan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda değerler eğitimi konusunun 18. Eğitim şurasında ele alınmasından sonra Milli Eğitim Bakanlığı 2010/53 nolu genelge ile bir çalışma başlatmış, bu doğrultuda birçok il Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından 2010-2011 Eğitim- Öğretim yılında; okul öncesi, ilk ve orta öğretimde milli ve manevi değerlerin derslerin başında birkaç dakikalık süre içinde öğrencilere verilmesi ile ilgili Değerler Eğitimi Projesi hazırlanmıştır. Bu amaçla Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi ile işbirliği yapılmış ve yürütülen çalışmaların bir ürünü olarak, Okulöncesi, İlköğretim ve Ortaöğretim seviyesinde, üç ayrı kılavuz kitap hazırlanmıştır ve yürürlüğe konulmuştur. Yapılan bu çalışmaların başarılı olmasıyla uygulama alanı genişletilmiş, böylelikle Değerler Eğitimi Projesi 2011-2012 Eğitim- Öğretim döneminde Milli Eğitim Müdürlükleri'ne bağlı tüm resmi/özel okul ve kurumlarda uygulanmaya başlamıştır.

Proje kapsam ve uygulama faaliyetleri 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, Milli Eğitim Bakanlığı Stratejik Planı, İl Milli Eğitim Müdürlükleri Stratejik Planı, 18. Milli Eğitim Şurası Çalıştay Raporu, İlköğretim Kurumları Programı ve 2010/53 Sayılı

Genelge' sine dayandırılmıştır. Çalışmalar tüm okulöncesi eğitim kurumları, ilköğretim kurumları ve ortaöğretim ile öğrenci velileri, öğretmenler ve okul yöneticilerinin katılımıyla yürütülmesi esas alınmıştır. (MEB, 2011)

Proje kitapçevleri tarafından desteklenerek değerler eğitimi ile ilgili çok sayıda kitap ve dergi yayınlanmaktadır. Aynı zamanda her yıl düzenlenen Değerler Eğitimi Sempozyumlarıyla yapılan araştırmalar ve uygulamaların sonuçları tartışılarak sunulmaktadır. Bu doğrultuda mevcut programın düzenlenerek eğitim kurumları, toplumun sosyal ve kültürel isteklerine cevap verecek demokratik ve katılımcı bir yaklaşımla, işlevsel bir şekilde yeniden yapılanmalıdır.

2.1.6.1. Değerler eğitimi uygulamalarında yer alan değerler

Milli Eğitim Bakanlığı, geliştirilen öğretim programlarına doğrudan değerlerle ilgili konuları yerleştirmiştir. Değerler eğitimi öğrencilere eğitim süreçleri içerisinde tüm evrensel yaşam değerlerini öğretmek amacıyla; okul öncesi programlarında, ilköğretimde Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Vatandaşlık ve İnsan Hakları ve Düşünce Eğitimi dersleriyle sağlanırken, orta öğretim düzeyinde Demokrasi ve İnsan Hakları, İnsan İlişkileri ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleriyle verilmeye çalışılmaktadır. Bunlara ek olarak yürütülen Değerler Eğitimi projesi kapsamında “Her Ay Bir Değer” uygulaması ile programa alınan değerler kademesel olarak şu şekildedir (Antalya MEM ,2011)

Okulöncesi Programı Kapsamında Uygulamaya Alınan Değerler

- Saygı
- Sevgi
- Yardımlaşma ve İşbirliği
- İyilik ve Hoşgörü
- Barış
- Özgüven

1, 2 ve 3. Sınıf Programlarında Uygulamaya Alınan Değerler

- Saygı (Kendine, Büyüklerine, Aileye, Çevreye, Öğretmenlerine, Farklılıklara Saygı)
- Sevgi (İnsan- Doğa ve Hayvan Sevgisi, Ülke ve Bayrak Sevgisi)
- İyilik
- Çalışkanlık (Azim ve Sebat, Hırs, Kararlılık)
- Sabır
- Dayanışma
- Misafirperverlik
- Temizlik- Hijyen (Kişisel Temizlik, Çevre Temizliği)

4 ve 5 Sınıf Programlarında Uygulamaya Alınan Değerler

- Sorumluluk
- Hoşgörü - Yardımlaşma
- Özgüven
- Tutumluluk
- Vatanseverlik
- Dürüstlük
- Merhamet

6, 7 ve 8. Sınıf Programlarında Uygulamaya Alınan Değerler

- Ahlak
- Barış
- Alçakgönüllülük
- Onurluluk
- Duyarlılık
- Paylaşımçı Olma
- Vefalılık
- Cömertlik

Ortaöğretim Programlarında Uygulamaya Alınan Değerler

- Saygı
- Sorumluluk
- Dürüstlük
- Sevgi
- Adalet
- Vatanseverlik
- Yardımlaşma
- Kişiler Arası İlişkiler
- Kitle İletişim Araçları

Programda yer alan değerler kısaca şu şekilde açıklanabilir.

Saygı

Değerler Eğitimi projesi kapsamında okulöncesi, ilköğretim ve orta öğretim kademelerinin tümünde programa dahil edilmiş en önemli değerlerden biridir. Saygı çeşitli şekillerde ifade edilebilen ve diğerlerinden beklenen bir insan tavrıdır. Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu olarak tanımlanan saygı, başka bir deyişle; bir kişiye, bir düşünüşe, bir eyleme, bir başarıya yüksek değer vermekten doğan özel bir duygudur.

Saygı; bazen sahip olunan tecrübe veya yetenek, bazen düşüncelere karşı hayranlık bazen de korku ve endişe kaynaklı oluşabilmektedir. Bununla birlikte saygı; genellikle, ilişkide bulunulan ve iletişim kurulan varlık veya oluşumun değer, inanç ve her türlü özelliğini göz önünde tutarak bunlara önyargısız yaklaşmayı gerektirir.

Bir değer olarak saygı; bireye kazandırılırken, onun kendine güvenini destekleyen hoşgörülü ve dengeli bir eğitim anlayışı benimsenmeli, kişiliğini zedeleyebilecek otoriter ve baskıcı tutumlardan sakınılmalıdır. Tüm okul etkinliklerinde ve günlük hayatında, kendi düşünce ve bakış açısını ortaya koyduğunda söyledikleri

önemsenmeli, görüşleri uygun olmadığı durumlarda gerekli açıklama yapılarak tamamen reddedilmemeli, tek oldukları hissettirilerek saygı ortamı içerisinde eğitilmelidir.

Sevgi

İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu olarak tanımlanan sevgi; hoşça giden bir şeye eğilim, tutkuya dek varabilen bir ruh durumudur. Diğer bir deyişle, bir duygu ve heyecan türü olup aynı zamanda sevginin öğrenilen duygusal bir tepkime olduğunu söylemek mümkündür.

Sevgi insanlarda doğuştan bulunan ve en çok ihtiyaç duydukları bu duygu aile ortamında başlayıp zamanla daha geniş bir alana yayılır. Aile ortamında sevildiğini hisseden bireyler kendilerini ve başkalarını sevme gücüne sahip olabilirler. Kendini, çevresini ve toplumunu seven birey onlarla iyi ilişkiler kurarak dengeli ve sağlıklı bir birey haline gelir. Eylemleriyle kendine ve topluma fayda sağlayarak geleceğe güvenle bakar. Sevginin birleştirici özelliği ile huzur ve güven ortamının oluşmasını sağlar.

Bireyin sevgiyi bir duygu olarak benimsemesi kadar onu bir değer olarak da görmesi önemlidir. İnsan- doğa ve hayvan sevgisi, ülke ve bayrak sevgisi gibi kavramlar öğrenim yaşamı içerisinde kazandırılması gereken değerlerdir. Bu nedenle evrensel değerler içerisinde yer alan sevgi; Değerler Eğitiminde önemli bir yere sahip olup okul öncesi, ilköğretim ve orta öğretim kapsamında programa alınan öncelikli değerlerden biridir.

Yardımlaşma ve İşbirliği

İnsan, doğası gereği toplumsal bir varlıktır. Yalnız yaşaması mümkün olmamakla birlikte, yaşamın gereği olan dayanışma ile insanlar yardımlaşmayı ve paylaşmayı öğrenirler. Yardımlaşma ve paylaşma doğuştan gelen duygular değildir. Çocuklar , yetişkinlere göre daha benmerkezci oldukları için, yardımlaşma duyguları gelişmemiştir. Yardımlaşma ve işbirliği aile içerisinde öğrenilir ve okuldaki tutumlarla

şekillenir. Okul öncesi, ilköğretim ve orta öğretim dönemi yardımlaşma ve işbirliğinin kazanımında önemli zaman dilimleridir. Kendi gücünü ve imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanan birey topluma katkı sağlayarak olumlu kişilik özellikleri gösterir.

Sosyal hayatta karşılaşılan ve çözümünde zorlanılan problemler, yardımlaşma, işbirliği ve dayanışma yoluyla kolaylıkla çözülür. İnsanların duygu, düşünce ve ortak çıkarlarda birbirlerine karşılıklı bağlanması ve bu özelliklerini geliştirmesi kısa sürede bir çok başarıya ulaşmasını sağlar. Bu yönüyle yardımlaşma, işbirliği ve dayanışma önemli toplumsal değerler olup Değerler Eğitiminde ele alınan konulardır.

İyilik ve Hoşgörü

İyilik; karşılık beklemeden, iyi niyet ve sevgi ile yardıma ihtiyacı olan insanın ihtiyaçlarını karşılamaya dönük bir davranıştır. İyilik, hem iyiliği yapanı, hem de bu iyilikten faydalananları mutlu eder. Bu yönüyle sosyal açıdan birleştirici özelliğe sahip bir davranıştır. Toplumlarda güven ortamının oluşmasına katkıda bulunur. Çocuk ve gençlerin sosyal ilişkilerinde empati kurarak karşısındaki kişinin ne hissettiğini ve neye ihtiyacı olduğunu anlayabilme yeteneğinin gelişmesi, onları çevrelerine karşı duyarlı kılacak, böylelikle zor durumdaki insanların neler hissettiklerini anlayıp onlar için bir şeyler yapmalarının gerekli olduğunu kavratacaktır. aile ile başlayıp okul ile devam eden eğitim yaşantısında çocuk ve gençlere menfaatlerden uzak, fedakarca iyilik yapabilme bilincinin kazandırılması ve bu davranışın kalıcı bir davranış haline getirilmesi önemli bulunmaktadır.

Bununla birlikte kendinden farklı düşünceleri, farklı inançları, farklı yaşam tarzı olan, farklı değerler sistemi olan insan ya da insanlara sevecen bir tutum sergileyerek onları hoş gören ve insanlar arası ilişkilerinde diğerine saygıyı ilke haline getirmiş bireyler yetiştirilmesi gerekmektedir. Kişisel nitelik ve toplumsal değerler yönünden iyilik ve hoşgörü vazgeçilmez değerlerdir. Bu bağlamda Değerler Eğitimi Projesi kapsamında okul öncesi ve ilköğretim programlarında uygulamaya alınmıştır.

Barış

Değerler Eğitiminde yer alan sosyal değerlerden biri olan barış, okul öncesi ve ilköğretim kademeleri programlarında uygulamaya alınmıştır. Günümüzde çeşitli nedenlerle ortaya çıkan şiddetin gün geçtikçe artması özellikle fiziksel şiddetin tırmanışı barış değerinin temel değerler arasında yer almasını gerektirmektedir. Çocukların güven duyabilecekleri barışçıl ve huzurlu bir ev, okul ve ülke ortamı içerisinde yetişmeleri haklarıdır.

İnsan ilişkilerinde meydana gelen çatışma ve anlaşmazlıkların şiddete dönüşmesini önlemek üzere günümüz toplumunda çocuklara çatışma çözme becerilerinin kazandırılması çok önemlidir. Barış değeri kazandırılırken empati becerileri, öfke yönetimi becerileri, problem çözme becerileri öğrencilere kazandırılmalıdır. Bu beceriler öğrenciler tarafından içselleştirilmelidir. Bu evrensel değer okul öncesi ve ilköğretim döneminde verilmesi özellikle bu yaş grubu çocuklarının gelişimi, demokratik ortamın yaratılması ve çocukların gelecekte toplumda yaşayan bireyler olarak vatandaş kimliği ve sorumluluğu ile hareket etmelerinde son derece önemli bulunmaktadır.

Özgüven

Kendine yönelik iyi duygular geliştirme sonucu, kendini iyi hissetmek anlamına gelen özgüven, kişinin kendisi olmaktan memnun olma ve bunun sonucu olarak kendisi ve çevresi ile barışık olma durumudur.

Özgüven bir insanın mutlu ve başarılı bir hayat sürmesi için ihtiyaç duyduğu bir kişilik unsurudur. Özgüveni yetersiz kişiler kendilerine güvenmedikleri için sorumluluk almaktan çekinir ve bu durumu büyük bir gerilim haline getirirler. Bireyin bütün sorumluluklarını üstlenmesi ve kendi sorunlarını çözme becerisi kazanması bu açıdan önemlidir. Çocuğu küçük yaşlardan itibaren hayata hazırlamak gerekir. Diğer birçok değer gibi özgüven sahibi olmanın temellerinin küçük yaşlarda atılması gerekmektedir. Bu sebeple Değerler Eğitimi'nde okul öncesi ve ilköğretim dönemi programlarında yerini almış bulunmaktadır.

Çalışkanlık (Azim ve Sebat)

İnsan emeği ve zamanı değerlidir. Bu yüzden emeğini ve zamanını doğru değerlendirmeli, kendisini geliştirmeli, çevresine de katkıda bulunmalıdır. Çalışma ile insanlar fiziksel güçlerini geliştirir. Bununla birlikte çalışmaksızın, fikri gelişme ve ahlaki gelişme mümkün değildir. İnsan, düşünce ve kişilik bakımından ancak çalışarak gelişebilir. Hayatı için gerekli olan her şeyi çalışarak elde edebilir. Mutlu, iyi bir insan ve iyi bir vatandaş olma amacına ulaşmanın tek yolu, çalışkanlık olduğuna göre, bütün insanlar, çocukluklarından itibaren çalışkanlığı alışkanlık haline getirmelidir.

Çalışkan ve üretken olmak başarıyı beraberinde getirir. Böylelikle belirlenen hedeflere ulaşma yolunda adımlar atılmış olur. Başarının en önemli unsuru olan çalışmanın yanında bunun devamını sağlamak için gayret etmek ve kararlı olmak da gereklidir. İnsan başarıya azmi ve kararlılığı sayesinde umduğu ve arzuladığı emellere ulaşabilir. Azim ve kararlılık önüne çıkan tüm engelleri ortadan kaldırarak ilerlemeyi sağlar ve başarıya ulaştırır. Değerler eğitiminde ilköğretim programına alınan bu konu gayretli ve çalışmayı seven bireyler yetiştirmek açısından önemli bulunmaktadır.

Sabır

Olumsuz durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi, dayanç ve olacak veya gelecek bir şeyi telaş göstermeden bekleme anlamlarına gelen sabır; sadece rahat ve huzur içinde bir hayat sürmenin değil; başarının da anahtarıdır. Bazen olayların kendi zamanları içinde gerçekleşeceğini anlamak ve kabul etmek, ona zaman tanımak ve bu süre içerisinde pozitif düşünebilmek olayların gelişiminde olumlu sonuçları da beraberinde getirecektir. Aceleci olmanın bir yararı olmadığı gibi kişinin elindekinden daha fazlasını kaçırmaya da neden olabilir. Bu nedenle, bir durum karşısında sakinliğini kaybetmeden bekleyebilme, dayanıklı ve sabırlı olma hayatın her anı için değerlidir. Dolayısıyla insanın sabrı öğrenmesi ve hayatında uygulaması gereklidir. Her ailenin ve her toplumun sabırlı bireylere ihtiyacı vardır. Bu amaçla Değerler Eğitimi kapsamında sabır konusu ilköğretim programında yer almaktadır.

Misafirperverlik

Yıllar boyu kuşaktan kuşağa aktarılmış, Türk Milleti'nin temel değerlerinden biri misafirperverliktir. Toplumumuzda misafir ağırlamak ve ona yüklenen anlam oldukça önemlidir. Misafiri karşılama, ağırlama, barındırma, rahat ettirme ve ona hürmet anlayışını içerir. Zorlu hayat koşulları karşısında insanların misafirperverlikleri sayesinde yaşamları kolaylaşır, ilişkileri gelişir ve kendilerini güvende hissederler. İnsanlar arası ilişkilerin giderek zayıfladığı günümüzde misafirperverliğin önemli daha da artmıştır. Bu değerimizin yaşatılması ve sürdürülmesi amacıyla ilköğretim Değerler Eğitimi programında uygulamaya alınmıştır.

Temizlik- Hijyen (Kişisel Temizlik, Çevre Temizliği)

Beden ve ruh sağlığının temel şartı temizliktir ve her insanın sahip olması gereken bir alışkanlıktır. Temizliğin asıl amacı hijyen ortamı sağlayarak bu ortamlarda bulunan bireylerin sağlığını korumaktır. Sağlığa zarar verecek ortamlardan korunmak için yapılacak uygulamalar ve alınan temizlik önlemlerini kapsamaktadır. Başta kişinin kendi sağlığı olmak üzere, başkalarının da sağlığını korumanın en önemli aracı temizliktir. Sadece beden temizliği değil, kullanılan her şeyi ve her ortamı temiz tutmak da temiz olmanın gereğidir.

Temizlik alışkanlığı, bireyin hem beden sağlığı hem de sosyal hayata uyumu için gereklidir. Bununla beraber birlikte yaşanılan diğer insanlara karşı bir görev niteliği taşımaktadır. Temizliğe dikkat etmeyen kişi, hem çok sık hastalanır hem de yaşadığı sosyal çevre tarafından dışlanır. Bu nedenle temizlik alışkanlığının küçük yaşlardan itibaren çocuklara kazandırılması gerekmektedir. Bu amaçla temizlik ve hijyen bir değer olarak Değerler Eğitimi ilköğretim programında yer almaktadır.

Sorumluluk

Sorumluluk, kişinin kendine ve başkalarına karşı yerine getirmesi gereken yükümlülüklerini zamanında yerine getirmesi zorunluluğudur. Sorumluluk, kişiliğin en

önemli öğelerinden biridir. Yaşam içinde bireyin zorunlu, gönüllü, ahlaki, sosyal, siyasî ve meslekî sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sorumluluklarını zamanında ve istenilen şekilde yerine getirmesi beklenir. Sorumlu kişi, yapılması gereken bir işi zamanında yapabilmek için kendiliğinden harekete geçebilen insandır. İnsanlar sorumluluk sahibi olmalarıyla değer kazanmaktadırlar. Sorumluluk duygusu küçük yaşlarda doğal [çevre](#) içinde oluşmaya başlar, daha sonra okulda gelişmeye devam eder. Sorumluluk değeri kazandırılırken çocuğun-gencin yaşına ve gelişim seviyesine uygunluk önemlidir.

Sorumluluk değeri bütün değerler içerisinde yer almaktadır. Bu nedenle her değerın içerisinde üzerinde durulması gereken bir değerdir. Eğitim- öğretimde sorumluluk değerinın kazanımı önemli bir konudur. Bu nedenle Değerler Eğitimi kapsamında okul öncesi, ilköğretim ve orta öğretim programlarında yer almaktadır.

Tutumluluk

İnsanların para, mal, eşya, zaman ve sağlığını gerektiği gibi kullanması ve korumasına tutumlu olmak denir. Tutumlu olmak; gereksiz harcamalardan kaçınmayı, kaynakları bilinçli bir şekilde kullanmayı gerektirir. Doğadaki hiçbir kaynak sınırsız değildir. Kaynakların tutumlu kullanılmaması hem çevre kirliliğine hem de kaynakların tükenmesine neden olur. Çevresine ve ülke ekonomisine katkıda bulunmak her vatandaşın sorumlulukları arasındadır. Gelir kaynaklarını gerektiği gibi kullanıp yatırım yapan ülkeler kalkınarak zenginleşir ve ülke ekonomisi gelişir. Tutumlu insan sahip olduğu imkanları, zamanını ve enerjiyi verimli bir biçimde geleceğini düşünerek kullanır. Tutumlu olmak kişiye mutluluk, rahatlık ve güven sağlar. Dolayısıyla; elindekilerin kıymetinin bilinmesi, korunması ve değerlendirilmesi ile ilgili alışkanlıkların kazandırılması gelişim düzeyi açısından çocukluk ve gençlikte önemli bulunmaktadır. Tutumluluk değeri, ilköğretim ve orta öğretim Değerler Eğitimi programlarında önemli bir yere sahiptir.

Vatanseverlik

Vatanseverlik, Türk milletinin önemli değerlerinden biridir. Vatansever, ülkesine duyduğu sevgi, bağlılık ve onun için her türlü özveride bulunma duygusuyla ona hizmette bulunan kişidir. Ülkelerin her alanda gelişmesi, ilerlemesi ve güvenliğinin sağlanması, içinde barındırdığı vatandaşlarının vatanseverlik duygularına bağlıdır. Vatanını her şeyden üstün tutmak; vatana bağlılığı ömür boyu, her şart ve durumda devam etme; vatani korumakta üzerine düşeni yapma; vatanını korumak için savaştan çekinmeme; düşmana karşı uyanık olma; vatani uğruna canını vermekten çekinmeme; vatan uğruna ölenlere saygı duyma; şehit ve gazileri unutmama; bunun bilincinde hareket etme vatanseverlerin sahip olabilecekleri niteliklerdir. Bu duyguların yaşatılması, vatanseverlik değerinin gelecek nesillere aktarılması vatanın geleceği için oldukça önemli ve gereklidir. Sahip olunan vatanın değerinin özümsemişi, bu değer koruması için vatansever nesiller yetiştirilmesi açısından Değerler Eğitiminde ilköğretim ve orta öğretim programlarında önemli bir yere sahiptir.

Dürüstlük

Dürüstlük, bütün insanların onayladığı evrensel bir sosyal değerdir. İnsanın söz ve davranışlarıyla, niyet ve inancında iyilikten ve güzellikten yana olmasıdır. Dürüst olmak doğruluğu benimsemek ve doğru olmak demektir. Özünde, sözünde, yaşayışında doğru ve tutarlı olmayı gerektirir. Doğru olmak, bireye hem kişilik kazandırır hem de toplumda itibarlı bir yere sahip olmasını sağlar. Dürüstlük insan onurunun ve sağlıklı toplum yapısının vazgeçilmez şartlarından birisidir. Toplumda güven ortamının sağlanması ancak sözüne güvenilir, görevini kötüye kullanmayan, haksızlığa karşılık haklının yanında ve haksızın karşısında duran dürüst insanlarla mümkündür. Dolayısıyla dürüstlük çocuk ve gençlerimize kazandırılması oldukça önemli bir değerdir. Değerler Eğitimi'nde ilköğretim ve orta öğretim programlarında yer almaktadır.

Merhamet

Merhamet, herkesin iyiliğini isteyip onlara yardım etme arzusu duyma, tüm insanlar ve tüm canlılar için dünyayı güvenli bir yer kılma duyarlılığına sahip olmadır. Herkese ve her şeye anlayış ve şefkatle yaklaşarak başkalarının güçsüzlüğü, sıkıntı ve derdine ortak olup onların bu durumlarına şefkat göstermedir.

Birbirine hoşgörü ve empatiyle yaklaşan insanlar kolaylıkla anlaşabilir, böylece sorunların çözümüne doğru adım atılmış olur. Bu duygunun gelişmesi, toplumda yardıma muhtaç ve zor durumda olan kimselerin farkına varılarak onların hayatını kolaylaştıracak işler yapmakla sağlanabilir. Merhamet, fertlerin içinden gelen toplumun en temel dinamiklerindendir. Şefkat ve merhametin olmadığı bir toplumda zulüm ve çatışma kaçınılmaz hale gelir. Merhamet arttıkça bencillik, bencillik arttıkça merhamet azalır. Merhamet duygusu, insanlar arası ilişkilerin uyumlu bir biçimde gelişmesi ile kişinin iç huzuru ile sağlıklı ve mutlu bir yaşam sürmesi açısından önemlidir. Aynı zamanda insanların, dert ve üzüntüsü olanlarla aynı duyguları paylaşarak onlara yardımcı olmaya çalışması toplumda birlik, beraberlik ve dayanışma duygularının yaşamasını sağlayacaktır. Merhamet tüm varlığı kuşatan evrensel bir değer olarak Değerler Eğitimi'nde önemli bir yere sahip olarak ilköğretim programında yer almaktadır.

Ahlak

Belli bir dönemde belli insan topluluklarınca benimsenmiş olan, bireylerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen törel davranış kurallarının, yasalarının, ilkelerinin toplamı olarak ifade edilen ahlak; aynı zamanda, mutlak olarak iyi olduğu düşünülen veya belli bir yaşam anlayışından kaynaklanan davranış kuralları bütünü ve bir kimsenin iyi niteliklerini veya kişiliğini ifade eden tutum ve davranışlar bütünü olarak da ahlaksal değerleri içine almaktadır.

Ahlak ile insan arasındaki varoluşsal ilişki, toplum hayatını sadece düzenlemekle kalmayıp düzenli, huzurlu ve sağlıklı bir toplum hayatının sağlanmasında etkilidir. Değerler Eğitimi'nde ilköğretim programında yer alan ahlak, bireylerin birbiri

ile olan ilişkilerindeki davranış biçimlerini ve kurallarını kavrayabilmeleri, kişilik gelişimleri, sosyal düzenin korunması ve geliştirilmesi açısından önemli bulunmaktadır.

Alçakgönüllülük

İnsanın kendi değerlerini, yeteneklerini, olumlu ve olumsuz yanlarını bilerek; kendini olduğundan başka türlü görmemesi ve göstermeye çalışmamasıdır. Alçak gönüllülük, gösterişe değil öze önem vermeyi ve gereksizce övünmemeyi, övülmemeyi de gerektirir. Alçakgönüllü kişi herkesin fikrine önem verir, herkese karşı sevgi ve saygı dolu olur. İnsanların sorunlarına karşı duyarlı davranır ve ince fikirli olur. Kendisiyle barışık olan alçakgönüllü kişi, hiç kimseden övgü beklemez, kendinden çok başkalarına değer verdiğini hissettirerek onları yüceltir. Alçakgönüllü kişilerin yanında herkes kendini rahat hisseder. Başkalarını küçük görmeyen, onlarla iyi ilişkiler kuran alçakgönüllü bireyler toplumda hem sevilir hem de sosyal alanda oldukça başarılı olurlar. Çevresindekiler ile uyumlu bir yaşam sürmesi kişinin mutluluğu için gereklidir. Ayrıca alçakgönüllülük, toplumsal açıdan önemli olan yardımseverlik, dayanışma gibi birçok değer de ön şartı olarak düşünülebilir. Değerler Eğitimi'nde önemli bulunan bu değer ilköğretim programında yer almaktadır.

Onurluluk

Onur, insanın hem kendisine karşı duyduğu saygı, hem de başkalarının gösterdiği saygının dayandığı kişisel değer, şeref ve itibardır. Onur, bir insanı oluşturan güçtür. Onurlu olmak, ahlaksız davranışlardan uzak durarak temiz ve değerli bir insan olmaktır. Kişinin davranışındaki onurluluk ölçüsü, onun kendi imgesine uygun tutum ve eylemlerde bulunarak yaşamanın bilincinde olmasıdır. Bunun sonucunda kendine biçtiği değer neticesinde onurlu olur. Kişiyi değerli ve onurlu kılan davranışlarıdır. Onurlu insan olmak; ilkeli, tutarlı, sadık ve dürüst olmayı gerektirir. Onurlu bir insan, sorunlarla karşılaştığında karşılaştığı sorun ne olursa olsun, emin adımlarla çözüme ulaşmak için elinden geleni yapar. Zorluklar karşısında sabırlı, cesur ve kararlı bir şekilde ilerleyerek sonuca ulaşır. Bir ülkenin geleceği için onurlu, sağlam karakterli

vatandaş ve yöneticilere ihtiyaç vardır. Bu nedenle onurluluk değeri, Değerler Eğitimi ile ilköğretim programlarında bulunan önemli bir değerlerdendir.

Duyarlılık

Bir kişinin sosyal sorumluluk içeren davranışlarda bulunması için, başkalarının ihtiyacını, hedeflerini anlaması ve bunlara uygun davranışlar sergilemesi gerekmektedir. Toplumsal bir varlık olarak insan, çevresine karşı duyarlı olmak durumundadır. Duyarlılık değeri içinde sorumluluğu, yardımı, sevgiyi, duygusallığı, sahip çıkmayı, korumayı, hassasiyeti bulundurur. Çevresine ve içinde yaşadığı topluma uyum sağlanması için toplumsal bilince yönelik davranışların öğrenilmesi önemlidir. Millî değerlere sahip çıkma, bencil olmama, insanların eşit olmasını isteme, zor durumda olanlara yardımcı olma, haksızlıklara karşı sessiz kalmama, toplumda doğru davranışlarla örnek olma, alınan kararların sonucunda başkalarının zarar görmemesine izin vermeme, yörenin ve ülkenin kalkınması için elinden geleni yapma gibi özelliklere sahip bireylerin yetişmesi için duyarlılık değeri eğitimi ilköğretim programlarında bulunmaktadır.

Vefalılık

Vefalılık; vatan ve ulusun refah ve mutluluğu doğrultusunda, Atatürk ilkeleri ve demokrasi yolunda atalarına ve ülkesine; çevresi, yakınları, arkadaşları ve ailesi gibi üzerinde emeği bulunanlara karşı sevgi ve bağlılık duygularının devamlılığı ile onlar için her türlü çaba, çalışma ve fedakarlık bilincinde olmaktır.

Toplumların varlıklarını devam ettirmeleri ve gelişmeleri için sistem, politika ve faaliyetlerinde geçmişlerine sevgi ve bağlılık duyguları esas alınmalıdır. Vefalı kişi, insanlığı ilgilendiren her konuda duyarlılık göstererek, adalet, akıl, açıklık ve doğruluğa önem ve değer verir. Toplum çıkarlarını kişisel çıkarların üstünde tutarak, gelişme yolunda çaba sarf eder. Değerler Eğitimi'nde ilköğretim programı içerisinde yer alan vefalılık değeri; ülkesini sonsuza dek yaşatacak; Atatürk'ün ilke ve inkılaplarından

ayrılmayacak; akıl, bilim ve çağdaş uygarlık yolundan uzaklaşmayacak; sevgi ve hoşgörü ile tüm insanlara yakınlık gösterecek bireyler yetiştirmek açısından önemlidir.

Cömertlik ve Paylaşımçı Olma

Yaşamda değerli bir birey olmak, bazı değerlere sahip olmayı gerektirir. Bu değerlerden biri de cömert olmaktır. Cömertlik ve paylaşımçı olma birbiri ile iç içe bulunan iki değerdir. Cömertlik; Eli açık olmak, insanın sahip olduğu imkanlarla ihtiyacı olan kimselere hiçbir gaye gözetmeden yardımda bulunması, sahip olduklarını paylaşmasıdır.

Paylaşma duygusunu harekete geçiren eylemlerde yapılan yardımın karşılık beklemeden yapılması, onu değerli kılar. Bu paylaşım sadece maddi ihtiyaçları karşılamaya dönük olmamalıdır. İnsanlara yakınlık gösterip dertlerine ve sevinçlerini paylaşan, onlara sevgilerini, ilgilerini, şefkatlerini verebilen insanlar da cömerttir. Toplumda yardımlaşma ve dayanışma değerlerinin yaşayabilmesi, bu değerlerle birlikte cömertlik değerinin de yaşatılabilmesi ile olur. Değerler Eğitimi'nde ilköğretim programlarında yer alan bu değerler birliktelik esasına dayanmaktadır.

Adalet

Adalet tüm davranışlarda, karar vermede, yönetim işlerinde ve eğitimde dosdoğru hareket etmek, işini düzgün yapmak ve herkesin hakkını vermektir. Her şeyi olması gerektiği gibi kullanmak, hakkı yerine getirmek ve gözetmek, doğruluktan ayrılmamak, adil, insafli ve merhametli davranmaktır. Adaletli davranmak; insanlar arasında hiçbir ayırım yapmadan çalışmayı ve yaşamayı, insanların haklarını korumayı, haksızlığı ve eziyeti onaylamamayı, haksızlığa karşı haklıdan yana tavır almayı, ihtiyaç durumunda bulunanlara yardım eli uzatmayı içerirken; olayları çok yönlü değerlendirmeyi, önyargısız düşünmeyi, tarafsızlığı, dürüstlüğü ve şefkati gerektirir. Adaletli kişi, kişisel tüm duygu ve düşüncelerini bir kenara bırakarak kendi çıkarları yerine toplum çıkarları ve adaleti için yapılması gerekeni yapar.

Toplumların adaletli olması bireylerin adaletli olması ile sağlanır. Adil olma değerine sahip birey; kurallara uyar, görev paylaşımlarında üzerine düşeni yapar, başkalarının hak ve sorumluluklarını ihlâl etmez, haksızlıklara müdahalede bulunur. Milletlerin varlığını sürdürmesi adaletin varlığını sürdürmesine bağlıdır. Hak ve adaletten ayrılan milletler yok olmaya mahkûmdurlar. Bununla birlikte, sosyal adaletin varlığı hoşgörü, barış ve huzuru hayatımıza katar. Yaşamı boyunca adil davranan ve haksızlığa uğramayıp aynı zamanda haksızlık etmeyen bireylerin yetiştirilmesi huzurlu ve güvenli bir yaşam, adil bir toplumun oluşturulmasında önemli bulunmaktadır. Bu amaçla, adalet değeri Değerler Eğitimi orta öğretim programında yer almaktadır.

Özgürlük

“Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu ve hürriyet.” olarak tanımlanan özgürlük; sosyal bilimlerde, insanın yapmak istediği ve istemediği her türlü eyleme kendi iradesiyle karar vermesi ve kararının gereklerini yerine getirirken başkaları tarafından engellenmemesi şeklinde ifade edilir. Doğduğu andan itibaren her bireyin hakkı olan özgürlük aynı zamanda insanlık yaşamının yegâne amacıdır.

Özgürlük, insanı insan yapan en temel değerlerden biri olması nedeniyle hayatımızda çok önemli bir yere sahiptir. Bir millet ancak özgür bireyler sayesinde çağdaş uygarlık düzeyine erişebilir. Özgürlük; bireylere kendi yaşamları üzerinde denetim, özerklik kazanma veya kendini gerçekleştirme yeteneği sağlar. Bir toplumun gelişmesi ve ilerlemesi için bireyin özgürleşmesi zorunludur. Özgür bireylerin olmadığı yerlerde toplum kendi kısırdöngüsü içinde kalarak çürümeye başlar, bu durum çatışma ve problemlere ortam hazırlar. Özgürlük ortamında düşüncelerin farklılığı, araştırma inceleme ve sorgulama arzusu rekabet ortamını yaratarak, toplumun yenilenmesini ve yoluna daha güçlü adımlarla devam etmesini sağlar.

Bireyler özgürlüklerini ve yaşam haklarını korumak amacıyla bu değere sıkı sıkıya sarılmıştır. Daha iyi bir dünya yaratmak ve gelecek nesillerin daha iyi bir ortamda yaşaması için insanların uğrunda savaştığı bu üstün değere sahip çıkmak, onu sonsuza kadar yaşatmak gerekmektedir. Bu amaçla özgürlük değeri orta öğretim programlarında önemli bir yere sahiptir.

Özgüven

Özgüven; insanın kendisine yönelik iyi duygular geliştirmesi sonucu, kendisini iyi hissetmesidir. Kişinin kendini olduğu gibi kabul etmesi, kendisi olmaktan sevinç duyarak olumlu benlik algısı geliştirmesi, kendisi ve çevresi ile barışık olmasıdır. İnsanların pozitif düşünmek, risk almak, kişisel değerlendirme yapmak, duygularını kontrol etmek ve hedef koymak için özgüvene ihtiyacı vardır. Özgüven insana güç vererek daha fazla çaba göstermesi için onu güdüler. Olumsuz özgüven duygusundan kurtulan birey, kendine güven duyarak verilen görevleri yerine getirebilir, hedeflerine ulaşabilir ve başarılar elde edebilir. Özgüven, geliştirilebilen bir olgudur. İnsanlar kendilerine güvenmeyi ve güven kazanmayı öğrenebilirler. Kişinin özgüvenini geliştirebilmesi için; kendisiyle ilgili olumlu tavır geliştirmesi, kendisinin ve başkalarının iyi ve güçlü yönlerini fark edebilmesi, güçlü kişiliklerle özdeşim kurması ve yeterliliklerinin farkına varması gerekmektedir.

Değerler Eğitimi orta öğretim programında yer alan bu değer; öğrencilerin kendine güvenen, kendisi olmaktan memnun, kendisi ve çevresiyle barışık fertler olarak yetişmelerini sağlamak amacıyla önemli bulunmaktadır.

Kitle İletişim Araçları

Kitle iletişim araçları, gelişen teknolojinin de etkisiyle toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir ögesi haline gelmiştir. Kitle iletişim araçlarının görevleri; dünyada ve toplumdaki durumlar ve olaylar hakkında bilgi sağlamak; çeşitli gruplar arası ilişkileri göstermek; yenilikleri, uyumu ve gelişmeyi kolaylaştırmaktır. Bununla birlikte;

karşılıklı bağ kurarak, bilgi ve olaylar hakkında açıklama ve yorum yapma, yerleşmiş kurallar ve egemenlik için destek sağlama; toplumsallaşma, fikir veya oybirliği sağlama, öncelikler sırasını saptama birbirine bağlı toplumsal yapı oluşturma, ulusal kültür ile alt kültürler ve yeni kültürel gelişmeleri tanıyarak, değerler ortaklığını öğreterek toplumda işlevsel bağlar kurma ve bu bağların devamlılığını sağlamaktır.

Tüm bu özellikleri ile kitle iletişim araçları, bireylerin ufuklarını genişleterek evrensel bazda düşüncelerini geliştirmekle birlikte, birey- toplum bilincini sağlamakta ve modern bir topluma geçişi kolaylaştırmaktadır. Bireylerin toplum ile bütünleşmesinde, toplumun bir parçası olmalarında, toplumun kültürel değerlerini almalarında ve yeni değerler eklemelerinde, inanç, tutum ve davranışlarındaki değişimlerde kitle iletişim araçlarının rolü oldukça büyüktür.

Yayınlanan bilgi ve mesajların değerlere uygunluğu, değerler üzerindeki etkileri ile kültürel özellikler göz önüne bulundurularak, kitle iletişim araçlarının amacına uygun hizmet etmesi sağlanmalıdır. Olumlu özelliklerinin yanı sıra olumsuz yönleri de bulunan kitle iletişim araçlarının, sosyalleşmeyi engellemesi, uzun süre ve kontrolsüz kullanıldığı durumlarda sağlık sorunlarına ve zaman kaybına neden olması, özellikle küçük yaşlarda şiddet, sihir ve cinsel içerikli programların ruhsal bozukluklara ve normal dışı eğilimlere yol açabilmesi gibi zararlı ve kötü etkilerinin önlenmesi ya da en aza indirgenmesi amacıyla kontrollü ve bilinçli bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Bu nedenle kitle iletişim araçlarının doğru ve amacına uygun olarak kullanılması konusu, bilgilendirme ve bilinçlendirmeye yönelik çalışmalar ile değerler eğitimi kapsamına alınmıştır.

Kişiler Arası İlişkiler

İnsan yaşamı kişilerarası ilişkiler üzerine kurulmuştur. İletişim tek yönlü olmayıp dairesel bir süreçtir. Kişilerarası iletişimde verilen mesaj, mesajı alan kişi tarafından algılanarak olumlu veya olumsuz bir tepki ortaya çıkarır. Sözlü veya davranışsal olsun tüm iletişim tarzları, birer amaç taşır. Kişinin varlığını anlamlı kılma, yaşamını yönlendirme ve sosyo-psikolojik beklentilerini karşılama gibi fiziksel

ihtiyaçlarını; benlik Őeması oluşturma, kendini keŐfetme, ifade etme, ortaya koyma, kandırma ve sabote etme gibi kimliğe dayalı ihtiyaçlarını; zevk alma, yardım etme ve diğerlerini önemseme duygusu ile mutlu olma, yalnızlık duygusunu azaltma, rahatlama ve kontrol etme gibi sosyal ihtiyaçlarını ve bireyin bulunduğu ortamda kabul görme, benimsenme, onaylanma ve takdir edilme gibi pratikteki ihtiyaçlarını karşılamak için iletişim kurar, ilişkilerini geliştirir.

Anlamların iletilmesi ve alınması sürecinde kullanılan dil, tercih edilen sözcükler, hareketler, hitap tarzı, ses tonu da iletişim tarzını belirler. Bireyin günlük yaşamında kendisini ifade etme tarzı, sorunlarını dile getirme biçimi, isteklerini karşı tarafa iletme yolları tamamen kişilerarası ilişkilerini biçimleme sürecini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla iletişim kurmada ve kişiler arası ilişkilerde dilin kullanımı, beden dili, dinlemenin önemi, tutum ve yaklaşım biçimleri önemlidir. Bununla birlikte karşısındaki ile empati kurma, olumlu düşünme, toplumsal görgü kuralları ve değer yargıları kişilerarası ilişkilerin yürütülmesinde ve ilişkilerin devamının sağlanması önemli rol oynar.

evresi tarafından benimsenerek onaylanan bireyin kendisine güveni artar ve daha giriŐimci olur. Sürekli reddedilen, hor görülen, davranışları onaylanmayan ya da engellenen birey ise, içine kapanık olur ve çevresi ile etkileŐimden kaçınır. Bu tür bir ilişki biçimi, bireyin tüm yaşamını olumsuz yönde etkiler.

Yaşadığı toplumsal çevrede kendisini güven içerisinde hissetmek, yaşamsal düzeni kontrol etmek ve sosyal bağlar geliştirmek bireyin varlığını anlamlı kılmakta, yaşamını yönlendirmekte ve sosyo-psikolojik beklentilerini karŐılamaktadır. Araştırmalar, sosyal yaşamda yakın ilişkileri olmayan insanların çok çeşitli sorunlar yaŐadıklarını göstermektedir. Sosyal ağlardan uzak, toplumdan kendisini soyutlamıŐ bireylerin hastalanma riskleri daha fazla olmakla birlikte güçlü ilişkilerden yoksun olan bireyler; kötü alışkanlıklar edinebilmekte, çekingenlik, kıskançlık duyguları ile sinirli, gergin ve mutsuz nevrotik kiŐiliklere dönüŐebilmektedirler.

2.1.6.2. Değerler Eğitiminde İzlenen Yöntem ve Teknikler

Kişinin eylem, yaşantı ve diğerleriyle olan ilişkileri onun değerini belirlemede rol oynar. İnsanın diğer canlılar arasında farklı ve özel olan yerini, onu değerli kılan sahip olduğu tüm özellikleriyle temele alacak bir değerler eğitimi ile etik değerlerin korunduğu kişi yaşantı ve eylemleri, değerli insan yaşantı ve eylemleri haline gelir. Bu nedenle değerlerin bilgisinin irdelenip tasarım, planlama ve uygulama aşamalarında çalışmalara yön vereceği unutulmamalıdır. Bu konuda sahip olunan tüm verileri içine alan kapsamlı uygulamaların yapılması çalışmaların istenen sonucu vermesi açısından önemli bulunmaktadır.

Bireye kazandırılacak yeterlik ve becerilerin gerçekleştirilmesinde öğretim araç ve teknolojilerinin, öğretimde hangi amaç için nasıl kullanılacağı öğretim strateji, yöntem ve tekniklerini gerekli kılmaktadır. Etkili yöntem ve tekniğin seçimi ile uygulanmasına ise; eğitim psikolojisi, eğitim felsefesi ve konu alanının katkıları yön vermektedir.

Kale (2004)' ye göre; idealist anlayışta bir değerler eğitimi öğrencinin değerli davranış ve insan modellerini örnek alması amacıyla eğitilmesini içerir. Realist anlayışta ise hayatı bilgiye dönüştürerek insanın yetilerini en üst düzeye ulaştırmak ve tüm yetilerini “iyi bir hayat yaşamak” için kullanmasını sağlamaktır. İlerlemeci ve yeniden yapılandırmacı gibi çağdaş anlayışlar ise bilgilerin kazandırılmasında öğrenme süreciyle çok daha fazla ilgilenirler. Süreç merkezli program, her zaman aktif, deneysel ve problem çözümüne dayalı bir programa dayandırılır.

Batı toplumlarında farklı bakış açıları sunan dört değerler eğitimi modeli bulunmaktadır. Bu modelleri Ziebertz (2004) şu şekilde açıklamaktadır;

- **Değer Aktarma;** baskın ölçüde homojen toplumlarda, açık bir gerçek, kalıcı ve bağlayıcı değer anlayışları vardır. Bunlar bir sonraki kuşağa aktarılması gerektiğinde hiç kuşku duyulmayan değerlerdir. Toplumdaki en yaygın değerler aktarılmaya çalışılır. Amaç; gençlerin tavırlarını şekillendirmek, eylem ve karar oluşturma yapılarını etkilemektir. Öğrencilerin biliş yapıları değerlere aşinalık

kazandırma, onları çoğaltma ve sınıflandırma yoluyla oluşturulacaktır. Duygusal karakter değerlerin ve normların öğrenilmesini bir içselleştirme süreci olarak görür. Bu nedenle duygusal alternatif idoller, erdemler ve idealler yoluyla öğrenmeyi tercih etmektedir. Motive edici karakter gencin kendi arzu ve iradesiyle benimsediği yönü etkilemeyi amaçlamaktadır.

- **Değerlerin Açıklığa Kavuşturulması;** değer aktarmaya alternatif bir modeldir. Öğrencilerin içselleştirmesi gereken mevcut değerler ve normlara değil, daha çok gençlerin zaten içselleştirdiği değerlere dayanmaktadır. Değer aktarımı önceden seçilmiş değerler tercihi ile reaksiyon gösterirken, değerlerin açıklığa kavuşturulması seçenek çokluğuna saygı gösterir. Bu modelin sunduğu çözüm; düşünce, duygu ve karar verme birliğine müdahale eden yaklaşımlar ve içselleştirilmiş normları ortaya çıkarmalarına rehberlik etmektir. Bu yolla değerlerin benimsenmesi ya da içselleştirilmesi biyografik olarak yeniden yapılandırılır ve eleştiriye açılır. Hedef kişinin yaşamının ilk yılları ile bugünkü süreçte gelişen değerler arasındaki tutarlılık ve tutarsızlıkların izini sürmektir. Kazanılan değerler ile mevcut bilinç ve duyguların uyumu belirlenmeye çalışılır. Bu bir çözülme, dahil olma, yeniden doğma, kişinin kendisini yeni tercihler ve görüşlere açması sonucunda da yeni davranışların oluşturulmasıdır.

Burada hedef; gençlerin geçmişte içselleştirdikleri değerler ve normlar konusunda düşünme yoluyla bilinçlendirmek ve günümüzün duyguları ve duygularını kullanarak tutarlılık ve tutarsızlıkların farkına varmalarını sağlamaktır. Tutarlılık ve tutarsızlıkların üzerinde ayrıntılı olarak çalışılması sonucunda gençlerin kendi kişisel kimliklerini bulmaları ve istikrarlı hale getirmelerine imkan verecek bir düşünce, duygu ve karar birliği oluşturulmasıdır.

- **Değer Geliştirme;** temel savunucusu, ahlaki yargının gelişimini insanların potansiyel olarak geçtiği altı aşamalı dizin olarak tanımlayan Lawrence

Kohlberg olan bu model ahlaki yargı duygusunun geliştirilmesine önem verir. Değer geliştirme modelinde, genç herhangi bir eylem biçiminin ahlakiliğini tartmalı ve olası alternatifleri tartışmalıdır. Eğitimcilerin görevi, öğrencilerin hangi aşamada olduğunu tespit etmek ve bir sonraki düzeye geçişini sağlamak üzere o düzeyin argüman biçimlerini kullanmaktır. Bu modelin hedefi; gençlerin ahlaki yargının çeşitli aşamalarında yükselmeleri ve çeşitli ahlaki ikilemleri analiz ederek, prensiplere dayalı bu ahlaki yargılara varma yeteneği kazandırmaktır.

- **Değer İletişimi;** değer iletişimde “etkileşim”, değer ve normların kazanılmasında belirleyici faktördür. Öğrenciler yalnızca sunulan değerleri kabul etmezler; bu değerler hakkında bir görüş geliştirirler ve onları yorumlamaya çalışırlar. Değer iletişimi, ötekiler için ve benim için neyin arzulandır ve doğru olduğuna ilişkin özgün değerler ve normların iletişimini etik öğrenme biçimlerinin özü olarak yorumlamaktadır. Öğrenciler gerçek iletişim içinde bir tartışma muhakemesi içinde diğerleri ile empati kurarak tartışmayı öğrenirler. Gençlik böylece değerleri yalnızca kendi perspektifinden ifade etmeyi öğrenmeyi değil, aynı zamanda başkasının yerine geçmeyi ve olayları ötekinin perspektifinden görmeyi öğrenir. Böylelikle değerler ve normlar sorununu evrenselleştirmeye yardım eder ve analizleri subjektif önyargı ve ben merkezicilikten kurtarır. Değer iletişimi, bütün tarafların birbirini eşit olarak gördükleri ve birbirlerine eşit şekilde davrandıkları ideal bir sohbeti öngörür. Bu yolla öğrenciler çeşitli değerleri kendileri tartma ve gerekçelendirme sürecinden geçmek, böylelikle kendi ahlaki ehliyetlerini geliştirmek zorundadırlar. Öğrenciler mevcut hali değerlendirmeye, ideal durumu tartışmaya, ne yapılabileceği ve ne yapılması gerektiğine ilişkin sonuçlar çıkarma pratiği yapmaya teşvik edilir.

Değer iletişimin hedefi; gençlerin değerler ve normlar hakkında iletişim kurmaları ve tartışma süreçleri yoluyla bir yargı kapasitesi kazanmaları,

içerikleri ve gerekçelerine göre sorunlu hale gelmiş varsayımları yeniden oluşturmalarını sağlamaktır. Ahlaki bir bakış açısından hangi değerler ve normların meşru biçimde somut eylem ve karar verme yönelimine rehberlik etmesi gerektiğini açıklığa kavuşturmak.

Türk eğitim sistemi pragmatist ve pozitivist temellere dayanmaktadır. Sosyal huzursuzluk, çatışma, ahlak ve değerlerdeki aşınma ve yozlaşma gibi sıkıntılar göz önüne alındığında mevcut sistem ile ülkemizin eğitim hedeflerine ulaşamadığı söylenebilir. Bu durum eğitim hedeflerine uygun olarak, model insanı yetiştirecek bir eğitim anlayışı için alternatif fikir ve görüşleri ortaya çıkarmıştır. Bunlardan biri Bileşke Modeli'dir. Bileşke Modeli bireyin düşünce ve davranışları üzerinde etkili olan aile, okul, din ve medya gibi tüm sosyal kurumların gücünü aynı yönde birleştirmeyi amaçlayan bir anlayıştır. Bu kurumların herkesin menfaatine uyacak biçimde iyi insan ve dengeli bireyler yetiştirmek için okulun bu konudaki rolünü desteklemek üzere bir araya gelmelerini sağlamak, diğer bir deyişle, birey için yaşadığı toplumu bir yaşam okulu haline dönüştürmektir. Tüm sosyal kurumlar içerisinde uyumlu ve verimli bir ilişkinin sağlanması gerekmekte ve yapılan çalışmalar birliktelik esasına dayandırılmaktadır. (Akpınar; 2011: 32)

Geleneksel kültürel değerlerin, yeni yaşam biçimleri ile uyumunu sağlamak ve öğrencilerin değerlerle ilgili yeterliliklerini arttırmak amacıyla uygulanan Değerler Eğitimi Projesi ile okul ve ilçe Milli Eğitim Müdürlükleri düzeyinde faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Bu faaliyetler kapsamında öğrencilere yönelik olarak “Her Ay Bir Değer Uygulaması” ve/ veya “ Her Sınıfa Bir Değer Uygulaması” gibi faaliyetler yapılmaktadır. Eğitimde Kalite Yönetimi prensipleri ile yürütülen çalışmalar kapsamında okulun tüm öğrenciler tarafından görülebilen ve cazip bulunan bir yerinde belirlenen değerın konu alındığı bir köşe dizayn edilip, bu köşede değer ile ilgili yazılı ve görsel materyaller sergilenmektedir. Bununla birlikte tüm okul öğrencilerinin katılımını sağlayan etkinlikler düzenlenerek etkinliğe katkısı bulunan öğrenciler sembol ve hediyelerle ödüllendirilmektedir. (Antalya İl MEM, 2011)

Bunlara ek olarak sınıf içerisinde kısa hikayelerin okunması, öğrencilerin kompozisyon- resim- proje çalışmaları yapmaları, işlenen değerlerle ilgili gazete, dergi ve/ veya broşürlerin çıkarılması, gösteri ve drama etkinliklerin yapılması Sağlanarak bireysel ve grup çalışma teknikleri uygulanmaktadır. Öğrenme- öğretme süreçlerinde ve eğitim durumlarının düzenlenmesinde kullanılabilecek öğretme yöntem ve teknikleri; ulaşılabilecek hedefler, süre, kullanım kolaylığı, öğrenci sayısı ve öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyleri gibi faktörler göz önüne alınarak seçilmelidir.

Son yıllarda karakter eğitimi çalışmaları ile birlikte yürütülen değerler eğitimi çalışmalarında okul düzeyinde yapılan faaliyetler; Öğretmenlere ve Velilere Yönelik Seminer, Panel ve Sempozyum Çalışmaları, Değerler Eğitimi Çalıştayı, Kaybolan Değerler Araştırması, Müfredat Programlarının Analizi gibi çeşitli faaliyetlerle desteklenmektedir. Yapılan bu çalışmalar eğitimin bir sistem olarak tüm kademelerde aynı anlayışta ve birbirini destekleyecek nitelikte geliştirilmesi ve düzenlenmesi hedeflere ulaşılması bakımında önemli bulunmaktadır. Bununla birlikte kültürel- toplumsal ve bireysel uyumun sağlanması açısından sosyal değişimlerin eğitimciler tarafından anlamlandırılması, eğitimin çağdaş bir yorumunun yapılması gerekmektedir.

2.1.6.3. Değerler Eğitiminde Örgün Eğitim Programının Etkisi

Anne karnında başlayan eğitim süreci; bireyin edindiği her bilgi, davranışları, kendini ifade etme biçimi, yaşayışı, giyim ve kuşamı ile ilgili olup yaşamın her alanını kapsamı içine almaktadır. İnsanın, gereğince eğitilmesi ve iyi insan olarak yetiştirilmesi, toplumun geliştirilmesidir. En iyi ve değerli yatırım insana yapılan yatırımdır. Gerçek kalkınma ideal insanın yetiştirilmesine bağlıdır.

Eğitim; insan gücü yetiştirerek toplumun ekonomik yaşamına katmayı, bireyi iş yaşamında verimli kılmayı ve toplum düzeninin sürekliliğini hedeflemenin yanında bireyi topluma yararlı bir yurttaş olarak yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu anlamda, çağdaş eğitimden beklenen, öğrencilerin bedensel, zihinsel, sosyal, psikolojik yönden bir bütün olarak gelişmeleri ve topluma uyum sağlayarak mutlu ve üretken bireyler olarak yetişmelerine yardımcı olmasıdır. (MEB, 2011)

Örgün eğitimde üç temel hizmet alanı bulunmaktadır. (Kılıç ve Eroğlu, 2000: 3-5)

1. Öğretim: Bireye bilgi ve becerilerin kazandırılması suretiyle zihinsel güç ve istenen davranışların geliştirilmesi için amaçlı, planlı, düzenli ve kontrollü olarak uygulanan süreçlerin tümünü kapsamaktadır.

2. Yönetim ve Denetim: Eğitim ve öğretim etkinlikleriyle bireye sunulan hizmetlerin gereği gibi sunulabilmesi için gerekli personel, araç- gereç ve ortamın sağlanması; programlar çerçevesinde sunulan hizmetin denetiminin yapılması ve bununla yükümlü olan örgütü kapsamaktadır.

3. Kişilik hizmetleri: Bireylerin, öğretim etkinliklerinden en etkili biçimde yararlanabilmeleri ve kendilerini tüm yönleriyle geliştirmeleri için, uygun ortam sağlamaya yönelik hizmetlerin tümünü kapsamaktadır. Bireyin eğitim- öğretim etkinliklerinden üst düzeyde yararlanmasını sağlamak, öğrenim başarısını arttırmak, güçlü bir kişilik geliştirmek ve çevreye uyum sağlamak amacıyla bireye öğretim çalışmalarından ayrı olarak, sınıf öğretimi dışında sağlanan ve bireyin duygusal, sosyal, fiziksel yönleriyle bir bütün olarak sağlıklı bir şekilde gelişmesine yardım eden hizmetleri içermektedir.

Çağdaş örgün eğitimde amaç, öğrencinin bütün kapasitelerini, kendisi ve toplumu için, en uygun düzeyde geliştirmesine yardım etmektir. Dolayısıyla, bu hizmet alanlarından herhangi birisinin bulunmaması durumunda, çağdaş eğitimden söz edilmesi olanaksızdır.

İnsan için gerekli her türlü maddi ihtiyaç karşılanırken, onun ve toplumun manevi ihtiyaçlarını da karşılamak gerekir. Bireyin duygusal ve sosyal yönlerden doyum sağlaması, biyolojik ihtiyaçları kadar önemlidir. Bu bakımdan insanı önemsemek, ona değer vermek ve değer katmak; psikolojik gelişim yönünden son derece önemlidir. (Yaman, 2011)

Örgün eğitimde son yıllarda uygulamaya konulan “Değerler Eğitimi”; bireylerde kişilik ve karakterin gelişmesine katkı sağlamasının yanı sıra ortak duygu ve bilincin oluşması; bununla birlikte düşünen, sorgulayan ve iletişim kuran nesillerin yetişmesi açısından oldukça önemli bulunmaktadır. Sevgi, saygı, hoşgörü ve

dayanışmanın olmadığı bir yerde, huzur ve kalkınmadan söz etmek uygun olmaz. Ulusların kültürlerinde önemli yer tutan değerlerin, kurum ve birey düzeyinde benimsenmesi ve hayata geçirilmesinde eğitim sistemlerinin rolü büyüktür.

Eğitim sistemi, toplumun ulusal ve evrensel değerlere uygun niteliklerle donanık birey ve yurttaş yetiştirme misyonunu eğitim sisteminin öncelikli hedefi olarak görmek ve bu sorumluluğunu yerine getirmek durumundadır.(Çelik;2006: 1) Okulda uygulanan öğretim ve ders programında hedefler; toplumun maddi, manevi ve ahlaki değerlerine uygun, vatanseverlik, dürüstlük, hoşgörü ve sorumluluk bilinci geliştirmeyi, saygınlık ve özgürlük gibi değerler ile sosyal duyarlılığını geliştirme konusunda gerekli düzenlemelere yer verilerek öğrencilerin toplumsal gelenekler ve töreler içerisinde değişerek gelişmeleri hedeflenir.

Eğitim programının merkezinde öğrenenin olması; öğrenme hedeflerinin sürece dayalı ve üst düzey öğrenmeye yönelik belirlenmesi, öğrenme içeriğinin öğrencilerin ilgilerine dayalı ve gerçek yaşamla bağlantılı olması gerekir. (Çelik, 2006: 9) İnam (2009:85), insan eylemlerinin bir değer içerdiğini belirterek; çocuğun öğreneceği konuyla ilgili değer duygusunu yaşayabildiğinde, değerli şeyler öğreneceğini ve bununla hayatını daha değerli, daha anlamlı kılabileceğini düşündüğünde öğrenmeye değer verdiğini savunmaktadır. Bu açıdan bilgi değerli bulunduğu öğrenilir. Öğrencinin eğitim- öğretim uygulamalarından üst düzeyde yararlanmasını sağlamak ve öğrenim başarısını arttırmak onun eğitime karşı olumlu duygular geliştirmesiyle kolaylaşır.

Hem duyuşsal öğrenme ürünleri hem de üst düzey düşünme becerilerini kazandırmada hedefler; toplumun maddi, manevi ve ahlaki değerlerine uygun barışseverlik, vatanseverlik, dürüstlük, girişkenlik, hoşgörü ve sorumluluk bilinci geliştirmeyi, haysiyet ve özgürlük gibi değerler ve sosyal duyarlılığını geliştirme konusunda gerekli düzenlemelere yer verilmelidir. Okulda uygulanan bir öğretim ve ders programı, aynı zamanda öğrencilerin toplumsal gelenekler ve töreler içerisinde değişerek gelişmelerini de hedefler. Bu yönüyle tarih, geleceği planlamanın işlevsel bir aracı olarak değerlendirilir. Kültürel ve sanatsal değerlerin kişilik gelişimi ve toplumsallaşmanın bir aracı olarak görülür. (Çelik, 2006: 9)

Milli eğitim; bireylere kimliğini, kişiliğini ve insanlığını kazandıran bir değerler eğitimi sunmak durumundadır. Değerler eğitimi; bilme, anlama, problem çözme, analiz etme, sentez yapma, değerlendirme gibi zihinsel etkinliklerin davranışlara yön ve karar verme sürecinde etkin bir biçimde kullanılması bakımından bilişsel alan; bireyin ilgilerini, tutumlarını, sevgi, korku, beğenme, takdir etme, hayranlık duyma, değer verme gibi duygusal yönleri ve bireyin kendi duygu ve istekleri doğrultusunda davranışlarını yönlendirmesi bakımından duyuşsal alan hedeflerine ulaşmayı amaçlamaktadır. Onların yaşamlarını anlamlı, değerli ve onurlu bir şekilde sürdürmeleri, mutlu birer birey olmaları ancak bunun sağlanması ile mümkündür. (Şentürk, 2010: 54)

Eğitim sistemi yapı ve işleyiş olarak bilgi toplumu, küreselleşme, insan hakları gibi yeni değerler doğrultusunda varlık gerekçesini sürdürebilecek yeni amaçlar belirlemek ve yeni yüzyılda işlevsel olmanın yollarını aramak zorundadırlar (Özden, 1998: 132). Eğitim hemen her alanda yapılması gereken değişim ve gelişimlerin temel aracıdır. Bu özelliği ile öğrenme ve öğretmeye yönelik yeni paradigmlar yeni değerleri de beraberinde getirmektedir. Toplumsal yapıda meydana gelen değişimler bu alanda bazı gelişmelere neden olmuştur. Öğrenme ve öğretme süreçlerinde “öğrenme” üzerinde yoğunlaşan bu gelişmeler; yeni değerlerin içerik üzerindeki etkileri ile öğretim programında köklü değişiklikleri öngörmektedir.

Genç ve Eryaman (2007: 91); ders sayı ve türünün yeniden belirlenmesi, bu doğrultuda ders içeriklerinin de yeni değerlere göre düzenlenmesi gerektiğini vurgulamakla birlikte; düşünmeyi engelleyen öğretim program ve ölçme araçlarının her öğretim düzeyinde eleştirel düşünmeyi öğretecek şekilde düzenlenmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu bağlamda okullar; salt bilgiyi aktaran kurumlar olmaktan çıkarılıp bilgi üretebilen ve bireylere anlama, analiz etme ve problem çözme gibi becerileri kazandırır hale getirilmelidir.

Genç ve Eryaman (2007: 92) ayrıca, okulun daha verimli ve çevrenin ihtiyaçlarına karşı daha duyarlı hale getirilebilmesi için, etkisiz kalan merkezi yönetimin daha esnek ve daha az hiyerarşik olarak mümkün olduğunca yerinden yönetilmesi ve öğretmenlerin insan unsurunu ön plana çıkaran bir ortamda çalışması gerektiği

görüşünü savunmaktadır. Böylelikle öğrenilen bilgiler gerçek hayat ile ilişkilendirilecek öğrencinin öğrendiklerinin değerini görmesi sağlanacak ve öğrenme anlamlı hale gelecektir.

Çağdaş eğitim anlayışına göre toplumun en değerli varlığı olan eğitilmiş insana değer ve nitelik kazandıracak kurum olan okulun fonksiyonu, misyonu ve içeriği hayati önem taşımaktadır. Toplumsal değişim ve gelişmelerle bağlantılı olarak sürekli yenilenmesi gereken okulun aynı zamanda ait olduğu toplumun özünü koruması ve yaşatması gerektiği unutulmamalıdır. Toplumsal kültür ve değer yargıları eğitim yoluyla yeni nesillere aktarılmalıdır. İnsanlık insani değerleri yeniden keşfederken aynı zamanda toplumun değerlerini, inançlarını ve benliğini korumalıdır.

2.1.6.4. Değerler Eğitiminde Yaygın Eğitim Programının Etkisi

Yaygın eğitim; örgün eğitimde eğitilme gereksinimi karşılanmamış veya eksik kalmış bireylerin, ilgi ve becerilerini desteklemeye yönelik olarak hazırlanan programlardır. (MEB, 2011) Okul dışı eğitim programları, hizmet içi eğitimi ve kamuoyu aydınlatma çalışmaları biçiminde yürütülen, Milli Eğitim Bakanlığı, Üniversiteler, Diyanet İşleri Başkanlığı, Milli Savunma, Sağlık Ve Sosyal Yardım, Tarım Ve Orman, Adalet, Kültür, Turizm, Çalışma Bakanlığı gibi bazı bakanlıklarla, özel ve gönüllü bir takım kuruluşlar tarafından yapılan yaygın eğitim; örgün eğitimi tamamlayan ve eğitime süreklilik kazandıran çalışmalar olarak çok genel ve kapsamlı bir etkinlikler bütünüdür.

Yaygın eğitimin, bireyin ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda, ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmesini sağlayıcı nitelikte, yaşam boyu devam eden eğitim, rehberlik ve yetiştirme etkinliği olması yönüyle; ister gelişmiş olsun, ister gelişmekte olan ülkelerde olsun, daha iyi yaşam standartlarına ulaşmak için üzerinde önemle durulan ve çaba harcanan bir konu olmaya devam etmektedir. Çünkü; gelişme, değişme, kalkınma ve ilerlemenin yegane yolu ve yöntemi iyi eğitilmiş insan gücünden geçmektedir. (Yapıcı; 2003:6)

Bilim ve teknolojiadaki hızlı gelişmeler, her alanda sürekli değişim yaratmakta ve yeni talepler ortaya çıkarmaktadır. Bu hızlı gelişim ve değişime uyum sağlama, sadece okul dönemlerinde öğrenilen bilgilerle mümkün olamadığından, yaşam boyu devam eden öğrenme isteklerini karşılayacak yaygın eğitime zorunlu ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaç, birçok nedene dayanmakla birlikte, esas teşkil eden nedenleri dört ana bölüm altında incelemek uygun olacaktır(Yıldırım, 1996, s.11– 14).

a. Ekonomik Nedenler

Ekonomik büyüme; bilimsel, teknik ve yönetimle ilgili becerilerin, her düzeyde sanayi ve tarım alanındaki üretime sürekli olarak uygulanması ile sağlanır. Bu ise ancak etkin, verimli ve kapsamlı bir yaygın eğitimle elde edilir. Bu itibarla;

- Ulusal üretimi arttırmak,
- İşsizliği azaltmak,
- Kentlerin düzenli gelişmesine katkı sağlamak, çarpık yapılaşmayı önlemek,
- Kişileri iş ve sanat sahibi yapmak,
- Küçük ölçekli sanayi kuruluşlarını, hayvancılığı ve modern tarımcılığı geliştirmek,
- İnsan gücünü değerlendirmek,
- Tarım ve endüstri kesimindeki yeni teknoloji ve tekniklerin tanıtımı ve kullanımına, yeni hizmet alanlarının geliştirilmesine yardımcı olmak,
- İşsiz ya da istemediği bir işte çalışanların gelir getirici ve yaşam düzeylerini yükseltici beceriler kazanmalarına yardımcı olmak,
- Yöresel özelliklere ve ihtiyaçlara göre eğitim, üretim, istihdam, pazarlama, rehberlik ve teşkilatlanmaya yönelik çalışmalar yapmak,
- Endüstrileşmenin ihtiyacı olan iş gücüne yardımcı olmak için, mesleki teknik içerikli eğitim çalışmaları yapmak, yaygın eğitimi zorunlu kılan ekonomik nedenlerden bazılarıdır.

b. Sosyal Nedenler

Sosyal değişmenin yarattığı, kargaşa, yalnızlık, uyumsuzluk kuşaklar arasında kopukluk, uyuşturucu kullanma, bolluk içinde darlık vb. sorunların çözümünde nitelikli bir sosyal planlamanın yanı sıra, kapsamlı bir eğitime ihtiyaç vardır. Dolayısıyla;

- Toplu yaşama, dayanışma, yardımlaşma, birlikte çalışma ve teşkilatlanmaya yönelik bilinç ve alışkanlıklar kazandırmak;
- Kırsal kesimden kente göçlerin yeni ortama uyum sağlamalarına, gecekonduda yaşayan vatandaşların ekonomik, toplumsal ve kültürel sorunlarının çözümüne dönük eğitim çalışmaları yapmak;
- Halk sağlığının korunması, aile planlaması, sivil savunma, trafik, tüketici eğitimi, çevre, anne eğitimi, ilkyardım, beslenme ve ev ekonomisi, din kültürü ve ahlak, turizm konularında eğitim çalışmaları yapmak,
- Uyuşturucu vb. kötü alışkanlıklardan koruyucu bilgilendirme çalışmaları yapmak,
- Kişilere iyi bir üretici, tutumlu bir tüketici olmak niteliğini kazandırmak,
- Çağımızın bilimsel ve teknolojik gelişmelerine uyum sağlayıcı eğitim faaliyetleri yapmak, başlıca sosyal nedenleri oluşturmaktadır.

c. Kültürel Nedenler

Okuma-yazma öğrenme, eksik eğitimleri tamamlamanın yanı sıra gelir düzeyi, boş zaman, yetenek sergileme vb. unsurlar; kültürel faaliyetler ile dinlenme faaliyetlerinde beliren ve toplumun daha geniş kesimlerinde ifadesini bulan çeşitlilik ihtiyacını karşılama zorunluluğunu da beraberinde getirmektedir. Bu amaçla;

- Okuma yazma öğretmek,
- Kişinin okul eğitimi ile almış olduğu temel bilgilerini tamamlamak,
- Mahalli kültür değerlerini geliştirmek, milli kültürü tanıtıcı, koruyucu, geliştirici ve benimsetici eğitim yapmak,
- Tarihi ve turistik eserleri, doğal güzellikleri koruyucu, aile ve yurt ekonomisine katkıda bulunacak nitelikte turizm sektörünü desteklemek,

- Kişilerin kültürel ve sanatsal yeteneklerini geliştirmek, sergileme imkanı vermek, başlıca kültürel nedenleri oluşturmaktadır.

d. Siyasal Nedenler

Demokratik her ülkede, kişiler, toplumda vatandaşlık rolü üstlenmiş bireylerdir. Kuşkusuz oy pusulası ile ‘siyasi hayata katılma’ gerçek bir demokrasi uygulaması olmakla birlikte, vatandaş rolünü üstlenen kişilerin, kendi kaderleriyle ilgilenmeleri sadece bununla sınırlı kalmamaktadır. Dolayısıyla demokrasinin dolaysız işlemesi ve katılımın geniş tutulması yönünde kişileri hak ve sorumluluklarına sahip çıkmaya götürecek bir bilincin oluşması için yaygın eğitime ihtiyaç vardır. Bu nedenle;

- Milli bütünleşmeye ve vatandaşlık görevini bilinçli yapmaya yönelik, Atatürk İlkeleri doğrultusunda, özgürlükçü demokrasiyi güçlendirici, herkesin düşünce, kişilik ve yeteneklerini geliştirici eğitim yapmak,
- Hukuk düzenini, devlet kavramını, Atatürk ilke ve inkılâplarını, demokratik yönetimin ana ilkelerini anlatmak,
- Bilimsel düşünce, karşılıklı anlayış, sevgi, hoşgörülülük duygularını geliştirmek,
- Kalkınmayı, milli bütünlüğü engelleyen davranış ve düşünceleri değiştirecek eğitim yapmak,
- Vatandaşlık hak ve görevlerini öğretici, demokratik katılımın işlerliğini sağlayıcı eğitim yapmak, siyasal nedenlerden bazılarıdır.

Yaygın eğitimle ilgili ilk çalışmalar İngiltere’de 1776’da denizcilere yönelik olarak, ABD’de 1816’da yetişkinlere yönelik fen kursları ile; SSCB, Danimarka ve İsveç’te 1800’lerde; Avusturya’da 1867’de eğitsel derneklerin kuruluşu ile; Yunanistan’da 1800’li yılların ikinci yarısında ve Yugoslavya’da 1900’lerde başlamıştır. Türkiye’de ise, yaygın eğitimle ilgili ilk uygulamalı çalışmalar 1922’de halk mektepleri ile başlamıştır. (Okçabol; 1989:84) 1950’li yıllarda Halk Eğitimi Merkezleri olarak daha da yaygın hale gelmiştir. 1960’lı yıllarda okul öncesi ve okul içi eğitim “örgün eğitim” olarak adlandırılınca, yaygın eğitim de, örgün eğitimin tamamlayıcısı olarak halk eğitimi ve okul dışı eğitim kavramları yerine kullanılmaya başlanmış olup, kalkınma planlarında yer alarak programlı eğitime geçilmiştir. 1970’li yıllardan sonra yaşam boyu eğitim felsefesi benimsenmeye başlanmıştır. (Bayraktar,

Gültekin, Saraçoğlu ve Sürek, 2012; Bülbül; 1987: 271) Günümüzde yaygın eğitim MEB bünyesinde Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak yürütülmektedir.

Yaygın eğitimde belli bir yaş sınırı yoktur. Her yaş grubu için (çocuk, genç, yetişkin, vb.)yaygın eğitim faaliyetleri düzenlenebilir. Öğrenim çağına gelmiş değişik yaşta kadın-erkek, sağlam- özürlü, bir işi ve mesleği bulunan veya bulunmayan tüm yurttaşları kapsamaktadır. Dolayısıyla yaygın eğitim, çok geniş anlamlar yüklenen bir kavramdır. Yaygın eğitim ile eş anlamlı kullanılan, fakat değişik yerlerde değişik anlamlar taşıyan kavramlar ortaya çıkmaktadır. Yaygın eğitim ile benzer anlamlar taşıyan kavramlar şu şekilde açıklanabilir(Yapıcı; 2003)

Halk Eğitimi

Halk Eğitimi: Yurttaşların çalışma gücünü artırmak, yaşayış seviyesini yükseltmek, milli ve insani erdemlerini geliştirmek amacıyla okul eğitimi dışında veya yanında yapılan eğitim ve öğretim çalışmalarıdır.

Hizmet İçi Eğitim

Hizmet içi eğitim, kişilerin hizmetteki verim ve etkinliklerinin artırılmasını, gelişmeye yol açan bilgi, beceri ve tutumların zenginleştirilmesini amaç edinen ve kurumların genel çalışma düzenini sürekli olarak etkileyen eğitimidir.

Yetişkin Eğitimi

Yetişkin eğitimini değişik düşünürler, değişik biçimlerde tanımlamaktadırlar. Kimi düşünürler, yetişkin eğitimini "halk eğitimi" olarak alıp, okul dışında kalan kişilere yapılan, yapılması gereken eğitim olarak tanımlarken, kimi düşünürler sosyo-psikolojik açıdan insan kişiliğinin gelişmesi, daha iyi bir dünyanın yaratılmasına yardım eden bir eğitim olarak da tanımlayabilmektedirler.

Ülkemizde kullanım biçimiyle yaygın eğitim çoğu kez Milli Eğitim Bakanlığı'nın iki alt sistemden (örgün ve yaygın) oluşan yapısını belirlemekte yetişkin eğitimi/ halk eğitimi ise uygulamaları yansıtmaktadır. Halk eğitiminden çok yetişkin

eğitimi deyişinin kullanılması, okul öncesi eğitimin ilköğretimle birleştirilmesinden ve özellikle yaygın eğitim etkinliklerinin daha çok yetişkinlere yönelik olmasından kaynaklanmaktadır. (Okçabol; 2013: 18)

Yaygın eğitim, halkın yaşama biçimini, bilgi, beceri ve alışkanlıklarını, değer yargılarını ve değer sistemlerini birbirlerine ve kendilerinden sonraki kuşaklara aktarmaları ve öğretmeleri biçiminde toplumda süregelen bir eğitim etkinliği olarak; günümüzde yaşam boyu eğitim çerçevesinde, insanları sürekli olarak yenileyerek toplumsal değişimin getirdiği yeni durumlara uyum güçlerini geliştirmek ve örgün eğitim eksikliklerini tamamlamak açısından önem taşımaktadır. (Yapıcı, 2003 ve Kılıç, 1983: 472)

Ülkemizde MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğüne bağlı Yaygın eğitimin kurumları şu şekilde sıralanabilir (Oktay, 2003:11-12):

- Pratik Kız Sanat Okulu
- Olgunlaşma Enstitüsü
- Yetişkinler Teknik Eğitim Merkezi,
- Halk Eğitim Merkezi (okuma yazma kursları, meslek kursları, sosyal kültürel kurslar)
- Mesleki Eğitim Merkezi
- İş Eğitim Merkezi
- Bilim ve Sanat Merkezi
- Rehberlik Araştırma Merkezi
- Özel Öğretim (özel kurslar, özel dershaneler, özel motorlu taşıt sürücü kursları, özel öğrenci etüt eğitim merkezleri meslek kursları)
- Uzaktan Öğretim (açık ilköğretim okulu, açık öğretim lisesi, mesleki teknik açık öğretim okulu)

Milli Eğitim Bakanlığı'nın yanı sıra bazı diğer bakanlıklar ve diğer resmî, özel ve gönüllü kuruluşlar tarafından da yaygın eğitim yapılarak, programlar MEB ile bağlantılı olarak koordineli bir biçimde yürütülebilmektedir.

Sık sık örgün (formal) ve formal olmayan (informal) eğitim arasında bir yere yerleştirilen yaygın(non-formal) eğitim kavramında görülen karışıklık, yaygın eğitimin bu kavramlar ile ilişkisinden veya farklılığından kaynaklanmaktadır.(Akt. Oktay; 2003: 6) Yaygın eğitim, örgün eğitim ile informal eğitimin karışımına benzer özellikler taşır. Öğretim programı mevcuttur fakat mutlak bilgiler içermez. Öğrenim sürecinin izlenmesi, değerlendirilmesi ve çözümlemesi katılımcılarla birlikte yapılır ve grup çalışmasına, tecrübe ve bilgi paylaşımına ağırlık verilir. Katılımcı ve öğrenen merkezli yapısı içerisinde, iletişim becerileri, anlayış, hoşgörüyü yaşayarak içselleştirmeleri, bireyin empati kurması, problemin farkına varıp analiz etmesi sağlanır. Bununla birlikte yaygın eğitime katılım mecburi olmayıp, gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleşir. (Bayraktar, 2012)

Yaygın eğitim programları; kısa süreli veya kademeli eğitim uygulayarak yalnızca ekonomimizin gelişmesi doğrultusunda ve istihdam politikasına uygun meslekleri edinmeleri için yaş, eğitim seviyesi ve cinsiyet farkı gözetmeksizin bireyleri meslek sahibi etmek amacıyla değil, aynı zamanda ortak kültürün temsilcisi, katılımcı, paylaşımcı ve üretken bir vatandaş olarak yetiştirmek amacıyla yer ve zamana bağlı olmaksızın düzenlenir. (MEB, 2013) Bu çerçevede; Türk millî eğitiminin genel amaç ve temel ilkeleri ile Atatürk ilke ve inkılâpları doğrultusunda evrensel hukuka, demokrasi ve insan haklarına uygun ve bir bütünlük içinde yerine getirilmesi için planlı kalkınma hedefleri kapsamında toplumun özellikleri ve ihtiyaçlarına göre;

- Bireylerin millî bütünleşme ve bireysel gelişimini güçlendirici, yurttaşlık hak ve ödevlerini bilinçli olarak yapmalarını sağlayıcı, demokrasi kültürünü, düşünce, kişilik ve yeteneklerini geliştirici biçimde eğitim çalışmaları yapmak,
- Millî kültür değerlerinin korunmasına, dünya kültürüne açık olarak geliştirilmesine ve yaygınlaştırılmasına yardımcı olmak,
- Aile eğitimi programları ile Türk aile yapısını güçlendirerek toplumsal yapının korunmasını sağlamak ve bu amaçla sürekli eğitim imkânları hazırlamak,
- Toplumda sevgi, hoşgörü, diyalog, iş birliği, farklılıklara saygı, yardımlaşma ve birikimleri paylaşma kültürünün gelişmesini sağlamak,
- Hayat boyu öğrenme uygulamaları doğrultusunda kişisel gelişim taleplerinin karşılanmasının yanı sıra; yenilikleri ve gelişmeleri izleyen ve kendini buna

göre sürekli geliştiren, iyi insan, iyi vatandaş yetiştirmek, istihdam için gerekli ve ihtiyaç duydukları yeterlikleri kazanmalarına uygun eğitimleri sağlamak; araştıran, geliştiren, değerlendiren, tasarlayan girişimci bireyler olarak yetiştirmek

amacıyla düzenlenir. Bu yönleriyle yaygın eğitimin savunduğu değerler şu şekilde gruplandırılabilir (MEB; 2013):

Kişisel gelişim ile ilgili değerler

- Özerklik
- Eleştirel davranış/düşünce
- Açıklık ve merak
- Yaratıcılık

Sosyal Gelişim ile ilgili değerler

- İletişim kapasitesi
- Katılım ve demokratik vatandaşlık
- Dayanışma ve sosyal adalet
- Sorumluluk
- Çatışma zmlemesi

Etik ve insani değerler ile ilgili değerler

- Hoşgörü ve diğerlerine saygı
- İnsan hakları
- Kültürlerarası ğrenme ve anlayış
- Barışçı/şiddete başvurmayan eğitim
- Cinsiyet eşitliği
- Kültürlerarası diyalog

Yaygın eğitim programları, yaygın eğitime ihtiyaç duyulan alanlarda sosyal ve kültürel kurslar ile sosyal etkinlikler çerçevesinde toplantı, gezi, kampanya, seminer,

konferans, yarışma, açık oturum, sergi, panel, sempozyum ve benzeri etkinlikler düzenlemek; gerekli şartların oluşturulması kaydıyla yöresel, ulusal ve uluslar arası düzeyde etkinlikler gerçekleştirmek; ihtiyaç duyulan kulüpleri oluşturmak suretiyle gerçekleştirilebilir. Bunlara ek olarak; imkanlar ölçüsünde kitaplıklar oluşturmak, belli aralıklarla yayınlar yapmak, çevrenin tarihi ve kültürel değerlerini derlemek ve yayın yoluyla tanıtmak, ayrıca, milli bayramlar, mahalli kurtuluş günleri, belirli gün ve haftalar, çevreye ait gelenek ve görenekler ile milli kültür değerlerinin tanıtmak, korunup yaşatılması yönünde çalışmalar yapılmak yaygın eğitim kurum ve kuruluşlarının görevleri arasındadır. (MEB, 2013)

Çok yönlü toplumsal değişim ve gelişmelere uyum sağlamada yararlı olacak en önemli etkenlerden biri eğitimidir. Bu nedenle, yapılacak bütün yatırımların en değerlisi insana yapılan yatırımdır. Bireyi ve toplumu eğitmeden kalkınmak olası değildir. Eğitimin bireysel işlevi insanı mutluluğa ulaştırmaktır. İnsanın toplumsal bir varlık olması, onu birlikte yaşamaya iter. Sonuçta bireyin mutluluğu, toplumun mutluluğu ile örtüşerek bütünleşir. İnsanı, doğasına uygun, gereğince eğitmek ve iyi insanlar yetiştirmek toplumdaki huzur ve refahın ilk şartıdır.

Yaman (2011) ‘a göre; gerçek ve toptan kalkınma, insanın iyi eğitilmesi ve ideal yetiştirilmesi ile gerçekleştirilir. Öte yandan Türkiye’de öğretim kadar eğitime de değer ve önem verilme zorunluluğu bulunmaktadır. Ayrıca, “Değerler Eğitimi” şemsiyesi altında toplanabilecek (dürüstlük, çalışkanlık, adalet, yardımseverlik, hoşgörü, ilkelilik, sorumluluk, girişkenlik, okumak, düşünmek, dinlemek, kişilik ve karakter sahibi olmak...) gibi birçok duygu ve davranış kazandırma etkinlikleri için boş zamanlar değil, değerli zamanlar ayrılarak, okullarımızda yaygın olarak uygulanan öğretme etkinlikleri yanında, verilen bilgileri davranışa dönüştürmeyi ifade eden en başta kişilik ve karakter eğitimi olmak üzere “eğitim” algılaması güçlendirilerek eğitimde değerlerin öne çıkarılması ve uygulamalı etkinliklerin arttırılması gerekir. Bu anlamda aile, çocuk, gençlik ve halk eğitimine özel bir ayrıcalık tanınmalı ve hayatın her alanı eğitimin kapsama alanı içine alınmalıdır. Bu bağlamda örgün eğitimde 2010 yılı itibarıyla değerler eğitimi programının uygulamaya konulmasının son derece önemli bir karar olduğu, ayrıca; programın yaygın eğitim kurumlarını da kapsayacak şekilde genişletilmesinin gerekli olduğu söylenebilir.

Yapıcı (2003); günlük yaşamın sıkıntıları içinde boğulan, toplumuna ve değerlerine yabancılaşan insanların güncel sorunlarının da; bu kapsama alınması gerektiği ve değişen eğitim modelleri ile birlikte yaygın eğitim programlarının da gözden geçirilmesi, yeni hedef ve içerikle tasarlanması bir zorunluluk gibi görüldüğü yönünde görüş bildirmektedir.

Yaygın eğitim güçlü bir şekilde bireye yöneliktir; “sosyal gelişim, katılım ve demokratik vatandaşlık, insan hakları, barış, her türlü ayrımcılığa ve sosyal dışlamaya karşı mücadele”yi güçlendirmektedir. Ana değerler okul eğitim programını oluşturan belirli konuların ötesinde şeyler ifade etmektedir. Zaman baskısı ve diğer sınırlamalar nedeniyle gençlerin okulda bu değerleri tartışmaları ve deneyim kazanmaları için zaman oldukça sınırlıdır. (Oktay; 2003) Ülkemizde yaygın eğitim ulusal eğitim sisteminin ayrılmaz bir parçası haline getirilememiş, yaşam boyu eğitim anlayışı ile ele alınamamıştır. Yaygın eğitim faaliyetlerinde bulunan çeşitli kurumlar arasında koordinasyon sağlanamamıştır.(Kurt, 2000:235)

Yaygın eğitim; özellikle 15-29 yaş arası gençleri ilgilendiren ve yaygın eğitimin aktörleri olma konusunda özellikle gençlik örgütlerini ve ağlarını teşvik eden Avrupa Konseyi gençlik politikasının çalışma metotları ve hedefleri arasında yer almaktadır. (Oktay, 2003: 12- 14) Yaygın eğitim Avrupa’da hayat boyu öğrenmenin zenginleştirilmesine önemli katkılar sağlamıştır. Bu amaçla Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin üye ülkelere özellikle gençlerin yaygın eğitim/öğretiminin teşviki ve tanınmasıyla ilgili tavsiye kararı (2003), Değerler Eğitimi’ni de kapsayan;

Avrupa Konseyinin gençlik ve eğitim alanındaki hedefleri ve Avrupa Komisyonunun “Avrupa gençliği için bir itici güç” adlı Beyaz Kitap’ı göz önüne bulundurularak, gençlik ve yaygın eğitim ile ilgili çeşitli konferans ve sempozyum sonuç bildirgeleri(5.ve 6. Avrupa Gençlikten sorumlu Bakanlar Konferansları(1998 ve 2002 yılları) ve Yaygın Eğitim Sempozyumu (2000)), yaşam boyu öğrenmede yükseköğretim politikaları, Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği arasındaki işbirliği, Bakanlar Komitesi (2002-6 sayılı) ve Parlamenterler Meclisi (2000 -1437 sayılı) kararları doğrultusunda; Yaşamboyu eğitimin toplumsal eşitsizlik ve toplumsal dışlanmıslığı azaltmada ve demokratik yaşama aktif katılımı teşvik etmede önemli bir

rolü olduğuna; yaygın eğitim/öğrenimin, çağdaş toplumlarda ulaşma ihtiyacı duyduğu bilgi ve yeteneklere katkıda bulunabileceğine kanaat getirerek; Avrupa’da ve dünya genelinde bilgiye dayalı ekonomiler ve toplumların ortaya çıkmasından kaynaklanan sosyal ve kültürel dönüşümler ışığında, çocuklarda ve gençlerdeki öğrenme kapasitesini tam olarak harekete geçirme gerekliliğine dayalı olarak;

Üye devletlerin hükümetlerinin:

- a) Günümüzde yaygın eğitim/öğretimin yaşamboyu öğrenme sürecinin temel bir boyutunu teşkil ettiğini tekrar teyit etmelerini ve bu nedenle genel eğitim ve mesleki eğitimin temel bir parçası olarak yaygın eğitim/öğrenimin tanınmasının etkin standartlarının geliştirilmesi yönünde çalışmalarını ve bu bağlamda:
 - yaygın eğitim/öğretim sunmakla görevli profesyonel ve gönüllü personelin niteliğini;
 - sunulan eğitim/öğretimin kendisinin kalitesini;
 - yaygın eğitim/öğrenim programlarına katılanların hem birey hem de bir grubun parçası olarak geçtikleri öğrenme sürecinin gözlemesini;
- b) toplumsal eşitsizlik ve toplumsal dışlanmanın azaltılması açısından potansiyeli geliştirmek için yaygın eğitim/öğrenime erişimde eşit koşullar yaratarak, özellikle sosyal-dezavantajlı gruplar için olmak üzere, tüm gençler için fırsat eşitliğini desteklemesini;
- c) iyi uygulama, eğitim yöntemleri ve yaygın eğitim/öğrenim başarıları hakkında ilgili belgelerin etkin biçimde yayılmasını destekleyerek, yenilikçi yaygın eğitim/öğrenme deneyimlerini aktif olarak teşvik etmesini;
- d) gençlerin aktif vatandaşlık, insan hakları, hoşgörü, sosyal adalet, nesiller arası diyalog, barış ve kültürler arası anlayış gibi değerlere bağlılığı ve tanıtımına katkısını teşvik etmek amacıyla yaygın eğitim/öğrenme girişimleri için önlemlere destek sunmasını;
- e) ortak bir Avrupa alanının geliştirilmesinde, örgün eğitim ve mesleki eğitim sistemlerinin yanı sıra, yaygın eğitim/öğrenim sektöründe hizmet vermesini;

- f) ilgili Avrupa deęişim programlarına özellikle geçiř űlkelerinden artan katılımı destekleyerek, gençlerin toplumla bűtűnleşmesini kolaylařtırmayı tamamlayıcı bir araç olarak yaygın eęitim/űęrenim potansiyelini etkin olarak kullanmasını;
- g) űrgűn ve yaygın eęitim/űęrenim aktűrleri arasındaki diyalogu teřvik ve farklı Avrupa űlkelerinde yaygın eęitim/űęrenimle ilgili farklı yaklařımların daha iyi anlařılmasını teřvik etmesini;
- h) yaygın eęitim/űęrenim alanında mevcut arařtırma çalıřmalarını desteklemeyi ve daha da geliřtirmeyi ve ayrıca sonuçlarını kullanmayı; ulusal ve Avrupa dűzeyinde yaygın eęitim/űęrenim alanındaki iyi uygulama űrneklerinin toplanması ve yayımının teřvik edilmesini; ve ayrıca bu anlamda Avrupa Konseyi ve Avrupa Birlięi arasındaki mevcut iřbirlięinin desteklenmesini;
- i) yaygın eęitim/űęretimi ulusal gençlik politikalarının ve bu alandaki Avrupa iřbirlięinin űnemli bir unsuru haline getirmesini;
- j) yaygın eęitim/űęrenimin űęrenim dűnyasında yeterli yere sahip olabildiğini műmkűn kılma maksadıyla, yaygın eęitim/űęrenim programlarının ve sonuçlarının uygulanması ve tanınması için yeterli insan ve mali kaynakları temin etmesini tavsiye etmiř, sonrasında bu tavsiyeler kabul edilerek karara baęlanmıřtır.

Ayrıca Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından, bu tavsiyelerin Avrupa Konseyi űyesi olmayan Avrupa Kűltűr Sűzleşmesine taraf devletlerin hűkűmetlerine de iletilmesi gereklilięi belirtilmiřtir. (Oktay, 2003: 21-22)

2.1.6.5.Deęerler Eęitimi Uygulamalarında Eęiticiye Verilen Gűrev ve Sorumluluklar

Doęrudan insana yűnelik bir faaliyet olan eęitimde, bu hizmeti sunan űęretmenlerin verimlilięi ve etkililięi eęitim sűrecinin saęlıklı islemesi için gerekli olan en űnemli faktűrdűr. űęretmen, űęretim durumlarının hem hazırlayıcısı hem de parçasıdır. űęretmenin, űęretim sűrecindeki etkinliklerde gűsterdięi yeterlilik, eęitim sisteminin kalitesini de bűyűk oranda etkilemektedir. Eęitim programlarının okul ortamında uygulayıcısı durumunda olan űęretmen, eęitsel hedeflere ulařmada, uzun ve kısa sűreli tűm çalıřmalarını planlı olarak sűrdűrmek durumundadır. űęretmenlik, űzel

uzmanlık bilgisi ve becerisi gerektiren bir meslek olarak kabul edilmektedir. Bu mesleği yürüten kişilerin, mesleğin gereklerini tam olarak yerine getirebilmeleri için bir takım yeterliliklere sahip olması gerekir.

İyi bir öğretmen; sınıf içi ve sınıf dışı tüm etkinlikleri en iyi şekilde planlayarak uygulayan, değerlendirerek geri bildirim veren, eğitimin her aşamasında bireysel farklılıkları göz önünde bulundurarak yardım ve desteğe ihtiyacı olan öğrencilere yönelik ek çalışmalar yapan ve onları bu tür hizmetlere yönlendiren kişilerdir. Ayrıca okul yönetimi- öğrenci- çevre üçgeninde uyumu ve etkili iletişimi gerçekleştiren, öğrencileri öğrenmeye karşı sürekli motive eden, onlar için bir yönetici, bir öğretici olmakla birlikte bir aile büyüğü ve bir arkadaş gibi davranabilen; alan, genel kültür ve pedagojik formasyona sahip kişilerdir. Öğretmenler daha etkili olabilmek için öncelikle kendi rollerinin önemini ve değerini kabul etmelidir. Öğretmenlerin sahip oldukları yeterlilik ve donanımlarının farkında olarak tüm stratejilerini bu ilkeleri rehber alarak belirlemeleri beklenir. Öğretmenler bilişsel, psikomotor ve duyuşsal anlamda yeterli donanıma sahip olmadığı sürece, eğitimin toplumsal gelişime yardımcı olabileceğini düşünmek zordur. Bununla birlikte; bir ülkede meslek ve alan bilgisinin yanında geniş bir değerler kültürü ile zenginleşmiş, yeterli niteliklere ulaşmış öğretmenler ve öğretmenlik mesleği; eğitim sisteminin ve eğitim araçlarının hedeflerine ulaşmayı mümkün kılar. Değerler Eğitimi açısından bu nitelik ve özellikler programın gerektiği gibi uygulanması ve etkililiğinin ağırlanması yönünden oldukça önemli bulunmaktadır. Öncelikle öğretmenlerin toplumsal, kültürel ve evrensel değerleri içselleştirmiş ve önemini kavramış olması gerekir ki, öğrencilere bu değerler yaşayarak/ yaşatılarak aktarılabilir. Öğretmenlerin tavır, davranış ve eylemleriyle bizzat kendilerini de içine alan gerçek bir öğrenme ortamı ve durumları hazırlamaları öğrenmenin etkililiği açısından gereklidir.

Kişilik oluşumunda değerler kadar, değerleri algılayıp, eğitimi verenler de önemlidir. Değerler, öncelikle eğitimi verenlerin hayatında önemli bir yer edinmeli; böylelikle yetişecek nesillere etki etmeli ve kişilikli bireyler yetişmesine olanak sağlanmalıdır. Öğretmen çevresine ve topluma örnek bir insandır. Bilgisi, becerisi, tutum ve davranışlarıyla, alışkanlıklarıyla, topluma ve özellikle de öğrencilere örnek olmalı, öğrenciler de onu taklit ederek beğenilen davranışlara sahip, örnek insanlar

olarak yetişmelidir. Bu nedenle ; öğretmen sosyal değerleri iyi bilmeli, toplumun beklentilerini, katkılarını, sorunlarını saptamalı: bulgularını öğrencilerin yetiştirilmesinde kullanabilmelidir. Toplumla dengeli yaşayan bireyler yetiştirmek öğretmenin özenle yerine getirmesi gereken görevlerinden biridir. (Sünbül, 1996: 605-606) Bu açıdan öğretmenlerin Değerler Eğitimi'nde görev ve sorumlulukları son derece değerlidir. Değerler Eğitimi Programı yönerge ve esaslarında öğretmenlerden bulunduğu konum itibarıyla beklenen görev ve sorumluluklar şu şekilde belirlenmiştir;

Kuruldaki Öğretmenlerin Görevleri:

- Değerler Eğitimi kapsamında okulda yapılacak faaliyetlerin planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi konusunda Okul Yürütme Kuruluna önerilerde bulunmak.
- Değerler Eğitimi Sınıf Yıllık Planlarının ve değer sonu raporlarının doldurulması sırasında zümre öğretmenlerine yardımcı olmak.
- Değerler Eğitimi Kapsamında okulda aksayan yönleri tespit ederek, alınabilecek tedbirlere yönelik okul yürütme kuruluna teklifte bulunmak

Rehber Öğretmenlerin Görevleri:

- İl Rehberlik Hizmetleri Biriminin hazırlamış olduğu çerçeve planını okul yürütme kurulu ile incelemek, bu plan kapsamında yapılacak faaliyetlere ilişkin önerilerde bulunmak,
- Okuldaki tüm personeli Değerler Eğitimi konusunda bilgilendirmek, bu kapsamda ailelere verilecek eğitim uygulamalarının planlanması konusunda teklifte bulunmak, materyal temininde öğretmenlere ve Okul Yürütme Kuruluna yardımcı olmak.
- Uygulamada karşılaşılabilecek güçlüklerle ilgili kurum ve kişilere yardımcı olmak,

Sınıf Rehber Öğretmenlerinin Görevleri:

- Sınıf yıllık planını çerçeve plana uygun olarak, yapılacak etkinlikleri de kapsayacak şekilde oluşturmak
- Her değer dönemi başında, gerekli tutanakları hazırlamak
- Değerler Eğitimi Yıllık Planında belirtildiği şekilde etkinlikleri etkili ve verimli bir biçimde uygulamak ve uygulamalar ile ilgili belge- değerlendirme raporlarını sınıf dosyasında bulundurmak
- Yıllık planın uygulanmasında karşılaşılan ve giderilemeyen aksaklıkları tutanak ile tespit ederek Okul Yürütme Kuruluna bildirmek
- Sınıf değer sonu raporunu okul yürütme kuruluna sunmak.
- Rehber öğretmeni olmayan okullardaki rehber öğretmenlerin görevlerini de yapmak.

Bunlara ek olarak programın uygulanmasında tüm öğretmenlerin; 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanununda yer alan Türk Millî Eğitimi'nin genel amaçları ile öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyi, ilgi, yetenek ve öğrenim seviyelerini dikkate alarak; eğitim-öğretim yılında belirlenen değerlerin, çeşitli etkinliklerle öğrencilere ve ailelere verilerek bunların davranış hâline getirilmesi, devam eden aylarda da önceki değerlerin pekişmesi için gerekli tekrarların yapılmasını sağlaması gerekmektedir. Demirel (1999); etkili öğretmenin özellikleri ve sahip oldukları kişisel nitelikleri, etkili öğretmen nitelikleri üzerine yapılan araştırmalara bağlı olarak; coşku, içtenlik, güvenlik, yüksek başarı beklentisi içinde olma, destekleme, işbirlik, esneklik ve bilgililik olarak sekiz aşamada toplamaktadır. Bu bilgiler ekseninde, öğretmenlerin belirlenen görevleri istekli ve gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirmesi eğitim programlarından beklenen sonucun alınması ve programın etkililiği açısından gereklidir.

Eggen & Kauchak öğrenme odaklı eğitimde, öğretmen niteliklerini motivasyon ve okul başarısını etkileyen faktörlerin başında saymaktadır. Kasatura (1998) öğrencinin okul başarısı, okul sonrasındaki hayat başarısı ve okul hayatında başarılı öğrenciler ile başarısız öğrencilerin bu durumlarını etkileyen etkenlerini araştırdığı “Okul Başarısı’ndan Hayat Başarısı’na” adlı çalışmada, öğrenciler tarafından beğenilen öğretmen niteliklerini; doğruluk ve taraf tutmamak, her çocuk için sevecen ve saygılı

olma, cesaret verme ve takdir etme, öğrencilerin sorunlarına ilgi duyma, işbirliğine dayanan demokratik tavır, sabır, geniş ilgiler, hareket ve görünüş, esprili olma, metanet, esneklik ve özel bir konuyu öğretmede olağanüstü başarı şeklinde sıralamıştır.

Good ve Brophy (1986) ise öğrenciyi motive eden olumlu öğretmenin temel davranışlarını samimi ve duyarlı, yüksek beklentiye sahip, istekli ve enerjik, işini seven ve model olan şekilde sıralamaktadır: (Gezer; 2005:55) Öğretmenin sıcak ve empatik bir yaklaşım taşıması, coşkulu olması, iyi bir model olması öğretmen- öğrenci etkileşimini sağlayarak motivasyonu ve okul başarısını artırır. Gezer(2005)' in yapmış olduğu araştırmada öğrencilerin başarılı olmada en fazla kendilerini, daha sonra aile ve öğretmenlerini model aldıklarını belirlenmiştir. Bununla birlikte, öğrencilerin sevdiği öğretmen karakter tipleri sırasıyla yol gösterici olan ve rehberlik eden, dostça ve arkadaşça yaklaşan, yardımsever olan şeklinde ifade ettikleri belirlenmiştir.

Öğretmenin hem kişiliği hem de davranışı öğrencilerin davranışını etkiler. Bu nedenle, öğretmenler sınıf içi ve sınıf dışı davranışlarıyla öğrenmeye elverişli bir hava oluşturmaya çalışmalıdır. Öğrenmeye elverişli bir sınıf ortamı öğrencilerin birçok davranış problemlerini ortadan kaldırır. Sınıf dışında ise ders içi etkinliklerle edinilen kazanımların hayata geçirilerek pekiştirilmesi sosyal yaşama uyumu kolaylaştıracaktır. Aynı zamanda bu durum öğrenilenler ile yaşama aktarılan davranışların örtüşmesi ve tutarlılığı açısından oldukça önemli ve gerekli bulunmaktadır. Öğretmenlerin bu konuda duyarlı ve kontrollü olmaları etkili öğrenmenin bir parçasıdır. Öğrencilerde oluşturulması istenen davranışlar öğretmenlerin kendi davranışlarına yansımali, okul içinde ve dışında öğretilenler ile günlük yaşama aktarılan davranışların uyumlu birlikteliği sergilenmelidir. Böylelikle öğrencide sevgi, saygı, hoşgörü, sorumluluk, eşitlik ve adalet gibi duygularının gelişmesine katkıda bulunulacaktır.(Gezer, 2005: 39)

Öğretmenler öğrencileri için model rolündedir. Çocukların kendi güdülleri kadar hem yetişkin hem de akranların özellikle öğretmenlerin rolleriyle özdeşlik kurarak tutum ve değer kazanmaktadırlar. (Sünbül; 1996: 605) Öğrencinin kendi değer ve amaçlarının, öğretmen ve okulun hedefleri ile özdeşleşmesi bireyde tutumsal bağlılığın oluşmasını sağlar. Bu tür bir bağlılık, bireylerin bazı manevi ödül ve menfaatler karşılığı kendilerini örgüte bağladıkları bir alışveriş ilişkisidir.

Öğrencilerde istek uyandırabilmek için, ödüllendirme ve model olma yöntemleri oldukça etkilidir. Materyal ödüller, etkinlik ödülleri ve özel ayrıcalıklar, not ve takdir edilme ödülleri, toplumsal ödüller ve öğretmenin özel ilgisi, etkileşimi, birlikte yapacağı etkinlikler; ayrıca problem çözme ve düşünme becerilerinin gelişmesi konusunda öğretmenin model olması, öğrenci tarafından öğretmenin konuya nasıl yaklaştığının gözlemlenmesi öğrencinin motivasyonunun ve amaca yönelik çabasının artırılmasında oldukça etkilidir. (Gezer; 2005: 39) Alıcıgüzel (1999) öğretmenlerin öğrenme etkinliklerinde öğrencileri ödüllendirici tutum sergilemelerinin onların öğretmenle işbirliği yapmaya güdülendirilmiş olacağını belirtmektedir. Bununla birlikte eğitiminde pekiştirmenin sadece doğru davranışlar üzerinde yoğunlaşması gerektiğini vurgulamaktadır.

Bireyler kendi ortaya koydukları katkı ve ödül oranlarını, kendileri ile aynı konumda olan diğer kişilerin katkı ve ödülleri ile karşılaştırırlar. Bu durumun adil olup olmadığı hakkında fikir yürütürler. İkisi arasında dengesizlik varsa, kendi durumunda bir düşüklük olursa, bireyler bunu eşitsizlik olarak algırlarlar. Bireylerde algılanan eşitsizlik büyüdükçe şikâyetleri ve gerginlikleri artar. Kişiler, önce ödüllerini arttırmak için çaba gösterirler. Eğer bunu başaramazlarsa ve eşitsizlik kendi aleyhine ise, katkılarını azaltma yolunu tercih ederler. (Ay, 2007:21) Öğrencinin içinde bulunduğu sosyal çevrenin amaç, norm ve değerlerini pozitif ve yoğun bir yönelişle içselleştirmesi, yetkiyle özdeşleştirmesi sonucu bu bağlılık ödüldeki değişimlerden etkilenmeyerek moral bağlılığa dönüşür. Bu bağlılık; kişisel yararları için bu şekilde davranmaları istendiğinden değil, fakat yaptıklarının doğru ve ahlaki olduğuna inanmalarından ve kendi değer sistemiyle uyumlu olmasından kaynaklanmaktadır. Bu tür bir bağlılık; duygusal bağlılık ve devamlılığı esas alır. Böylelikle yardımlaşma, paylaşma, iş birliği kurma ve gönüllü olma gibi prososyal davranış şekilleri gelişerek diğer insanların mutluluğu ve yararının da önemsendiği değerlerin kazanılması sağlanır. (Akbaş, 2008: 343)

Öğretim, büyük özveri isteyen ve öğretmenin yaşam boyu eğitimini gerektiren çok zor bir iştir. Numanoğlu (1999); bilgi toplumunun yarattığı okul kültüründe öğretmenlerin yeni roller ve görevler üstlenmesinin bir zorunluluk halini alacağını ve çok hızlı bilgi üretimi karşısında sürekli olarak bilgilerini güncellemek zorunda

olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte bilginin eğitimsel değerinin farkında olarak ona ulaşma konusunda etkili bir rehberlik ortaya koymalıdır.

Öğretmenin öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri, kültürel değerleri, inançları, etnik yapısı, yaşam tarzları gibi özelliklerini dikkate alarak onlarla ilgili anlayış geliştirmesi gereklidir. Öğrencilerin sosyo-kültürel özelliklerine bakarak onların olumsuz norm, değer ve uygulamalara sahip oldukları şeklinde bir yargıya varmak, kendini onlarla karşılaştırarak üstün görmek, onların problemlili olduklarını düşünmek gibi haklarında ön-yargıda bulunmak ve ayırım yapmak yanlıştır. (Tutkun; 2005: 191) Bu davranış biçimi öğrenci için oldukça olumsuzdur. Böyle bir durum karşısında öğrenci kendini çevreye ve öğrenmeye karşı tamamen kapatabilir. Gelişimsel bozukluklar ve şiddete yönelme gibi sonuçlar ortaya çıkabilir. Bununla birlikte Erdoğan (2000); öğretmenin daima en iyisini biliyormuş gibi davranmasının, daima kendi çözümünü önermesinin ve karşısındakini sürekli inandırmaya çalışmasının doğru bir davranış olmadığını; bu tavırların, karşısındaki kişilerin sorumluluk duygusu geliştirmesini engellediğini, işlerin ısrar ile yürütüldüğünü, boyun eğme duygusunun geliştiğini, yaratıcılık ve yenilikçiliği engellediğini belirtmektedir. Sürekli olarak dışarıdan denetlenme alışkanlığı gelişen bu kişilerde, ayrıca yalan söyleme, duygularını saklama, başkalarını suçlama, hile yapma, yeni bir şeyler denememe gibi yanlış davranış türleri de oluşabilmektedir. Sağlıklı ve etkili iletişimin sağlanması için öğrencilerin aşırı denetlenmemesi, eleştirilmemesi, yargılanmaması ve korkutulmaması gerekir. Yoksa öğrenciler özgüvenlerini kaybederek kendini değersiz hissedebilir. Bu durumda bütün uyarıcılara savunucu reaksiyon gösterebilir, yalan ya da hileye başvurabilirler. (Erdoğan, 2000: 63) Oysa öğretmenin kendisine değer verdiğini görmesi, öğrencinin olumlu davranışları göstermesini sağlar. Öğretmenler çok sert ya da çok gevşek disiplin anlayışından uzak, özgürlük ve otoriteye dayalı bir sistem ile demokratik öğrenme ortamları oluşturmalıdır. Öğretmen, öğrencilere vereceği mesajın önemine inanmalı ve bunu belirli bir amaç için yaptığının bilincinde olmalıdır. Bu nedenle öğretmenin tutum ve davranışları öğrencinin okul başarısı, kişisel gelişimi ve sosyal uyumu açısından son derece önemlidir. Sağlıklı tutum ve kurallar ile, temelinde otorite ve özgürlüğün birlikte yer aldığı yapıcı bir disiplin anlayışıyla öğrencileriyle iletişim kuran öğretmenler, öğrencileri için gerçek bir yol gösterici olabilirler.

Bu doğrultuda yapılan araştırma ve sonuçları esas alınarak sınıf yönetiminde sağlıklı bir iletişim ve etkili bir öğretim için gerekli öğretmen özellik ve davranışları şöyle sıralanabilir :

- Kazanım içeriğinin öğrencilerin gelişimsel ve eğitim düzeyi gibi özelliklerine uygun olmasına dikkat etmelidir.
- Motivasyonun sağlanması için dersleri soyut olmaktan çıkarıp güncel ve ilginç örnekler vermeli, göze, kulağa ve diğer duyu organlarına hitap edebilen kanallar kullanılmalı, şaka ve esprilerle öğrencilerin dikkati canlı tutmalıdır.
- Sınıfı etkili bir şekilde yönetmeli, her öğrenciye eşit davranmalı, keyifsiz ve huzursuz öğrencileri fark edip onların ilgisini derse yoğunlaştırarak tüm öğrencilerin öğrenmeye aktif olarak katıldığı bir sınıf atmosferi oluşturmalıdır.
- Öğrencilerin bireysel farklılıklarını kabul edip, farklı alan ve konularda daha iyi olabileceklerine, bütün öğrencilerin öğrenebileceğine ve başarılı olabileceğine inanmalı; bunun için fırsat sağlamalıdır. Öğrencilerin olumsuz davranışlarından çok olumlu davranışlarını ön plana çıkarmalı, kendilerine güven geliştirebilmeleri için cesaretlendirici ve destekleyici olmalıdır.
- İyi bir dinleyici olmalı ve öğrencilerin gerektiğinde kendisi ile iletişim kurabilmesini sağlayıcı kanallar açmalıdır. Aşırı otoriter davranmamalı, normal hareket ve konuşma serbestliği tanımalıdır.
- Beğenilmeyen bir davranış karşısında öğrenciyi küçültmeden, davranışının nedenlerini anlamaya ve onu tanımaya çalışmalıdır.
- Öğrenciler için iyi bir model olmalıdır.
- Kendisini mesleki yönden sürekli geliştirme çabası içinde olmalıdır.
- Öğrenci ve meslektaşlarının fikirlerine saygılı, yeniliklere açık, olumsuzluklara karşı sabırlı ve hoşgörülü olmalıdır.
- Okul kadrosu ile arasında güvene dayalı, dostane, destekleyici ilişkiler olmalıdır.
- Ailelerle iyi ilişkiler ve iş birliği geliştirmeye çalışmalıdır.

2.1.6.6. Değerler Eğitimi Uygulamalarında Okul Yönetimine Verilen Görev ve Sorumluluklar

Etkili bir eğitim; öğrenciler arasındaki farklılıkların bilincinde, bireysel ihtiyaçların tespit edilip karşılandığı, insani ve evrensel değerlere sahip vatandaşlar olmaya ve yüksek değerler inşa etmeye yönelik, öğrenme ve öğretmeye elverişli ortamın hazırlandığı, aileler ve toplum tarafından desteklenen faaliyetleri içeren programlar ile mümkündür. Programın amacına ulaşması ise etkili bir okul kültürünün oluşturulmasına bağlıdır. Okul üyelerinin paylaştıkları değerler, okul kültürünü oluşturur. Sosyalleşmenin bir sonucu olarak, okul üyeleri zaman içinde, okulun değer ve normlarını içselleştirirler. Okulun gelenekleri, geçmişi, okuldaki yönetici, öğretmen ve öğrencilerin kişisel birikimleri; karşılıklı etkileşimleri zamanla okuldan okula özgün bir kültürün gelişmesine yol açmaktadır. Bu kültür; norm, inanç, tutum, beklenti, davranış ve eğilimlerden oluşmaktadır. Okul kültürü okulda nelere önem verildiği, nelerin değersiz bulunduğu, nasıl hareket edileceği konusunda okuldaki yönetici, öğretmen ve öğrenciler arasında bir görüş birliği oluşmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla okul kültürü okulun asıl işi olan eğitim ve öğretimde öğrenciden ve öğretmenden neler beklenmesi gerektiğini, nelerin vurgulanması gerektiğini tayin etmesi açısından önem taşımaktadır (Balcı, 2002: 187)

Etkili okul kültürü; liderlik, okul iklimi, yüksek beklentiler, öğretim üzerinde yoğunlaşma, eğitimsel değerlendirme, toplumun ve ailenin okula katılımı gibi bir takım unsurlara sahiptir. Bu unsurlar; okul kültürünün eğitim ve öğretimi destekleyici, bireysel öğrenme ve gelişme çabalarını özendirici nitelikleriyle etkililiğini sağlamaktadır. Okulda yönetici, öğretmen ve öğrenciler tarafından benimsenen güçlü bir okul kültürünün var olması eğitimde istenilen verimin elde edilebilmesini daha da kolaylaştırmaktadır. (Sisman, 2002: 115-179).

Değerler Eğitimi kapsamında okul müdürlerinden; Değerler Eğitimi Okul /Kurum Yürütme Kurulu'na başkanlık ederek süreç içerisinde faaliyet ve uygulamaları planlama, organize etme ve görev dağılımı, maddi imkan ve olanakların sağlanması, kontrol ve işleyiş , ödüllendirme gibi çeşitli görevleri bulunmaktadır. Bu görevler şu şekilde detaylandırılabilir;

- Okul Müdürleri; okullarında yürütülen Değerler Eğitimi faaliyetlerini, okuldaki eğitim-öğretim çalışmalarını aksatmaksızın, amacına, ruhuna ve üst makamlarca gönderilen talimatlara uygun biçimde yürütmekle görevlidir. Kılavuz kitaplarda talimatlandırıldığı şekliyle, Değerler Eğitimi Okul Komisyonunu, aynı zamanda Değerler Eğitimi Okul Ödül Komisyonu olarak da görevlendirir. Konunun, değer ve etkinliğin özelliğine göre, gerektiğinde resmi çerçevede komisyona ilave görevlendirmeler yapılabilir.
- Okul müdürü; okulunda görevli yönetici, öğretmen ve öğrencileri, Değerler Eğitimi alanında motive eder, onların iyi etkinlikler, örnek uygulamalar hazırlamalarına imkan tanır, sunumlarına uygun ortamlar hazırlar, yeni fırsatların yaratılmasını sağlar. Güzel örneklerin, il genelinde uygulanması için çaba sarf eder.
- Ödül süreci çerçevesinde yapılacak olan her türlü iş ve işlemler; okul müdürünün takip ve sorumluluğunda, Değerler Eğitimi Okul Ödül Komisyonu tarafından yürütülür. Değerler Eğitimi faaliyetleri çerçevesinde ortaya çıkan, “Ödüllendirmeye ve il genelinde uygulamaya değer görülen iyi etkinlik örnekleri, örnek davranışlar, başarı gösteren yönetici, öğretmen, resmi görevli diğer personel, öğrenciler ve veliler ile katkı koyan kişi, kurum ve kuruluşlar” gerekçeli ve belgeli olarak Okul Ödül Komisyonuna iletilir.
- Okul Müdürlükleri; Değerler Eğitimi Okul Ödül Komisyonunca İl-İlçe genelinde uygulanması ve ödüllendirilmesi uygun görülen uygulamalar, iyi etkinlik örnekleri, davranışları anlatan ve belgelendiren dokümanlar ile buna bağlı olarak, ödüllendirme teklifi yapılan “Yönetici, öğretmen, öğrenci ve veliler ile ilgili diğer kişilerin ve personelin; resmi çerçevede kişisel bilgilerini de ekleyerek, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü’ne gönderir.

Okul Müdürleri; okulda yürütülen Değerler Eğitimi faaliyetlerinin daha etkin hale getirilmesi, öğrencilerin istenilen hedef davranışları kazanmaları bakımından;

“Her ay uygulanan “Ayn Değeri” faaliyeti sonucunda, Bayrak Törenleri öncesinde, faaliyetin düzenlendiği mekanlarda, öğrencilerin toplu halde bulunduğu zamanlarda, sınıf ortamında ya da diğer mahallerde, kendi inisiyatifinde olmak üzere, ilgililere hitaben, eğitici, teğvik edici ve onure edici konuşmalar yapar” Önceden yapılan hazırlıklar çerçevesinde ödöl törenleri düzenler ve esaslara uygun biçimde “Değerler Eğitimi Öğrenci Onur Belgesi” ve diğer hediyelerle öğrencileri ödüllendirir.

- Okul Müdürü, Değerler Eğitimi faaliyetlerine katkı sağlayan, “Yönetici, öğretmen, resmi görevli diğer personel, veliler, sivil toplum kuruluşları yerel ve ulusal medya kuruluşları, kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler veya temsilcileri ile destek veren diğer kişi, kurum ve kuruluşlardan ödölle layık görülenleri, Değerler Eğitimi Okul Ödöl Komisyonu kararına dayalı olarak, üst makamlara teklif eder, ödüllendirilmesini sağlar ya da İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünün bilgisi dahilinde, kendi bünyelerinde düzenleyecekleri ödöl töreninde ödüllendirir. Bu kişi ve kuruluşlara, teğekkür amaçlı “Değerler Eğitimi Onur Belgesi”, plaket ve benzeri ödölle verilmesini sağlar.

Günümüzde okulların kalitesi; okul yöneticilerinin ve öğretmenlerinin kalitesi ile eğdeğer kabul edilmektedir. Bu nedenle, okul yöneticilerinin öğretim liderliği rolünü öne çıkartmaları hem yöneticilik kalitesini yükseltecek, hem de okullarının kalitesini ve başarısını artırabilecektir.

Boydak Özan’ın (2009) “Okul yöneticilerinin görev yaptıkları okul türüne (devlet- özel) göre öğrencilere değerler (milli, manevi, okula ilişkin, kültürel ve evrensel) kazandırma davranışları”na ilişkin araştırma sonuçlarına göre iki grup arasında anlamlı fark bulunmuş; devlet okulunda görev yapan okul yöneticilerinin öğrencilere değer kazandırma açısından daha olumlu davranış sergiledikleri halde, özel okulda görev yapan okul yöneticilerinin öğrencilere değer kazandırma konusunda yeterli ortam hazırlamadıkları ve özellikle özel okul yöneticilerinin değer kazandırmaya ilişkin öğrenci görüşlerinin daha olumsuz olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte;

okul yöneticilerinin duyuşsal düzeyde davranış kazandırmak için okullarında yeterli etkinlik düzenlemediğı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu bilgiler doğırtusunda yürürlüğe konulan Değerler Eğitimi programının gerekliliğı, program dâhilinde yapılan etkinlik ve uygulamaların önemi ortaya çıkmaktadır. İlk ve orta öğretim düzeyinde öğrencilere değer kazandırmak, öğrencilerin bilinçli gelişimleri için önemlidir. Özellikle okul yöneticilerinin bu misyonu yüklenmeleri, öğrencileri için sadece bilişsel/ akademik başarıyı dikkate almamaları, okullarının vizyon ve amaçlarına milli, manevi, kültürel ve evrensel değerleri de dahil etmeleri gereklidir.

Okul yöneticileri okulunu, çevresini, veli, öğretmen ve öğrenci genel yapısını iyi analiz etmeli, okulunun, güçlü, zayıf, fırsat ve tehlikeli yönlerini bir ekip çalışmasıyla tespit edip problem çözümü ve okul vizyonuna ulaşma stratejileri geliştirmelidir. (Demirci; 2006:120) Vizyon, okulun değerlerinin, amaç ve hedeflerinin dışı vurumudur. Okul çalışanlarına bir vizyon sunmak, onları ortak amaç ve hedefler doğırtusunda daha fazla güdüleyerek çalışma ve eylemlerini yönlendirir. Okulların etkililiğı, yöneticilerin vizyoner önderliğine bağıdır. Başarılı bir okul yöneticisi, öğretmenleri ve tüm çalışanları ortak bir eğitim vizyonu etrafında toplayabilmeli ve bütün öğretmenlerin belirlenen vizyon içinde rolünü görmesini sağlamalıdır. Kendisini okul örgütü içinde vizyonun bir parçası olarak gören öğretmenler, bağı olduğu eğitim kuruluşu yararına daha çok çalışmak isteyecek ve her türlü eğitim- öğretim etkinliklerine içtenlikle katılım sağlayacaktır. Bolay (2000); çalışanların stratejik kararların belirlenmesinde etkili olarak, alınan kararlara katılım sağlamalarının, içsel güdülenmelerini artırarak başarı için daha çok emek harcamalarına neden olduğunu vurgulamaktadır.

Pang (1996)ise , okulların bürokratik ve kültürel örgütsel değer boyutlarının, öğretmenlerin okul yaşamı hakkındaki duygularına ilişkin etkilerini araştırmaya yönelik çalışmasında; kültürel bağlamın, öğretmenlerin bağlılık, iş doyumu, düzen ve disipline ilişkin duygularına pozitif etkisinin olduğu, bürokratik bağlamın ise bu duyguları negatif etkilediğı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca okullarda formallik ve kural değerlerin öğretmenlerin duygularını negatif etkilediğini saptamıştır. (Akt. Çakır, 2007: 88) Bu

nedenle öğretmenlerin alıştikları ve kendilerini güvende hissettikleri düzenden alıkoyan, bununla birlikte emek, para ve zaman gerektiren uygulamaların adaptasyon süreci; mücadele kaygısı ve başarısızlık endişesini de beraberinde getirebileceğinden, yeni uygulamaların bir kural ve dayatma olarak karşılarına çıkarılması yerine onların bu çalışmaların içinde yer almasını sağlayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Programların uygulayıcısı olarak öğretmenlerin motive edilmesi planlanan hedeflere ulaşılması açısından hayati önem taşımaktadır.

Okulda açık, dürüst, güvene ve işbirliğine dayalı bir ilişkiler ağı oluşturulmalı; öğretmenlerin ve diğer çalışanların ihtiyaç ve sorunlarına ilgi gösterilmelidir. Böylelikle programdan daha etkili ve verimli sonuçlar alınmasının yanında meydana gelebilecek problem ve aksaklıklar ivedilikle giderilecektir. Buna ek olarak öğretimin kalitesini arttırmak için bilimsel verilerden yararlanılmalıdır. Okul kültürü, toplumun ihtiyaç ve gereksinimleri göz önünde bulundurularak içinde bulunulan koşullara uyumlu ve güncel hedefleri içerir nitelikte olmalı, bunu engelleyen kültürel öğeler varsa, bu öğelerin etkilerinin asgari düzeye indirilmesi için de tedbirler alınmalıdır. Gerekli görülmesi halinde programın amacına ters düşen yada okul kültürünün yetersiz kalan yön, özellik ve sahip olduğu değerler yeniden düzenlenmeli, geliştirmeli ve hatta değiştirilmelidir. Yücel(2005)'e göre; değişim bir zorunluluktur ve okul müdürleri birer öğretim lideri olarak bunu sağlamak için okul içerisinde bir iklim ve kültür yaratmalıdır. Bu amaçla vizyondan sıkça ve coşkulu bir şekilde bahsetmek, başarısızlıkları affederek, kaçınılmaz problem ve yanlış adımlar karşısında kararlı olmak gerekmektedir. Ayrıca okul müdürleri yöneticilik rolleri dışında; kolaylaştırıcı, mimar, koç ve stratejik öğretmen rollerini üstlenmelidir. Bu açıdan okul müdür ve yöneticileri, öğretmen, öğrenci ve tüm personeli ile işbirliği içerisinde program ve uygulamaların içinde yer almalıdır. Bunun için öncelikle öğrencilerle birlikte tüm çalışanlarla iyi ve yeterli iletişim kurulmalı; gerekli imkan ve olanaklar sunularak programların uygulanmasına uygun çalışma ortamı ve şartlar oluşturulmalıdır.

Okula ilişkin duygular, okulun genel atmosferini ve iklimini yansıtmaktadır. Bir okulda üyeler arası ilişkilerin durumu, okul iklimi hakkında ipuçları verir. Okuldaki ilişkiler sıcak, yakın, güvene dayalı olabileceği gibi; resmi, mesafeli, gergin mahiyette

de olabilir. Okulun iklimi, okulda çalışan, okulun üyesi olan insanların motivasyonunu, moralini, verimliliğini etkiler. Bu bakımdan okulda güçlü bir ortak kültürün yanı sıra açık, olumlu, destekleyici, güvene dayalı bir iklimin oluşması da önem taşımaktadır.(Şişman, 2002: 115-189)

Okullarda yapılan örgütsel kültür araştırmalarında, başarılı okullarla başarısız okulların kültürleri arasında belirgin farklılıklar tespit edilmiştir. Başarılı okullarda örgüt kültürünün oluşumunu büyük ölçüde yöneticinin liderlik biçiminin belirlediği, üyeler arasında paylaşılan değerlerin, inançların, öğretmenlere özerklik verilmesinin, okulun öğretmen ve öğrencileriyle gurur duyulmasının örgüt kültürünün gelişmesi için son derece önemli olduğu görülmüştür. (Şişman, 1994: 33)

Okulda kurumsal kültürün güçlü olması; üyelerine kimlik ve aidiyet duygusunun kazandırılması, kaynaşma ve bütünleşmenin sağlanması, okul misyonunun gerçekleştirilmesi ve kurum içi sorunların çözümünü kolaylaştırması, verimliliğin ve etkililiğin sağlanması yönünden önemlidir. Bu bağlamda; okul içerisinde program ve hedeflerine uygun olarak gerekli liderliğin yapılması önemlidir. Özellikle informal liderliğin katkısı ve desteği kritik önemde olup programın birer parçası olan öğretmen, öğrenci ve velileri okul kültürü ile bütünleştirici özelliklere sahip olmalıdır. Bu parçaların ortak amaçlar için birbiriyle dayanışma ve işbirliği içerisinde hareket etmesi, etkili öğrenme ortamının oluşması ve sürekliliğinin sağlanması güçlü bir yönetsel rehberlik ile mümkündür. Böylelikle okul içinde şekillenen davranışlar; öğretmen, veli ve yöneticilerin informal desteği ile içselleştirilerek okul dışında ve günlük hayatta uygulanır hale gelir. Programın uygulanması ve etkililiğinin sağlanmasında öğretmen kadar okul yönetim ve idaresinin de yardım, katılım ve desteği gereklidir. Bu amaçla programın uygulanabilmesi için gerekli maddi olanakların sağlanması, etkinliklerin desteklenmesi oldukça önemlidir. Bununla birlikte öğrenilenlerin hayata aktarılması ve kalıcılığının sağlanması açısından okul yönetimi, idareci ve diğer personel tarafından hedef kazanımlar kapsamında, öğretmen tutum ve davranışları katılım sağlanmak suretiyle desteklenmeli, örtük eğitim anlamında da birliğin ve uyumun sağlanması gerekmektedir.

Değerler Eğitimi'nde yönetici ve idarecilerden, yapılan etkinlikler için ihtiyaç duyulan ortam, araç-gereç ve maddi olanakların sağlanması yanında okul içinde ve dışında, kişi ve olaylara karşı gösterdiği tepki, yaklaşım ve davranışları ile model olması beklenir. Çelik (1997) ; okul ortamında informal boyutun daha baskın bir yapıya sahip olduğunu ve okul kültürünün, okulun formal ve informal boyutunu birbiriyle bütünleştirdiğini belirtmektedir. Bu doğrultuda; eğitim sistemlerinde resmi olarak yazılan ve ders planlarında görülen programın dışında, öğrencilerin okul yaşantısı sonucu edindikleri bilgi, beceri, görüş, tutum ve değerler olarak; sınıf iklimi, okul-çevre etkileşimi, okul içerisinde gerçekleştirilen idari ve örgütsel düzenlemeler ile oluşturulan örtük programın; kültürel ve evrensel değerlerin öğrencilere aktarılmasında önemi yadsınamaz niteliktedir. Yazılı olmayan bu programlar (gizli-hidden); öğretmen ve yöneticilerin öğrencilere yaklaşımları, davranışları, konuşmaları, okul ikliminin niteliği, öğretim kadrosunun önem atfettiği değerler, okulun yarattığı öğrenme ortamları, eğitimin yarışmacı ya da dayanışmacı olması, öğretim sürecinin araştırmacı ya da ezberci olması ve bunun gibi okulda öğrencilere yansıyan tutumlarla, öğrencilerin karşılıklı etkileşimi sonucu öğrendikleri davranışları içine alır (Çınar,2001). Bazı araştırmacılar; okul kurumunun, yöneticilerin, öğretmenlerin ve ailelerin öğrencilere kazandırmayı amaçladıkları norm ve değerler olarak örtük program ile öğrencilerin bu değer ve normlara uydukları sürece başarılı olduklarını, bu değer ve normlara karşı çıkan öğrencilerin okul yaşantısına motive olamayarak derslerinde başarısız olduklarını ileri sürmüştür. Buradan hareketle okul yönetiminin programın ve okulun hedefleriyle aynı doğrultuda bir kültür oluşturması, bu kültürü tüm çalışanları, aileler ve çevreyi de kapsayan bir alanın kabul etmesini sağlaması, onları bu yönde organize ve motive ederek eğitim sürecine dahil etmesi gerekmektedir. Okul içinde ve dışında paylaşılan değerler anlamlıdır.

Dolayısıyla Değerler Eğitimi süreci içerisinde yönetici ve öğretmenler, okulun misyonuna sahip çıkmalı, okulun vizyonunu paylaşmada ve yapılan çalışmaları anlamlandırmada iletişime açık olmalıdır. Çünkü aktarılmak istenen değerlerin toplumsal kültür ve okul kültürü, aynı zamanda sosyal ve kişisel gelişimi için önemini algılayan bireyler kültürün gerektirdiği bu değer ve davranışları geliştirmede daha

istekli bir tavır sergileyebilmektedir. Bu bağlamda okul yöneticilerinin, Değerler Eğitim programının başarıya ulaşması için;

- Temel ve evrensel değerleri temsil etmesi,
- Yenilik ve gelenek arasında denge kurması
- Yapılan çalışmaları yönlendirmesi,
- Birimlere rehberlik ve öncülük etmesi
- Açık ve olumlu bir felsefeye sahip olması
- Sorunları çok boyutlu çözüme götürecek sonuçlara ulaşma çabası içinde olması
- Uyumlu bir okul iklimi ve kültürü oluşturması gerekmektedir.

Buna ek olarak okullarda güçlü bir başarı kültürünün gelişmesinde kritik öneme sahip, okul yönetim ve yöneticilerinin sahip olması gereken özellikler ise şu şekilde sıralanabilir (Özdemir, 2000: 125):

- Güçlü bir okul yönetimi ve yöneticileri kararlı ve esnek bir yapıya sahip olmalıdır. Yenileşme ve değişimlere açık, aynı zamanda, kültürel ve kurumsal değerlerine bağlı olmalıdır.
- Kültürel değerlerini üyelerine ve sosyal çevresine çok iyi anlatmalıdır. Bu değerleri öncelikle kendisi benimsemiş ve içselleştirmiş olmalıdır.
- Okul üyelerinin tümü birer değer olarak görülmeli, fikir ve düşüncelerine saygı gösterilmeli; tarafsız ve adaletli bir şekilde kararlara katılma, yeni girişimlerde bulunma ve başarıya ulaşma konusunda cesaretlendirilmelidir.
- Toplumun farklılaştırıcı unsurları üzerinde değil, birleştirici değerleri üzerine yoğunlaşarak, bütünleştirici bir politika sergilemelidir.
- Başarma duygusuna odaklanmalı ve etkinliklerin değerlerle tutarlı olması sağlanmalıdır.

2.2. Korku Kültürü

2.2.1. Psikolojik Bir Öge Olarak Korku Kültürü

Korku; tüm canlı varlıkların tehlikeler, bilinmeyen belirsiz şeyler ve bilindiği halde denetlenemeyen durumlar karşısında gösterdiği ve kişinin yaşamda kalmasını sağlayan, mantıklı ya da mantık dışı doğal bir tepkidir. (Akt. Şehirli; 2007:10)

Freud’a göre korku; insanın giderilmesi konusunda bir şey yapamadığı bir gereksinim gerilimindeki tehlikenin işaretidir. Bütün canlılara özgü bu duygusal durum, haz ve elem dizisi içerisine giren duygular ve bunların yol açtığı bedensel ve ruhsal tepkilerle karakterizedir. Bu duygu ve tepkiler, korkuyu karşı savunuyla yaklaşan tehlikeye karşı savunucu amacına hizmet eder. Freud dışarıdan gelen ve gerçekçi bir tehlike kaynağının neden olduğu korkuyu "*nesnel kaygı*" diğer bir deyişle “gerçek korku” diye nitelendirmektedir. Bu korkular açık-seçik nedenlere dayanır. İnsan tehlikeli bir durumu duyularıyla algılar ve uygun davranışlarla buna karşılık verir. Gerçek korkunun yanı sıra gerçek bir tehlike bulunmadığı zamanlarda dahi ortaya çıkan sayısız korkular bulunmaktadır. Freud bu korkuları ise "*nörotik kaygı*" diğer bir deyişle “gerçek dışı korkular” olarak adlandırmaktadır. Bunlar insanın içgüdüleri, baba ve atalarından kalıtım yoluyla kendisine geçen öz varlığa ilişkin bütün duyumları olarak bilinçdışında bulunur.(Zulliger; 2000: 19- 41, Dönmez; 1998: 623)

Yaşları 2 ile 18 arasında değişen çocuklar üzerinde yapmış olduğu araştırma verilerine göre Zulliger (2000) en sık görülen çocuk korkularını şu şekilde açıklamaktadır;

Tablo-2-1. Zulliger (2000)'e göre en sık görülen çocuk korkuları

Korku objesi	Kızlar		Erkekler		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Anne ya da anne ve baba tarafından terkedilmek	205	51	305	76	510	63
Yabancılar (Kötü İnsanlar)	540	85	296	74	836	80
Hayaletler, cinler, dışardan zorla eve giren insanlar	387	97	352	85	739	91
Otoriter Kişiler	312	80	390	85	702	82
Karanlık (Çatı, kiler vb.), Hayvanlar (köpek, kurt, at, inek, teke, koç, domuz, kaz, fare, yılan ve sürüngenler)	390	98	380	95	770	96
Açık ve kapalı yerler	122	31	85	21	207	26
Su (sudan ürkme)	158	40	171	45	329	41
Okul, sınavlar, yazılı sınavlar	184	46	273	68	457	57
Kan, adet görme	356	89	234	58	590	73
Bedensel sakatlanma, iğdiş korkusu	384	96	377	94	761	95
Korkulu düşler	340	85	310	77	650	81
Tuvalet	12	3	8	2	20	2
Cadde, Köprü, alan	12	3	4	1	16	2
Gökgürültüsü, şimşek	168	42	144	36	312	39

İnsanlar korktuklarını sadece sözel olarak ifade etmezler. Özellikle çocuklar korktukları anda dışarıdan gözlenebilen bazı belirtiler ortaya çıkarırlar. Bunlar şöyle sıralanabilir;

- Ani korkularda fizyolojik belirtiler görülür. Aşırı heyecanlanma sonucu adrenalin hormonu salgısı artar, tükürük salgısının durması sonucu boğaz kurur, avuç içi terler idrar torbası daralır, çocuk altına kaçırabilir, ani hareket atakları, kalp atışında hızlanma, sık sık nefes alıp verme, deride solukluk, soğukluk, mide ve karın krampları, kaslarda sertlik, kol ve bacaklarda titreme, gözlerde açılma ve dışarı fırlama olur.
- Konuşmada tutukluk, kekeleme, tırnak yeme, parmak emme, diş gıcırdatma, bazen tamamen hareketsizlik bazen de kendini avutma çabaları görülür.
- Yüz ifadesi aniden değişebilir ve korkuyormuş gibi bir tutum takınabilir ya da kahkaha atma, sesli konuşma, bağırma, şarkı söyleme, gereksiz zamanlarda soru sorma davranışları görülür. (Akt. Şehirli; 2007: 14)

Fizyolojik belirtilerin yanı sıra korkunun duygusal belirtileri de bulunmaktadır. Çeşitli uyaranların sebep olduğu duygusal tepkiler, fiziksel tepkilerden daha karmaşık bir yapı gösterir. Şerefli (2008) korkunun duygusal belirtilerini şu şekilde açıklamaktadır.

- Korkunun en belirgin duygusal tepkilerinden biri, huzursuzluk hissi ve kaygıdır. Huzursuz olan kişi, duyduğu tedirginliğin ve endişenin birleşmesiyle heyecanlanır, bir takım dengesiz davranışlar gösterebilir.
- Korkunu yol açtığı duygusal belirtilerden biri, öfkedir. Korkan bir insanın, öfkeye dayalı tepkiler göstermesi olasıdır. Eğer kişi mükemmeliyetçi bir yapıya sahipse ya da rekabetçi bir tarzı varsa, korktuğu için kendisine öfkelenir. Kendisine göre doğru olmayan bir tepki geliştirdiği için sinirlenir ve bu siniri gerek kendisine gerekse etrafa yansıtır.

- Korku anında hissedilen heyecan duygusu, bedensel tepkilere dönüşüp titreme, kızarma, nefes alamama, kalp çarpıntısı, bayılacak gibi olma vb. durumlarla bedensel olarak da açığa çıkar. Bu belirtiler kişinin çaresizlik ve güçsüzlük duygusu yaşamasına sebebiyet verir. Korku nedeniyle, kişide kendini aşağı görme duygusu ve kendini aşağılama davranışı da ortaya çıkabilir. Bu duyguyu bastırma çabası içine giren kişi, söz konusu duygulara hakim olamadıkça kaçınma davranışı, öfke-kızgınlık hissi ya da tam tersine umursamazlık davranışları sergilemeye başlar. (Burkovik-Tan, 2006: 21–22).

Korku durumunda insanlarda gözlenebilen bu fizyolojik ve duygusal belirtiler gerginlikle orantılı olarak gerçekleşir. Bu durum düşünce akışını engeller. Kişi bu anda olumlu duygularını kaybeder ve davranışların kontrol edilmesi zorlaşır. İleri düzeyde korku ve endişe; aşırı baskı altında kalan sinir sistemini yorarak tahribine neden olur ve beyin gücünü tüketir.

Korkuların nedenlerini Şehirli (2007) şu şekilde açıklamıştır:

- Bazı kazalar veya uzun süreli hastalıklar geçirmek, kazanın oluşu ve hastalığın tedavisi sırasında uygulanan yollar çocuklarda kötü korkuların yerleşmesine neden olur.
- İnsanlar bilmedikleri şeylerden korkarlar. Korkunun asıl kaynağı da belirsiz olmasıdır. Çocuklarda daha önce hiç görmediği insanlardan, hayvanlardan değişik şeylerden, ilk defa duyduğu seslerden ve bazı şeylerin yerlerinin değişmesinden korkabilir.
- Bazı durumlar, eşyalar ve hayvanlar hakkında korkutucu bilgilerin verilmesi veya çocuğun eşya, durum ve hayvanlarla ilgili unutamayacağı şiddetli bir olayla karşılaşması çocukta ömür boyu sürecek korkulara neden olabilir.
- Korku bazen de yetişkinlerden öğrenilir. Çocuklar taklit yoluyla yetişkinlerin korktuğu şeylerden korkabilirler.

- Çocukta ilk zamanlarda korku bilinçsiz bir haldeyken anne baba ya da öğretmenin “öcü, cıs, hapis, biber sürerim, iğneci, ölürsem görürsün” gibi eğitim hataları ve korkuyu disiplin aracı olarak kullanmaları korkuların bilinçli ve hayal gücüne dayalı hale gelmesine neden olur.
- Çocuk kendisine anlatılan korkulu masallardan, seyredilen korku filmlerinden, çevrede konuşulan ve diğer insanların başına gelen öykülerden korkuyu öğrenebilir.
- Sindirimi zor yiyeceklerden dolayı gece korkuları yerleşebilir.
- Çocukta güven duygusu eksikliği de korkuya neden olur.
- Çocuklar bilinmeyenler hakkında konuşmayı çok severler, yaşları ilerledikçe de birbirlerini anlattıkları hayali öykülerle korkutmaya çal ışırlar. Çocukların kendi aralarında konuşurlarken yarattıkları bu senaryolar korku nedeni olmaktadır. (Şehirli; 2007:14-15)

Bunlara ek olarak aşağıdaki durumlar da korku nedeni olarak gösterilebilir (Bozdağ, 1999)

- Baskı Dolu Çocukluk: Çocukluk ve gençlik döneminde aşırı aile otoritesi, baskı, şiddet, dayak gibi olaylar yaşanabilir. Normalin üzerine çıkarak belli bir süreklilikte devam ettiğinde bu durum kişinin psikolojisinde çok köklü bir içe dönüklük ve cesaretsizlik üretir. Baskı ve şiddet ortamında çocuk kendine güvenini kaybeder. Kişiliği bir yandan tepkici, diğer yandan başkalarına bağımlı gelişir. Sürekli aşağılanan çocuğun alt şuurunda başarısızlık imajı yerleşir. Bu imajı normal şartlar altında özel bir gayret göstermeksizin yok etmek mümkün değildir.
- Başarısızlık İnancı: Yukarıdaki şartların hiç birisi mevcut olmadığı halde insanlar yine de toplum önünde söz söylemekten korkabilirler. Bunun önemli bir

nedeni başarısızlık imajının zihinlerine iyice yerleşmesidir. Çünkü insan bir kere bu inancı otomatikleştirdiğinde bu inanç onun hemen her işinde başarısız olmasına yol açar. Başarısızlık inancı cesareti kıracağından kişi toplum karşısında konuşamaz. Başarısızlık ihtimali aklına geldiğinde bile derin bir korku veya endişe yaşar.

- Asosyal Bir İş Ortamı: Bazı işler veya iş ortamları yapıları gereği insanları toplumdan uzak tutar. Örneğin sürekli bilgisayar başında iş yapmak durumunda olanlar dış dünyadan büyük ölçüde koparlar. Bu durum onları zaman içinde asosyal hale getirerek insanlarla diyalog kurma becerilerini zayıflatır ve onlarla konuşmaktan bile sıkılmalarına neden olabilir. İnsanlar kendilerini toplumdan uzaklaştıran işlere hapsedtiklerinde beyinleri bu ortama alışır. Kişilikleri, içine kapanık ve bireysellik ekseninde gelişir. Dolayısıyla sosyalleşmek istediklerinde ve toplumla ilişki kurmaları gerektiğinde büyük bir korku ve heyecan duyarlar.
- Bedensel bozukluklar ve kazalar çocuklarda köklü korkuların yerleşmesine neden olabilir.
- Korkuyu eğitimde bir motive aracı olarak kullanmak(yaramazlık edersen....olur vs. demeleri).
- Çocuğun ve gencin geçirmiş olduğu şoklar(boğulma tehlikesi geçirmiş çocuk denizden korkar vs.).

Korku insani ve son derece doğal bir davranış olmakla birlikte; yaşam tecrübelerinden kaynaklanan, olumsuz ilişki ve yaşantılar sonucu gelişen temel bir duygudur. Belirli bir tehlike karşısında hissedilen, kişiyi savunmaya iterek tehlikelerden koruyan, çeşitli bedensel ve ruhsal belirtileri olan bu karmaşık duyguyu başlatan bir olay, obje veya şahıs bulunmaktadır. Bu çocuklukta daha sık görülen bir durum olmakla birlikte birçok korku temelinin çocukluk yıllarından almaktadır. Yetişkinlerde yapılan bir araştırmada çocukluk korkularının % 40'dan fazlasının ileriki

yaşlarda da devam ettiği saptanmıştır. (Karagöz; 1990: 105) Kişi genellikle bunlardan uzaklaşarak kendini korumaya çalışsa da korkular insanın varoluşundan başlayarak onunla birlikte yaşamaya devam eder. Zaman ilerledikçe korkuların bazıları kaybolurken bazıları da yön değiştirebilir. Bu anlamda her yaşın ve çağın korkuları farklılık göstermektedir.

Gelişim dönemlerine ve yaş gruplarına göre çocuklarda görülen korkular ve bu korkulara gösterilen tepkileri şu şekilde açıklamak mümkündür;

0-1 Yaş

Yeni doğan döneminde bütün korku tepkileri belli bir uyarıcıya karşı yapılır, uyararla birlikte kaybolur ve hayalle uydurma şeylerle ilgisi yoktur. Aynı zamanda bu dönemdeki korku tepkilerinin doğuştan geldiği düşünülmektedir yani refleks hareketleridir. Bebeğin; dengesinin sarsılması, ani, yüksek ve tiz ses, ani hareket, aşırı uyarı, parlak ışık, büyük hayvanlar ve objeler, tanınmayan insanların yüzleri, beklenmedik şekilde ortaya çıkan ve hiç karşılaşmadığı yabancı durumlar, nesneler, kişiler, ebeveynlerden ayrılma ve fiziksel acı bebekleri çok huzursuz ederek korku uyandırabilir. 3. aydan sonra motor beceri ve algılamanın gelişimi ile bebekler bu korkulara çeşitli tepkiler gösterirler. Bunlar bacaklarını karına çekme, ağlama, haykırma, ebeveyni arama, sarılma, yabancıları reddetme ve küsme gibi tepkilerdir. (Şehirli; 2007: 16 ve Ataman; 2006:7)

1-3 Yaş

1- 3 yaş grubu çocuklar işitme, görme, hareket ile ilgili ve kişisel korkular yaşarlar. Ebeveynlerine çok bağlı oldukları için onlardan ayrılma korkuları vardır. Büyük araçların sesinden ve görüntüsünden, gök gürültüsünden, kontrol kaybindan, yabancıardan, yaratıklardan, yalnız uyumaktan, karanlıktan ve hayvanlardan korkarlar. Üçüncü yaşta sembolik ve hayal edilmiş korkular geliştirilir. Korkuyla baş etmek için regresif ve agresif davranışlar sergilerler. Yabancıardan uzak dururlar. Aksilik nöbetleri, arşı gelme, fiziksel saldırı ve işbirliğini reddetme gösterdikleri tepkilerdir. (Kavaklı, 1992: 16-25; Ataman, 2006: 7)

3-4 Yaş

Üç-dört yaşlarında yüksek ses, elektrik süpürgesi, büyük makineler, gök gürültüsü, yabancılık gibi ilkel korkularda azalma görülürken fiziksel acı, karanlıktan, dilenci, polis, hırsız ve hayvan korkusunda artış eğilimi ortaya çıkmaktadır. Ana babadan ayrı kalmak çocuğun en büyük korkusudur. Zihinlerinde oluşturdukları, duydukları ve seyrettikleri konulardan yola çıkıp kendi hayal gücünü de katarak korku nesnesini yaratabilir, fantezi-rüya ve gerçeği karıştırabilirler. (Şehirli, 2007: 16; Ataman, 2006: 7)

5-6 Yaş

Bu yaşlarda görsel korkular ön planda olmakla birlikte soyut, gerçek olmayan ve hayali korkularda devamlılık görülür. Okul öncesi dönemdeki bu çocuklar bedenlerinin farkındadırlar ve bedenin zarar görmesinden, sakat kalmaktan, kontrol kaybindan, rutinlerin bozulmasından korkarlar. Bu anlamda çocuklar kaybolmaktan, yalnız kalmaktan, çalınmaktan, anne babasının ayrılmasından, ilesini evini kaybetmekten, sosyallikten, hayvanlardan, doğal afetlerden, ölmekten, doğa üstü varlıklardan ve canavarlardan korkarlar. Dönemin sonlarına doğru kişisel yetersizlik, başarısızlık, alay edilme gibi korkular ortaya çıkar ve bu korkular çeşitli okul etkinliklerinde belirgin bir hal alabilir. (okula gitmekten, karanlıktan ve cin, peri, hayalet canavar gibi hayali yaratıklardan korkarlar.) Bu yaş grubu çocuklar korkularını ifade edebilir. Oyun çocuğuna göre daha az agresiftirler. Ağlayarak, içe kapanarak tepki gösterirler. Bu dönemde çocuklar gerçekten olmasa da çok korkmuş görünmenin anne-babanın ilgisini çekmede güvenli bir yol olduğunu görürler. (Yiğit; 1997: 21- 28, Şehirli; 2007:16, Ataman; 2006: 7)

Jersild ve Holmes tarafından okul öncesi çocuklarla yapılan bir araştırmaya göre; korkuları olan ve olmayan çocuklar arasında, ev ortamı, fiziksel özellikler, annenin çocuğun gereksinimlerine yaklaşımı ve arkadaş ilişkilerinin niteliği yönünden fark bulunmamış, ancak çocukların temel kişilik özellikleri bakımından birbirlerinden ayrıldıkları görülmüştür. Korkular ı olan çocukların yetişkinlere bağımlı, ürkek, utangaç, güvensiz, oldukları ve oyun s ırasında kendi haklarını kolay savunmadıkları

bulunurken; korkusuz çocukların tam tersi özellikler gösterdikleri saptanmıştır (Akt. Şehirli; 2007:12).

7-8 Yaş

Yedi yaşında bir çocukta görsel, uzamsal ve kişisel korkular oldukça fazladır. Karanlıktan, gölgelerden, kiler gibi yerlerden korkarlar. Yatak altında ya da dolapta hayali kişilerin olduğuna inanırlar. Canavar ya da doğa üstü yaratıklardan ve ebeveynlerinden ayrılmaktan hala korkarlar.

Sekizinci yaşta korkularda azalma başlamıştır. Buna karşın çocukta endişe artmıştır. Çocuk korkularını bir nedene bağlar. Görsel korkuları azalmıştır. Yüksekten ve doğal afetten korkmasına karşılık; karanlık, köpek ve yalnız kalmaktan korkmada azalma olur. Kişilik ve sosyal korkuları önem taşır. Okula geç kalma, okulda başarısızlık, arkadaşları ile oynayamama korkusu önemlidir. Bu yaşta ölüm korkusu gelişmeye başlar. (Ataman; 2006: 7)

9-10 Yaş

Orta çocukluk döneminde çocuğun dış dünyayı algılaması yetişkinlere benzediği için korkuları daha gerçekçidir ve gerçek tehlikelere dayanmaktadır. Bu nedenle korkular bir sebebe bağlı olup trafik kazası, yangın, deprem, cinayet gibi nedenlerle yaralanma, ağrı, sakatlık, hastalık ve ölüm korkusu artarken, hayalet korkusu gibi korkular azalmaktadır. Buna karşılık sosyal korkular artarak incinme, arkadaşlarına çok düşkün olduğu için onlardan ayrılma, okulda başarısız olma ve düşük not alma korkusu yaşar. Bu yaşlarda okula geç kalma, ev ödevi, sınıf geçme korkuları yanında yüksek yerler, ateş, karanlık ve büyücü korkuları vardır. Stres ve korku durumunda tırnak yer ve parmak emer. Huzursuzluk, sinirlilik, yeri geldiğinde bir yerde durmama gibi davranışlar gösterebilir de stresi tolere etme durumları önceki yaşlara göre artmıştır. (Şehirli; 2007:16, Ataman; 2006: 8)

11-12 Yaş

Bu yaşlarda çocuk yalnız kalmaktan, vücudunun yaralanmasından ve ölmekten korkar. 11 yaş çocuğu stresli durumlarda içe kapanır ve annesini yanında ister. Gözlerini kırpıştırma, burnunu çekme ve yüzünü kırııştırma gibi davranışlar gösterir. 12 yaş çocuğu ise stresli durumlarda agresif davranışlar gösterebilir. Okul çocukları korkularına yalnızlık, sıkılma, depresyon, kızgınlık, uykuya düşkünlük, soru sorma, ağlama, inleme, cesur olmaya çalışma ya da işlemleri ertelemeye çalışma gibi tepkiler gösterirler.(Ataman;2006: 8, Bilgen; 1997: 315-334, Baltaş; 2000: 72-84)

13-18 Yaş

Yapılan çalışmalarda bu dönemde görülen korkuların büyük bir bölümünün önceki dönemlerden geldiği bildirilmiştir. Bunlar yılan, köpek vb. hayvanlardan, karanlıktan, deprem ve ölüm gibi doğal olaylardan korkmaktır (Akt. Ataman; 2006:8) Ayrıca bu yaşlarda akranlarından ayrılma, grubun dışında kalma, cinsel çekiciliği kaybetme, karşı cins tarafından beğenilmeme, kontrol kaybı, kimlik kaybı, seksüel değişme, bedenin zarar görmesi, ölüm ve hastalık , gelecek korkusu ve başarısızlık gibi korkular yaşanmaktadır. Bu korkularla içe kapanma, regresyon, inkar, bastırma, yansıtma, geri çekilme, mantığa bürüme yöntemleri ile baş etmeye çalışırlar. Bununla birlikte öfkelenirler ve kendi düşüncelerinde ısrar ederler. (Şehirli, 2007: 17; Ataman, 2006: 8; Temur, 2005: 37-38) Çocukluk dönemlerinde sağlıklı gelişme gösteren gençler bu çağı sarsıntısız atlatırlar. Örselenmiş, doyumsuzluk çekmiş ya da ruhsal çatışmalarını çözememiş çocuklar ise delikanlılık çağının fırtınasından yara almadan çıkamazlar. Ergenlik çağında, , gelecek korkusu, , başarısızlık gibi korkular vardır. (Yörükoğlu, 1997: 399)

İlk yıllarda korkular somut olaylara, sonra sembolik imajlara, daha sonra da insan ilişkilerine ve toplumsal yaşantılara bağlı olarak kendini gösterir (Topbaş, 2003:32,173). Çocuklar büyüdükçe ve olgunlaştıkça tehlikelerin farkına varır ve korku alanları değişir. Korkularıyla nasıl baş edeceğini öğrenmeleriyle birlikte kendine güven artar ve korkularında azalma olur. Korkuların bazıları gelip geçici iken bazıları da kalıcı

olabilir. Kavaklı (1992) korkuların yaklaşık %5'inin kalıcı özellikte olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla gelişim dönemlerine göre gözlenen korkular ve korkulardaki değişikliklerin farkına varılması, bu konuda çocuklara destek olmada önem taşımaktadır.

2.2.2. Korku Kültürünün Düşünce Boyutu

İnsanların çoğu korkar ve sayısız korkuları vardır. Karanlık korkusu, ölüm korkusu, yaşam korkusu gibi... bu korkular daha çok kişinin varlığına ilişkin korkulardır. Bunlarla birlikte insanların dolaylı olarak varlıklarıyla ilgili bir takım sosyal ve toplumsal korkuları bulunmaktadır. Toplumun bakış açısından, başarılı olamamaktan, gerçekleştirememekten, fırsata sahip olamamaktan, sahip olduklarını kaybetmekten korkarlar. Korkuların nedeni geçmişte yaşanan ve beyinde kaydedilen bir olay, gözlemlenen durumlar, başkalarından alınan bilgiler ve inançlar olabilir. Fakat korkunun nedeni ne olursa olsun kişi ile korku olgusunu karşı karşıya getiren ona ilişkin sahip olunan bilgidir. Korku, geçmiş bağlamında bilginin hareketidir ve bu bilgi zamandır. Öyleyse korku düşüncenin de bir parçasıdır. Düşünce ve zaman, bilginin hareketleridir. Dolayısıyla korku, zaman ve düşüncenin bir hareketidir ve bu bilgi insanın yeni ve temiz olan bir şeyi görmesini engeller. (Özkan, 2010: 7- 9)

İnsanlar aileye, deneyimlere, bir takım inanç, yargı ve değerlere sahiptir. Bunlar kişinin yaşamının birer parçasıdır. Tüm sahip olduklarını dilediğinde yaşadığında kişi kendini güvende hisseder. Bu parçaların her birinin değeri kişiye, duruma ve zamana göre değişiklik gösterebilir. Farklı zamanlarda farklı özellikler öne çıkabilir. Fakat kişi güvenliğini oluşturan bu parçaları tehdit altında hissettiğinde korku ortaya çıkar.

Çağdaş ilişkilerde insanın en önemli sorunu güven duygusunun yaralanmasıdır. Korku kültürü güven duygusunu temelden yok eder. (Güler; 2008: 158) Korkuları kişiyi yapmaması gereken bir şeyi yapmaya itebilir. Bu durum suçluluk duygusunu beraberinde getirir ve yapılan hareketin içinde gizlenir. Zihin ne kadar çok sorgularsa, irdelerse suçluluk duygusu, kaygı ve korkular o denli büyür. Korku, gerilim ve endişe

ne kadar büyük olursa, kaçma dürtüsü de o kadar büyük olur. İnsan korktukça kaçar, kaçtıkça daha çok korkar.

Çocuk yakınlarına, öğretmenlerine, komşularına güvenemez. Bilir ki herkes herkesten korkmaktadır. Ana, babadan korkar. Kız kardeş ağabeyinden, gelin kaynanadan korkar. Öğretmen müfettişten, müfettiş müdürden, müdür yerin sağlamlığından korkar. Bu ülkede hangi düzeyde olursa olsun her bürokrat Bakandan, Bakan Genel Bakandan korkar. Parti seçmenden korkar. (Güler; 2008: 159) Çocuk bu toplumda, korkular içinde yaşadığı çevrenin psikolojik ikliminde büyür. Dilini, kültürünü, değerlerini, davranış kalıplarını bu çevreden alır.

Türk toplumunda tüm ilişki ağının korku temeline dayandırılması öteden beri bir kaygı kaynağıdır. İnsanlara öğretmek, eğitmek adına ne varsa korku ile çözümlenmek istenir. Çocukluğundan başlayarak davranış değişimi korku ile sağlanmaya çalışılır. Çocuğun güven kaynakları korku simgesine dönüştürülür. İnsanın korumasına eğitime yönelik eğitici öğeler korkuya dayandırılır. Yürekten bağlanması, saygı duyması gereken öğretmen çoğunlukla korkulan kişidir. Korku ile sevgi ve saygı hiçbir zaman örtüşmez. (Güler;2008: 161)

Sevgisiz ve baskıcı ortamlarda yetiştirilen çocuklarda sürekli kaygı, kendine ve geleceğe güvensizlik, düşük öz saygı gibi kişilik özellikleri gözlemlenmektedir. (Akt. Üstün, Yılmaz, ve Kırbaç, 2007: 111) Dolayısıyla böyle bir ortamda yetişen çocuğun özerk bir kişilik geliştirmesi olanaksızdır.

Toplumda ortaya çıkan güvensiz ortam, yüksek enflasyon, televizyon kanallarının verdikleri mesajlar ve yaptıkları program biçimi ile insanı alt üst ediyor olması, dünyanın bir yerinde cereyan eden savaş, zulüm, açlık haberleri, cinayet bazen de intihar gibi trafik kazaları, gürültü kirliliği, kültürel değerlerin yok edilmesi, rejimin tehlikeye düşüyor olduğunu görmek dolaylı olarak bireyleri etkiler. (Gözütok, Karacaoğlu, Er ve Oğuz; 2007: 134) Küçük yaşlardan itibaren bireyler, evde, okulda, sokakta, hemen hemen her yerde doğrudan ya da dolaylı olarak korku olgusuyla karşılaşmakta ve bu olguyu kanıksamaktadır. Dahası bunu bir sorun çözme biçimi olarak algılayabilmektedir. Bu durum korku mekanizmalarının sürekli üretilmesine, yaşamın her alanına ve kesimine yerleşerek bir kısır döngü halinde devamlılık

göstermesine etkiye bulunmaktadır. Bu durumun sonuçları olarak toplumun hemen her kesiminde yaşanabilen korku oluşturma biçimleri şu şekilde sıralanabilir;

- Duygusal ve psikolojik korku; bağırarak, haykırmak, hakaret etmek, küçük düşürmek, arkadaşları ve akrabaları ile görüştürmemek, hapsetmek, yaptıklarını ve kendisini beğenmediği dile getirmek, aşağılamak, alay etmek, küçük düşürücü şakalar yapmak, tehdit etmek, ihmal etmek, sevgiden mahrum bırakmak vb.
- Fiziksel korku; tokat atmak, tekme atmak, yumruk atmak, dövmek, hırpalamak, itip kakmak, silkelemek, bağlamak, çekiştirmek, kesici ve delici aletlerle yaralamak, yakıcı maddeler ile yakmak vb.
- Cinsel korku; çocuğun bedenine sevgi ve şefkat içermeyen biçimde dokunmak, taciz etmek, cinsel ilişkiye zorlamak, doğurmak ya da doğurmamaya zorlamak vb.
- Ekonomik korku; harçlık / para vermemek, parasını ya da malını elinden almak vb.

Bazen insanlar kendini yalnız hissetmemek için toplumsal koşullanmanın bir parçası olmayı kabullenir. Bu durum, kabullenilen davranış biçimine, kişiye veya olaya karşıt davranışlardan uzak durarak, onunla birlikte yaşamayı öğrenmeyi ve zamanla ona bağlılığı beraberinde getirir. Korku kültüründe yaptırımlara ve kurallara uymaya zorlayan neden korkudur ve Güler(2008)'in deyişiyle korku kültüründe düşünce özürdür. İnsanlar inancı, benlik bilinci sarsılmış, her esintiyle istenilen yöne savrulan, benliksiz, bilinçsiz bir varlığa dönüşüverir. Bu bireylerden oluşan toplumun da sağlıklı olması beklenemez.

Çağdaş değerlere ulaşmada bilimsel bir anlayışla, toplumları yönlendirecek tek çözüm formal eğitim uygulamasını demokratikleştirmektir. (Özpolat ve Bayındır; 2007: 37) Otoriteye sorgulamasız itaat eden birey yetiştirme yaklaşımları ve bunun uzantısı da

okullarda dayak uygulamaları, çağdaş eğitim amaçlarına ulaşmada önemli bir engeldir.(Gözütok ve Ark.; 2007: 139) Bununla birlikte bireyin aşağılanması, onunla alay edilmesi, küçümsenmesi vb. baskıcı davranışların tümü korku kültürünün kökleşmesine neden olur.

Günümüzde dünyanın birçok bölgesinde çocuklar, ne yazık ki şiddet ve kötü muamele ile karşı karşıya kalmakta ve belli bir şiddet kültürünün en masum parçaları olmaktadır. Okulda, evde, sokakta ve toplumun farklı kesimlerinde şiddet ve çeşitleri ile yüzleşen çocuklar, bazen şiddetin yakın tanığı bazen de mağduru olmaktadır. (Özpolat ve Bayındır; 2007: 37-38) Korku her zaman bir şeyle ilişki halindedir, kendi kendine var olmaz. Korkunun olduğu yerde özgürlükten bahsedilemez ve korkuyu doğuran ilişkiden özgürleşme sağlanamaz. Özgürlük olmadan ise, sevgiden söz edilemez. Cüceloğlu (1991)'nın deyişiyle; hayvanı korku, insanı anlam yönetir; hakkaniyet anlamını kaybederse, zamanla insanın yaşamında her şey anlamını kaybeder ve bir toplumda” korku kültürü” egemense, orada ne gerçeğe koşulsuz saygı vardır, ne de “can” önemsenir.

İnsan bir şeyi sevmeden anlayamaz ve öğrenemez. Eğitim insana dönük eylemleri içermesi yönünden sevgi bağı kurulmadan yapılan her bir etkinliğin amacına ulaşması beklenemez. Bununla birlikte tüm çabalar sonuçsuz kalır ya da olumsuz sonuçlar doğurur. Fakat; sevgiye dayalı bir ilişki ağında öğretmenin bir kulak çekmesi onun sevgisini hiçbir zaman gölgelememiştir. (Güler; 2008: 158)

İyi planlanan ve ciddiyetle uygulanan bir eğitim, bireyi geliştirip hayata hazırlarken; eksik, yetersiz, yanlış eğitim birçok problemin kaynağı olabilmektedir. Özellikle okuldaki başarısızlık, geleneksel disiplin anlayışı, okul- aile- çocuk arasındaki iletişim kanallarının sağlıklı işlememesi, okul çevresinin güvenli olmayışı vb. etkenler, çocuğun okuldan kopmasına yol açacak ciddi problemleri beraberinde getirmektedir. (Cevher ; 2007: 20)

Korkular geçmişte öğrenilenlerin bir uzantısı ve zihinde yerleşmiş otomatik programların bir sonucu olarak ortam oluştuğunda bu programlar devreye girer. Fakat her defasında daha güçlü ve köklü hale gelir. Her insan korku ve endişeyi yenebilir. Yaşanılan her tecrübe inanç sistemini etkiler ve yeniden şekillendirir. Dolayısıyla korku

ve endişe duygularının devamlılığını sağlayan en önemli faktör inanç sistemidir. Temel inançlar her insanda az ya da çok bulunabilir. Ancak insanların çoğu asılsız inanç edindiklerinden, hayatları bu gereksiz ve doğru olmayan inançlar çerçevesinde huzursuz ve sönük geçmektedir. Sahip olunan ve alt bilince yerleşmiş olan inanç sistemi alınan tüm kararlarda ve davranışlarda etkilidir. Bu nedenle yanlış inanışlar insanı hayatta yanlış kararlar almaya, doğru olmayan tutum ve davranışlar içerisinde bulunmaya iter.

Korku yaşamdaki en büyük sorunlardan biridir. Korkuya kapılmış bir zihin, karmaşa, çatışma içinde yaşar, dolayısıyla şiddet yüklü, çarpık ve saldırgan olması kaçınılmazdır. (Özkan, 2010:2) Burada yapılması gereken; tüm inançların gözden geçirilmesi ve doğru inancın alt bilince kilitlenmesini sağlamaktır. Değerler Eğitimi bu nedenle hayati önem taşımaktadır.

2.2.3. Türk Toplumunda Korku Kültürü

2.2.3.1. Yabancılaşma ve Korku Kültürü

İnsan korkularının bir çoğu doğuştan gelmekle birlikte büyük çoğunluğu sonradan öğrenilmiştir. Bu nedenle korkunun temeli hem biyolojik hem de kültürel sebeplere dayanmaktadır. İnsanın öznel benlik tarafından sezgisel olarak tatmin edilmesi beklenen varoluş ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu ihtiyaçları Cüceloğlu (2002) şu şekilde sıralamaktadır;

- Umursama
- Olduğu gibi, yargılamadan kabul edilme
- Değer verilme
- Yeterli görülüp güvenilme
- Sevilme

İnsanların birbirinin farkına vardığı ilk andan itibaren iletişim ağı kurulmaya başlar. Söylenen söz, takınılan tutum, davranış ve eylemlerin her birinin bir anlamı bulunmaktadır. Bu yönelimlerin içerdiği anlam kişinin kendisini değerli yada değersiz,

yalnız yada güçlü ve yeterli hissetmesini sağlar.. İletişim anında kişinin beden dili % 55-57, ses tonu % 30-33 ve mesaj içeriği % 10-15 oranında karşısındakine etki ettiği saptanmıştır. Dolayısıyla bu esnada beden dili oldukça önemlidir.

Harward Üniversitesi'nde beyin görüntüleme teknikleriyle çalışmalarını yürütmüş bir grup araştırmacının (Beatrice de Gelder ve grubu) yapmış olduğu araştırmada, korku ve mutluluk duygularına dair beden ifadeleri taşıyan fotoğraflar kullanılmış, bu fotoğraflarda yüz ifadeleri karartılarak katılımcının yalnızca beden ifadelerine yoğunlaşması amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda, mutluluk ifadeleri veren beden duruşlarının yalnızca görsel kortekste etkinlik yarattığı gözlemlenirken, korku uyandırıcı olanların sadece amigdala gibi duygu merkezlerinde değil, aynı zamanda hareket ve eylemle ilişkili beyin bölgelerinde de uyarıma neden olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda; mutluluk yalnızca görsel beyinde etkinleşmeye yol açarken korku ifadesi hem görsel hem de motor beyni aynı anda uyardığı sonucu elde edilmiştir. Bu sonucun, korku verici bir uyarı karşısında (duygu merkezini) kaçma davranışının tetiklenmesi (motor/hareket merkezi) adına yaşamsal olduğu düşüncesi bulunmaktadır. (Ayhan; 2007: 93) İletişim ve etkileşim sonucu bireyin varoluş ihtiyaçları tam olarak karşılanırsa kendini güçlü ve yeterli hissedecek ve özgüveni artacaktır. Fakat tatmin edilmeyen varoluş ihtiyaçları kişinin kendisini zayıf ve yetersiz hissetmesine neden olacaktır. Bu durumda bireyin tüm algılama ve yorumları , olaylara verdiği anlam, içerisinde bulunduğu durum ve sağlıksız duyguları ile belirlenecektir.

Korku ortamında şekillenen özbenlik bilinci güce, maddiyata, sosyal maske ve mevkiye önem verecek, insanın özünü dikkate almayacaktır. Korku kültürü insanın “insan gibi” yetişmesi ve davranmasına imkan vermez, dolayısıyla insanlar gerçek benliklerini göstererek değil “maskeler” kullanarak kendilerini ifade ederler.(Akt. Gün; 2013) İnsanları farkında olmadan kendi benliklerinden uzaklaşarak farklılıklara iten sosyal ve toplumsal etkenler korkuya yol açmaktadır. İnsan doğası gereği kendisine acı, sıkıntı, üzüntü ve korku veren durumlardan kaçmaktadır.

Korkudan kaçış bir tür yabancılaşmaya yol açmaktadır. Yabancılaşma, toplumun var olan kültür ve eğitim değerlerinden kopmadır. Bir yandan kendi toplumsal değerlerine yabancılaşan kişi, yabancılaşmış kültür ve eğitim değerini benimser.

Böylece eğitim ve kültür değerlerinde modern ve geleneksel çizgiler yan yana varlıklarını sürdürürler. Bu kültürel eğitsel çelişki sürdükçe, aynı toplumun kuşakları arasında kopukluk meydana gelir. “ Hayata, toplum sorunlarına, milliyetçilik fikirlerine, dine, ekonomik problemlere bakış açıları farklı olan kuşaklar giderek birbirinden koparlar. (Güler; 2008: 33-34) toplumsal ve kültürel değişiklikler yeni değerleri beraberinde getirir. Özellikle aileler ve eski kuşaklar tarafından kaygıyla ve kararsızlıkla karşılanan bu değerler, gelenek- görenek ve kültürel değerlerin gücünü ve baskısını azaltır. Ne eski değerlerden tamamıyla vazgeçilir, ne de yeni değerler bütünüyle kabul edilir. İkisi arasında sıkışıp kalan bireyin davranış kalıpları karışır. Kuşaklar yenilerine tam adapte olamadığı gibi eski değerlerini de koruyamaz. İnsanları birbirlerine sıkı sıkıya bağlayan bağlar zamanla zayıflayarak koptuğunda birçok toplumsal sorunu da beraberinde getirir. Bununla birlikte toplumsal ve kültürel değerlerin varlığından bahsetmek giderek olanaksızlaşır. Değerlerin yitimi ile insanların birbirine yabancılaşması kaçınılmaz hale gelir.

Yabancılaşma süreci kişinin, ilişki ağını kısırlaştırır ve değer yitimini önlemenin yolu sevgi ortamının oluşturulmasına bağlıdır. (Güler; 2008: 35, 44) Olması gereken insanın kendi ve diğerlerini toplumun değerli bir parçası olarak görmesi, çevresi ile iletişimde davranışlarına bunu yansıtması ve topluma değerler kültürünün hakim olmasıdır. Bireyler arası ilişkiler sevgi ve saygı temeline dayanmadıkça iletişim bağı sağlıklı bir şekilde kurulamaz. Oysa sevgi ve saygı temeline dayanan ev, okul, toplum ilişkilerinde yanlış anlaşılmalara meydan verilmeyecek ve iletişim kazaları ortaya çıkmayacaktır. Burada toplumun büyük çoğunluğunun değerler kültürünü içine sindirmiş ve değerler kültürü normları ile davranışlarını şekillendirerek kişilik özellikleri haline getirmiş bireylerden oluşmuş olması büyük önem taşımaktadır.

Ailenin, eğitimin, iş yaşamının ve devlet yönetiminin değerler kültürünü temel alan bir anlayışa sahip olmadığı toplumların çağdaş ve uygar olmaları mümkün değildir. (Gün, 2013:3)

2.2.3.2. Korku Kültüründe Yurttaş Olmak

Toplumların tarihsel gelişim süreci içerisinde ortak amaç, paylaşım ve uzun çabalar sonucunda oluşan” yurttaşlık” kavramı, ülkelerin gelişim ve kalkınması için oldukça önemlidir. Kendini içinde yaşadığı toplumun değerli bir parçası olarak görmek, kişilerin vatandaşlık görev ve sorumluluklarını yerine getirmesi açısından gereklidir.

İnsan topluluklarında sosyal açıdan birçok farklılık mevcuttur. Bu farklılıklar kültürel çeşitliliği oluşturur. Sahip olunan farklı özellikler ile toplumsal çeşitlilik aynı zamanda toplumun zenginliğini de ifade eder. Acıları, yalnızlıkları, sevgi ve mutlulukları farklı biçimlerde yaşayan insanlar kültürel paydalarda buluşur. Bu buluşma noktaları, toplumsal dayanışma ve dostluk ortamının sağlayıcısıdır. Farklılıkların tanınması ve uyumlu bir şekilde geliştirilmesi kolay olmamakla birlikte, toplum içerisinde hoşgörü ortamının oluşmasını sağlar. Bunun yanı sıra aynı kültürü paylaşan insanların  n yargılı tutumları hem insanların kaynaşmasını önleyebilmekte, hem de kültürün yozlaştırılmasına neden olabilmektedir. Günlük yaşamı biçimlendirmeye yönelik kullanılan bir takım kavramlar millileşmenin önünde bir engel teşkil etmektedir. Bölgecilik ve hemşehricilik toplumsal bilincin kazandırılmasına ket vurmaktadır. Aslında bu durumların her biri toplumsal zenginliğin bir ürünüdür. Bu oluşumların toplumun geleceği için olumlu yönde geliştirilmesi, farklılıkların kazanca dönüştürülerek toplumsal zenginliğin birleştirici özelliklerinin ön plana çıkarılması, kabul edilmesi ve pekiştirilmesi kültür insanlarının yetiştirilmesi ile mümkündür.

Kültür insanları, yaşadığı toplumun değerlerini algılayan, tanıyan, tanıtan, yorumlayan, düşünceye dönüştüren insanlardır. Bunlarla toplumun gelişimi hızlanır. Karşılıklı etkileşimle iletişim pekiştirilir. Dostluk, kardeşlik tohumları bahar ılıkılığı ile yeniden yeşerir. (Güler; 2008:151) Böylelikle toplumsal dirlik ve birlik sağlanmış olur. Toplumsal dirliğin sağlanması duyarlılık ile mümkündür. Yurttaş olmak duyarlı olmayı gerektirir.

Anadolu’daki insan kültürel temelde aralıksız ve kesintisiz tek tınıda buluşma becerisine sahip olduğu için dirliğini vatanseverliğini yüzyıllar boyu sürdürebilmiştir.  nemli olan bu tek tınıda buluşma şansını yüzyıllardır yakalayan toplumda tını

farklılığı yaratma adına dirliğin bozulmasına izin vermemektir. Hiçbir toplum kendi geçmişinden kopuk bir gelişim alanı bulamaz. Önemli olan bu geçmişi yakalamada “toplu hafızası” olarak nitelendirilen tarih bilinci yakalamaktır. Ulu Önder Atatürk bu tarih bilincini yakalayan ender devlet ve kültür adamlarından biridir. Cumhuriyetin temel kültür politikası oluşturulurken Orta Asya kültürleriyle doğrudan bağlantı kurmanın amacı bir tınıda buluşmanın tarihi dönümü demektir. Yüzyıllar boyunca Anadolu’da sade kalan kendi gelişim sürecini tüm engellemelere rağmen sürdüren bir toplumsal gelenek oluşturmuştur. Bu gelenek vatani sevmek adına pekiştirilmiştir. Bu geleneği gören Atatürk’ün yaptığı devrimler öz ile bağdaştığı için başarılı olmuştur. Kurulan demokratik, laik bir devletin sırrını ise bu noktada görmek ve göstermek gerekir. İşin özü yurttaş olmak yurdu sevmekle başlar. Bunu sağlamanın yolu yurttaşa yurttaşlık bilincinin kazandırılmasına bağlıdır. (Güler; 2008: 79) Yurttaş bilinci onu isteklere götürmeyi zorunlu kılar. Yurttaşlık bilinci kırıntılarına sahip olan insanların kaçınılmaz olarak beklentileri vardır. Demokratik sistem yurttaşların ortak katılımı sonucu olur. Bu oluşumda yurttaşlık kendisine erdemli bir yaklaşımla ulaşılmasını bekler. Bu beklentiler şu noktalarda özetlenebilir. (Güler; 1998: 517)

- Yurttaş insanca yaşama hakkını elde etmeyi bekler. İnsanın temel kaygılarından biri yaşamak için yemek bulma isteğidir. Bu insanın yaşayabilirliğinin de temel gereğidir. İnsanı korkutan temel güdü yaşamak için öldürmeyi yeğlemesidir. Bilinir ki kaybedecek bir şeyi olmayan insanların korkuları da azalır. Aslında bu cinnet durumudur. Toplumda egemen olan korku kültürünün sonucudur. Burada yurttaşlık bilinci dumura uğramıştır.
- Toplumda kendi çabası ve katkılarıyla oluşan siyasal sistemdeki insanların adil, dürüst, çağdaş olmalarını bekler.
- Bilimin rehberliğinde ülke kalkınmasını ister. Emeğe saygı bekler. Erdemsizliğin bitimsiz büyümesini sonlandırmayı ümit eder. Yolsuzluğa alkış tutulmasını anlamakta güçlük çeker.

- Devleti dolandıranların görkemli hayatlarını görsel ve yazılı basında izlemekten tiksinti duyar.
- Yurttaş güzel yurdunun sağlıklı yönetimini bekler. Ülkenin çirkinliklerinden yeterince tedirgindir; güzellikleri özlemekte ve görmek istemektedir.
- Eğitimde fırsat eşitliğinin yeniden yaratılmasını beklemektedir. Cumhuriyetin ilk döneminde olduğu gibi her sosyal sınıfta insanı piramidin tepesinde görmek istediğindedir. Değişen zihniyetin anlamını kavramaktan yakınmaktadır. Kısacası insana, insana özgü işlem yapılmasını özlemektedir. İnsanların korkusuzca yaşamasını istemektedir.

Bu bağlamda yurttaş; bu olgunun gerektirdiği haklara sahip olarak insanca yaşamak, acı, sevinç ve heyecanını diğerleriyle paylaşmak, emeğe destek ve saygı, haksız kazanca ve soygunculuğa hesap sorulmasını ve fırsat eşitliği bekler/ ister. Bu beklentilerin olumlu yönde geliştirilmesi yurttaşlık bilincinin yerleştirilmesinde etkilidir.

Yurttaşlık haklarını belirleyen her yasa, yönetmelik “emir” niteliğindeki esasları sunar. Her ilke korku unsurlarını içerir. Korku içermeyen hiçbir eğitici işlev yoktur. Yurttaşın korku kaynakları sınırsızdır. Ancak bunlardan birkaçı şöyle özetlenebilir. (Güler; 2008: 80-81)

- Çocuk aile içi şiddetten, tacizden, haklarından yoksun kalmaktan, sevilmemekten, başarısızlıktan korkar. Ana babadan, baba anadan korkar. Gerçeklerle yüzleşmek istemezler. İlişki ağı yalan ekseninde bir kısır döngüye dönüşür. Aslında herkes bunun farkındadır. Çözüm üretmekten, konuşmaktan, eleştirmekten korkulur. Korku korkuyu törpüleyerek açmazlara sürükler.
- Öğrenci sınavdan, öğretmenden korkar. Öğretmen yöneticiden, yönetici üst yönetimden korkar.
- Yurttaş işsizlikten, aç kalmaktan, ölmekten korkar.

- Çocuk güvenmesi gereken öğretmen, polis ve hekim ile tehdit edilir. Korkutulur.

- Eşler eşlerini kaybetmekten, sevgisiz kalmaktan korkarlar.

Bu psikolojik ortamda yetişen insanların iyi yurttaş olmaları da bir toplumdaki kültürel eğitimin sağlamlığına bağlıdır.

Toplumun kültürel varlığının çocuk, genç, hayatın belli bir döneminde yetişkin olmak üzere bireylere aktarılması ve bu şekilde onların sosyalleşmesi sağlanmalıdır. Bu sosyalleşmeyi sağlayacak olanlar da aile, okul, eğitim kurumları, ilgili kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum ve sosyal kuruluşlardır. Davranış kalıplarını, yaşam tarzını, değer yargılarını, toplum kurallarını ve yaptırımlarını öğrenen birey, buna uygun bir davranış biçimini seçtiğinde sosyalleşmiş olur. Bunlar bireylere öğretilmezse veya bunlara aykırı değer ve tutumlar öğretilirse, birey toplumdaki rolünü öğrenemediği için sapkın davranış biçimleri ortaya çıkar ve sosyal kontrol mekanizmaları (yaptırımlar) işlemeye başlar. (Saldırım; 2007: 78) yaptırımlar bireysel ve toplumsal koşullanmanın bir parçası olarak ortaya çıkar. Görevler vatandaşlık, insanlık ve sorumluluk bilinci ile değil, korkunun birey üzerinde meydana getirdiği baskı ile gerçekleştirilir. Korkunun ağır yükünü omuzlarından atmak için kişi kendisinden beklenen tüm davranışları gerçekleştirmeye çalışır, haklarını savunmak için hiçbir çaba sarf etmez ve iç sesini sürekli olarak bastırır. Baskı ve korkuya boğun eğen bireyler adanmışlık duygusuyla verilen görevleri yerine getirmeye çalışırlar. Korkuları ne kadar şiddetli ise, adanmışlık duygusu da o denli yoğundur. Kişi istediği gibi hareket edemez ve davranışlarına yön veremez. Böyle bir ortamda özgürlük ve demokrasiden bahsedilmesi olanaksızdır.

Korku hoş bir şey değildir ve bundan dolayı, derhal korkuyu azaltacak ya da bertaraf edecek psişik mekanizmalar uyandırır. Korkuya karşı en genel mekanizma, uyum sağlamaktır; daha açık söylemek gerekirse, toplumun güçlerine boyun eğmektir. Bu yolla Duhm, korkuyu mükemmel bir egemenlik aracı olarak görmektedir. (Şerefli; 2008: 20)

Peck'e göre korkunun temeli tembelliktir. İnsanlar bilinmeyenden korkarlar, dolayısıyla alıştıkları bir durumdan vazgeçerek bilmediklerin bir duruma geçmek, onları korkutur. Bu yönüyle korkuların çoğu, var olan durumu değiştirmeye karşı duyulan korkudur. (Peck, 1992: 266) Bu anlamda, korkunun insandaki yaptırım gücü vurgulanmaktadır.

Korku sonucu koşullanan insanlar korkuyu aşmanın yollarını ararlar. Bunun sonucu görevler savsaklanır. Yergilerin yerini övgüler alır. İşini dürüst olarak yapanlar ise ya “ironik” olarak eleştirilir ya da ne kadar iş görmeyen varsa onların yükünü çekmek zorunda kalır. Korku kültürünün egemen olduğu bir kültürel ortamda yurttaş olmak oldukça güçtür ve mutsuz, sağlıksız kitleler ortaya çıkarır. Bu durum; ülkedeki suç işleme olayları üzerinde etkisini göstererek, bu oranlarda artışa neden olarak huzur ve güven ortamını tehlikeye sokması kaçınılmazdır. Bununla birlikte kendi yurdunda ezilen, horlanan, suç işlemeye itilen bireylerden oluşan bir toplum ne kültürünü yaşatabilir ne de toplumun gelişmesine katkıda bulunabilir. (Güler; 2008: 81)

2.2.3.3. Korku Kültüründe Ötekileştirme

Toplumların ülke sınırlı içerisinde huzurlu bir biçimde yaşamını sürdürebilmesi için dirlik ve dayanışma ikliminin yaşamın her alanında oluşması gerekir. İnsanların birbiriyle uyumlu ve sağlıklı iletişim kurabilmesi aralarındaki farklılıkları kabul ederek, duvarların yıkılmasına bağlı olmakla birlikte paylaşma, yardım, özveri, iş bölümü ve yakınlık gibi öğelerin yaşamın içinde yer almasını da gerektirir. Uyum ve etkileşim halinde olan insanlar arasındaki ilişki “ben-sen” ya da “biz” ilişkisine ve diline dayanır. Bu durum kişiler arasındaki farklılıkları ortadan kaldırıp birlik ve dayanışmayı sağlayarak kültürün oluşmasında etkilidir.

İnsan toplumsal bir varlıktır. Onu toplumsal kılan biz duygusudur. Biz duygusu toplumu oluşturan değerlerin bileşimidir. Bu bileşim çoklukta birliği ifade eder. Birbirinden farklı insanların ortak bir tınıda buluşması anlamında algılanması gerekir. (Güler; 2008: 76) Aynı toplumu oluşturan insanların birbirlerinin farklılıklarını kabul ederek dayanışma içerisinde yaşaması toplumun birlikteliği ve geleceği açısından

önemlidir. Sosyal sınıf, inanç, kültür ve etnik kökene bağlı eşitsizliğin uzun dönemdeki etkisi, toplumsal yapı üzerinde çok daha büyük olmaktadır. Bu farklılıklar sorun olarak görüldüğünde ve ayrıştırılmaya çalışıldığında toplumun birliği yara almış olur. Toplumu birbirine kenetleyen “ben-sen/biz” ilişkisi “ben- öteki”, “biz- öteki” ilişkisine dönüşür ve uyum, paylaşım, dayanışma gibi bağlayıcı toplumsal özellikleri ortadan kaldırır. Toplumu bölen, ayıran bu tutum ve davranışlarda uyum ve demokrasiden eser yoktur.

Türk kültürünün gelişiminde çoklukta birlikte hiçbir ayırıcı öge güdülmemiştir. Kuralların yönetimi olan demokrasi her türlü “köktencilik”, “ırkçılık” bir ayrıştırma nedeni sayar. Eğer demokratik ilkeler yozlaştırılmaya çalışılırsa başlangıçta toplumsal dirlik yara alır. Böylece bir düzende değerlerin yitimi hak kavramını yok sayar. Korku kültürünün egemen olduğu ortamlarda birilerinin dışlanması hep gündeme getirilir. Korkuya dayalı bir yaşama biçiminde hep korkulan ideoloji, politika, mezhep, etnik yapı, dini inanış, siyasi görüş, ayrı takımda olma, ayrı müzik zevki taşıma, giyim-kuşam, yemek alışkanlığı, yenen yemeğin malzemesi, sade insandan kendini aydın sanan bir çok aymanın gündeminde ayırıcı özellik olarak sunulmaya çalışılmıştır. (Güler; 2008: 83-84) Bununla birlikte; kişi kendine yabancılaştıkça yurduna yabancılaşması daha kolaylaşır. Kendi dilinin güzelliklerinden haz duymaz ise özentisi kırma dile dönüşür. Böyle oluşumda dildeki haz alma duygusu melezleşir, giderek körleşir. Dilinin argosunu, küfürünü, bedduasını anlayamaz. Kendiliğinden bir benlik yitimine uğrar. Kendine yabancılaşan kişi ağız tadını yitirir. Kendi geleneğinde yer alan mutfağından uzaklaşır. Kendine yabancılaşan kişi arabeskleşmiştir. Ne doğulu, ne de batılı, ne kentli ne de köylü sayılır. Kültürün inceliklerini bilmez, dinlemez, anlamaz hale gelir. (Güler; 2008: 106-107)

Ötekileştirme başlangıçta basit söylemlerle başlar, giderek düşünceler kısırlaştırılarak insanların görüş ayrılıkları tekelleşme boyutuna varır. Tekelleşme ve siyasallaşma ulusallaşmadan uzaktır. Toplumun demokratikleşme sürecini yıpratır. Bir bilinç düğümlemesine neden olan bu tutum ezilmişlik ve kırgınlık duyguları ile toplumu olması gerekenin tersine birbirinden yabancılaştırarak, kutuplaştırır, ötekileştirir.

Bu uyumsuzluk, bu karalama, bu kutuplaşma, bu harcama, ortak paydalarda buluşabilecek birikimli insanların bir dayanışma içine girerek dinciliğe, etnisiteye, eşitsizliğe, sömürüye, gericiliğe karşı devrimden, halktan, emekten yana işbirliği yapmalarına engel oluyor. (Akt. Güler; 2008: 85)

Bir kişinin anlaşılmadığı bir başka kişiyi aşağılaması, onunla alay etmesi, küçümsemesi gibi baskıcı davranışların tümü ötekileştirmede başvurulan eylemlerden sadece birkaçıdır. Bu davranış biçimleri çoğaltılabilmekle birlikte ötekileştirmede farklılıkları, anlaşmazlıkları baskı yaparak çözümlemeye çalışma korku kültürü ile birlikte şiddete yönelimi de beraberinde getirebilir. Bu bağlamda, sevgisiz ve baskıcı ortamlarda yetiştirilen çocukların sürekli kaygı, korku, kendine ve geleceğe güvensizlik gibi kişilik özellikleri gösterdikleri dikkate alınarak; şiddete maruz kalan ve şiddeti yaşayan çocukların psiko- sosyal gelişimleri olumsuz etkileneceğinden ileriki yıllarda birer şiddet uygulayıcısı olarak toplumda yer alabilecekleri göz ardı edilmemelidir. Türkiye'nin kalkınması ve demokratik bir toplum olarak uygar dünyadaki yerini alması sadece belli kesimlerin değil, bir bütün olarak toplumu oluşturan her kesimin demokratik bir biçimde hak ve özgürlüklerini kullanabilmesi ile gerçekleştirilebilir. Bu nedenle öteki ve ötekileştirme gibi olguların ülkemizin kalkınması ve gelişmesi önünde bir engel olduğu unutulmamalıdır.

2.2.3.4. Globalleşme Süreci ve Ulusal Kimlik

Topluluk halinde yaşamının bir gereği olarak kültür, hem toplumun güç kaynağıdır, hem de toplumun yönünü belirlemede etkilidir. Yöresel niteliklere sahip kültürün, ulusal kültür ile bütünleşmesi ulusal kimliğin oluşmasında önemlidir. Aksi halde bu durum ayrışma gibi olumsuz oluşumlara yol açabileceği gibi kültür adına yapılan bölücü etkinlikleri beraberinde getirebilir. Oysa ulusallaşan yerel kültür; insanların birbirini anlamasını, ortak değerlerde buluşarak birbirini sahiplenmeyi ve ulusal kimliğin oluşmasını sağlar. Böylelikle ortak duygular ve paylaşımlar yurttaşları dirlik, mutluluk ve huzur içinde ulusal amaç ve hedeflerde birleştirir. Toplumun ve ülkenin geleceği için sağlam adımlar atılmasında bu olgu bir gereklilik niteliği taşımaktadır.

Ulusal kimliğin, yerel kimliklerin dengeli bir birleşimi olarak nitelendiren Güler (2008); bu birleşimi gerçekleştiren esasları şu şekilde sıralamaktadır;

- Ulusal kimlik alt kültürel kimliklerin bütünüdür.
- Bireysel kimlikle üst kimliğin örtüşmesidir. Bunun için kişinin özerk bir kişilik yapısında olması gerekir.
- Toplumsal gelişmişlik ile kimlik oluşumu arasında doğru bir ilişki vardır. Gelişmiş ülkelerde kimlik oluşumu kültürel ortamın zenginliğine bağlı olarak kendiliğinden olur.
- Gelişmekte olan toplumlarda kısır kültürel döngüde, kimliğin oluşumu otoritelerce belirlenir. Belirlenen kimlik bir tür “yığın insanı”nın adlandırılmasıdır. Bu kimlik oluşumu her an patlaya hazır bir konuma geçebilir.
- Aynı toplumun kişileri gerek yaşama biçimleri gerekse özlemleriyle bir denge kurulduğu sürece ulusal kimlik kapsamında uzlaşmak kolaylaşır.
- Türk kültür tarihi irdelendiğinde “Alp kimliği”, “Ümmet kimliği” ve “Ulus kimliği” oluşumları görülür. Artık ulusal kimliğin evrensel olarak dünyada algılanması esas sorundur.

Toplumların yaşamında değişim mutlaka olacaktır, bu kaçınılmaz bir olgudur. Değişim, dünyaya ayak uydurma çabasında olan ulusları sürekli kendini yenilemeye zorlamaktadır. Ancak her değişim mutluluk, ilerleme, zenginlik getirmeyebilir. Özellikle korku kültürünün hakim olduğu toplumlarda değişim gerilik, yönsüzlük, maddileşme, yalnızlık, yabancılaşma, kuralsızlık ve değer yitimi gibi olumsuzluklara neden olabilir.

Dünyada insanlığı ortak noktalarda buluşturma çabalarının çeşitli dönemlerinde kuramsal olsa da denemiştir. Marksist ideolojinin öngördüğü evrensel düzenin ilkeleri Karl Marks tarafından belirlenmiş ve Rusya’da uygulanmıştır. İkincisi, liberal felsefenin, 1789 Fransız İhtilalinin öngördüğü dünya düzenidir. Liberal-kapitalist olan bu düzen yüzyıllarca etkili olmuştur. Gelişmekte olan ulusların kültürel değişimini gelişmiş ülkelerin gölgesinde soluksuz bırakmıştır. Üçüncüsü ise

globalleşme süreci 1990’lardan bu yana hız kazanmıştır. Bilgi toplumu ve haberleşmede kazanılan hız ile oluşturduğu kültürel devrimdir. (Güler; 2008: 53)

Yenileşme süreci toplumu oluşturan kuşaklar arasında bir çok farklılığı da beraberinde getirmektedir. Genç kuşaklar yeni durumlara çok çabuk adapte olabilirken, eski kuşaklar zamanın getirdiği değişimleri kabullenmeye ve onlara ayak uydurmaya çalışırken, aynı zamanda gelenek ve göreneklerinden de kopmamak için büyük çaba sarfetmektedir. Bu bağlamda, ulusları ortak değerler ve yaşantılar üzerinde birleştirme çabası güden globalleşme süreci; ulusal değer ve kimliklerinden uzaklaşma ve bunları yitirme korkusunu da ortaya çıkarmaktadır. Bu korkular, ulusal kimliğin temel unsurlarının globalleşme çabaları karşısında varlığını sürdüremeyeceği yönündeki düşüncelerden doğmaktadır.

Küresel değerlerin baskınlığı yöresel değerlere zarar vermekte, toplumsal değerleri büyük ölçüde değiştirmeye zorlamakta, bazı değerlerin kaybına sebep olmaktadır. Değerlerin değişmesi insanların olaylara farklı gözle bakmalarına dolayısıyla anlayışlarının, karakterlerinin değişmesine yol açmaktadır. İnsanların değer yargıları değiştikçe buna bağlı olarak ahlakları, alışkanlıkları, huyları yani karakterleri değişmektedir. Bu da kişilik ve kimlik değişimini beraberinde getirmektedir. Bundan dolayı olgulara ve olaylara yüklediğimiz değer yargılarımız hem bireysel hem de toplumsal kimliğimizi korumak için son derece önemlidir. (Oktay; 2007: 134)

Yenileşme ve ortak noktalarda buluşma çabaları yaşamın bir çok alanında değişikliğe neden olmaktadır. Özellikle ulusal kimliğin vazgeçilmez unsurları üzerinde meydana gelen değişiklikler, unsurların yaşatılarak sürekliliğinin sağlanması açısından bir tehdit oluşturmakta ve çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir. Kodaman’ın (2004) tespiti bu korkuları doğrular niteliktedir. “ Bu tek yeni dünya düzeni, dünyadaki bütün dengeleri, çokluktaki birliği, çeşitlilikteki ahengi, zıtlıklardaki dengeyi, kültürel orijinalitedeki güzellik ve tabiliği alt üst etmeye müsait görünmektedir.

Küreselleşme modern toplumun geleneksel toplumda pek farklı olmayan değer ilişkilerine yeni boyutlar getirmektedir. Yani toplumların itaat kültürü, namus ve ahlak anlayışı, komşuluk ilişkileri, güven ve himaye kültürü, sadakat ve ihanet, gizlilik ve mahremiyet, sevgi ve hoşgörü, saygı ve korku, özgürlük ve teslimiyet gibi toplumsal

değerleri küresel değerlerin etkisi altında ya çözülmekte ya da yeni anlamlarla yeniden yorumlanmaktadır. Toplumsal değerleri böyle bir dönüşüme zorlayan küresel değerler ile, geleneksel toplumlarda cemaat, modern sanayi toplumlarında dernekler en büyük değer olurken bilgi toplumunda birey en büyük değer haline gelmiştir. Bütün diğer toplumsal değerler bu değer etrafında ve onu öne çıkaracak işlevlerle varlık kazanırlar. Bilginin, verimliliğin, toplam kalitenin, serbest piyasa ekonomisinin bireyin yaşam kalitesi ve standardının sağlanmasında; demokrasi, insan hakları gibi bu değerler de bu kazanımları güvence altına alma ve sürdürülmesinde ortaya çıkan değerlerdir. Rekabet kültürü ise geleneksel değerlerin kültürel değerler doğrultusunda çözülmesinde en büyük etkidir. (Doğan; 2007: 622)

Globalleşme ile para, güç, ün gibi değerler ön plana çıkmıştır. İnsanın sağlığına, güzelliğine, maddi yapısına yatırım yapılırken manevi cephesi ihmal edilmiştir. İnsan bilim ve teknolojik gelişmelerle doğaya egemen olmak isterken doğayı ve kendini tüketmeye başlamıştır. İnsanlık ve ahlaki değerleri teknoloji kadar hızla gelişmemiştir. Oysa bilim ve teknolojiyi kullanan ve ona yön veren insan değerleridir. Bu sebeple insanın ahlaki gelişimi son derece önemlidir. Global düzen uyuşturucu, çevre kirliliği, nükleer felaketler, savaşlar gibi pek çok sorunu beraberinde getirmektedir. Bireyler veya toplumlar bu sorunlara tek başına çözüm üretebilecek durumda değildir. Bu sebeple ortak çözümlere ihtiyaç vardır. Bütün bunlar geleneksel ahlak anlayışlarından ve değerlerinden farklı dünyadaki bütün insanlara hitap edebilecek global ahlak anlayışını ve global değerleri gündeme getirmektedir çünkü dünyamızın her zamankinden daha fazla güveni huzur ve refaha ihtiyacı vardır. (Akt. Oktay; 2007: 135) Global etik ; bireysel ve ulusal etik bilincini aşan, dünyadaki bütün insanları kapsayan etik bir duyarlılığı ve sorumluluğu ifade eder. Yani bireyin eylemlerinde kendisini tüm insanlığa karşı görevli ve sorumlu bilmesi, aile, kavim ve ulus sınırlarını aşmasıdır. (Ceylan; 2004: 128) Bu anlayış ütopyik görünebilir , ancak gerçekleştirilmesi imkansız değildir.

Evrenselleşebilirlik, bireyin seçim ve sorumluluk tavrını gerekli kılar. Evrenselleşebilirlik ilkesi kendisi olan bireyin özgürlüğünü koruyup sorumluluğunun farkında olmasına ihtiyaç duyar.(Mehmetoğlu; 2207: 126)Küresel değerler toplumsal değerler gibi göreceli değil, evrenseldir. Doğan (2007)'ye göre; toplumsal yapısı ve bu

yapıyı meydana getiren temel toplumsal kurumları sıkı sıkıya geleneksel değerler çevrili olan bir toplumun büyük bir istek belirtmiş olsa da “toplumsal”ın getirdiği sınırlıkları nasıl aşacağı, cemaat ve dernek merkezli; müdahaleci ve ataerkil itaat kültürlerinden nasıl birey çıkacağı; üstelik tüm bu mensubiyetlerinden kurtularak kendi ayakları üzerinde nasıl duracağı, globalleşme sürecinde asıl sorunu teşkil etmektedir. Hizmetlerin ancak belli kişiler (veya bir örgüt) için değeri olabilir veya herhangi bir hizmet aynı toplumun farklı üyeleri için farklı değerlere sahiptir. Aksini düşünmek, topluma özgür insanlardan oluşan bir kendiliğinden oluşan düzen olarak değil de tüm üyelerinin tek bir amaçlar hiyerarşisinin hizmetine koşulduğu bir örgüt gibi muamele etmektir. Bu ise kaçınılmaz olarak, içinde kişisel özgürlüğün yer almayacağı totaliter bir sisteme yol açar. (Doğan; 2007: 623)

Seçeneksiz sunulmaya çalışılan globalleşme, seçeneksiz bir dünya düzeni öngörmektedir. Bu öngörü ulusal devletlerin, ulusal kültürlerin, ulusal değerlerin bozulması anlamına gelmektedir. Bu değer yitiminin ekonomi adına, verimlilik adına, tek modeli öneren birkaç devletin adına ulusal dokuyu bozmak ulusal yok oluşun kaygılarını taşır. Bu kaygının temel gerekçeleri şu noktalarda toplanabilir(Güler; 2008: 54);

- Çağdaşlaşmak, toplumu ulusal değerler sırt çevirmek değildir. Yabancı kültür değerlerine teslim olmaksızın hiç değildir.
- Dil, ulusal kültürün gelişmesi ve yayılmasında önemli bir araç olduğu gibi, ulusal duygunun gelişmesinde ve bağımsızlığın korunmasında da araçtır.
- Ulusal kaynaşmanın sağlayıcısı dildir. Ana dil kültürel gücün kaynağıdır. Bu güce yönelen tehdit dile ve kültüre ilişkin olanıdır. Başlangıçta bir teslimiyet yok oluşun habercisidir. Bu yabancı dil ile öğretim yapmak öteden beri yabancılaşmayı hızlandırmıştır. Globalleşme sürecinde yabancı dilde öğretim yapmak ulusal bünyede sarsıntılara yol açacağı gibi kültürel yok oluşa giden yolda güçlülerin işini de kolaylaştırır. Eğitim felsefesi olarak yabancı dillerin öğretilmesine karşı olunmaz. Ancak yabancı dilde öğretim yaptırarak milyar

dolarlara mal olacak beyin gücünün karşılıksız ihracını kolaylaştırır. Beyin göçü hızlanır. Yetişmiş insan gücü ülke hesabına yok olur.

Ulusal kimliğin temel ögesi dildir. Dil ulusal kimliğin eğitim sistemi yoluyla şekillendiricisi, yönlendiricisi ve geliştirici ögesidir. Bu nedenle ulusal kimliğin kazanılması, yaşatılması ve sürdürülmesi anadil ve onun korunması ile mümkündür. Globalleşme sürecinde tek dil üzerinde birleşme çabaları ulusları dil sorunu ile karşı karşıya getirmektedir. Ulusal dirliğin sağlanması için insanların birbirini anlaması bir ön koşuldur. Birbirini anlayamayan insanlar ortak paydada buluşup sorunlara çözüm getiremezler. Bir arada yaşayan insanların karşılıklı iletişimi birbirini anlayarak ve empati kurarak sağlanabilir. Dolayısıyla insanların birbirini anlayamaması başlı başına bir sorun teşkil eder. Böyle bir ortamda kültür ve ulusa kimlikten bahsedilemez.

İnsanı güçlü kılan yetileridir. Bu yetilerin başında dil gelir. Dil bir düşünme aracıdır. Düşünmeyi, düşünceyi aktarabilme becerisidir. İletişimin sağlayıcısı ve kuşaklar arası kültürün aktarıcısıdır. Kişi duygularını açıklayabildiği ölçüde insan olabilme yetilerini geliştirir. Duyar, algılar, sorgular, irdeler, sorar, arar, bulur. Buldukça sever, üretir, yaratır, birleştirir, ayırıştırır, paylaştırır, uzlaştırır, yazar, çizer, türkü yakar, hayata dönüştürür. Evreni algılar. Evrenin sırlarını şiirde, romanda, kilimde, sicimde, dağarcıkta simgeleştirir. Her dize, her ilmek düşünme ürünü olarak kültüre zenginlik katar. Duygusu işletilmeyen ya da işletilemeyen insanda ben duygusu gelişemez. Böyle bir yapıdaki işleyişte kültürel ürün beklemek de olanaksızdır. (Güler; 2008: 55) bununla birlikte yıllardır yabancı dil öğreniminde bütün çabalara ve desteklere rağmen tam bir verim alınamamıştır. İnsanların yabancı dil öğrenme konusundaki ön yargıları, hazırbulunuşluk düzeyleri, eğitim sistemindeki aksaklıklar, öğrenmede/ öğretmede karşılaşılan zorluklar, öğrenilenlerin kalıcılığının sağlanmasına dönük faaliyetlerin yetersizliği buna sebep olarak gösterilebilir. Bu konuya çözüm getirilerek birkaç yabancı dil öğrenmenin yollarının aranması gerektiğini belirten Güler (2008), bunun yapılmadığı sürece globalleşme sürecinde karşılaşılabilecek şu sorunlara dikkat çekmektedir;

- Globalleşme süreci ana dil görünümünde “mikro” oluşumlara yol açabilir. Bu oluşum ulusallaşmasını yeterince tamamlayamayan kültürlerde yabancılaşmaya yol açabilir. Türk dilindeki kirlenme özellikle yabancı sözcüklerle soluksuz kalmıştır.
- Gelişmiş ülke değerleri geliştirmekte olan ülkelerin dillerini kirletip orada yaşayanların iletişimini zorlaştırmaktadır.
- Yabancı dil ile ana dilin ülkede yarattığı ikilem hep yabancı dilin övgüsü ile sonuçlanmaktadır. Bununla birlikte yabancı dilde eğitim toplumda fırsat eşitliğini de pekiştirmiştir.
- Globalleşme geliştirmekte olan ülkelere yapay bir psikolojik ve toplumsal ilkim yaratmıştır. Kültürel yönde bir erimeye giden bu yolda ana dilde öğretimin etkili kullanılmasıyla giderilebilir. Tüm yerel yönetimler kentlerini, beldelerini kirleten bu azgın yabancı hastalığa tutulmuş tabelalardan arındırılmalıdır.
- Öğretimde sağlıklı gelişim ve yaratıcılık ana dilde öğretimle olur. Güçlü olmanın yolu tinsel anlamda topluluğun duyarlılığına bağlıdır. Ölü dillerin çoğu kültürel erime sonucu tarihte geri kalmış, dönemlerin içine hapsolmuşlardır.

Terzioğlu'na (2003) göre; küreselleşmenin günümüzdeki etkilerinin henüz çözümlenemediğini, bu kavramın yaşamımıza girdiğini ancak, bu kavramdan neler anlamamız gerektiğinin bilinmediğini söylemektedir. (Akt. Arslan; 2007: 645) Kili' ye (2002)göre ise; küreselleşme siyasetleri, “değerler” konusunda en büyük tahribatı yapmıştır ve yapmaktadır. Arslan (2007) ise; sorunlara doğru çözümün eğitim yoluyla bulunabileceğine ve dünyadaki değişim ve dönüşümü yakalamanın eğitim sayesinde gerçekleşebileceğine dikkat çekmektedir.

Ulusal kültürümüzün kirletilerek yara aldığı günümüzde bilinen bir gerçektir. Bu durum ulusal kimliğin yara alması tüm toplumsal değerlerin yozlaşmasına yol açmaktadır. Değerlerini/ benliğini yitirmiş ve yabancılaşmış bir toplumu birbirine kenetleyen bağları kopmuş demektir. Dolayısıyla toplumsal yapının ve ulusal kimliğin bozulmaması için bu konuya gereken önem verilmeli ve önlemler alınmalıdır.

Yabancılaşmayı durdurmanın yolu ulusal kimlik ve kişilik oluşturmaktan geçer. Bu fazla zor bir iş de değildir. Kişi kendini kendi yurdunda değerli olduğuna inanacaktır. Kültür emperyalizmin yarattığı dilde, kültürde, alışkanlıklarındaki erime sürecini durdurabilir. Kendi toplum bilincine vardırılması gerekir. Bunun için insanca yaşayabileceği bir işe ve aşâ kavuşturulmalıdır. Yolsuzlukların, haksızlıkların, haksız kazançların olmadığı bir düzen özlem olmaktan çıkarılmalıdır. Kişi dokunulmazlığı, eğitim hakkı fırsat eşitliğine dayalı bir eğitim sistemi oluşturulmalı. Bu sistemde devlet eğitim ve sağlık alanlarına ya tümünden sahiplenmeli ya da tümünden özelleştirilmelidir. Örgün eğitimdeki bu çöküş süreci mutlaka durdurulmalıdır. Yurttaşın her alanda bu ülkenin gerçek sahibi olduğu bilinci verilmelidir. O zaman ulusal kimlik ve kişilikten ödün verilmez. (Güler; 2008: 108)

2.2.3.6. Bir Yaşama Biçimi Olarak Korku Kültürü

Korku, yaşamı boyunca insana eşlik eden bir duygu olmasının yanında daha geniş bir alanda (bireyden topluma) etkili olması halinde toplumsal ve kültürel sonuçları da beraberinde getiren bir kavramdır. Etki ettiği alan genişledikçe baskı ve yaptırımlar kendini daha fazla hissettirir. Bu durum bireysel algılarla birlikte toplumsal algıların da değişmesine neden olarak kültürel anlam kazanır.

Korku kültürü yönetenlerin ve lider konumundakilerin, üzerinde söz sahibi olduğu kişi ve kişilere korku vermek suretiyle dilediği gibi kısıtlama, yönetme ve istediğini yaptırımlar yoluyla sağlama imkânı veren sistematik bir düzendir. Korku kültürünün insanın korunma güdüsüyle ortaya çıktığı söylenebilir. Tehlikelere karşı hazır olmaya yönelik koşullanmalar korkuyu desteklemektedir. Korku kültüründe ebeveyn- çocuk, kadın-erkek, patron-işçi, yönetici- öğretmen, öğretmen- öğrenci ilişkisi yoktur; güçlü- güçsüz ilişkisi vardır. Bu ilişki ağında sevgi, saygı, eşitlik, demokrasi ve değer yoktur; huzursuzluk, tedirginlik, kaygı ve mutsuzluk vardır. Korku kültüründe güçlü olan haklıdır. Güçlü olanın denetleme, yargılama, hüküm verme hakkı vardır. Tüm ilişkiler ve yaşam onun belirlediği çerçeve ve sınırlar üzerinde oluşur.

Alexius (1997); korku içinde olan insanın bir anlamda çoktan aşılmış bir savunma mekanizmasıyla tepki gösterdiğini; korku yaratan uyarım mekanizmasında, insanın korkusunun basamak basamak çoğalmasını sağlayan bir yapı görüldüğünü ve sosyalleşen her bireyde korku kültürüne dayalı olarak “korkunun kemiklere sinerek ruhunu kemirdiğini” belirtmektedir. (Akt. Güler; 2009: 490)

Korku ile yapılandırılmış ilişkiler bireyi stres ve kaosa sürükler. Alışkanlıklar korku ile şekillenir ve olumsuz davranış kalıpları geliştirilerek korku ile beslenir. Korkunun yarattığı stres, güçsüzlük duygusuyla saldırganlığa dönüşebilir. Bu durum tepkisel davranışlarla gücü elde etmeye yönelik olarak kötülüğü ve şiddeti beraberinde getirebilir. Geliştirilen davranış biçimi karşısında diğer insanların verdiği tepkiler davranışın pekiştirilerek yerleşmesinde önemlidir. Baskı, şiddet ve kötülük karşısında güven duyguları sarsılan insanlar susma yolunu seçebilirler.

Bu durumda susmanın “erdem” anlayışıyla temsil olur. Susarak kitleler “köleleşme özgürlüğü”nü seçme zorunda bırakılınca “özerk kişilik”, “özgür istenç” dumura uğrar. İnsanların inançları sarsılır. Sığınacak birini, bir kurumu, bir derneği, bir kulübü bulunca düşünmenin artık işe yaramadığı kararına varır. İnancı, benlik bilinci sarsılmış, her esintiyle istenilen yöne savrulan, benliksiz bir varlığa dönüşür. (Güler; 2008: 7) Bu durum birçok toplumsal sorununa neden olur. Bununla birlikte, baskı ve şiddete, boyun eğerek susmayı reddetme ve intikam alma ya da sindirme arzusuyla aynı şekilde şiddet ve kötülükle karşılık verilmesi toplumun birleştirici unsurları olan değerlerin birer birer çiğnenerek insanlar arası ilişkilerin zayıflamasına ve zamanla kopmasına neden olur.

Bu bağlamda korku kültürünün hem boyun eğme/ susma/ köleleşme, hem de baskı/ şiddet/ kötülük şeklinde farklı uçlarda sonuçları bulunmaktadır. Aynı zamanda bu davranış biçimleri korku kültürünün oluşmasına neden olan etki ve etkenlerdir. Bu etki ve etkenlerin her biri korku kültürünü hızlandırıcı öğelerdir.

Korku kültüründe korku korkuyu doğurmaktadır. Korkan insanların en çok sığındıkları yer ise kitlelerdir. Buradaki bağımlılık bir anlamda onun sonunu hazırlamaktadır. Bunun bazı temel gerekçeleri şu noktalarda özetlenebilir (Güler; 2008: 146);

- İşsizliği, eğitimsizliğin kol gezdiği geri kalmış ülkenin gençleri kendilerini, tuttukları spor takımlarıyla, sevdikleri sanatçılarla özdeşleştirerek gerçekleştirmek isterler.
- Bu yoğun alan içinde umutlarını yitirirler, gerçek yaşamdan uzaklaşmaya başlarlar.
- Yaşamla gerçekçi ilişkiler kurma çabaları gün geçtikçe azalır.
- Bütün duygusal ve düşünsel çabasını ve enerjisini yoğunlaşan alana akıtır. Yönetir. O alan gencin, bireyin biricik tutkusu, tutanağı olur.
- Bireysel kimlik ve enerjisi gün geçtikçe silinir. Silindikçe de duygusal nesnenin parçası, kölesi durumuna gelir.
- Sevgiyi, mutluluğu, dayanışmayı kendi gibi çaresiz, aynı duygusal yoğunluğu yaşayan arkadaşlarda bulur.
- Ortaya çıkan arkadaş grubunun tüm dünyası yoğun olarak yaşanılan duygusal alandan oluşur. Bu ortak yön onlar için yeterlidir. Tüm yaşamlarını bu ortak yön için harcayabilirler. Bağlı olduğu grupla canı pahasına eylemlere karışabilir.

Korku kültürü az gelişmişliğin belirgin bir özelliğidir. Toptamış (1976) az gelişmiş ülkelerde demokrasinin yaşamayışının nedenlerini şöyle açıklamaktadır;

- “Çeşitli din, dil, ırk, kültür gibi etkenlerin benzeşik bir durumda olmamasının” milli bütünleşmenin” gerçekleşmesine engel olması,
- Cehaletten ötürü geniş kitlelerin siyasete katılmayışı ve bunun “küçük elit”in tekelinde toplanması,
- Yarı feodal ve oligarşik sosyal yapılardan ötürü gerçek tercihin ortaya çıkmaması ve politik iktidarın, sosyal ekonomik iktidara sahip bir azınlık sınıfının elinde toplanması,
- Siyasal kültür düşük olduğu için, kitlelerin özgürlük bilincine varmamış olmaları,
- İktidarı elinde bulunduran kadro’nun bunu vermeye yanaşmaması ve oyunun kuralına uymaması.(Akt.Güler; 2008: 59)

Korku kültürüne bağlı iklimde oluşan bir ortamda gücün simgeleri vardır. Ailede baba (görünürde öyle algılanır), okulda müdür, sokakta polis yada jandarma, kışlada komutan, kulüpte başkan olarak sıralanabilir. Bunlar güç simgeleridir.(Güler; 2009: 484)

Yönetilenlerin gücüne bağlı olarak, yönetici ve liderler korkuyu bir silah gibi kullanabilir. Bu durum güçlüyü daha güçlü, zayıfı ise daha zayıf hale getirebilir. Eleştiriyi, üretkenliği ve üretimi durdurur; gruplaşmayı, sömürüyü, bağımlılığı ve sorgusuz itaati yaratır. Toplumdaki korku durumu kabullenme, boyun eğme ve köleleşmeye iterek insanı geriletir, yozlaştırır ve yabancılaştırır. Güç uğruna tüm toplumsal, kültürel, mesleki, ahlaksal ve insani değerler yok sayılabilir.

Korktukça yoksullaşan, yoksullaştıkça memnun olan kitlelerin bilinç bulanıklığı çılgınlığa varmakta ve toplumsal hafızaları dumura uğrayınca egemen olan korku bir yaşama biçimi olur. O zaman her yaşanan olay korku kültürü olarak filizlenerek kuşaklar boyu sürer.(Güler; 2008: 62-64) Korkutma, ürkütme, yıldırma, başarısızlaştırma isteyerek ya da istemeyerek de olsa bir yaşam bimi haline geldiğinde; sevmeye, hoş görme, saygı duyma değersizleşir ve “çıkarıcılık” ve “yalpaklık” olarak adlandırılır. Empatik olma ve dürüstlük ise “budalalık” şeklinde yorumlanır. İnsanın kişiliği ve yetileri yerine sahip olduğu mevki, güç ve zenginliği önemsenir. Bu güvensiz ve gerçekten uzak, sahte ortam insanları korkutur.

Güçsüz devlet, güçlüden, yoksul toplum, varlık toplumdan, maraba ağadan korkar. Ana- babadan, yetişkinden, komşudan, öğretmenden, güvenlik güçlerinde, doktordan, zararlı zararsız tüm canlılardan uzaklaşmanın yollarını ararlar. Güven duyguları sarsıldığı için korkuyu bir yaşam biçimi olarak kabul ederler.(Güler; 2008: 228-229)

Korku biyolojik ve bireysel etkileri dışında, sosyal ve kültürel açıdan bölücü, ayrıştırıcı, parçalayıcı ve köksüzleştirici etkileri de bulunan çok yönlü bir kavramdır. Korku temeline dayanan ilişkiler açısından sağlıklı iletişim ve bağlar kurulması beklenilemez. Dolayısıyla toplumun her kesiminde etkili olan korkunun azaltılması yoluna gidilmeli; demokratik, güvenli ve huzurlu bir yaşam sağlanmalıdır. Bu konu hem bireysel/sosyal ilişkiler ve sağlık, hem kurumsal ve örgütsel işleyiş, hem de toplumsal

Üretkenlik, gelişim, kalkınma ve çağdaşlaşma açısından önemli, gerekli ve aynı zamanda zorunludur.

2.2.4. Korku Kültürü Sürecinde Eğitim

Her çocuk bir takım fizyolojik, ekonomik, ruhsal ve toplumsal ihtiyaç ve dürtülerle dünyaya gelir. Çocuğun normal olarak gelişebilmesi beslenme ve korunma gibi zorunlu ihtiyaçları yanında sevgi ve güven içinde büyümesine bağlıdır. Sevgi ve güven ortamı çocuğun sağlıklı ve mutlu olabilmesi için gereklidir. Eğitim süreci boyunca öğrencilere olumlu tavırları, değerleri, gerekli bilgi ve becerileri dışsal ödül ve cezalarla değil, içten gelişmesini sağlayacak gdlenmelerle kazandırmaya çalışılmalıdır. Fakat çocukluğundan itibaren davranış değişikliği korku ile sağlanmaya çalışılır. Tüm eğitici öğeler korkuya dayandırılarak, güven verici kaynaklar korku simgesine dönüştürülür.

Gerek ğrenme- öğretme sürecinde, gerekse yönetmede egemen olan korkudur. Korkulan nesne ya da kişi idealleştirilemez. Bunun sonucunda da ortak değerlerin paylaşımı zorlaşır. (Güler; 2008: 42) Yaşadıkları olaylardan etkilenip doğal olarak gelişen duygularıyla hareket eden çocuklar, duygularının kabul edilmediği ortamda büyüdüklerinde olaylar karşısında suçluluk ve korku duyacaktır. Duyguları yüzünden suçluluk ve korku hisseden ocuk duygularının insanlarla olan ilişkilerini bozacağına inanır.

ğretmenine güvenemeyen ğrenci hatalarının herkesçe bilineceğinden korkar. İnsanlarca özellikle yakın çevresinin sevgisini yitirme beklentisi onu gerer. Bu gerginlik öğrencinin gelişim sürecinde yaşadığı korkuları daha da arttırır. İlköğretim, orta öğretimin ilk yıllarında ocuk hızlı bir değişim yaşar. Bu değişim fiziksel yapısıyla ruhsal durumu arasında dengesizliğe yol açar. Fiziksel gelişim çocuğun tüm enerjisini harcar. Bu kaçınılmaz bir başarısızlığa yol açar. Ancak veliler çoğunlukla çocuklarını ya hatırlamak istemez ya da umursamaz. Savunma mekanizmasına başvurur. Kendi dönemlerinin olanaklarının sınırlı olduğu masalını belli aralıklarla yinelemeye çalışırlar. Çocuğun belleğinde olumsuzluklara neden olan bu tutum, her çocuğu dönem sonlarında

girdaplara sokar. Bir yandan sınırlı olan gücü öte yandan çok sevdiği ana babasının beklentileri çekiştir. Bu çekişme çocuğun duygusal yapısında aşırı sürtünme sonucu yoğun enerji yitimine neden olur. (Güler; 2008: 50)

Anne- baba ve öğretmenler çocukları yargılamadan, küçümsemeden ve sabırla onları anlamaya çalışarak yardımcı olmalıdırlar. Önemli olan yaşanan başarısızlık ve olumsuzlukların nedenlerinin belirlenmesi ve bunların ortadan kaldırılarak doğru ve pozitif davranış biçimlerinin kazandırılmasıdır. Bu bağlamda Güler (2008) şu önerilerde bulunmaktadır;

- Hiçbir ana- baba ve öğretmen çocuğun başarısız olmasını istemez. Ancak çoğu ana- baba, öğretmen çocuğun başarısızlığına ilişkin ortama yataklık eder. Önemli olan bu ortamın çocuğu germek yerine ortak bir tutumla başarısızlık nedenlerinin korkusuzca tartışılmasıdır.
- Karne oldu bitti sihirli bir kâğıttır. Törenselle boyutu abartılı sunulur. Bu abartılı törende pay alamayan çocuğu korkuya, yanlış alışkanlıklara, evden kaçmalara, daha da korkunç olanı canına kıyma girişimlerine sürükler. Karnenin sihirli bir son olmadığını bir hasta sevk kağıdı kadar yalın ve yavan bir kağıt olduğu anlatılmalıdır. Önemli olan hastalık gibi başarısızlığı gösteren karnenin geri dönük nedenlerinin araştırılmasıdır. Bu neden sistemdir, öğretmendir, anne-babadır ya da çocuğun duygusal, zihinsel yetilerinin yeterince işlenmemesidir.
- Çocuk ya da genç kendi başına bir varlıktır. Kendine özgü dünyası vardır. Kendine saygı duyulmasını bekler. Çocuk toplumsal sapmaya uğramış yetişkinin beklentilerine uygun biçimlendirilemez. Bu yapıldığı sürece çocuğun kendine, toplumuna yabancılaşması kaçınılmaz olur. Eğer çocuğun yalnızlığa ve başarısızlığa itilmesi önlenecekse onun anlaşılması gerekir.

Çocuğa ceza verilmesi, elindeki haklarının kısıtlanması ya da alınması çocukta suçluluk duygusunun oluşmasıyla birlikte korkuyu doğuracaktır. Bu durum olması beklenenden farklı olarak, çocuğu daha fazla yorarak olumsuz davranışlar geliştirmesine yol açabilecektir. Anne- baba ve öğretmenlerin çocuğun duyguları karşısında umursamaz ve

küçümseyici tavırları çocukta veya gençte tedavisi yoğun çabalar gerektiren yaralar açabilmektedir. Bu nedenle çocuğun bir birey olduğu unutulmamalı; sevgi, saygı ve hoşgörü ile olumsuz davranış ve tutumların, başarısızlıkların giderilmesine çalışılmalıdır. Bu bağlamda okullar toplumdaki oldukça önemli sosyal kurumlardandır. Buralar çocukların ve ergenlerin fiziksel ve psikososyal açıdan iyi olmalarına katkı sağlayan yerler olmalıdırlar. Okul atmosferi ve politikaları okuldaki öğrenci yaşantılarında, öğretmen öğrenci ilişkilerinde oldukça önemli faktörlerdir. Öğrencilerin yaşamlarına anlam katan kendileri için amaç oluşturan ve kendilerini güvende hissettikleri okullara ihtiyaçları vardır. (Odacı; 2007; 55)

Okulda öğretmen ve öğrencilerin kaynaştıkları, ders dışında da insani ilişkilerini sürdüren kişiler haline getirilmelidirler. (Çınar; 2007: 14) Öğrencilerin öğrenmeden zevk almaları ve başarıya koşmaları, büyük ölçüde öğretmenlerin söz ve hareketlerine bağlıdır. Korkutma, tehdit çocuklar üzerinde olumsuz etkiler yapmaktadır. Bir sınıfta korkutma, alaylı sözler, kıskançlığı ve rekabeti körükleyici davranışlar egemense; orada eğitim yok demektir. Bu tür öğretmen davranışları, okuldaki eğitim ve öğretimi felce uğratar. (Alıcıgüzel; 1999: 135-138)Yine çocuklara karşı sergilenen şiddet, asli öğretmenlik görevinin görmezden gelinerek iletişimsizlik, saygısızlık ve otorite gibi açık beklentiler oluşturmada tutarsız davranışlara neden olmaktadır. (Akt. Özpolat ve Bayındır; 2007: 38)Ailede ve okulda yaşanan şiddet, çocuğun beden ve ruh sağlığını olumsuz etkiler; çocukta korku, güvensizlik, çeşitli ruhsal bozukluklar, başarısızlık, evden kaçma, okuldan kaçma, yalan söyleme, öfke, nefret, kin duyguları, saldırganlık, cinsel sapmalar, yaralanma, sakat kalma, intihara yönelme, zayıf benlik tasarımı vb. sorunlar ortaya çıkarabilir. (Gözütok ve Ark.; 2007: 139)

Bununla birlikte olumsuz davranış geliştirmesinde dıştan gelen baskı ve kısıtlamaların, güven azlığı, ilgisizlik, ev ortamının huzursuzluğu, dayak, dengesizlik, başıboşluk, kuralsızlık, iyi model alamama gibi etki alanları söz konusu olabilir. Korku kültürünü oluşturan bu etki alanları, toplumsal huzuru yok edecek ve etkisi nesiller boyu sürecek adaletsizliklere yol açabilmektedir. Son yıllarda okullarda gözlenen şiddet olayları, çocuk- genç suç oranlarındaki artış gerek eğitimcileri gerekse aileleri ciddi anlamda kaygılandırmaktadır.

Çocuk suçluluğu nedenlerini, ilgili araştırmalar doğrultusunda biyolojik, psikolojik ve sosyolojik yaklaşımlar olarak üç grupta toplayan İçli (2007), yine araştırma sonuçlarına göre suçlu çocukların evlerinde bir veya birkaçına rastlanan koşulları şu şekilde sıralamaktadır (İçli, 2004: 338- 339);

- Ailenin ve diğer üyelerinin suçlu veya alkolik olmaları,
- Boşanma, ölüm ve terk nedeniyle ebeveynlerden biri veya her ikisinin de yokluğu,
- İhmal, körlük veya bunun gibi fiziksel bir özür veya hastalık nedeniyle ebeveynin kontrolünün eksikliği,
- Evin çok kalabalık olması, aşırı baskı, kıskançlık, ihmal veya ebeveynlerden birinin aşırı hakimiyeti,
- İşsizlik, yetersiz gelir gibi ekonomik baskılar

Buna ek olarak çocuk ve gençlerin madde bağımlılığına neden olan durumlar arasında,

- Korkuyu bastırmak ve cesaret sağlamak,
- Umutsuzluğu ve depresyonu bastırmak,
- Utanma duygusunu azaltmak,
- Çeşitli nedenlerle oluşan ağrıları azaltmak ve duyarsızlaşmak,
- Geçmişte ve şimdi yaşanan travmatik olayları ve onların meydana getirdiği olumsuz duyguyu bastırmak olduğu yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. (İçli; 2007: 338)

İnsan haklarına ve onuruna saygı ilkesini benimseyerek hayata geçirmeleri; ev, okul ve toplum arasındaki iletişimi güçlendirmeleri önemli bulunmaktadır. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı'nın göreve sorumlulukları içerisinde bulunan; güvenli okullar oluşturulması amacıyla politikalar belirlenmesi, başta okul müdürleri ve öğretmenler olmak üzere tüm okul çalışanlarına şiddet ve önlenmesine yönelik çatışma çözme, arabuluculuk, olumlu disiplin yöntemleri gibi konularda eğitimler verilmesinin sağlanması, etkili ebeveynlik eğitim programlarını yaygınlaştırması, çocukların sorunlarını iletebilecekleri ve çözüm üretebilecek mekanizmaları hayata geçirmesi, kaliteli eğitimi hedefleyen çocuk dostu okul ölçütlerini geliştirerek tüm okullara

yaygınlaştırması, öğrencilerin etkili iletişim, karar verme, problem çözme, çatışma yönetimi gibi temel yaşam becerilerini geliştirmesi için gerçekleştirilen yeni eğitim programların etkin uygulanmasını sağlamalıdır.

2.2.5. Türk Eğitim Sisteminde Korku Kültürü

Topluma egemen olan kültür ortamı okullara da yansımaktadır. Korku kültürünün etkisi altında olan toplumun eğitim sistemi de yaralanmıştır. Toplumun birer parçası olan eğitim sistemi, kurumları ve görevlileri kültürden ve toplumdan ayrı düşünülemez. Kendilerinden sürekli akademik başarı beklenen öğrenciler, bu etkiler altında okul yönetimi, derslerin ezici sorumlulukları, ebeveynlerinin istekleri arasında sıkışıp kalırlar. Okul atmosferi ve kültürü öğrencinin başarısı üzerinde ekilidir. Ayrıca başarının da okul kültürü üzerinde etkisi olduğu bazı çalışmalarla ortaya konmuştur (Johnson ve Johnson, 1997). Bu açıdan bakıldığında okul başarısı ile okul kültürü ilişkisinin tek yönlü bir ilişki olmadığı, birbirini karşılıklı olarak etkileyen çift yönlü bir ilişki olduğu söylenebilir. Diğer bir yandan eğitim ile eğitilen arasındaki ilişkide etkileşim doğrudan ve aracısızdır. Okul kültürü öğretmen ve öğrencileri güven duygusunu geliştirecek şekilde samimi ve içten kucaklamalıdır. Çağdaş ilişkilerde insanların en önemli sorunu güven duygusunun yaralanmasıdır. Korku kültürü güven duygusunu temelden yok ederek bireyleri kaygıya sürükler, yalnızlaştırır ve yabancılaşmasına neden olur.

Korku kültürünün esir aldığı okul, öğretmen ve öğrenci açısından memnuniyet verici yerler değildir. Katı, baskıcı, okul bünyesindeki faaliyetleri bozan, okulu gereksiz işlerle meşgul eden bir idari anlayış vardır. Okul yönetimi öğrencilere karşı soğuk, ilgisiz ve sorumluluk almaya karşı isteksizdir. Okulun bir eğitim ve öğretim merkezi olduğu unutulur, patronca yönetim anlayışı güdülür.

Patronca yönetim, ezici bir üstünlükle uygulandığı eğitimde, hem en zor yönetim işine sahip olan öğretmenler hem de yöneticiler bu yüzden başka açılardan ne kadar yetkin olursa olsunlar, başarılı olmalarına engelleyen bir yönetim tarzının yükünü taşımaktadırlar. Patronca yönetimin bu ezici üstünlüğünün en belirgin nedeni,

gelenektir. Güçlünün güçsüze egemen olmaya çalışması, doğal bir olgudur ve öğrenciler, hemen her zaman öğretmenlerden daha genç ve daha az bilgilidirler. (Bu yüzden de daha güçsüzler.) Yöneticileri ast olarak görme eğilimdedir ki bu yaklaşım, patronca yönetim için biçilmiş kaftandır. Okullar hep patronca yönetilmiş olduğundan, birçok öğretmen ve yönetici, yaptıklarını sorgulamaz, hatta baskısız ve daha iyi bir yönetim yaklaşımının varlığının bile farkında olmazlar. Okullarımızda sorunlu öğrencilerle başa çıkmanın temel yolu sert ve baskıcı patron yaklaşımıdır. İkna edici liderce yönetim yaklaşımı, göz önüne alınacak kadar iyi bilinmiyor. Ama öğretmenler bu yaklaşımın farkında olsalar bile denetim eksikliğinden çekindikleri için bundan kuşku duyarlardı. Geleneksel patron anlayışıyla yönetimi iç içe görürler, bu yönetimlerden vazgeçme düşüncesi, patronca yönetenleri rahatsız eder. (Glasser, 1999: 29-32)

Korku kültüründe toplumu ve onu oluşturan kurumları kurtarmanın yolu kuşkusuz denetimsiz bir özgürlük olmamalıdır. Denetimsiz özgürlük anarşiye yol açar. Bu ise korkutucu aktörlerin işini kolaylaştırır. Söylenebilecek olan Türk Eğitim Sistemi'ndeki “ iğdiş edilmiş düşünceyi” sağaltmaktır. (Güler; 2008: 166) İnsanı güçlü kılan düşünebilmesidir. Eğitim düşünce gücünün kullanılmasını arttırır yönde olmalıdır.

Eğitilmişlik ile düşünebilmek aynı anlamda da kullanılabilir. Eğitilmiş kişi zihin formasyonuna kavuşan kişidir. O doğrulanabilir ve yanlışlaşabilir olguların bilincindedir. Türk toplumunda her okur-yazar eğitimde söz eder. Bu söylemler iki alanda yoğunlaşır:

- Türk eğitim sistemi ezbercidir.
- Her alanda her insanın söyleyebilecekleri vardır.

Farkında olamadan gereksiz tartışmalarla eğitim fikri çoraklaştırılıyor. “İğdiş edilmiş düşünce sahibi” kitleler oluşturuluyor. Bunun nedeni eğitimin ezberciliğe dayalı olması değildir. Ezberlemeden (bellemekten) hiçbir şeyi öğrenme şansı yoktur. Bu öğrenme-öğretme sürecinin doğal sonucudur. Eğer öğretilenler zamanla beyinde bir işlem görmez ya da beyne ulaştırılmaz ise sonuçta bilgiye dönüşmeyen bir tortu olur. Öyleyse Türk

Eğitim Sistemi ezberci değil, “talim ettiricidir”. Talimi içeren hareketlerin çoğu reflektir. İrade dışı da olabiliyor. İnsanlar arasındaki karşılıklı iletişim bir tür eğitim ise dostluk, sevgi, üretme, yaratma, yazma duygusal boyutta bir etkinliktir. Bunun temeli ezberlemeye dayanır. Ezberlenen bir şiir, yakılan bir türkü, doğru işlenen bir neşter temelde ezberciliğe dayanır. (Güler; 2008: 190) Bu bağlamda ezberciliğin, yanlış bir eylem ve öğrenmenin önünde bir engel değil, öğrenmeyi kolaylaştırıcı hatta sağlayıcı bir etkinlik olduğu söylenebilir. Fakat ezberlemenin ötesinde öğrencilerin sorgulayıcı, irdeleyici, eleştirici yaklaşımlarda bulunması teşvik edilerek eğitim sisteminin düşünmeyi ve düşünce gücünü geliştirmesi amaçlanmalı ve bu amaca yönelik uygulamalarda bulunulmalıdır. Ayrıca okul yönetici ve öğretmenlerin öğrencilerin bu yönlerinin geliştirilmesinde destekleyici ve demokratik olmaları gerekmektedir.

Oysa bir yanda çağdaş insan yetiştirmeyi hedef almış çağdaş eğitim amaçları ve dünyada en önemli bayramlarından birini çocuk bayramı olarak kutlayan ilk ve tek ülke olma gibi umut verici özelliklere sahip bir ülke, öte yanda baskı yönetimleri uygulanan okullar...(Gözütok, Karacaoğlu, Er ve Oğuz, 2007: 140) Bu çelişki, eğitim sistemi felsefe, hedef ve uygulamaları boyutlarında uyumsuzluğu işaret ederek, kurumların, programların ve uygulayıcı olan öğretmenlerin asli görevinden uzaklaşarak farklı yönler savrulduğunun göstergesidir. Bu olumsuz durum eğitim sürecini yıpratarak açmazlara sürüklemiştir.

Türk toplumunda eğitim- öğretim süreci ister örgün boyutta isterse yaygın boyutta korkuya dayalıdır. Korkulmayan hiçbir eğitici işlev yoktur. Korkmayanın başarı şansı yoktur. Okula devam etmede şiddetli korku duyar. Geç kalmaktan korkar. Öğretmene bakmaktan korkar. Sınavdan korkar. Sınıfta kalmaktan korkar. Sınıf ortamı korkulu anların yaşandığı yerlerdir. Bu korkulu yaşama biçimi anksiyeteli bir yaşama çağrı niteliğindedir. Yapılan araştırmalar korku kültürünün ötesinde bireysel temelde şu esaslar üzerinde durmaktadır:

- Şiddetli bir korku insanların yaşamlarını felç ederek ortaya çıkan bir hastalık grubudur. Anksiyete bozuklukları bu gruptan sayılabilir.

- Türk toplumunda korkuya dayalı bir eğitim sistemi nedeniyle yaygın oranda korkuya dayalı sorunlar bulunmaktadır.
- Bu kadar yaygın olmasına karşın hastalık olarak önemsenmemiştir. Dahası bu alanda önlem de alınmamıştır. Toplum korkan insanlar topluluğu olma yolunda hastalıklı bir yolda hızla ilerlemektedir. Hiçbir insanın korkmadan iş görme alışkanlığı yoktur. Çiftçi doludan, selden, kuraklıktan korkar. Yönetici yönetmekten korkar. İktidar gücünü yitirmekten korkar. Evliler birbirini terk etmekten korkar. Ast üstten korkar. Gelin kaynananın hışmından, öğrenci öğretmenin gazabından korkar. Çoban koyunu kurda kaptırmaktan korkar. (Güler; 2008: 228-229)

Mutlu, sevecen, çatışma ve bunalımdan uzak, yapıcı bireylerin yetişmesi, sağlıklı ve dengeli aile ve okul ortamlarında kurulan başarılı ilişkilerle mümkündür. Aile ve okul içi ilişkilerin zayıfladığı, fertlerinin birbirlerine karşı olan ilgi ve şefkatlerinin azaldığı, ebeveyn ve öğretmenlerin sorumluluklarını yerine getirmekten kaçındığı ortamlarda çocukların suç ve saldırganlık eğilimleri de fazla olacaktır.

Çoğu okul, hem çalışmayan hem de kural tanımayan öğrencilerden geçilmemektedir. Birçok öğretmen de bu direngen öğrenciler karşısında engellenme hisseder, uzaklaştırma ve dayak gibi yaptırımlara başvurur, ama bunları uyguladıkça daha çok patrona benzer ve verimsizleşir. Okulda, öğretmen öğrenci ilişkisi, kısa zamanda karşıtlık temeline oturur ki, bu kalite açısından bir yıkımdır. İlköğretimin birinci sınıfından başlayarak öğretmenin dediğini harfi harfine uygulamayan öğrenci, hemen her zaman patronca ve baskı ile yönetilmeye başlar. Bunun, açıkça ya da belirsizce yapılması pek fark yaratmaz. Çocuk kendine ne zaman baskı uygulandığını bilir. Çocuk, baskı görür görmez, direnmeyi önceliğe alır. Öğrenci ve öğretmen arasındaki kişisel güç savaşımı başlar ve eğitim bir kenara atılır. Bu bir kısır döngüye dönüşür: çocuk daha az öğrenip daha fazla direnir, öğretmen daha fazla baskı uygulayıp daha az öğretir. Birçok çocuk için, karşıtlığa dayanan bu ilişki, ilkokuldan başlar ve öğretim, tüm katılanların kaybettiği güç savaşımına kurban gider. (Glasser; 1999: 32-33)

Bu durum, akademik başarının da önem kazanması ile okullarda, başarısızlık gösteren öğrencilerin sözel, fiziksel ya da psikolojik olabilecek şekilde, güçlünün güçsüzü ezmesi biçiminde kendini gösteren zorbalık ve şiddete neden olabilmektedir. Yönetici ve öğretmenlerin öğrenciye dönüş bu davranış biçimi, öğrenciden öğrenciye de görülebilir. Bir çocuk diğerinden güçlüdür ve gücü ile diğer çocuğu rahatsız edebilmektedir. Fiziksel olarak rahatsızlık verilebildiği gibi, psikolojik olarak da dışlamak, küçük düşürmek v.b. şekillerde rahatsızlık verilebilir. Bu durum karşısında diğer çocuk güçsüz ve çaresizdir. Korkarak boyun eğer.

Güç ve baskı kurma isteği; huzursuz ve mutsuz aile- okul ortamları sonucu çevreye karşı duyulan düşmanlık ve kazanç sağlama duygusu (mağdurlardan para, sigara vb. haraç alırlar) nedeniyle açığa vurulabilir. Tutarsız disiplin metotlarının uygulanması, çocukların kimlik gelişimlerine yeterli önemin verilmemesi, çocuk ve gençlerin kontrol altında tutulması amacıyla aşırı baskıcı tutumlar ile korkutulması okulda bu tür olumsuz davranışların pekiştirilmesine neden olabilmektedir.

Korku kültürünün yönsüzleştirdiği, yozlaştırdığı ve yabancılaştırdığı toplumla bağlantılı olarak günümüzde öğrencilerde sıklıkla karşılaşılan ve kusur olarak nitelendirilebilecek olumsuz etkileri Güler (2008: 240), şu başlıklarda toplamıştır;

- Okula devamsızlık
- Uyuşturucu kullanmak ve satmak
- Öğrenci cinayetleri
- Kürtaj vakaları
- Okulda çete kurmak ve harç toplamak

Sümer ve Aydın (1999), akranlar arası şiddetin ülkemizde batı ülkelerine oranla daha az görüldüğünü ancak yine de resmi kaynaklara geçtiği kadar az olmadığını, birçok zorbalık olayının polis kayıtlarında yer almaktan korkulduğu için rapor edilmediğini belirtmişlerdir.

Durmuş ve Gürkan (2003) ise, şiddet olaylarında son yıllarda artış olduğunu ancak bununla ilgili kapsamlı araştırmaların yapılmadığını, genellikle akranlar arası şiddet yerine yetişkinlerin (öğretmenler ve ebeveynler) öğrencilere yaptığı şiddetin

üzerinde durulduğunu belirtmişlerdir. Ancak şiddetin bu türünün de incelenmesi bilimsel araştırmalardan çok medyada çıkan haberlerden yola çıkarak yapılmış betimsel araştırmalardır. (Akt. Çayırdağ; 2006: 41)

Çocuğun aşırı baskı ortamında büyümesi de kuralsız ve aşırı hoşgörülü bir ortamda büyümesi de iyi değildir. Ailesi ve öğretmenleri tarafından şiddet görerek büyüyen bir çocuk, bunu ilerleyen yıllarda arkadaşlarına uygulayacak, her yaptığı hoşgörülen, davranışlarının sınırları belirlenmeyen bir çocuk da aynı tavizkarlığı yaşamının ilerleyen yıllarında da görmek isteyecektir. (Lantieri ve Patti, 1996: 27)

Okulda şiddet ve suça yönelik sorunları önleyeceği düşüncesiyle alınan video kamera ve metal detektörler gibi bazı tedbirler okul kültürünü etkileyebilir. Bu tip önlemler bazı öğrenci ve okul çalışanları tarafından güvenli bir okul kültürü oluşturmaya yönelik olumlu çabalar olarak algılanırken, kimileri tarafındansa okuldaki kültürün korkuya ve öğrenciyi okuldan uzaklaştıracı etkiye sebep olduğu yönünde yorumlanabilir. (Akt. Çayırdağ; 2006: 26)

Pashiardis(2000)'e göre, başarılı bir okul kültürünün dört temel özelliği vardır: iletişim, okul personeli arasındaki işbirliği, organizasyon ve yönetim, ve öğrenciler. Bu boyutların ilk üçü, son boyut olan öğrenci üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. okul yönetimi ve öğretmenler, öğrencilere karşı olumlu davranışlar göstermek durumundadırlar. Eğitimle ilgili alınan tüm önemli kararlarda ve öğretimsel planlamada öğrencilerin öğrenme ihtiyaçları dikkate alınmalıdır.

Okul kültürü, okulun temel eğitim misyonunu ifade eder. Eğer okul içerisinde pozitif bir kültür varsa bu okul ortamının da güvenli olmasını sağlayacaktır. (Hernandez ve Seem, 2004). Stockard ve Mayberry (1992) okulda şiddetin, okul kültürünün bir yansıması olduğunu ifade ettikleri araştırmalarında okul kültürünün olumlu yönde gelişmesini sağlayacak faktörleri şu şekilde sıralamışlardır: okul personeli, öğretmen ve yöneticiler, öğrenciler ve velilerin okul başarısı konusundaki yüksek beklentileri; düzenli bir okul ve sınıf ortamı, öğretmen ve öğrencilerin motivasyonlarının yüksek olması, öğrencilerin olumlu gelişimlerine önem verilmesi, öğrencilerin de okul yönetimine şahsen katılmaları ve öğretmen ve öğrenciler arasındaki pozitif ilişkiler (Akt. Çayırdağ; 2006: 37)

Okul ortamında verimliliği artırmak, öğrencilerin huzur ve mutluluğunu arttırıcı davranış ve tutumlar ile, etkinliklerin öğrenmeden zevk alacakları şekilde düzenlenmesiyle mümkün olabilecektir. Ayrıca öğrencinin hak ve özgürlüklerine, kişiliğine saygı gösterilerek, önemsendiğini ve değerli olduğunu hissetmesi, çocuk ve gençlerin sağlıklı birer birey olarak yetişmesinde oldukça önemli ve eğitim- öğretim çabalarının hedeflerine ulaşılmasında gereklidir. Bunun gerçekleştirilmesi için, okul içerisindeki her bir kişinin kendi kültürel, sosyal ve psikolojik özelliklerini, örgütle uyumlu bir şekilde bütünleştirebilmesi için korku ve baskıdan uzak demokratik ortamların oluşturulması gerekmektedir.

2.2.6. Eğitim Sisteminde Korku Kültürü ve Disiplin Sorunu

İnsanlar çok küçük yaşlardan itibaren içlerine korkular salınarak ve bu korkuları ile disiplin altına alınmaya çalışılır. Çocuk önce babadan, doktordan, hemşireden, öcünden, bazı hayvanlardan, sonrasında öğretmen, müdür, okul ve karneden korkar. Genç sınavlardan ve gelecekte; yetişkin işsizlikten, faturalarını ödeyememekten, çocuklarını iyi yetiştirememekten korkar. Her toplumda ve dönemde insana zorlamalar, yasaklar, zorunluluklar eşlik eder. Yaşam boyu korkular devam eder. Bu korkular bireylerin yaşam sınırlarını belirler, bu sınırlar aynı zamanda onların disiplin altına alındığı bağlayıcı noktalardır. Belirlenmiş sınırları aşanlar tepkiyle karşılaşır, baskı ve tehdit yoluyla sindirilmeye çalışılır. Azarlanır, horlanır, dışlanır. Bazıları bu duruma boyun eğerken, bazıları ise karşıt tepki göstererek çizgiyi biraz daha aşar, daha fazla tepki görür. Tepki gördükçe sınırı aşar, sınırı aştıkça tepki görür. Her defasında durum biraz daha ciddileşerek suç eğilimine, şiddete ve suç işlemeye varabilir.

Toplumun kişilere tanıdığı özgürlük, yasalarla, yönetmeliklerle konulmuş yasaklar, toplumun ahlak kuralları ve değer yargıları ile sınırlıdır. Hiç kimse aklına geleni, dilediği zaman ve dilediği şekilde yapamaz. Herkes belirlenen bu kurallara uymak zorundadır. Bireyin ve dolayısıyla toplumun huzuru ve mutluluğu buna bağlıdır. Bireyi küçük yaştan itibaren bu yaşayış biçimine alıştırmak disiplinin konusunu teşkil etmektedir. (Çaplı; 1970: 101) Disiplin, önce ailede sonra okulda belirli kuralların

uygulanması olarak sürekli çocuğun karşısına çıkar. Her ne kadar çocuğun büyümesi, gelişmesi ve öğrenmesi için özgürlüğe ihtiyacı varsa da, bu özgürlük zaman zaman sınırlanmaktadır.

Eğitimde disiplin, “Eğitim süreci içinde çocuğa kazandırılması gereken kurallar ve yetişkinlerin, bu konudaki yaklaşımlarını” içerir. (Gözütok; 1992: 704) Okul ve sınıf çalışmalarının düzenini ve düzgünlüğünü sağlayan önlemlerin hepsi okul disiplini kavramı içinde düşünülmektedir. (Hesapçıoğlu; 1998: 328) Bir kısmı emirlere ve dolayısıyla zora; bir kısmı da isteğe, sevgiye dayanan bu önlemler öğrencinin ahlak ve karakter bakımından en iyi şekli almasına yardım eden bütün faaliyetlerin toplamından ibarettir. Bu önlemlerin alınmasındaki amaç ise öğrencinin okulda doğal koşullar içinde yaşamasını ve çalışmasını, disipline uygun bir vatandaş olarak karakteri olgun bir insan olmasını sağlamaktır. (Özyurt; 1999: 50)

Klasik okulda egemen olan geleneksel disiplin anlayışında öğrenciden her durumda koşulsuz uyumlu davranması beklenmektedir. Bu zorunlu uyumlu davranma bazen olumsuz sonuçlar doğmakta ve baskıcı tutumlara karşı disiplinsiz davranışlar gelişmektedir. Bu okul “Öğrencinin serbest faaliyetlerini sınırlayan, kısıtlayan otoriter bir “esaret okulu” özelliğindedir.” (Kafadar; 1997: 49)

Geleneksel okullarda korku kültürünün egemen olduğu bu geleneksel disiplin anlayışında öğrenciler alınan kararlarda söz sahibi değildirler. Öğretmen-öğrenci ilişkisi olumsuz ve katıdır. Öğretmen tarafından belirlenen ve değişmez doğrular kural niteliğindedir ve tartışılması söz konusu değildir. Öğrencinin sorgusuz, eleştirisiz uygulaması beklenir. Bu durum öğrencinin öğretmenden, okuldan ve eğitimden uzaklaşmasına ve yabancılaşmasına neden olur. Hoşgörü, demokrasiden yoksun, otoriter disiplin anlayışında katı disiplin kurallarının geçerli olduğu, demokratik ilkelerin dikkate alınmadığı baskıcı ve paylaşımdan uzak bir disiplin anlayışı egemendir. Oysa ki gelişmeler eğitimde çağdaşlaşmayı gerekli kılmaktadır. Korku yoluyla engelleyici disiplin anlayışı şaşkın, ürkek, çekingen, ne yapacağını bilemeyen zayıf kişilikli, bağımlı ve itaatkar insanlar üretmeye odaklanmıştır.

Okul ortamında uygun bir disiplin sağlamanın garantili bir yolu yoktur. Okul ortamında disiplinin sağlanmasında rol oynayan değişkenler aile, öğretmenler, öğrenciler, yöneticiler, eğitim programlarıdır. (Çetin; 1989: 30)

Disiplinin sağlanmasında rol oynayan etkenleri Gökhan (2007) şu şekilde sıralamaktadır;

- **Aile:** Çocuk ilk toplumsal davranışları aile üyeleri ile etkileşim kurarak ve onları taklit ederek öğrenir. Diğer bir anlatımla çocuğun toplumsallaşması ailede başlar. Birey kaç yaşına gelirse gelsin, hangi kişi ve örgütlerle ilişki kurarsa kursun, hepsinin insan üzerindeki etkisi nispeten geçicidir. Fakat ailenin birey üzerindeki etkisi ölünceye kadar devam eder. (Gökhan; 2007: 32-33)
- Aile ortamının çocuğun ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalması ve buna bağlı davranış problemlerinin oluşması, okul ortamında da öğrenci davranışlarını etkilemektedir. Öğrenci davranışı üzerinde aile ortamının, okul ortamından daha belirleyici olduğu bilinmektedir. (Okutan; 2004: 8)

Okulda istenmeyen davranışlardan bazılarının kaynağı ailedir. Aile modeli çocuğun psiko-sosyal gelişimini, tutum ve davranışlarını ve başarısını etkiler. Okulun en sorunlu öğrencileri sorunlu ailelerden gelmektedir. Çocuklarda davranış bozuklukları kontrollü ya da kontrolsüz anne-baba davranışlarından kaynaklanmaktadır. (Gökhan, 2007: 33)

Kontrolsüz davranışları sergileyenlerin amacı başkalarını kontrol etmek iken, kontrollü davranış sergileyenlerin amacı kendini kontrol etmektir. (Sarıtış; 2000: 61) Yetişkinlerin çocuklarına yanlış davranışlarını engellemelerine yardım edebilecek çok sayıda pozitif ölçü bulunmaktadır. Bunlar:

- Uygun olarak düzenlenmiş açık kurallar koymak.
- Güvenli olabilecek bir çevre sağlamak.
- Çocuğun aktivitelerine ilgi göstermek.
- Belirleyici seçimlerden yararlanarak soğukkanlılığı cesaretlendirmek.

- Yapılmaması, kaçınılması gereken davranışlardan ziyade istenen davranışlar üzerinde onları yoğunlaştırmak.
- Çocuğun kendine olan güvenini, sorumluluğunu ve işbirliğini sağlamak.
- Teker teker ve açık bir şekilde çocuğa direktifler vermek.
- Mümkün olduğunca evet demek.
- Çocukların yaptıkları iyi şeyleri not etmek ve dikkatle gözlemlemek.
- Çocukları sık sık yapıcı bir şekilde cesaretlendirmek.
- Çocuğa iyi örnek olmaktır. (Akt. Gökhan; 2007: 34)

Ailede hangi tür disiplinin uygulanacağına aile kendi karar vermelidir. Ailenin göz önünde bulundurması gereken en önemli husus disiplinin çocuk gelişimi açısından yararlı oluşudur. (Çetin; 1989: 102)

- **Öğrenci:** Okullar toplum içinde yaşayan bireylere, kendi fiziksel ve toplumsal ihtiyaçlarını, toplumun ihtiyaç ve beklentilerine uygun bir biçimde karşılayabilmeleri için gerekli olan bilgi, beceri, yetenek, tutum ve değerleri kazandırır.

Her okulda toplumun ve okulun onayladığı istendik davranışları sergileyenlerin yanında istenmeyen davranış sergileyenler de çıkabilmektedir. Davranış bozukluğu gösteren öğrenciler ne yazık ki sadece kendilerini değil, diğer öğrencileri de olumsuz etkilemektedir. Öğretmenler ve okul yöneticileri, öğrencilerin istenmeyen davranışları artmadan daha ilk başlangıçta pozitif disiplin anlayışı içinde yaklaşmalı ve bunları öğrencilerle birlikte çözmelidirler. (Akt. Gökhan; 2007: 35)

- **Öğretmen:** Öğretmenler, öğrencilerin eğitim programında belirtilen amaçlara ulaşmalarını sağlamak üzere görevlendirilmiş kişilerdir. Dolayısıyla ulaşılan sonuçlarda öğretmenlerin, büyük ölçüde etkisi bulunmaktadır. Öğrencilerin amaçlara ulaşma derecelerinde öğretmenin niteliği ve sınıf ortamında yaptığı davranışlar önem kazanmaktadır.

Öğretmenlerin genel amacı, eğitim- öğretim etkinliklerini düzenlemenin yanında disiplini de sağlamaktır. Ancak disiplinsizliğin tek kaynağı olarak öğrenci görülürse sorunların çözümü zorlaşabilir. Bazen öğretmenlerden de kaynaklanan disiplin sorunlarının ortaya çıktığı görülmektedir. Ne yazık ki bazı öğretmenler kendilerinin hatalı olduğunu kabul etmemekle büyük bir yanlışlık yapmaktadırlar. Genellikle yasa ve yönetmelikleri uygulama durumunda olan öğretmenler, bunları kendi lehine fakat öğrencinin aleyhine gelebilecek şekilde yorumlamaktadır. (Gökhan; 2007: 35-36) Öğretmenlerin bu süreçte istenilen durumları gerçekleştirebilmeleri için dikkat etmeleri gereken önemli noktaları Çetin (1989) şu şekilde açıklamaktadır:

- Öğrencinin kendisine karşı pozitif bir davranış geliştirmesine yardımcı olmalıdır.
 - Öğrencinin bir başka kişiyle uygun ilişkiler, bağlar geliştirmesine yardımcı olmalıdır.
 - Özerkliği teşvik edip, desteklemelidir.
 - Sürekli olarak öğrencide denge durumunu teşvik etmelidir.
 - Öğrencinin tam ve doğru bir değerlendirme ve algılama gelişimine yardımcı olmalıdır.
 - Öğretmen öğrencinin duyarlı olmasını ve bunu ifade edebilmesini teşvik etmeli ve kamçılmalıdır.
- **Eğitim Programları:** Okulda öğrencilere istendik eğitsel davranışları kazandırmaya yönelik tüm etkinlikler eğitim programları dikkate alınarak düzenlenir. Amaç, içerik eğitim durumları ve değerlendirme ögeleri arasında iyi bir eşgüdüm sağlanmayan, öğrencileri ilgi ve gereksinimlerine yanıt vermeyen, işlevsel olmayan, esneklik özelliği taşımayan, uygulayıcılara yol göstermeyen, uygulanması güç ve bilimsellikten uzak, eğitim programları ile öğrencilere istenilen davranışlar kazandırılmaz. Bu programlar ortalama öğrenci kapasitesi olan, öğrenciler için hazırlanır ve dolayısıyla uç seviyede olanlar budan yeterince yararlanamazlar. Programın ders dışına ittiği bu öğrencilerden bazıları

tembelliğe alışır. Özel ilgilenilmesi gereken öğrenciler boşta kaldığı zaman istenmeyen davranışlara başvururlar. (Gökhan; 2007: 38-39)

- **Yöneticiler:** ;Okulun amaçlarına ulaşması için gerekli insan ve maddi kaynakların en verimli biçimde kullanılmasından sorumlu olan kişidir.

Bir yöneticinin en önemli fonksiyonu yönettiği okulun insan ve maddi kaynaklarını rasyonel olarak kullanmasıdır. Eğer yöneticilerde sadece formal statüde bulunur, teknik ve sosyal yeterliliklere sahip olmazlarsa bunların eğitsel etkinliklerini başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Disiplin açısından da, disiplinin devamının sağlanması açısından da, öğrenci grubunun yönetimini kolaylaştıracak liderlik davranışı gösterebilmeli, disiplin ve okula devamı sağlamada ortak bir görüş ve uygulamaya örnek olabilmekle birlikte görevli ve ilgili gruplar için eğitici tedbirler alabilmeli, okul ve çevrenin güçlerini kaynaştırabilmeli, kurulan disiplinin sürekliliğini sağlamak için bütün bu önlemlerin yanında araştırma, yayın ve kaynak kişilerden yararlanabilmelidir. (Akt. Gökhan; 2007: 38)

İyi bir yönetim sergilemek ve disiplin sorunlarını çözmekle görevli okul yöneticilerinin kendileri de disiplin sorunlarına neden olabilmektedir. Böyle bir yönetim okula yarar yerine zarar getirir. Okulda disiplin sorunlarının çözümünü güçleştiren yönetici davranışlarından bazıları şöyledir:

Güvenmemek, ezilmişliklerini öğrenci yada öğretmenlere yansıtmak, problem çözme becerisinin zayıf olması, mesleğini sevmemek, kendisinden, öğretmenlerden ve öğrencilerden gerçekçi olmayan beklentiler içinde olmak, öğrencilerin gereksinimlerine ilgi göstermemek, otoriter yönetim kararlarını tek başına almak, öğrencilerle görüş alışverişinde bulunmamak, öğrencilerin başarısını takdir etmemek, çatışma yönetiminde yetersizlik, tutarsızlık, yöneticilik eğitiminden yoksunluk ya da eksiklik, yetkilerini paylaşmamak, ağzı sıkı olmamak, adaletsiz davranmak, düşmanca tavırlar sergilemek ve ön yargılı davranmaktır. (Saritaş; 2000: 64)

Korku kültürü temeline dayalı toplumlarda liderin içerdği olumsuz özellikleri Güler (2008) şu şekilde belirtmektedir.

- Korku kültüründe lider, topluma, örgüte, kurumlara güven vermediği yaygın bir kanıdır.
- Güvensizliğin nedenleri arasında tutarlı olamama, etik değerlere bağlı kalamama, nesnel olamama
- Korku kültüründe lider çıkarına ters düşen düşüncelere karşı doğruyu görememektedir
- Liderin yaşamıyla söyledikleri arasında uyum sorunu sık sık tartışılır.
- Korku kültüründe lider bazı çevrelere hoş görünmek adına ödün verebilir.
- Korku kültüründe liderin ekibi sofistçe bir tutum izler. Doğruya doğru diyemez, günü geçirir. Özeleştiriden yoksundur. Öngörü geliştiremez. Düşünemediği için yaratamaz. İster istemez çıkar gruplarıyla ilişkisi olanlarla işbirliğine gider.
- Korku kültüründe lider benlik doyumuna ulaşmak için boyun eğen, fikri kısır, yüreksiz insanlarla çalışmayı yeğler.
- Korku kültüründe lider çok konuşur. Kamuoyunun, örgütün, çalışanların görüşlerini dinlemez, sıklıkla “ötekiler”in varlığından söz eder. Korku adına, korkusuzluğu başarısız adına başarının varlığını pekiştirmeye çalışır. Eleştiriyi kıskançlık, çekememezlik olarak yorumlar. Büyüklük karmaşası içinde azarlar, tehdit eder.
- Lider korku kültüründe istese de alçak gönüllü olamaz. Başarı için kullandığı simge korku ve korkutmaktır. Başarıyı paylaşmaz, yanlışları kabullenmez. Kendini yenilemeye çalıştığını, değiştiğini sıklıkla vurgular. Onun için değişim bir öngörü bağlamında görünmez.
- Korku kültüründe yaşam boyu öğrenme kaygısı güdülmez. Düşünmeye, ilerlemeye gerek görülmez.
- Korku kültüründe lider sıklıkla fikir değiştirebilir. Israrlı eleştiriler karşısında yanlış algılandığını sıklıkla vurgular. Geri adım atmaya her an hazırdır.
- Korku kültüründe liderin titiz davranma kaygısı yoktur. Konuşmalarında seçicilik yoktur. Her sözünde korku kokusu yatar. Fikirleri belirsizdir.

- Korku kültürü liderinde öngörü kısırdır. Geleceğe ilişkin tutumları günü kurtarmaya yöneliktir.

Okullardaki disiplinsizlik nedenleri ve disiplin sorunlarının çözümünü Öcal (2004) şöyle açıklamaktadır:

A) Aile ve Sosyal Çevre ile İlgili Sebepler:

- Zeka gerilikleri ve ruhsal bozuklukla
- Aile geçimsizlikleri
- Yasaklar ve baskılar
- İlgisiz büyümüş olmak
- Çocukluğunu yaşayamamak
- Kıskançlıklar
- Başka çocuklarla kıyaslanmak
- Ailenin tek çocuğu olmak
- Aileden uzak olmak
- İstemediği okula göndermek
- Fiziki kusurlar
- Zenginlik, fakirlik
- Arkadaşlık ve arkadaş grupları
- Sosyal terbiye noksanlığı
- Kitle iletişim araçları

B) Okul Binaları, Yöneticiler ve Öğretmenlerle İlgili Sebepler:

- Okulun ve sınıfların fiziki yapı ve kapasite olarak elverişsiz oluşu
- Yöneticilerin ve yönetim tarzlarının hatalı oluşu
- Öğretmenlerin ve kişilik karakterlerinin zafiyetleri

Alıcıgüzel (1999) ise, sınıf içindeki olumsuz davranışların nedenleri; bireysel yaşantılar sonucu olaylara ve durumlara karşı verilen farklı tepkiler, olumsuz ve

sağlıksız toplumsal çevre sonucu uyumsuz/hırçın kişilik özellikleri, zihinsel nedenler ile, eğitim eksikliği ve kabiliyet zayıflığına dayalı bireysel nedenler, sınıfın elverişsiz fiziki yapısı ve kalabalık nedeniyle sınıf hakimiyetinin güçlüğü ve iletişim bozukluğu, öğretmenin kişiliği ve konuşma tarzından kaynaklanan problemler olarak belirtmektedir.

Yönetici ve öğretmenlerin kişiliği, öğrencilerin gelişiminde yadsınamaz derecede önemlidir. Onların davranışlarından beğendiklerini özümsemeye çalışırlar, inandıkları değerler doğrultusunda davrandıkları için yönetici ve öğretmenlere güvenir ve onları model alırlar. Bu nedenle sınıf içerisinde ve dışarısında iyi ve tutarlı davranışlar gösterilmesi öğrencilerin sağlıklı disiplin davranışı göstermesinde etkilidir.

Öğretmenlerin öğrencileriyle kurdukları olumsuz ilişki biçimleri, öğretmenin kişiliği, öğretmenden olumlu ya da olumsuz alınan uyarılar, öğretmenin program planlaması, sınıf yönetimi ve öğretim yaklaşımı, öğretmenin planlı olmayışı, sınıf etkinliklerinin planlı olmayışı, sınıf kurallarının yerleştirilmemiş olması, öğretmenin düzeni sağlamadaki yaklaşım biçimleri (kaba kuvvet, disiplin cezası, başarısız olarak değerlendirme, psikolojik cezalar...), öğretmenin demokratik olmayışı, öğretmenlerin sınıflarında aşırı serbest bir tutum izlemeleri, öğretmen korkusu, öğretmeni sevmeme ya da saygı yetersizliği gibi etkenler öğrencilerde istenmeyen davranışların ortaya çıkmasının sebepleri arasında sayılabilir. (Öztürk; 1992: 23-30)

Disiplin programı işlerlik kazandırmak ve bunun için gerekli ortamın sağlanmasında bir zorunluluktur. Dolayısıyla öğretmen sınıfında, yönetici okulunda disiplini sağlayamıyorsa normal olarak çalışamayacaklardır. Bunun için öğretmen sınıfında, yönetici okulunda disiplini sağlayıcı tedbirleri almalıdır. Disiplin anlayışı, davranışa yönelik tedbirleri içermelidir. Öğrencinin kişiliğine, geleceğine dönük olarak olumsuz sonuçlar içermemelidir. Aksi takdirde disiplin sağlamak amacıyla yapılan tüm uygulamalar öğrenci-öğretmen-okul ilişkisini zedeleyici sonuçlar doğurabilir, problem ve disiplinsizliklerin artmasına neden olabilir. Bu nedenle yönetici ve öğretmenlerin disiplin sağlamak için tercih ettikleri kontrol araçlarının sonuçları düşünülerek uygulamaya konulmalıdır. Öğrencide istenmeyen davranışın ortaya çıkmasını ya da yinelenmesini önlemek için kullanılan yöntemlerin başında ceza gelir.

Ceza; öğretmenler öğrenciyi ıslah edeceğini, yanlış davranıştan vazgeçireceğini vb sınıfı etkili yöneteceğini düşündüğü için zaman zaman istemeyerek ya da isteyerek cezaya başvururlar. Cezanın olumsuz etkileri şunlardır (Gökhan; 2007: 46):

- Cezalar genç insanları kendi başlarına hareket etme, tavır alma sorumluluğundan yoksun bırakır.
- Ceza problemin öğrenciden öğretmene geçmesine neden olur.
- Sınıf içerisinde ceza genelde ihtiyacı olmayanlar için kullanılır. Bu öğrenciler cezaya sert bir şekilde karşılık vermezler.
- Ceza öğrenciden çok öğretmene bağlıdır. Ceza tehdidi öğrenciyi sınıfta uygun davranmaya itebilir ancak dışarıdaki ilişkilerinde bir etkisi olmayacaktır.
- Ceza geçicidir kalıcı olmayacaktır. Ceza bittiği zaman öğrenci gereğini yerine getirmiş ve cezadan dolayı ilersi için sorumluluğundan kurtulmuş temizlenmiştir.
- Ceza korkuya, kızgınlığa, direnmeye veya savunmaya neden olur.
- Ceza sınıfta küskünlüğe neden olur ve öğrencide öğretmenin öğretmek istediklerine karşı sürekli azalan bir motivasyona neden olur.
- Ceza doğası gereği kaliteli eğitim vermeye karşıdır, çünkü sorumluluğu, ortak çalışmayı ve pozitif motivasyonu beslemede başarısızdır.
- Sınıfta cezanın kullanımı otomatik olarak öğretmen ve öğrenci arasında düşmanlık besleyen bir ilişkinin doğmasına neden olabilir.

Buna ek olarak cezanın bazı bireysel davranış bozukluklarını iyileştirmede etkin bir metod olduğu ve okul düzenini geliştirdiği belirtilmektedir.(Hesapçıoğlu; 1998: 347) Cezanın olumlu sonuçlar vermesi için şu hususlara dikkat edilmesi gerekir;

- Bir kez cezalandırılan davranış her zaman cezalandırılmalıdır.
- Ceza istenmeyen davranışın hemen ardından verilmelidir.
- Cezalandırılan davranış hiçbir zaman ödüllendirilmemelidir.
- Cezayı veren, suçtan emin olmalıdır.
- Öğrenci kendisine niçin ceza verildiğini bilmelidir.
- Ceza teşhir edilmemeli ve yayılmamalıdır.

- Ceza bir mana ifade edecek oranda üzücü olmalıdır.
- Ceza kati ve haysiyet kırıcı olmamalıdır.
- Ceza suçla orantılı olmalıdır.
- Ceza suçluya uygun olmalıdır.
- Ceza şahsiyete kaçmamalıdır.
- Bir öğrenci için bütün sınıf cezalandırılmamalıdır.
- Bir öğrenci için alınacak disiplin önlemleri onu diğer eğitim fırsatlarından mahrum edecek biçimde olmamalıdır.

Ödül; Doğrudan disiplin sağlama araçlarından bir diğeri de ödüldür. Eğitimde ödüllendirme, öğrencide istenen davranışı yapmaya özendirici, kalıcı kılan tüm etkileri içermektedir. Bu amaçla ödül bir yöntem olarak kullanılabilir. Ödül, öğrencinin olumlu davranışlarının bir sonucu olmalıdır.

Ödül iyi ayırt edilmeli ve düzenlenmeli, istenen davranışın özelliğine olabildiğince uygun olmalıdır, ödül öğrenciyi istenen davranışta bulunmaya sevk edecek içerikte olmalı, aşırı bir rekabet duygusu yaratmamalıdır (Hesapçioğlu; 1998: 346) . Öğretmen öğrencilere olumlu tavırları, değerleri, gerekli olan bilgi ve becerileri dışsal ödül ve cezalarla, yarışmalarla değil; içten gelişmesini sağlayacak güdülemelerle kazandırmaya önem vermelidir. (Alıcıgüzel, 1999:177)

Okul ortamında disiplin sağlamaya dönük olarak gerçekleştirilen bir diğer kontrol aracı da emirlerdir. Okul ortamında bulunan ve her bir okul toplumunun bir üyesi olan öğrencilerin de tam ve doğru olarak harfî harfine uymak ve yerine getirmek zorunda oldukları hükümler, emirler ve kanunlar vardır. Bunlar okul toplum tarafından bu toplumun çıkarlarını korumak amacıyla tespit edilmiş ve konulmuştur. (Aytuna; 1940: 103-104) Emirler öğrenci tarafından yerine getirildiğinde bir anlam ve değer kazanır. Bu emirlerin öğrenciler tarafından uygulanarak disipline olacaklarına ve karakterlerinin olgunlaşacağına inanılır. Dolayısıyla öğrencilerin emirleri bir alışkanlık haline getirerek uygulamaları beklenir.

Genel anlamda disiplinin amacı, insanın toplum içinde düzenli bir şekilde yaşamasını sağlamak, bu amaçla konulan kurallar, yargılar ve bunların yerine getirilmesi için tedbirler almak; eğitim sistemi içinde ise, öğrenmenin gerçekleşmesi için gerekli olan ortamın sağlanmasıdır.

Okullardaki disiplinsizliğin pek çok nedeni vardır. Zeka geriliği, ruhsal bozukluklar, kıskançlık, aile geçimsizliği, zenginlik, fakirlik, sosyal terbiye noksanlığı gibi. Bunun sonucunda bütün önleyici çalışmalara iyi niyete rağmen öğrenci yine de suç işleyebilir. Sağlıklı bir eğitim öğretimin gerçekleşebilmesi için kuralların bozulması bu aşamada bir çeşit cezayı gerektirmektedir. Eğer bu ceza uygun zamanda verilirse bireysel davranış bozukluklarının iyileştirilmesinde etkili bir yöntem olmaktadır. Öğrenciye en son aşamada ceza verilmesini uygun bulmaktadırlar. (Gökhan; 2007: 84)

Kuralları ve düzeni bozmaya karşılık olarak yapılacak cezalandırma esasları yazılı ve açıklamalı şekilde belirtilmesi, bütün öğrencilerin kontrolsüz davranışları sonucunda ne gibi bir ceza ile karşılaşacaklarını bilmeleri gerekmektedir. Bununla birlikte; horlayıcı, küçümseyici, sözlü ve davranışsal sert ifadelerin disiplin sağlamak için kullanılması bireyde korkuya neden olur. İstenilen davranışın gerçekleştirilmesi için bireyin zorlanması, sertlik ve cezalarla muamele edilmesi korkunun daha da artmasını sağlar. Ayrıca korku ve korkunun yol açtığı belirtileri ortadan kaldırmak amacıyla bu tür davranışlara yer verilmesi, asla uygun bir yol değildir. Korkunun korku ile çözümlenmesi olasılık dahilinde olmadığı düşünülmektedir. Zulliger'in (2000) deyişiyle; "korku nevrozuna yakalanmış çocuklar cezayı değil, kendilerine karşı daha büyük ölçüde sevecenlik gösterilmesini gereksinir." Bu açıdan öğrencilerin baskı otoriteyle kurallara uymaları değil, iç kontrol yoluyla davranışlarının sorumluluklarını almaları ve çevreye uymaları gerekir. Dolayısıyla günümüzde okullarda uygulanması gereken yapıcı ve önleyici disiplin özelliğine sahip modern disiplin anlayışıdır.

Şehirli (2007)'nin "çocuk davranışlarının değerlendirilmesi" ile ilgili çalışma sonuçlarına göre; ailelere, öğretmenlere, eğitim uzmanlarına, psikolojik danışmanlık ve rehberlik uzmanlarına şu önerilerde bulunmuştur:

- Çocuk, tüm davranışları ile bireysel olarak gözlenmeli, davranışlarının amaçları bulunmalı ve olumsuz davranışları yüzünden küçümsenmemeli ve onların davranışları ile alay edilmemelidir.
- Çocuk istenilen davranışı yapması için zorlanmamalı bunun yanında olumlu davranışı mutlaka pekiştirilmelidir.
- Çocukların istenmeyen davranışları zamanında fark edilir, kaynağı bulunarak kaldırılırsa bu davranışlar azalabilir.
- Çocukların aynı tür davranışları karşısında anne, baba ve öğretmenler aynı tepkiyi göstermelidir.
- Ebeveynler ve eğitimciler çocukların istenmeyen davranışları hakkında ve bu davranışlar karşısında nasıl davranmaları gerektiği konusunda bilgilendirilmelidir.
- Ebeveynler, aileler ve toplum bu konuda gazeteler, TV programları, hazırlanan CD'ler ve sürekli verilecek seminerlerle bilgilendirilmeli, okulöncesi eğitim kurumlarında ana-baba eğitime ağırlık verilmeli ve çocuk ruh sağlığının önemi mutlaka vurgulanmalıdır.

Bunlara ek olarak, okul ve sınıf içerisinde uygulanacak kuralların hazırlanma sürecinde mutlaka öğrenci katılımı sağlanmalıdır. Eğer disiplin kararlarına öğrenci katılımı söz konusu olmazsa öğrenciler açısından disiplin çok fazla bir anlam ifade etmeyecektir. Bu kurallar yasaklardan çok yol gösterici olmalıdır. Öğrenciler disiplin konusunda bilinçlendirilmelidirler. Öğrencilere uymaları istenen kuralların nedenleri anlatılmalıdır. Böylece öğrencilerin de bu kurallarla uymaları kolaylaşacaktır. Öğrencilerin sorumluluk, birlikte hareket etme ve paylaşım duyguları arttıkça okullardaki disiplin sorunları da en aza inecektir. (Gökhan; 2007: 85)

İyi bir disiplin ortamının oluşması etkili bir öğretmen- öğrenci iletişiminin sağlanmasına bağlıdır. Sınıfın ve ortamın fiziki şartları buna sadece destek olabilir. Bu amaçla öğretmenler öğrencilerinin ilgilerini canlı tutacak yöntemler kullanmalı, olası problemleri yaratacak nedenler ortadan kaldırılmalıdır. Öğrencilerin ders içi etkinlikleri kadar ders dışı etkinliklerine de önem verilmeli, hem öğretmen hem de diğer öğrenciler ile daha fazla paylaşım ve iletişim ağının genişletilmesine dönük faaliyetlere yer

verilmelidir. Bu amaçla sportif aktiviteler, kültür sanat etkinlikleri, kulüp çalışmaları ve sosyal projeler gibi faaliyetlerin arttırılarak devamının sağlanması, öğrencilerin doğru davranışları kazanmalarında ve içsel kontrollerinin gelişmesinde etkili olacaktır. Ders içi ve ders dışı tüm faaliyetlerde öğretmen ve öğrenci iletişimi bireysel farklılıklar göz önünde bulundurularak sevgi, saygı ve hoşgörüye dayandırılmalıdır. (Gökhan, 2007: 86)

Eğitim açısından disiplin anlayışının değeri oldukça yüksektir. Öğrencilere kendi davranışlarını denetleme, değerlendirme ve kontrol etme alışkanlığı kazandırılması hem sosyalleşmeleri hem de eğitim yaşantıları bakımında önemlidir. Bu nedenle gerek öğretmen ve idarecilerin, gerekse ailelerin uygun ve etkili disiplin yöntem ve uygulamaları ile öğrencinin kendi kendini kontrol ve disipline etmesinin öğretilmesi gerekmektedir.

2.3. Değerler Eğitimi- Korku Kültürü İlişkisi

2.3.1. Korku Kültürü ve Değerler

Değerler; çocukların ve gençlerin iyi insan, iyi vatandaş, kendisiyle ve çevresiyle barışık, uyumlu kişilikler ve sağlam karakterli bireyler olarak yetişmelerine yardımcı olur. Bununla birlikte, insan davranışlarına etki ederek bireyi, toplumu, kültür ve dayanışmayı ayakta tutan unsurlar olarak toplumların yaşantısında önemli bir yeri vardır.

Toplumda meydana gelen duyuşsal ve davranışsal sorunlar, bireyleri bunalıma iten çıkmazlar, şiddet olayları, uyuşturucu kullanımı, intihar ve cinayet gibi sosyal yaşamın huzur ve güven ortamını bozan olumsuz olaylar insani ve toplumsal değerlerin yıprandığının ve giderek yitirildiğinin önemli göstergeleridir.

Sosyal yapının değişmesi üzerinde etkili olan faktörler içerisinde teknolojik ve bilimsel gelişmeler ve bunların doğurdu sonuçlar gösterilebilir. Bu gelişmelerin insan hayatını kolaylaştırması ve konforlu hale getirmesi gibi olumlu sonuçları ile birlikte

olumsuz sonuçları da bulunmaktadır. Bunların başında, insanlar arasındaki ilişki ağında meydana gelen kopukluklar sayılabilir. Hızlı gelişme ve değişme toplumu oluşturan bireyler arasında farklılaşmaya neden olmaktadır. Geleneksel olana bağlılık ile çağdaşlaşma adına gelişmelere çabuk uyum sağlama çabaları insanları kendi içinde ikileme sürüklemekle birlikte, birbirleriyle olan ilişkilerinde de etkili olmaktadır. Bu durumun özellikle genç kuşaklar ile yetişkinler ve yaşı ilerlemiş olanlar arasında oldukça yoğun yaşandığını söylemek mümkündür. Zayıflayan sosyal ilişkiler sonucu insanlar birbirini anlamak ve empatik ilişkiler geliştirmek yerine yabancılaşma yoluna gidebilmektedir. Birbirine yabancılaşan insanları ortak değer ve noktalarda buluşturmak ve dayanışmayı sağlamak giderek zorlaşmaktadır.

Sosyal yapının bozulmasının diğer bir nedeni de yabancılaşma sonucu insanların kutuplaşarak ötekileştirmeleri ya da ötekileştirilmeleri gösterilebilir. Bu olumsuz tutum ve davranışlar insanların birbirini horlamasına, küçümseyerek dışlamasına neden olmaktadır. Bu olumsuz etkileşim zamanla birbirine üstünlük sağlama ve güçler savaşımına dönüşebilmektedir. Birinin diğerine korku salarak ve korku vererek kendini kanıtlama ve baskı oluşturma çabaları sosyo- kültürel yapının bozulmasına neden olmaktadır. Korkuya dayalı iletişim hızlı bir şekilde toplumda kitleleşmeye yol açmakta, düzenin sarsılması yanında şiddeti de tetiklemektedir. Böyle bir ortamda değerlerin varlığından ve birleştirici, bütünleştirici etkilerinden söz etmek mümkün olamamaktadır.

Zulliger (2000)'in deyişiyle, “Korku insanı aptallaştırır”. Doğru ve akılcı karar vermelerini zorlaştırır. Düşünmek ve irdelemek yerine kendilerine sunulan seçeneği ya da seçeneklerden kendileri için kolay olanı hemen uygularlar. Kendi duygu ve düşüncelerinin, sahip oldukları karakteristik özellik ve kişisel değerlerin pek bir önemi kalmaz. O anın stres ve baskısından kurtulmak, anı kurtarmak amacıyla aslında kendisi ile özdeşleşmeyen, değerlerine ters düşen, demokratik- hümanistik ve insani olmayan davranış eğiliminde bulunabilir ya da bu tür davranışları gerçekleştirebilir.

Bireyin arzu ettiği, kendi yaşam değerlerine uygun eylemler gerçekleştirebilmesi için demokratik bir ortam ve özgür irade/ düşünce gerekir. Baskı altında olan ve yaptırımlara maruz kalan birey yanlış ve değersiz davranışlar içerisine

girebilir. İnsanların özgürce davranışlarına yön verebilmesi için korkularından ve korku ortamından uzak olmaları gerekir. Toplumların sağlıklı bir biçimde gelişerek büyümesi ve akılcı bireylerin yetişmesi korku kültürünün esaretinden kurtulmayı gerektirir. Demokratik yaşam alanlarının oluşturulması bunun sağlanmasına bağlıdır. Bencillikten uzak, bireyseli toplumsal, kültürel ve evrensel değerlerin önemsenerek yaşama dahil edilmesi, insanların özgürce ve demokratik bir biçimde yaşaması ile mümkündür. Kendi yaşam derdine düşen, bu yönde korkuları oluşan, bütün düşünceleri ve kaygıları bu çerçeve ile sınırlanan insanlar, kendilerini diğer insanlara ve dış dünyaya kapatırlar. Kısıtlanarak, kendilerini kısıtlayarak korku ile yaşamlarını sürdürmeye çalışırlar.

Korku kültüründe tüm davranış ve eylemler çıkar ilişkilerine dayanır. İnsanlar bencildir. Toplumsal ve kültürel yarar sağlama, insanlığa faydalı olma gibi davranışlar önemsizdir. Gelecek planları sadece kişisel ekonomik değerler için yapılır. Ekonomik güç kişiyi yaşamın her alanında güçlü kılar, saygınlık ve sosyal statü sağlar. Bilginin, eğitimin, kişisel özelliklerin ve değerlerin önemi yoktur. Bu gücü sağlamak ve yaşatmak uğruna tüm toplumsal, kültürel, vatandaşlık, örgütsel ve insanlık değerleri yok sayılır. Sosyal ilişkiler, yakın çevre ve hatta aile ilişkileri çıkar ilişkisine dönüşür ve çıkarlar karşısında kimse tanınmaz hale gelerek bağlar kopartılır. Haksızlık, yolsuzluk alır, yürür. Hak, adalet güçlüden yanadır ve güçlü olan her türlü hakkı kendinde bulur. Güçsüz olanı acımasızca eleştirir, yargılar, ezer, korkutur, baskı ve yaptırımlar ile istediği her şeyi yaptırır. Sevgi ve hoşgöründen eser yoktur. Vicdanın sesi duyulmaz olur. (Güler, 1998)

Korku kültüründe toplum bencil insanlardan oluşur. Değerlerini yaşamak ve yaşatmak isteyenler, “budala” ya da “aptal” olarak nitelendirilir. Aileleri, toplumları, vatandaşları birbirine bağlayan, mutluluk ve huzur içinde yaşamalarını sağlayan tüm değerler önemini yitirir. İnsanlar sevgisiz ve değersizleşir. Huzursuzluk, mutsuzluk, kaos ve şiddet ortamları oluşur. İnsanlar yaşamak yerine savaşır, gücünü ispatlamaya çalışır. Böyle bir hayatın anlamı yoktur. (Güler, 2008)

2.3.2. Korku Kültürü ve Değerler Eğitimi

Okulların bireylere olumlu davranışların kazandırılması, kazandırılan davranışların geliştirilmesi ve kalıcılığının sağlanmasında önemli bir görevi vardır. Eğitim sisteminin hedeflerinden biri toplumun ortak değerlerini ve evrensel değerleri yetişen nesillere aktarmak ve öğretmektir. Etkili eğitim bireyin yalnızca davranışlarını değil, aynı zamanda duygu ve düşüncelerini de etkilemekte ve geliştirmektedir. Dolayısıyla verilen eğitimin, kazanılan davranış değişikliğinin kalıcı ve işlevsel olması sağlanır. Gerçekleştirme ve uyma davranışı bireyin davranış, düşünce ve duygularını gerçek ya da düşünsel bir baskı aracılığıyla değiştirmesi ve baskı yönüne doğru uyum göstermesidir.

İnsan, hangi grup ve/yada toplulukta ve/yada toplumda bulunursa bulunsun, o kalabalığın normlarına uyum gösterir. Toplumsallığın ilk koşulu, bireyin bu normlara olabildiğince uyum sağlamasına bağlıdır. (Tolan ve Ark.; 1991: 282) Bu yönüyle uyma davranışı, bireysel tutum ve davranışlar bireyin içinde bulunduğu topluluk, toplum ve kültürün normlarına, ilkelerine göre değişir ve gelişir. Bir bakıma davranışlar toplumsal baskı ile şekillenir ve uyma davranışı sergilenerek uyum sağlanır. Usal ve Aslan (1995) insanlarda uyma davranışının değişik biçimlerde ortaya çıkabileceğini belirtmektedir. Bunları şu şekilde açıklamaktadır (Usal ve Aslan; 1995. 227-229);

İtaat; kişinin toplumsal nitelikteki bir uyarıcıya (temel ilkelere, grup kültürüne, grup amaçlarına, eğilimlerine ya da kararlarına) incelemeden, soruşturmadan, sorgulamadan ve tartışmadan, eleştirmeden “kesinkes” bir uyma davranışı göstermesidir. Uyma davranışı gösterenin, uyulan kaynağın üstünlüğünü, gücünü ve denetimini kabul etmesi anlamına gelir. Diğer bir deyişle; uyulan kaynağın bir yaptırım gücü bulunduğunun kabul edilmesi, demektir. Karşı koyan grup üyeleri ya grupça eleştirilir, ya o grupta alay konusu olur, ya hor görülerek dışlanır ya da gruptan atılır. Böyle bir yaptırımı göze alamayan üye, söz konusu etkiyi ya irdelemeden ya da bu konuda kafa yormayı bile düşünmeden kabul eder. Bu tür bir uyma davranışı daha çok davranışsal boyuttur ve göresel olarak kısa ömürlüdür.

Özdeşleşme; başkalarına ya da başkasına benzeme çabasına “özdeşleşme” adı verilmektedir. Kişi, kendisini özdeşleştirdiği kaynaktan gelen iletiyi daha kolay kabul eder. Bu kaynaktan gelen öneri ve uyarıları daha fazla dikkate alır. Bu kaynaktan gelen öğütlere daha kolay uyar. Nitekim, yapılan bütün araştırmalarda ve kişisel gözlemlerde bu çekiciliğin ve değer varlığı süresince kinin özdeşleşilen kişilere ya da kişiye uyduğu, bu değer ve çekiciliğin ortadan kalkması durumunda ise uyma davranışının da ortadan kalktığı görülmüştür. Aynı zamanda, kendisini birisi ile ya da birileri ile özdeşleştiren grup üyesinin grup dışında bir başka çekici ve değerli aday ile karşılaşması da yeterli olmaktadır. Bu durumda özdeşleşmenin yalnızca davranışsal değil, aynı zamanda duygusal bir boyutu da olduğu görülmektedir. Bu boyut bazen düşünsel boyutu da etkileyebilir ve yeniden düzenleyebilir.

Benimseme; kişinin, kaynağın davranışlarını, düşüncelerini ve /ya da duygularını kendisine mal etmesi ile ortaya çıkar. Kişi, uyma davranışını uyulana (kaynağa) gerçekten inandığı için gösterir. Uyma davranışı göstermesi, o kişiyi yada grubu “inanılır” bulması ve söz konusu görüşleri sahiplenerek savunacak kadar kendisine mal etmesi ile bağlıdır. Hiç kuşkusuz bu sahiplenmeye “benimseme” adı verilmektedir.

Bu bağlamda uyma davranışının gerçekleşmesinde etkili olan itaatin, kişinin belirlenen kurallara uymama davranışının getirebileceği yaptırımlardan (cezalardan) kurtulmasını sağlarken aynı zamanda, kişinin uyma davranışını gerçekleştirmesi grup üyelerince hoşnutlukla karşılanması nedeniyle yarar sağlayabilir. Fakat yaptırım ve cezaların ortadan kalkması ile uyma davranışı da ortadan kalkmaktadır. Dolayısıyla kazandırıldığı düşünülen davranış değişikliği geçicidir. Özdeşleşme ise; bireyin değer verdiği kişi yada kişilere benzeterek, kendisini onlardan biri gibi görerek bu durumdan doyum sağlaması da bireyin yararınadır. (Usal ve Aslan; 1995. 228) Dolayısıyla eğitim açısından bakıldığında, öğretmenler bu durumu etkili bir biçimde istenilen davranışın oluşturulmasında bir yöntem olarak kullanabilir, hatta bu durumun öğretmenlerin farkında dahi olmadan gerçekleştirebileceği düşünülerek okul içinde ve dışında kendi davranış ve eylemlerine öğrencilere model olacak şekilde yön vermeleri önem taşımaktadır. Fakat öğretmenin etkili bir uyaran ve model olmaktan çıkması durumunda davranışın sönebileceği unutulmamalıdır. Aynı zamanda dışsal uyaranların daha

önemsenir hale gelmesi olasılığı da dikkate alınmalıdır. Bu açıdan uyma davranışının gerçekleştirilmesinde etkili olan öğeler içerisinde en doğru ve akılcı davranışın “benimseme” olduğu görünmektedir. Çünkü kişiye doğru bildiğini yapma, özgerçekleştirme ve kişisel yargı gücünü kanıtlama fırsatı sunmaktadır. Ayrıca özdeşleşme davranışının zaman içinde düşünce ve duyguların gelişmesi ile benimseme davranışına dönüşebileceği, buna dönük uygulama ve faaliyetlerin eğitim açısından kalıcılığın sağlanması ve tam öğrenmeni oluşması yönünden oldukça değerlidir. Bu bilgiler ışığında itaatte dışsal yaptırımlar ve ödüller etkin olurken özdeşleşmede ve giderek benimseme ile uyma davranışında içsel yaptırımların ve ödüllerin etkin olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu çıkarımların eğitim ve öğretim çalışmalarına en uygun şekilde uyarlanması çalışma, faaliyet ve çabaların sonuçsuz kalmasına engel olacak, hedeflere ulaşılmasında yardımcı ve etkili olacaktır. Değerler Eğitimi’nde de bu durum dikkate alınmalıdır.

Yirmibirinci yüzyılda değer verilen öğrenme, evrensel değerler ve toplumsal gerçeklikler doğrultusunda verileri organize etmek ve onları sorunların çözümünde kullanabilmek olacaktır. Okullarda öğretmen ve diğer personele düşen roller, onları bağlayan kurallar öğretmen, öğrenci ve yöneticilerin aralarındaki ilişkiler ve bunların hepsini anlamlandıran kültürel değerler yeniden gözden geçirilmelidir. Mevcut değerler geçerliliklerini yitirdiklerinde, mevcut yapı istenilen sonucu vermediğinden dönüşüm zorunlu hale gelir. Yapılması gereken diyalog, tartışma ve mantıksal analizler yoluyla eğitimdeki yeni değerleri yorumlamaktır. Öngörülen değişimin hangi değerleri yükselteceği ortaya konmalıdır. Entelektüel liderlik, okulun entelektüeller tarafından yönetilmesi değil, okul yöneticisinin düşünceye değer vermesi, mevcut problemlere analitik yaklaşımlarda bulunabilmesi ve bu tür çözümlemelerin yolunu açmasıdır. (Özden; 2002: 153-155) Bu amaçla okul yönetimi, öğretmen ve tüm personeli ile işbirliği içerisinde nitelikli çalışmaların yürütülmesini sağlamalıdır.

Çocuğa olumlu tavır ve davranışların kazandırmak eğitimin en önde gelen amaçlarından biridir. Olumlu tavır ve davranışlar ise baskıyla, polisiye önlemlerle, dışsal yaptırımlarla değil içsel gelişimi sağlayacak olumlu ortamın yaratılmasıyla kazanılabilir. Öğretmenler ve aileler evde ve okulda öyle ortamlar yaratmalıdırlar ki, çocuğun içinde doğru tavır, tutum ve davranışların tohumları yeşerip filizlensin. Başka

bir deyişle olumlu tutum ve davranışlar ya da içsel gelişim ancak her yerde ve her durumda çocuğun kişiliğine saygı göstermek ve onu eğitimin amaçlarına ortak etmekle, onunla sevgi- saygıya, güvene dayalı samimi ilişkiler kurmakla gerçekleştirilebilir. Ama zorlamaya, korkutmaya dayanan yöntemler okulda evde egemen olursa iki yüzlü, yalana, kuvvete tapan bireyler yetişecektir. (Alıcıgüzel; 1999: 250)

Etkili bir Değerler Eğitimi için öğretmen- öğrenci ilişkisinde duvarlar yıkılmalı, eğitim ve öğretimin önündeki engeller aşılmalıdır. Öncelikle öğrenciye değer verilmeli ve değerli olduğu hissettirilmelidir. Eğitim ve öğretimin temeli sevgi ve güven esasına dayandırılmalı, korkudan uzaklaştırılmalıdır. Korkunun esir aldığı insanlar korku kültürünün bir parçası olur. Korku kültürünün egemen olduğu bir toplumda özgürlük, adalet, demokrasi, çağdaşlık ve gelişme ve değerlerden bahsetmek olanaksızdır. Korku kültüründe birey mutsuz, huzursuz, köleleşmiş ve değersizleşmiştir. Sürü psikolojisiyle yaşayarak insan olma, insanca yaşama özelliklerini yitirmiştir. Bilginin, teknolojinin ilerlemesi, gelişmesi, karşısında korku kültüründe insan gerilemiş, köhneleşmiş, yozlaşmış ve suça eğilimi artmıştır. Bu kötü gidişin durdurulması, engellenmesi etkili bir Değerler Eğitimi ile sağlanabilir. Değerler Eğitimi bireyin insani, toplumsal, kültürel ve vatandaşlık özelliklerini hatırlatarak değerlerine sahip çıkmasını ve yaşatmasını sağlayacaktır. Bunun için Değerler Eğitimi'ne gereken önem verilmeli, programın hayata geçirilmesi ve içselleştirilmesine çaba sarfedilmelidir. Bu amaçla Değerler Eğitimi kapsamında yapılan etkinlik ve uygulamalar arttırılmalı, alanı genişletilmeli ve okul sınırlarını aşmalıdır. İnsani, toplumsal, kültürel, vatandaşlık ve evrensel değerler, insanları birbirine bağlayan öğeler olarak sevgi, dostluk, barış ve güven ortamının sağlanmasında gereklidir. Toplumsal dayanışma, birlik, kalkınma ve gelişme için değerler ve Değerler Eğitimi vazgeçilmez bir unsurdur. Değerlerin özellik ve yapısına uygun olarak Değerler Eğitimi'nde gönüllülük esas alınmalıdır. Öğrencilerle ilişkiler sevgi, saygı, hoşgörü ve demokrasi anlayışına dayalı olarak geliştirilmelidir. Öğrencilerin toplumun en önemli ve değerli yapıtaşları olarak değerlerini severek öğrenmesi, gerçekleştirmesi ve yaşatmasına çalışılmalıdır. Değerler Eğitimi'nde baskıcı, ezici, buyurgan ve zorlayıcı yönetici/ öğretmen tavır ve davranışlarına yer yoktur. Öğrenciler ile ilişkiler sıcak, samimi, güvene dayalı, hoşgörü, uyum ve dayanışma içindedir.

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, veri toplamada kullanılan araçlar ve verilerin analizi ile ilgili konular bulunmaktadır.

3.1.Araştırmanın Modeli

Bu araştırma dokümanter nitelikte olup alan araştırması yapılarak literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Literatür taraması, var olan kaynak ve belgeleri inceleyerek veri toplama esasına dayalı olarak sürdürme biçimindedir. Problemin önemini gösterme, araştırmanın desenini geliştirme ve araştırma bulgularını önceki bilgiyle ilişkilendirme amacıyla yapılır. Bu doğrultuda ve Balcı (2001)'nın da işaret ettiği aşağıdaki işlevler nedeniyle araştırmada literatür taraması yönteminin kullanılması uygun görülmüştür.

- Problemin tanımlanmasına yardımcı olmak,
- Araştırmayı tarihsel bir perspektife yerleştirmek,
- Uygun yöntem ve ölçülerin seçilmesinde yardımcı olmak,
- Bilgilerin önceki bilgiyle ilişkilendirilmesine yardımcı olmak ve araştırmalara imkân vermek.

3.2.Verilerin Toplanması ve Yorumu

Araştırma ile ilgili güvenilir bilgilere ulaşılması için alanla ilgili kaynakların taraması yapılmış olup öncelikle yayınlanmış kaynak kitaplar, eğitim fakültelerince çıkarılan hakemli dergiler başta olmak üzere eğitime dayalı çalışmaların yer verildiği dergiler, ulusal ve uluslar arası kongre ve sempozyumlarda sunulan bildiri çalışmaları ve araştırma konusu ile ilişkilendirilebilecek tezler incelenmiştir.

3.3.Verilerin Analizi

Kaynaklardan elde edilen veriler araştırmanın problem ve alt problemleri bağlamında incelenmiş, varılan sonuçlar düzenlenip raporlaştırılmıştır.

BÖLÜM IV

4. Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde araştırma ile ilgili elde edilen bulgular yorumlanmış ve araştırmanın alt problemleri doğrultusunda başlıklar altında hazırlanmıştır.

4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Alt Problem I: *“Değerler eğitiminde örgün eğitimin etkisine ilişkin literatürden elde edilen görüşler nelerdir?”*

Örgün eğitimin temel hizmet alanları olan; öğretim, yönetim- denetim ve kişilik hizmetlerinde ortak amaç öğrencinin bedensel, zihinsel, sosyal ve psikolojik yönden bir bütün olarak gelişmesi ve topluma uyum sağlayacak mutlu bireyler yetiştirmektir. Yapılan program, plan, uygulama ve etkinlikler bu amaçları gerçekleştirmeye dönüktür. Özellikle öğretim alanı ile kişilik hizmetlerinin birbiri ile örtüşecek ve birbirini destekler nitelikte düzenlenmesi önemlidir.

Akademik açıdan başarılı aynı zamanda temel değerleri içselleştirmiş bireyler yetiştirmek okulların temel amacıdır. Bu yönüyle değerler; bireyin davranışlarını yönlendiren güç olmaları yönüyle eğitimle iç içe, öğrenilebilir ve öğretilebilir olgulardır. Değerler Eğitimi programının süreç içerisinde kontrollü olarak ilerlemesi açısından öğretimin düzenli ve planlı bir temele oturtulması gerekir. Öğrencilerin öğretim etkinliklerinden en etkili şekilde faydalanabilmesi ve kendilerini tüm yönleriyle geliştirebilmeleri için uygun ortamın sağlanmasında kişilik hizmetleri alanı devreye girer. Bu yönüyle kişilik hizmetleri öğretim programında belirtilen kazanımların ve her türlü uygulamanın gerçekleştirilebilmesi yönündeki çabaların tümünü içerir. Örgün eğitimin, yönetim ve denetim alanı ise öğretimin gerçekleşmesi için gerekli olan kişilik hizmetlerinin sunulabilmesinde her türlü ihtiyacın karşılanması yönünden önemlidir.

Literatürden elde edilen bilgilere göre değerler eğitiminde örgün eğitimin etkisine ilişkin aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Eğitim sistemi ve programının ulusal ve evrensel değerlerle donanmış birey ve yurttaş yetiştirmede merkeze öğrenenin alınması, içeriğin öğrencilerin ilgi ve yaşantılarıyla bağlantılı bir şekilde yapılandırılması (Çelik, Genç ve Eryaman), bireylerin duygusal ve sosyal doyum sağlaması ve öğrendiklerinin/ öğrenmenin anlam kazanması (Yaman, Genç ve Eryaman, Şentürk) açısından önemli görülmektedir.

- Eğitim sistemi, toplumun ulusal ve evrensel değerlere uygun niteliklerle donanık birey ve yurttaş yetiştirme misyonunu eğitim sisteminin öncelikli hedefi olarak görmek ve bu sorumluluğunu yerine getirmek durumundadır.(Çelik;2006: 1)
- Değerler Eğitimi; bilme, anlama, problem çözme, analiz etme, sentez yapma, değerlendirme gibi zihinsel etkinlikleri içeren bilişsel ve bireyin ilgilerini, tutumlarını, sevgi, korku, beğenme, takdir etme, değer verme gibi duygusal yönleri ile duyuşsal hedeflere ulaşmayı amaçlamaktadır. (Şentürk, 2010: 54)
- Eğitim programının merkezinde öğrenenin olması; öğrenme hedeflerinin sürece dayalı ve üst düzey öğrenmeye yönelik belirlenmesi, öğrenme içeriğinin öğrencilerin ilgilerine dayalı ve gerçek yaşamla bağlantılı olması gerekir. (Çelik, 2006: 9)
- Öğrenilen bilgilerin gerçek yaşam ile ilişkilendirilmesi öğrencinin öğrendiklerinin değerini görmesini ve öğrenmenin anlam kazanmasını sağlayacaktır. (Genç ve Eryaman, 2007: 92)

Değerler eğitiminde örgün eğitimin bireylerin motivasyonunun sağlanmasında ödüllendirme, model olma (Gezer, Alıcıgüzel) yöntemlerinin uygulanmasının ve kurumu oluşturan tüm birimlerin katılımcı, desteleyici bir tutum sergilediği, güvene dayalı bir iklimin oluşturulmasının (Yücel, Şişman) etkili olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca

bu uygulamaların bireylerin ruhsal gelişimi (Yaman) ile birlikte programın uygulanabilmesi ve etkililiğinin sağlanması (Yücel) yönünden önemli olduğu belirtilmiştir.

- Bireylerin duygusal ve sosyal olarak doyum sağlaması açısından insanı önemsemek, ona değer vermek ve değer katmak; ruhsal gelişim açısından önemlidir. (Yaman, 2011)
- Öğrencilerde istek uyandırabilmek için, ödüllendirme ve model olma yöntemleri oldukça etkilidir. (Gezer, 2005:39) Öğrenme etkinlikleri sırasında öğrencileri ödüllendirici tutum sergilenmesi onları öğretmenle işbirliği yapmaya güdülendirmiş olur. (Alıcıgüzel, 1999: 129)
- Programın uygulanması ve etkililiğinin sağlanması için okul yönetimi, öğretmen ve tüm personel işbirliği içerisinde program ve uygulamaların içinde yer almalı, her birinin katılım ve desteği sağlanmalıdır. (Yücel, 2005)
- Okulun iklimi, bireylerin motivasyonunu, moralini ve verimliliğini etkiler. Okulda güçlü bir ortak kültür, açık, olumlu, destekleyici ve güvene dayalı bir iklimin oluşması önem taşımaktadır. (Şişman, 2002: 115)

Bu bulgular doğrultusunda, değerler eğitiminin örgün eğitimin tüm hizmet birimleri içerisinde etkili bir uygulama alanı bulması gerektiği ve öğrenilmesi istenen bilgi, tutum ve davranışların gerçek hayat ile ilişkilendirilmesinin bunların değerinin anlaşılmasında etkili olduğu söylenebilir. Öğrencinin öğrenebilmesi ya da bunun gerçekleşmesi için gerekli motivasyonun sağlanmasında, kazandırılması istenen davranışın değerli olması, yaşama dair ve problem çözümünde kullanılabiliyor olması önemlidir. Mevcut uygulamalar bu özellikleri taşıdığı oranda öğrenmeye değer ve dolayısıyla motivasyonu sağlamada etkindir.

Değerli, kullanışlı (işlevsel), problem çözümünde etkili ve sonuçlarının tatmin edici olması öğrenciyi, öğrenilmesi istenen davranışa karşı motive ederek istekli kılar ve öğrenmesini kolaylaştırır. Aynı zamanda yaşama aktarmasına yardımcı olur. Dolayısıyla içselleştirerek kişilik ve karakterine yansır. Bu nedenle değerler eğitimi uygulamalarının yaşamsal izler taşıyacak ve öğrenci tarafından değerli bulunacak şekilde planlanması, gerçekleştirilmesi, günlük hayatta karşılaşılan problemlerin çözümünde kullanılabilmesi ve uygulanabilmesi halinde, ayrıca öğrenciyi tatmin eden sonuçlar elde edilmesinin davranışın içselleştirilmesinde etkili olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, uygulama ve etkinliklerin yaşamsal ve problem çözümüne dönük olması ve duyuşsal/ maddesel ödül sağlaması ölçüsünde öğrencide istenilen davranış değişikliğinin sağlanabileceği sonucu çıkarılabilir.

İstenilen davranışın sonuçları itibarıyla öğrencide beklenen durumların (kazanç/ ödül) elde edilememesi, davranışı öğrencinin gözünde değersiz kılıp tekrarlanmasını engelleyebileceği söylenebilir. Bu durum öğretim programının amaçlarına ulaşamadığını gösterir, aynı zamanda program kapsamında uygulama ve faaliyetlerin etkisiz kaldığı sonucu çıkarılabilir.

Değerler eğitimi programının başarıya ulaşması, kazandırılmak istenen değerlerin, öğrenciler tarafından içselleştirilerek benliklerinin bir parçası haline gelmesi Değerler Eğitimi programının etkinliğine bağlıdır. Öğrencilerin yaş özellikleri, beklentileri, yaşantılarına uygunluğu ve sonuçlarının tatmin edici olması dikkate alınarak uygulama ve etkinliklerin şekillendirilmesi; öğrenmeye değer bir davranış ve uygulamaya/yaşatmaya değer bir değer olduğu duygusu verildiği oranda uygulamaların etkili olduğu sonucuna ulaşılabilir. Değerlere karşı geliştirilen olumlu duygular programın başarılı olmasında bir ön koşuldur. Değerlerin birey ve toplum yaşamında korunarak geliştirilmesi ve uygulanması yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve sürdürülmesi açısından gereklidir. Olumlu değerlerle donatılmış insanlar, sahip oldukları bilgi, beceri ve karakteristik özellikleriyle toplumsal ve evrensel yarar sağlamaları amacıyla örgün eğitimde tüm uygulamalar öğrenciler tarafından anlaşılır ve yararlı bulunacak şekilde düzenlenmelidir.

Okul toplumun ihtiyacı olan değerleri öğrencilere benimsetmekle birlikte onların davranışa dönüşmesi için gerekli uygulamaları ve çalışmaları organize ettiğinde görevini tam olarak yerine getirmiş olacaktır. Değerler eğitiminde toplumun gelişmesine engel olan köhneleşmiş ve güncelliğini yitirmiş düşünce biçimleri, şartlandırmalar ve tabuların öğrencilere değer olarak sunulması öğrencilerin değerlere karşı olumsuz görüş geliştirmesine neden olabilecek, öğrenciyi değerlerden ve eğitiminde uzaklaştırabilecektir.

4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Alt Problem II: *“Değerler eğitiminde yaygın eğitimin etkisine ilişkin literatürden elde edilen görüşler nelerdir?”*

Yaygın eğitim, ülkenin gelişme, değişme, kalkınma ve ilerlemesi amacıyla; ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel nedenlere bağlı olarak; okul dışı, hizmetiçi, kamuoyunu aydınlatma çalışmaları ile yürütülen, resmi ve özel bazı kurum ve kuruluşlarca yapılan örgün eğitimi tamamlayıcı ve eğitim yaşantısına süreklilik kazandırıcı özelliklere sahip etkinlikler bütünüdür. Bu yönüyle yaygın eğitim; örgün eğitimi destekler nitelikte olmakla birlikte, uygulamaları ve sonuçları bakımından daha geniş bir etki alanına sahiptir.

Literatürden elde edilen bilgilere göre değerler eğitiminde yaygın eğitimin etkisine ilişkin aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Okulda zamanın sınırlı olmasının, değerlerin içselleştirilmesi için gerekli tüm uygulamaların yapılması açısından olumsuz bir durum olması nedeniyle yaygın eğitimin örgün eğitimin eksikliklerini tamamlaması gerektiği (Yapıcı, Kılıç), Değerler Eğitimi kapsamında demokrasi ve değerler kültürü ile milli kültürü koruyucu, geliştirici ve yeni kuşaklara aktarıcı (MEB, Yapıcı, Kılıç, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) biçimde eğitim çalışmalarının yer ve zamana bağlı olmaksızın (MEB), değerli zamanların ayrılarak (Yaman) yapılması gerektiği vurgulanmıştır.

Fakat günümüzde yaşanan olumsuz olay, gelişme ve bireylerin sergiledikleri tutum ve davranışlar (Hökelekli, Köylü, Keskin, Gündoğdu) sonucunda, yaygın eğitimin ulusal eğitim sisteminin bir parçası haline getirilemediği, kurumlar arasında koordinasyonun sağlanamayarak yaşam boyu eğitim anlayışının oluşturulamadığını (Kurt) düşünülmektedir. Bu nedenle değerlerine yabancılaşan insanların güncel sıkıntı ve sorunlarının “Değerler Eğitimi” kapsamında ele alınarak (Yapıcı) yeterli insan ve mali kaynakların temin edilmesi, etkin standartların geliştirilmesi ve yenilikçi uygulamaların aktif hale getirilmesi gerektiği (Oktay, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) belirtilmiştir.

Değerler eğitiminde aile, çocuk, gençlik ve halk eğitimine özel bir ayrıcalık tanınması (Yaman) ve aile eğitimi programları ile (MEB) toplumsal yapının korunmasına dönük eğitimin hayatın her alanına yayılması gerektiği (MEB, Yaman) üzerinde durulmuştur.

- Okulda zaman baskısı ve diğer sınırlamalar nedeniyle gençlerin değerleri tartışmaları ve deneyim kazanmaları için zaman oldukça sınırlıdır. (Oktay; 2003)
- Yaygın eğitim programları; yalnızca bireyleri meslek sahibi etmek amacıyla değil, aynı zamanda ortak kültürün temsilcisi, katılımcı, paylaşımcı ve üretken bir vatandaş olarak yetiştirmek amacıyla yer ve zamana bağlı olmaksızın düzenlenir. (MEB, 2013)
- Yaygın eğitim; bireylerin millî bütünleşme ve bireysel gelişimini güçlendirici, yurttaşlık hak ve ödevlerini bilinçli olarak yapmalarını sağlayıcı, demokrasi kültürünü, düşünce, kişilik ve yeteneklerini geliştirici biçimde eğitim çalışmaları yapmak amacıyla düzenlenir. (MEB, 2013)
- Yaygın eğitim toplumda sevgi, hoşgörü, diyalog, iş birliği, farklılıklara saygı, yardımlaşma ve birikimleri paylaşma kültürünün gelişmesini ve aile eğitimi

programları ile Türk aile yapısını güçlendirerek toplumsal yapının korunmasını sağlamalı, bu amaçla sürekli eğitim imkânları hazırlamalıdır. (MEB, 2013)

- Değerler Eğitimi etkinlikleri için boş zamanlar değil, değerli zamanlar ayrılarak, okullarımızda yaygın olarak uygulanan öğretme etkinlikleri yanında, verilen bilgileri davranışa dönüştürmeyi ifade eden en başta kişilik ve karakter eğitimi olmak üzere “eğitim” algılaması güçlendirilerek eğitimde değerlerin öne çıkarılması ve uygulamalı etkinliklerin artırılması gerekir. (Yaman, 2011)
- Yaygın eğitim, halkın yaşama biçimini, değer yargılarını ve değer sistemlerini birbirlerine ve kendilerinden sonraki kuşaklara aktarmaları ve öğretmeleri biçiminde toplumda süregelen bir eğitim etkinliği olarak; insanların uyum güçlerini geliştirmek ve örgün eğitimin eksikliklerini tamamlamalıdır. (Yapıcı, 2003 ve Kılıç, 1983: 472)
- Değerler Eğitiminde aile, çocuk, gençlik ve halk eğitimine özel bir ayrıcalık tanınmalı ve hayatın her alanı eğitimin kapsama alanı içine alınmalıdır. (Yaman, 2011)
- Günlük yaşamın sıkıntıları içinde toplumuna ve değerlerine yabancılaşan insanların güncel sorunlarının da; Değerler eğitimi kapsamına alınması gerekir. (Yapıcı, 2003)
- Yaşamboyu eğitimin toplumsal eşitsizlik ve toplumsal dışlanmışlığı azaltmada ve demokratik yaşama aktif katılımı teşvik etmede önemli bir rolü vardır. (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 2012)
- Yaygın eğitim/öğretimin yaşamboyu öğrenme sürecinin temel bir boyutunu teşkil eder ve bu nedenle genel eğitim ve mesleki eğitimin temel bir parçası olarak yaygın eğitim/öğrenimin tanınması, etkin standartlarının geliştirilmesi yönünde çalışmaların yapılması gerekmektedir. (Oktay, 2003: 21-22)

- Ulusal ve Avrupa düzeyinde yaygın eğitim/öğretim alanındaki iyi uygulama, eğitim yöntemleri ve başarıları hakkında ilgili belgelerin etkin biçimde yayılması desteklenerek, yenilikçi yaygın eğitim/öğrenme deneyimleri aktif olarak teşvik edilmelidir. (Oktay, 2003: 21-22)
- Yaygın eğitim/öğrenimin öğrenim dünyasında yeterli yere sahip olabilmesini mümkün kılma maksadıyla, yaygın eğitim/öğrenim programlarının ve sonuçlarının uygulanması ve tanınması için yeterli insan ve mali kaynakları temin edilmesi gerekir. (Oktay, 2003: 21-22)
- Ülkemizde yaygın eğitim ulusal eğitim sisteminin ayrılmaz bir parçası haline getirilememiş, yaşam boyu eğitim anlayışı ile ele alınamamıştır. Yaygın eğitim faaliyetlerinde bulunan çeşitli kurumlar arasında koordinasyon sağlanamamıştır.(Kurt, 2000:235)
- Tüm dünyada sıklıkla yaşanmaya başlayan, toplumların vicdanını yaralayıcı ve güven sarsıcı olaylar insan yetiştirme düzenindeki yetersizlik ve isabetsizliğin fark edilerek eğitimde evrensel, insani ve ahlaki değerlerden beslenen olumlu iyi bir karakter yapısı geliştirme yönündeki düzenlemelerle Değerler Eğitimi yeni bir anlayış ve uygulama olarak yerini almıştır. (Hökelekli; 2010 : 4)
- Bilimsel ve teknolojik alandaki gelişmeler, insanları bir takım manevi ve insani değerlerden de önemli derecede uzaklaştırmıştır. Bunun sonucu olarak, çağdaş medeniyetin meyveleri barış, sosyal adalet, mutluluk, eşitlik gibi insani değerler olacağına; açlık, yoksulluk, sömürü, savaş, şiddet, nefret ve sosyo- ekonomik adaletsizlikler gibi pek çok insanlık dışı değerler olmuştur.(Köylü; 2010: 20)
- Küresel değerlerin baskınlığı, toplumsal değerleri büyük ölçüde değiştirmeye zorlamakta, bazı değerlerin ise kaybına neden olmaktadır. Değerlerin değişmesi, insanların karakterinin de değişmesine yol açmaktadır. (Akt.Keskin ;2010:68)

- Değişim olgusu kültürümüzün zengin dokusunu değiştirmiş, milli ve mahalli kültür öğelerinin kaybolmaya yüz tutmasıyla birlikte kültürel tek tiplilik artmış, buna bağlı olarak toplumumuzda farklılıklara tahammülsüzlük de artmış, iletişim azalıp giderek hoşgörüsüzlüğe dönüşmüş, bireylerde ve toplumlarda vicdani ve ahlaki bakımdan zayıflama işaretleri görülmüştür.(Gündoğdu;2010:3)

Literatürden elde edilen bilgiler doğrultusunda, Değerler Eğitimi'nin Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi kurumlarda yaygın eğitimin genel kapsamı itibariyle savunduğu değerlerin önemsendiği, ders dışı etkinlikler bağlamında programının bir parçası olarak okullarda bazı etkinlikler (ödül yarışmaları, pano hazırlama vb.) ile katkı sağlandığı, fakat hazırlanan özel programlar ile değerlerin vurgulanmadığı; gerek resmi gerekse özel kurum ve kuruluşlarda, gerekse ders dışı faaliyetlerde kültürel, sosyal, insani ve evrensel değerlere yönelik ek uygulama, tutum ve davranışlar ile desteklenmediği sonucu açığa çıkmıştır. Bununla birlikte, milli kültür değerlerinin çeşitli yollarla (basın, yayın, medya, vb.) tanıtılması, korunup yaşatılması; dayanışmanın, yurttaşlığın, bireysel gelişimin, demokrasi kültürünün ve evrensel değerlerin öğretilip yaşatılması, yeni kuşaklara aktarılması yönünde çalışmaların yapılması yaygın eğitim kurum ve kuruluşlarının görevleri arasındadır. Dolayısıyla bu görevin tam anlamıyla yerine getirilmediğini söylemek mümkündür. Ayrıca günlük yaşam sıkıntıları içinde bunalan, topluma ve değerlerine yabancılaşan insanların, her türlü ayrımcılık ve sosyal dışlama/ dışlanma olaylarının artması bu durumun açık bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Değerleri yıpranan birey ve toplumların ruh sağlığının tehlikeli bir hal aldığı söylenebilir. Adalet, birlik, dayanışma gibi anlayışların değerini yitirdiği toplumlarda, ortaç amaç ve ulusal kimlik bilincinin zayıflayarak kaybolması sonucu insanlarda huzursuzluk ve bıkkınlık duygusu ortaya çıkar. Hayat anlamsız ve değersiz görülür. Böyle bir ortamda yaşayan/ yetişen bireylerin sağlıklı bir gelişmeden yoksun kalarak sağlam ve güçlü bir kişilik geliştirmeleri beklenemez. Bu nedenle yaygın eğitim programlarının tüm milli, insani ve evrensel değerler dikkate alınarak gözden geçirilmesi, yeni hedef, içerik ve uygulamaların tasarlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Toplumun ulusal ve evrensel değerler uygun niteliklerle donanması ve bu değerlere sahip yurttaşlar olunması örgün eğitim ile birlikte yaygın eğitim programlarının da etkin bir biçimde uygulanması ile mümkün olabilecektir. Bu nedenle, örgün eğitimde olduğu gibi yaygın eğitimde de Değerler Eğitimi program ve uygulamalarına yer verilmesi önemli görünmektedir. Aynı zamanda Değerler Eğitimi program alanının genişletilmesi, değerlerin toplum içerisinde de önemini arttırarak programın daha hızlı yayılmasını, işlerlik kazanmasını ve daha verimli çalışma olanağı sağlayarak, daha başarılı sonuçlar alınmasında etkili olacaktır. Bu bağlamda örgün ve yaygın eğitimin bütünlük içinde ve paralel çalışmalar ile yürütülmeleri, değerlerin mümkün olduğunca fazla birey tarafından içselleştirilmesi ve sosyal hayatta kullanılması yönünden önemli bulunmaktadır. Böylelikle uygulama alanı genişletilen Değerler Eğitimi programından optimum düzeyde sonuçlar alınması ve toplumsal fayda sağlanması mümkün olabilecektir.

4.3.Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Alt Problem III: *“Eğitici- eğitilen etkileşiminde korku kültürünün etkisine ilişkin literatürden elde edilen görüşler nelerdir?”*

Doğrudan insana yönelik bir faaliyet olan eğitimin verimliliği ve etkililiği; bu hizmetin en önemli faktörü olan öğretmen ve yöneticilerin birer eğitimci olarak yeterliliklerine bağlıdır. Öğretmen ve yöneticilerin yeterlilik ve mesleki özellikleri eğitim sistemin ve programın kalitesini belirler.

Literatürden elde edilen bilgilere göre eğitici- eğitilen etkileşiminde korku kültürünün etkisine ilişkin aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Öğrencilerin sahip oldukları özellikler nedeniyle haklarında ön-yargıda bulunulması, yargılanması ve ayırım yapılması (Tutkun, Erdoğan), aşırı denetlenerek korkutulması, baskıcı ve sevgisiz bir iletişim (Alıcıgüzel, Üstün, Yılmaz ve Kırbay, Erdoğan) tarzı ile muamele görmesi okuldaki eğitim ve öğretime zarar vermekte

(Alıcıgüzel) birlikte, çocuğun üzerinde olumsuz etkiler yaparak çocukların yalan ya da hileye başvurmalarına (Erdoğan), zayıf benlik tasarımına, öfke, nefret gibi duyguların geliştirilmesine (Gözütok ve Ark.) ve okuldan kopma gibi ciddi sorunlara (Cevher) neden olabileceğine dikkat çekilmiştir.

Ayrıca okulda ve ailede baskı, korku ve şiddete maruz kalan çocukların psiko-sosyal gelişimlerinin olumsuz etkilenecek ilerleyen yıllarda intihara yönelme, saldırganlık gibi sorunların yaşanabileceği ve birer şiddet uygulayıcısı olunabileceğinin (Üstün, Yılmaz ve Kırba, Gözütok ve Ark.) altı çizilmiştir.

- Korkutma ve tehdit içeren öğretmen davranışları çocuklar üzerinde olumsuz etkiler yaparak, okuldaki eğitim ve öğretime zarar vermektedir. (Alıcıgüzel, 1999: 135)
- Sevgisiz ve baskıcı ortamlarda yetiştirilen çocuklarda sürekli kaygı, kendine ve geleceğe güvensizlik, düşük öz saygı gibi kişilik özellikleri gözlemlenmektedir. (Üstün, Yılmaz ve Kırba, 2007: 111)
- Öğrencilerin sosyo-kültürel özelliklerine bakarak onların olumsuz norm, değer ve uygulamalara sahip oldukları şeklinde bir yargıya varmak, kendini onlarla karşılaştırarak üstün görmek, onların problemli olduklarını düşünmek gibi haklarında ön-yargıda bulunmak ve ayırım yapmak yanlıştır. (Tutkun; 2005: 191)
- Sağlıklı ve etkili iletişimin sağlanması için öğrencilerin aşırı denetlenmemesi, eleştirilmemesi, yargılanmaması ve korkutulmaması gerekir. Aksi halde öğrenciler özgüvenlerini kaybederek kendini değersiz hissedebilir. Bu durumda bütün uyarıcılara savunucu reaksiyon gösterebilir, yalan ya da hileye başvurabilirler. (Erdoğan, 2000:62)
- Ailede ve okulda yaşanan şiddet, çocuğun beden ve ruh sağlığını olumsuz etkiler; çocukta korku, güvensizlik, çeşitli ruhsal bozukluklar, başarısızlık, evden kaçma, okuldan kaçma, yalan söyleme, öfke, nefret, kin duyguları, saldırganlık,

cinsel sapmalar, yaralanma, sakat kalma, intihara yönelme, zayıf benlik tasarımı vb. sorunlar ortaya çıkarabilir. (Gözütok ve Ark.; 2007: 139)

- Geleneksel disiplin anlayışı, okul- aile- çocuk arasındaki iletişim kanallarının sağlıklı işlememesi çocuğun okuldan kopmasına yok açacak ciddi problemleri beraberinde getirmektedir.(Cevher, 2007: 20)
- Şiddete maruz kalan ve şiddeti yaşayan çocukların psiko-sosyal gelişimleri olumsuz etkileneceğinden ileriki yıllarda birer şiddet uygulayıcısı olarak toplumda yer alacaklardır. (Üstün, Yılmaz ve Kırba, 2007: 111)

Öğrencilerin baskı aracılığıyla istenilen davranışı uyum sağlamak amacıyla gerçekleştirebileceği, fakat baskının ortadan kalkması durumunda uyma davranışının da ortadan kaldırılabilceği, bu nedenle davranışın gerçekleşmesinde itaat etme yerine uyma davranışının içsel yaptırımlar ve ödüller ile benimsenmesinde etkili olduğu (Usal ve Aslan) düşünülmektedir.

- Baskı aracılığıyla değiştirilen davranışlar baskı yönüne doğru uyum göstererek ortama uyma şeklinde sağlanır. Fakat yaptırımın ve baskının ortadan kalkması ile uyma davranışı ortadan kalkabilir. (Usal ve Aslan, 1995: 227)
- Davranışın gerçekleşmesinde itaat dışsal yaptırımlar ve ödüller ile sağlanırken, davranışın özdeşleşme ve giderek benimseme ile uyma davranışında içsel yaptırımlar ve ödüller etkilidir. (Usal ve Aslan, 1995: 229)

Öğretmenlerin kişilik ve davranışlarının öğrencileri etkilediği; olumlu, sıcak, empatik yaklaşımın ve iyi bir model olmanın (Gezer, Alıcıgüzel), öğrencilerin kendini değerli hissederek olumlu davranışlar göstermesini sağladığı (Erdoğan), motivasyon ve başarısını arttırdığı (Gezer, Alıcıgüzel) bununla birlikte, demokratik öğrenme ortamlarının oluşturulması (Erdoğan) ile öğrencilerin sorumluluk duygularının gelişerek disiplin sorunlarının azaltılacağı (Gökhan) belirtilmiştir.

- Öğretmenin kişiliği ve konuşma tarzından kaynaklanan problemler sınıf içindeki olumsuz davranışların nedenlerindendir. (Alıcıgüzel, 1999: 135)
- Öğretmenin kendisine değer verdiğini görmesi, öğrencinin olumlu davranışları göstermesini sağlar. (Erdoğan, 2000:63)
- Öğretmenin sıcak ve empatik bir yaklaşım taşıması, coşkulu olması, iyi bir model olması öğretmen- öğrenci etkileşimini sağlayarak motivasyonu ve okul başarısını artırır. (Gezer, 2005: 39)
- Öğretmenin hem kişiliği hem de davranışı öğrencilerin davranışını etkiler. Öğrencilerde oluşturulması istenen davranışlar öğretmenlerin kendi davranışlarına yansımali, okul içinde ve dışında öğretilenler ile günlük yaşama aktarılan davranışların uyumlu birlikteliği sergilenmelidir. (Gezer, 2005: 39)
- Öğretmen öğrencilere olumlu tavırları, değerleri, gerekli olan bilgi ve becerileri dışsal ödül ve cezalarla, yarışmalarla değil; içten gelişmesini sağlayacak güdülemelerle kazandırmaya önem vermelidir. (Alıcıgüzel, 1999:177)
- Öğretmenler çok sert ya da çok gevşek disiplin anlayışından uzak, özgürlük ve otoriteye dayalı bir sistem ile demokratik öğrenme ortamları oluşturmali. . (Erdoğan, 2000:63)
- Öğrencilerin sorumluluk, birlikte hareket etme ve paylaşım duyguları arttıkça okullardaki disiplin sorunları da en aza inecektir. (Gökhan; 2007: 85)

Elde edilen veriler doğrultusunda; çok sert disiplin anlayışıyla, öğrencinin aşırı denetlenmesi, eleştirilmesi, yargılanması ve korkutulması, özgüvenlerini kaybederek kendilerini değersiz hissetmelerine neden olduğu, bu sert uyarıcılara karşı kaçma, duyarsızlaşma, umursamama şeklinde tutum ve davranış ya da saldırganlık, şiddet eğilimi, yalan ve hileye başvurma gibi olumsuz bir takım davranışların birer savunma mekanizması olarak geliştirebildikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, öğretmen ve yöneticilerin olumsuz kişilik özellikleri ve davranış biçimlerinin öğretim programlarını olumsuz yönde etkilediği, öğrencilerin dayatma ve zorlamayla ya da korkuyla istenilen davranış, uyarının varlığında yerine getirdikleri fakat uyarının olmadığı zaman ve mekânlarda davranışın gerçekleştirilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu bağlamda, anlık ya da dönemlik olarak gerçekleştirilen davranışların sürekliliğinin sağlanması ve programın etkililiği sorgulanabilir. Ayrıca öğrencinin değerli görülmediği, önemsenmediği, zorlama, baskı ve korku salarak muamele gördüğü bir öğrenme ortamında programın amaç ve hedeflerinin gerçekleşmeyeceği açıktır. Bu durum öğrencilerin öğretmen ve yöneticilerle ilişkilerini zayıflatarak kopma noktasına getirebileceği gibi eğitim ve okuldan uzaklaşmalarına neden olabilmektedir. Dolayısıyla sevgi yönü, değerler yönü eksik bir eğitim- öğretimle sağlıklı, dengeli, çalışkan ve üretken bireylerin yetiştirilemeyeceği anlaşılmaktadır.

Değerler eğitiminde duyuşsal kazanımların; benimseme, sevmeye ve inanma duygusunun gelişmesi, istenilen davranışın gerçekleştirilmesi ve devamlılığının sağlanmasında bir ön koşul olduğu açığa çıkmaktadır. Davranışın içselleştirilmesi ve kalıcılığının sağlanması, dolayısıyla eğitim programının etkililiğinde duyuşsal kazanımlar kritik önem taşımaktadır. Bu açıdan eğitimcilerin tutum ve davranışları öğrencinin okul başarısı, kişisel gelişim ve sosyal uyumu yönünden son derece önemlidir. Sağlıklı tutum ve kurallara ile, temelinde otorite ve özgürlüğün birlikte yer aldığı yapıcı bir disiplin anlayışıyla öğrencileriyle iletişim kuran öğretmen ve yöneticiler, öğrencileri için gerçek bir yol gösterici olabilirler.

Baskı ve strese uzak, inanç ve düşünce özgürlüğünü, yaratıcılığı, hoşgörüyü, bilimsel zihniyeti besleyici özelliklere sahip eğitimin öğrencilerin ilgilerini yoğunlaştırarak merak etmeye ve öğrenmeye sevk edeceği öngörülebilir. Bu özelliklere sahip eğitimin aynı özelliklere sahip öğretmen ve yöneticiler ile sağlanabileceği açıktır. Bu nedenle yönetici ve öğretmenlerin sürekli kendilerini yenilemeye, öğrenmeye açık olmaları, bu yönde çalışmalar gerçekleştirmeleri; hem öğrenciler ile iyi ilişkiler geliştirmeleri, hem görevlerini daha etkili bir şekilde yerine getirebilmeleri, hem de kişisel gelişimleri yönünden gerekli olduğu söylenebilir.

Ayrıca yönetici ve öğretmenlerin; öğrencilere değer vererek ilişkilerinde sevgi ve güveni temele alan bir yaklaşım izlediklerinde, öğrenciler için ideal davranış modeli oluşturduklarında, yüksek düzeyde sorumluluk duygusuna sahip olarak eğitim ve öğretimle ilgili konu ve çalışmalarda öğrencilerle işbirliği içerisinde çalıştıklarında,

düzenli, disiplinli ve demokratik bir öğrenme ortamı sağladıklarında Değerler Eğitimi için gerekli ortamın sağlanmış olduğu söylenebilir.

4.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Alt Problem IV: *“Korku kültürünün değerler eğitimi üzerindeki etkisine ilişkin literatürden elde edilen görüşler nelerdir?”*

Çağdaş toplumlarda eğitimin görevi, çocuk ve genci zihinsel, duyuşsal ve bedensel yönlerden gelişmesine yardım ederek kendisine, ailesine ve topluma yararlı olacak bir birey olarak yetiştirmektir. Değerler eğitimi bu bağlamda toplumu oluşturan insanların birlik, dayanışma, sevgi, saygı ve hoşgörü ile huzurlu, güvenli ve mutlu bir şekilde yaşamaları için gereklidir.

Literatürden elde edilen bilgilere göre korku kültürünün değerler eğitimi üzerindeki etkisine ilişkin aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Çocuklarda davranış bozukluklarının okul- aile- çocuk arasındaki iletişim kanallarının sağlıklı işlememesi (Cevher) ve kontrollü yada kontrolsüz anne- baba davranışlarından kaynaklandığı (Gökhan), insanları bazı davranışlara uymaya zorlayan nedenin korku olduğu belirtilmiş, davranışların korku dürtüsüyle ve toplumsal baskı ile şekillenerek uyma davranışının sergilendiği, yaptırım ve cezaların ortadan kalkması ile kazandırıldığı düşünülen davranış değişikliğinin geçici olduğu (Usal ve Aslan) dolayısıyla korku ortamında insanların gerçek benliklerini göstererek değil “maskeler” kullanarak kendilerini ifade ettikleri (Gün) vurgulanmıştır.

- İnsanları bazı davranışa uymaya zorlayan korkudur ve korku ne kadar büyük olursa, gerilim ne kadar büyük olursa, endişe ne kadar büyük olursa, kaçma dürtüsü de o kadar büyük olur. (Özkan, 2010: 6)

- İnsan, hangi grup ve/yada toplulukta ve/yada toplumda bulunursa bulunsun, o kalabalığın normlarına uyum gösterir. Davranışlar toplumsal baskı ile şekillenir ve uyma davranışı sergilenerek uyum sağlanır. (Usal ve Aslan; 1995. 227-229)
- Yaptırım ve cezaların ortadan kalkması ile uyma davranışı da ortadan kalkmaktadır. Dolayısıyla kazandırıldığı düşünülen davranış değişikliği geçicidir. (Usal ve Aslan; 1995: 228)
- Korku ortamında şekillenen özbenlik bilinci güce, maddiyata, sosyal maske ve mevkiye önem verecek, insanın özünü dikkate almayacaktır. Korku kültürü insanın “insan gibi” yetişmesi ve davranmasına imkan vermez, dolayısıyla insanlar gerçek benliklerini göstererek değil “maskeler” kullanarak kendilerini ifade ederler.(Akt. Gün; 2013)
- İyi planlanan ve ciddiyetle uygulanan bir eğitim, bireyi geliştirip hayata hazırlarken; eksik, yetersiz, yanlış eğitim birçok problemin kaynağı olabilmektedir. Özellikle okuldaki başarısızlık, geleneksel disiplin anlayışı, okul- aile- çocuk arasındaki iletişim kanallarının sağlıklı işlememesi, okul çevresinin güvenli olmayışı vb. etkenler, çocuğun okuldan kopmasına yol açacak ciddi problemleri beraberinde getirmektedir. (Cevher, 2007: 20)
- Okulda istenmeyen davranışlardan bazılarının kaynağı ailedir. Aile modeli çocuğun psiko-sosyal gelişimini, tutum ve davranışlarını ve başarısını etkiler. Okulda istenmeyen davranışlardan bazılarının kaynağı aile olmakla birlikte okulun en sorunlu öğrencileri sorunlu ailelerden gelmektedir. Çocuklarda davranış bozuklukları kontrollü ya da kontrolsüz anne-baba davranışlarından kaynaklanmaktadır. (Gökhan, 2007: 33)

Zorlamaya, korkutmaya ve baskıya dayanan yöntemlere karşı disiplinsiz davranışların gelişmesi (Kafadar) ile birlikte iki yüzlü, yalana, kuvvete tapan bireylerin yetişeceği (Alıcıgüzel) belirtilmiştir.

- Olumlu tutum ve davranışlar ya da içsel gelişim ancak her yerde ve her durumda Klasik okulda egemen olan geleneksel disiplin anlayışında öğrenciden her durumda koşulsuz uyumlu davranması beklenmektedir. Bu zorunlu uyumlu davranma bazen olumsuz sonuçlar doğmakta ve baskıcı tutumlara karşı disiplinsiz davranışlar gelişmektedir. Bu okul “Öğrencinin serbest faaliyetlerini sınırlandıran, kısıtlayan otoriter bir “esaret okulu” özelliğindedir.” (Kafadar; 1997: 49)
- çocuğun kişiliğine saygı göstermek ve onu eğitimin amaçlarına ortak etmekle, onunla sevgi- saygıya, güvene dayalı samimi ilişkiler kurmakla gerçekleştirilebilir. Zorlamaya, korkutmaya dayanan yöntemler okulda evde egemen olursa iki yüzlü, yalana, kuvvete tapan bireyler yetişecektir. (Alıcıgüzel; 1999: 250)

Sevgisiz ve baskıcı ortamlarda yetiştirilen çocuklarda olumsuz kişilik özellikleri gözlemlenmekle (Üstün, Yılmaz ve Kırbaç) birlikte, otoriteye sorgulamasız itaat eden birey yetiştirme yaklaşımları ve bunun uzantısı olarak dayak uygulamaları (Gözütok ve Ark.) öğrencilerde istenmeyen davranışların ortaya çıkmasına neden olarak (Öztürk) çağdaş eğitim amaçlarına ulaşmada önemli bir engel olup (Gözütok ve Ark.) geleneksel disiplin anlayışı çocuğun okuldan kopmasına yol açmaktadır. (Cevher)

- Otoriteye sorgulamasız itaat eden birey yetiştirme yaklaşımları ve bunun uzantısı da okullarda dayak uygulamaları, çağdaş eğitim amaçlarına ulaşmada önemli bir engeldir.(Gözütok ve Ark.; 2007: 139)
- Öğretmenlerin öğrencileriyle kurdukları olumsuz ilişki biçimleri, öğretmenin kişiliği, öğretmenden olumlu ya da olumsuz alınan uyarılar, öğretmenin program planlaması, sınıf yönetimi ve öğretim yaklaşımı, öğretmenin planlı olmayışı, sınıf etkinliklerinin planlı olmayışı, sınıf kurallarının yerleştirilmemiş olması, öğretmenin düzeni sağlamadaki yaklaşım biçimleri, öğretmenin demokratik olmayışı, öğretmenlerin sınıflarında aşırı serbest bir tutum izlemeleri, öğretmen

korkusu, öğretmeni sevmeme ya da saygı yetersizliği gibi etkenler öğrencilerde istenmeyen davranışların ortaya çıkmasının sebepleri arasında sayılabilir. (Öztürk; 1992: 23-30)

- Sevgisiz ve baskıcı ortamlarda yetiştirilen çocuklarda sürekli kaygı, kendine ve geleceğe güvensizlik, düşük öz saygı gibi kişilik özellikleri gözlemlenmektedir. (Akt. Üstün, Yılmaz, ve Kırbaç, 2007: 111)

Eğitimin insana dönük eylemleri içermesi yönünden sevgisiz ve baskıyla yapılan etkinliklerin amacına ulaşamayacağı (Güler), çağdaş değerlere ulaşmada eğitim uygulamalarının demokratikleşmesinin çözüm olabileceği (Özpolat ve Bayındır) ve öğrencilerin sorumluluk duygularını geliştirmek, disiplin sorunlarını azaltmak amacıyla sportif aktivite, kulüp çalışmaları, kültür sanat etkinlikleri ve sosyal projeler gibi faaliyetlerin artırılarak devamının sağlanmasının (Gökhan) etkili olabileceği düşünülmektedir.

- İnsan bir şeyi sevmeden anlayamaz ve öğrenemez. Eğitim insana dönük eylemleri içermesi yönünden sevgi bağı kurulmadan yapılan her bir etkinliğin amacına ulaşması beklenemez. Bununla birlikte tüm çabalar sonuçsuz kalır ya da olumsuz sonuçlar doğurur. (Güler; 2008: 158)
- Çağdaş değerlere ulaşmada bilimsel bir anlayışla, toplumları yönlendirecek tek çözüm formal eğitim uygulamasını demokratikleştirmektir. (Özpolat ve Bayındır; 2007: 37)
- Öğrencilerin sorumluluk ve paylaşım duygularını geliştirmek ve disiplin sorunlarını azaltmak amacıyla sportif aktiviteler, kültür sanat etkinlikleri, kulüp çalışmaları ve sosyal projeler gibi faaliyetlerin artırılarak devamının sağlanması, öğrencilerin doğru davranışları kazanmalarında ve içsel kontrollerinin gelişmesinde etkili olacaktır. (Gökhan, 2007: 86)

Elde edilen veriler doğrultusunda; korku kültüründe öğrencinin istenilen davranışı öğretmenin, yöneticinin ve sistemin baskısıyla bir kaçma refleksi olarak gerçekleştirebileceği fakat bu davranış değişikliğinin içselleştirilmiş bir davranış değişikliği değil, korku ve zorunluluktan yapılan ortama uyma davranışı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Korku ile baskı altında kabul ettirilen ve dayatılan davranış, korkunun olumsuz da olsa motivasyonu sağlayıcı bir etken olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Fakat meydana gelen davranış değişikliğinin içselleştirilmemiş olması nedeniyle, motivasyon sağlayıcı etken olan korku veren faktörün ortadan kalkması durumunda sönmesi kaçınılmazdır. Bu bağlamda, korku ile sağlanan eğitim ve öğretimin geçici olarak olumlu sonuç verdiği fakat kalıcılığının sağlanamayacağı sonucuna varılabilir. Olumsuz okul kültürü, öğretmen, öğrenme ortamı, uygulama ve yöntem özellikleri nedeniyle içselleştirilemeyen tutum ve davranışlar, kalıcılığı sağlanamayan öğretim programının amaçlarına ulaşılmadığını ve etkili bir program olmadığını göstermektedir.

Buna ek olarak baskı ve zorlamalar öğrencinin olumsuz da olsa motivasyonunu sağlayarak davranışı gerçekleştirmesi yerine, tamamıyla olumsuz davranışlar geliştirerek öğretmeninden, eğitimden ve okuldan uzaklaşmasına neden olabileceği sonucunu da açığa çıkmıştır. Bu sonuç öğrenciye kazandırılması istenen değerlerin aksine öğrencinin değersizlik, güvensizlik, korku ve nefret gibi olumsuz duygularının pekiştirilebileceğini göstermektedir. Diğer bir deyişle öğrencinin Değerler eğitimi değil, korku kültürünü içselleştirmesinde etkili olacaktır.

Birey ve toplum etkisi altında olduğu kültürün davranışlarını yansıtır. Dolayısıyla okullarda değerler kültürünün yaşatılmadığı bir Değerler eğitimi programının öğrencilere değerleri aktaramayacağı sonucuna ulaşılabilir. Bu veri doğrultusunda toplumumuzda ve okullarımızda etkili olan korku kültürünün etkisi altında kalan birey çevresine bu kültürün olumsuz özelliklerini yansıtacaktır. Korku kültürünün etkisi altında olan bir Değerler Eğitimi ise etkili bir uygulama alanı bulamadığı gibi; korku dolu, antidemokratik bir yapı içerisinde sıkışıp kalacaktır. Araştırma bulgularına göre; korku ile eğitimin bağdaşmadığı gibi, korku kültürü ile Değerler eğitiminin de bağdaşmayacağı anlaşılmış, korku ile sağlanan davranış

değişikliğinin özümseyerek benimsenmesi ve kalıcı olmasının mümkün olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, Değerler Eğitimi ile korku kültürü arasında doğrudan, olumsuz ve hem değerleri hem de insan ilişkilerini yıpratıcı bir ilişki olduğu sonucu elde edilmiştir.

Değerlerin kişiye sağlıklı bir şekilde kazandırılabilmesi ve kalıcılığının sağlanabilmesi için eğitimde dikkat edilmesi gereken hususlar bulunmaktadır. Bunlar arasında tutum ve davranışların kişiye zorla, baskıyla ve korkuyla değil de, anlamlı öğrenme, ikna, özümseme ve benimseme yoluyla verilmesi önemlidir. Sağlıklı ve kalıcı öğrenme bu şekilde elde edilebilir.

Değerler eğitimi programının amaçlarına ulaşması için; öğretmen, yönetici ve öğrenciler arasında uyum ve işbirliğinin varolması, okulda her birimin kendisini ilgilendiren konularda karar verme süreçlerine katılması, yenilik, değişme ve gelişmeyi teşvik edici bir okul kültürünün oluşturulması, öğrencilerin zihinsel, bedensel ve toplumsal gelişmelerini sağlayıcı sosyal, eğitsel, kültürel ve sportif etkinliklere yer verilmesinin öğrencilerin okul kültürüne ve değerler kültürüne dahil olması ve bireysel gelişimlerine (sorumluluk alma, öz disiplin duygularının gelişmesi gibi) olumlu katkı sağlayacağı anlaşılmıştır.

BÖLÜM V

5. Sonuç ve Öneriler

5.1.Sonuç

Başlangıçta çok zor, alıştığı düzene ters, tehdit edici ve bu yüzden korkutucu gelen davranış ve görevlerin güven duygusu temel alınarak kolaylıkla yapılabilmesi için gerekli anlayışın gösterilmesi, ikna edici ve model olunması ile beceri, tavır ve zihin alışkanlıklarının kazandırılması gerekir. Zorlama, baskı ve tehdit (hatta şiddet) ile davranışın ya da düşüncenin kişiye kabul ettirilmesi olanaksızdır. Bu olumsuz davranışların sergilenmesi yönetici, öğretmen ve öğrenci ilişkisinin sevgiye dayanan temelini yıpratarak onarılmaz bir biçimde sarsılmasına neden olacaktır. Öğrenme doğası gereği zorla gerçekleştirilemez. Ortaya çıkan davranış değişikliği baskı altındaki bireyin korku sonucu bir kaçma refleksi olarak gerçekleşecektir.

Öğrenme bireyin özgür iradesi ve akıl yoluyla yaptığı seçimler doğrultusunda gerçekleşir. Bireyin istenilen davranış değişikliğini gerçekleştirerek içselleştirmesi ancak bu yolla sağlanabilir. Bu yönüyle eğitim ortamı bireye esneklik ve özerklik serbestisinin sağlandığı ortamlar olmalıdır. Özellikle duyuşsal anlamda bireye olumlu duygularını geliştirerek davranışların kazandırılması gereken Değerler Eğitimi söz konusu olduğunda eğitimin bu yönü daha öne çıkmakta ve önem kazanmaktadır.

Korku sonucu bireyde meydana gelen davranış değişikliği korku sebebinin (faktörünün) ortadan kalkması ile son bulacak, davranış sönecektir. Bu durum ise verilen eğitimin hedeflerinden biri olan kazandırılmış olan olumlu davranışın sürekliliğinin sağlanması yönünden bir tehdit oluşturmaktadır. Oysa güvendiği, örnek aldığı kişilerden modelleme yoluyla kabullendiği ve bireyin kendi seçimi üzerine gerçekleşen davranışın sürekliliğinin sağlanması daha kolay ve kendiliğinden gerçekleşen bir sonuçtur. Ayrıca olumlu davranış geliştiren bireyin çevresi tarafından sözlü ya da duyuşsal anlamda onaylanması ve takdir edilmesi, bireyi tatmin ederken

aynı zamanda davranışın pekiştirilmesini sağlayacaktır. Bu davranış biçimi öğrenilenlerin sürekliliğinin sağlanmasını da kolaylaştıracak, nesilden nesile aktarılmasında etkili olacaktır. Bu yönden olumlu davranış geliştiren öğrencilerin onaylanması, takdir edilmesi ve onure edilmesi davranışın pekiştirilerek içselleştirilmesinde ve sürekliliğinin sağlanmasında önemli olmakla birlikte gerekli olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Dayatma ve zorlamalar sonucu kazandırılan davranışlar sönmeye mahkûm olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, bireyler genellikle bu tür olumsuz yaşantılarla edindiği bilgi, beceri ve davranışları başkalarına aktarmak, başka bir deyişle yüklemek istemezler. Dolayısıyla baskı ve korku sonucu kazanılan, olumlu bir davranış dahi olsa yeni nesillere aktarılmasında bu değer ve olgular, geçmişte edinilen olumsuz yaşantılar ve zorlamalar sonucu gereksiz ve değersiz bulunarak önemsizleşmektedir.

Kaynaklardan elde edilen veriler ışığında Değerler eğitimi uygulamalarında toplumda hakim olan korku kültürünün davranışların gerçekleşmesine dönük geçici olumlu etkisi olduğu söylenebilir. Fakat kazandırılan davranış ve değerlerin yaşama aktarılarak, ilerleyen zamanlarda sürekliliğinin sağlanması ve yeni kuşaklara aktarılmasında olumsuz bir faktör olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna ek olarak yönetici ve öğretmenlerin öğrencilere sert, baskıcı, kaygı ve korku verici tutum ve davranışları neticesinde eğitici- eğitilen ilişkisinin olumsuz etkilenecek, yıprandığı hatta kopma noktasına gelebildiği sonucu elde edilebilir. Bunun sonucunda ise öğrencilerin eğitim ve öğretimden faydalanamadığı gibi; okul, okul yönetimi, öğretmen ve eğitime karşı olumsuz davranışlar geliştirebileceği söylenebilir.

Tüm bulgular ve sonuçlar değerlendirildiğinde Değerler eğitimi ile kazandırılmak istenen değerlerin yapısı gereği korku kültürü ile bağdaşmadığı, daha olumlu, demokratik ve hümanistik yaklaşımların egemen olduğu öğrenme ortamlarının oluşturulmasının daha uygun olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda yönetici, öğretmen ve öğrenci ilişkilerinin tamamen sevgi, güven ve etkili iletişime dayalı kurulması, uyumlu okul kültürünün oluşturulması gerekliliği öne çıkmaktadır.

5.2. Öneriler

1. Ders içi ve ders dışı etkinliklerde öğrencilerin olumlu davranışlarını pekiştirici, onlara toplumsal amaçlar ve idealler oluşturma uygulamalarına daha çok yer verilmelidir.
2. Toplumun her kesiminde şiddete yönelik tutum ve davranışların çocuk/ gençlerin temel insan haklarına karşı bir saldırı olduğunun anlaşılması yönünde bilinçlendirme amaçlı çalışmalar yapılmalı; yazılı ve görsel medyadan bu konuda destek sağlanmalıdır.
3. Okulda ve sınıfta disiplinin sağlanması amacıyla öğretmen ve öğrenciler başta olmak üzere tüm okul çalışanları ve velilerin güçlü bir örgütlenmeyle işbirliği içinde çalışmaları sağlanmalıdır. Öğrencilere etkin görevler verilmeli, bu görevlendirmelerde gönüllülük esas alınmalıdır. Böylelikle disiplin sorunları en aza indirgenebileceği gibi öğrencilerin sorumluluk ve paylaşım duyguları da gelişecektir.
4. Öğretmenler ve yöneticiler Değerler eğitimi programı ile kazandırmak istedikleri değerleri öncelikle kendileri uygulamalı, olumlu rol modelleri oluşturmalı, gençleri ve çocukları cesaretlendirmeli ve desteklemelidir. Davranışların özdeşleştirilerek benimsetilmesi değerlerin içselleştirilmesinde etkili olacaktır.
5. Öğrencilere karşı dayatıcı, zorlayıcı, baskı ve tehdit içeren tutum ve davranışlardan kaçınılmalıdır. Öğrenciler ile ilişkiler sevgi, saygı, hoşgörü ve güven temeline dayandırılmalıdır.
6. Öğretmen ve yöneticiler değerleri içselleştirmiş ve davranışlarına yansıtan öğrencileri pekiştirmek/ takdir etmek için zaman ayırmalı, onure etmeli ve ödüllendirmelidir.

7. Öğrencilere Değerler Eğitimi ile edindikleri bilgi ve becerileri analiz etme, olaylar arasında ilişki kurabilme, öngöründe bulunabilme, düşündüklerini ifade etme, empati kurabilme ve insan ilişkilerinde karşılıklı uzlaşmaya varma becerileri kazandırılmalıdır.
8. Öğretmen ve öğrenciler şiddet ögesi içeren davranışlar karşısında yapabilecekleri ve öfke kontrolü konularında bilinçlendirilmeli; bu amaçla öğrencilere rehberlik öğretmenleri tarafından, öğretmenlere ise hizmet öncesi ve hizmetiçi eğitim programlarıyla iletişim, sınıf yönetimi, sorun ve çatışma çözme gibi yeterlilikleri kazandırıcı /destekleyici eğitim verilmelidir.
9. Okulda Değerler Eğitimi kapsamında düzenlenen etkinliklerle ilgili ailelerin bilgilendirilmesi ve onların da bu programa dahil edilmesi, okul- aile yaşantısında uyumu sağlayacak böylelikle programın etkililiği artacaktır.
10. Ailelerin çocuk/ genç üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla “anne- baba eğitimi” programları düzenlenmeli, onların sağlıklı birer toplum üyesi olarak yetişmelerine yardımcı olacak bilgiler verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akbaba Altun, S.(2003). Eğitim Yönetimi ve Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1) 78
- Alak V. (1993). *Hastaneye Ameliyat Olmak Üzere Gelen 7- 14 Yaş Grubu Çocukların Korkuları ve Hemşirelik Uygulamaları*. Doktora Tezi İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alexius, S. B. (1997). *Yitirdiğimiz Susuzluğumuz Ya Da Özgürlüğün Saldırgan Gücü Üzerine*. Yüzyılımızda İnsan Felsefesi, Ankara.
- Alıcıgüzel, İ. (1999). *Çağdaş Okulda Eğitim ve Öğretim*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Antalya İl Milli Eğitim Müdürlüğü. (2011). Değerler Eğitimi Kılavuz Kitapları (Okul Öncesi, İlköğretim ve Orta Öğretim).
- Aral, V. (1992). *Hukuk Felsefesinin Temel Sorunları*. İstanbul: Filiz Kitapevi. :108-116
- Ataman, Z. (2006). Okul Çağı Çocuklarının Tıbbi İşlem Korkularına Yönelik Verilen Bilginin Etkisinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü
- Ay, B. (2007). Öğretmenlerin Öz-yeterlilik ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı. Yüksek Lisans Tezi. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Aydın C., Yolasıǧmaz G. (1987). Hastanede Yatan Çocuklarda Anksiyete Belirtilerinin Değerlendirilmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 3(3), 1-9.
- Aydın, M. (1993). *Çağdaş Eğitim Denetimi*. Ankara:Pegem Yayıncılık,
- Aydın, M. (1994). İnsan Yetiştirme Modelimiz ve Değer Eğitimi. *Türkiye Eğitim Felsefesi Kongresi*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

- Aydın, M. (2003) Gençliğin değer algısı: Konya örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 121-144 : 125
- Aydın, M.Z.(2008). *Okulda Ahlak Eğitimi ve Ahlak Öğretiminde Örnek olay İncelemesi Yöntem*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım. 16-20
- Aydın, M. Z. (2010). Okulda Değerler Eğitimi. *Eğitime Bakış, Eğitim- Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, 6 (18),16-19: 18
- Ayhan, İ.(2007). Korku İfadeleri Karşısında Beynimizin Verdiği Tepkiler. Psikoloji İç Bükey Yansımalar, Bilim Ve Teknik 471, 93.
- Balay, R. (2000). Özel ve Resmi Liselerde Yönetici ve Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılığı (*Ankara ili Örneği*). Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baltaş Z. (2000). *Sağlık Psikolojisi, Halk Sağlığında Davranış Bilimleri*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bayraktar, Ş., Gültekin Toroslu, A., Saraçoğlu, M., Sürek, S.(2012) Türkiye’de Yaygın Eğitim. Yaygın Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü, http://rec.org.tr/dyn_files/42/5521-SinasiBayraktar-YayginEgitim.pdf, Erişim tarihi:2013
- Bertrand, R.(1951). *On education* (Eleventh Impression). London: George Allen and Udwin Ltd.
- Bertrand, R.(1955). *Authority and The Individual*. London: George Allen and Udwin Ltd. :110-111
- Bertrand, R. (1967).Why I am Not a Christian. London: George Allen and Udwin Ltd. :152-153

- Bertrand, R.(1987) The Elements Of Ethics. A. Seckel(eds.) Bertrand Russell On Ethics Sex and Marriage (ss.17-56) In. New York, Prometheus Books.
- Bilgen N. (1997). *Halk Sağlığı Bakışıyla Ana ve Çocuk Sağlığı*, İstanbul: Güneş & Nobel Tıp Kitabevi.
- Bilgin, Ö. (2009). Ahlak Temellendirmeleri Bağlamında İyilik ve Kötülük Kavramının Yeri, Rolü ve Değeri: Royce’ci Bir Yaklaşım. *1. İyilik Sempozyumu*, Elazığ: Milli Eğitim Müdürlüğü Yayınları No.1: 434- 443
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, (2012)Avrupa konseyi Bakanlar Komitesi’nin üye ülkelere gençlerin yaygın eğitim/öğreniminin teşviki ve tanınmasıyla ilgili Tavsiye Kararı Rec(2003)8 ,www.undp.org.tr/...TR/Recommendation%202003-8_TU_NT.DOC
- Bolay, S. H. (2007) Değerlerimiz ve Günlük Hayat. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 12-19
- Bolay, S. H. (2007), Aşkın Değerler Buhranı. , R.Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Z.Ş.Arslan, M. Zengin(ed.), *Değerler ve eğitimi* (ss. 55-69) İçinde. İstanbul: Kahraman Ofset. :62-64
- Boydak Özan, M., Türkoğlu, A., Şener, G.(2009). Okul Yöneticilerinin Öğrencilere Değer Kazandırmadaki Rolü. *1. Uluslararası İyilik Sempozyumu*, Elazığ: Milli Eğitim Müdürlüğü Yayınları No.1: 60-72
- Burkovik, Y., Oğuz, T. (2006). *KorkuYorum*. İstanbul: Timas Yayınları
- Bülbül, S. (1987). Dünya’da Ve Ülkemizde Yaygın Eğitim. *Yaygın Eğitim Ve Sorunları, TED XI. Eğitim Toplantısı*, , Ankara: TED Bilim Dizisi 11,
- Cevher, D. M.(2007). Suça Sürüklenen Çocuklar, Çocuk Suçluluğuna Genel Bir Bakış. A.Solak (ed.), *Okullarda şiddet ve çocuk suçluluğu*(ss. 19-35) İçinde. Ankara: Anı Yayıncılık.

Cevizci, A. (2002).Etiğe Giriş. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Ceylan, Y. (2004). *Global Etik*. Doğu – Batı. Küreselleşme Sayısı(2. Baskı) 18, 127-132, Ankara

Cüceloğlu, D. (1991), *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Cüceloğlu, D. (2002). *İki yaşam Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çağrı, M.(1991). *Ana hatlarıyla İslam Ahlakı*. İstanbul: Ensar Neşriyat. : 21

Çakır, A. (2007). *İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri ve okul kültürü algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çalık, T., Sezgin, F. (2005). Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim. *Kastamonu Eğitim Dergisi* , 13 (1), 55-66

Çaplı, O. (1970). *Çocuklar Gençlerin Eğitimi*, Ankara: Son Matbaası.

Çayırdağ, N. (2006). *İlköğretim 7. Ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Okul Kültürü Algılayışları İle Zorbalıkla Başetme Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çelik, F. (2006). Türk Eğitim Sisteminde Hedefler ve Hedef Belirlemede Yeni Yönelimler. *Süleyman Demirel Ün., Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7 (11), 1-15

Çınar, İ. (2007). Okullarda Şiddet: Dağın İki Yamacını Da Görebilmek. A.Solak (ed.), *Okullarda şiddet ve çocuk suçluluğu*(ss. 1- 16) İçinde. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Çetin, H. (1989). Ortaöğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliğın Eğitsel Açıdan Değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çolakoğlu, M. (2005). Eğitim Örgütlerinde Değişim ve Liderlik, *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2 (1), 63-77.
- Demirci, S. (2006) *Lise Yöneticilerinin Kültürel Liderlik Rollerinin Öğretmenlerin İ Doyumuna Etkisi*”, Yüksek Lisans Tezi, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Demirel, Ö.(1999). *Planlamadan değerlendirmeye öğretme sanatı*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Demirtaş, H. (1997). *Etkili Eğitim Yöneticisi Davranışları*. Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, <http://web.inonu.edu.tr/~hdemirtas/Tez.htm>.
- Devlet Planlama Teşkilat Müsteşarlığı. (2006). Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013). *Kültür Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ocak
- Doğan, İ.(2000). *Sivil Toplum Ondan Bizde De Var*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Dönmez A. Sosyal Psikoloji, 3.Basım, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları,1998; 71- 93, 623.
- Duhm, D. (1996). *Kapitalizmde Korku*. (çev.: S. Sölçün). Ankara : Ayraç Yayınevi.
- Durmuş, E., Gürkan, U. (2003). Lise Öğrencilerinin Şiddet ve Saldırganlık Eğilimleri. VII. *Ulusal PDR Kongresi Bildiri Özetleri*, İstanbul: Cantekin Matbaası, 5.
- Dursun, D.(2008), Siyasetle Ahlak ve Değerler Dünyasının Sorunlu İlişkileri Üzerine. *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi*, 2(5) ,58- 60
- Elmalı, O. (2005). *Bertrand Russell’da Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Ataç Yayınları.

Erdem, H. (1996). *Ahlak*. Konya, Hü-Er Yayınları.

Erdoğan, İ.(2000). *Okul Yönetimi ve Öğretim Liderliği*. İstanbul:Sistem Yayıncılık.

Erdoğan, E. (2007) Belediyelerin Değerler Eğitimi Açısından Fonksiyonu Çerçevesinde Yetişkin Eğitim Örneği Olarak İSMEK Modeli. R.Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Arslan, Z.Ş., Zengin, M. (ed.), *Değerler ve eğitimi* (ss.397- 430) İçinde. İstanbul: Dem Yayınları. : 397

Feather, N. T.(1975). *Values In Education And Society*. New York: The Free Press. :8

Gaus, G. F. (1990). *Value And Justification*. Cambridge: Cambridge University Press. :1-2

Genç, S. Z., Eryaman, Y.(2007). Değişen Değerler ve Yeni Eğitim Paradigması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 89-102

Gezer, B. (2005) *Okul kültürünün öğrenci başarısı üzerindeki etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Glasser, W. (1999). *Okulda Kaliteli Eğitim*. (çev.: U. Kaptan). İstanbul: Beyaz Yayınları, Volkan Matbaası.

Gökhan, S. (2007), İlköğretim Okullarında Uygulanan Disiplin Uygulamaları ve Veli Beklentileri Üzerine Nitel Bir Araştırma (İstanbul İli Anadolu Yakası Örneği). Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gömlüksiz, M. N. (2007). Lise Öğrencilerinin Toplumsal Değerlere ilişkin tutumları: (Elazığ ili örneği). R.Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Z.Ş.Arslan, M. Zengin(ed.), *Değerler ve eğitimi* (ss. 727-741) İçinde. İstanbul: Dem Yayınları. : 728

Gözütok, D. (1993). Okulda Dayak, Ankara Özel Baskı 72 Ofset; 1992, Disiplin Sağlamada Öğretmen Davranışları, *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 25 (2)

- Gözütok, D., Karacaoğlu, C.,Er, K.Oğuz. (2007). Çocuklar evde de okulda da dövülüyor. A.Solak (ed.), *Okullarda şiddet ve çocuk suçluluğu*(ss.133-149) İçinde. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Güler, A.(1998) Demokratik eğitim Açısından Yurttaş Olmak- Vatani Sevmek. *VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*, Konya: Pegem A Yayıncılık.
http://www.pegem.net/Akademi/kongrebildiri_detay.aspx?id=36770
- Güler, A.(2008) *Türk Toplumunda Korku Kültürü*. Bolu:Punto Tasarım.
- Güler, A.(2009) Evrensel değerler bağlamında ‘İyi-Kötü’ ikiliği. *1. İyilik Sempozyumu*, Elazığ: Milli Eğitim Müdürlüğü Yayınları 1,:483-491.
- Gün, C. (2013). Korku Kültürü ve Bürokrasiye Yansımaları. <http://caginpolicisi.com.tr/19/38-39.htm>
- Gündoğan, A. O. (2010). Çok Kültürlülük ve Değerler Sorunu. *Eğitime Bakış, Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, 6(18), 33-38
- Gündoğdu, A. (2010). Değerlerle Yaşamak. *Eğitime Bakış, Eğitim- Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, 6 (18), 1-3
- Güngör,E. (1993). *Değerler Psikolojisi*. Amsterdam: Hollanda Türk akademisyenler Birliği Vakfı. : 17
- Güngör,E. (1995). *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. Ankara: Ötüken Neşriyat A.Ş. : 40-42
- Hememann, F. (1997).Etik, Günümüzde Felsefe Disiplinleri (çev. D. Özlem). İstanbul: Ara Yayınları. :366

- Hernandez, T. J. ve Seem S. R. (2004). A safe school climate: A systematic approach and the school counselor”. *Professional School Counseling*. 7, 256
- Hesapçıoğlu, M. (1998). *İlköğretim ilke ve Yöntemleri*. İstanbul: Beta Basın Yayın Dağıtım
- Izgar, H.(2005). Eğitim Liderliği , Öğretmenin Dünyası, Ankara: Odunpazarı Belediyesi Yayınları 10(3), 55
- İçli, T.(2004). Kriminoloji. Ankara: Mart kitap ve Yayınevi.
- İçli, T. (2007). Suçlu Çocukların Türkiye Profili. A.Solak (ed.), *Okullarda şiddet ve çocuk suçluluğu*(ss. 329- 351 İçinde. Ankara: Anı Yayıncılık.
- İnam, A. (2009). Değerler Hayatımızın Kendisidir. Değerler biziz. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5, 82-93
- İmamoğlu, E. O., Aygün Karakitapgöku, Z. (1999). 1970’lerden 1990’lara Değerler:Üniversite Düzeyinde Gözlenen, Zaman,Kuşak ve Cinsiyet Farklılıkları. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(44), 1-22.
- Johnson, W. L., Johnson, A. M. (1997). Assessing the Validity of Scores on The Charles F. Kettering Scale for The Junior High School. *Educational and Psychological Measurement*, 57, 858.
- Kafadar, O. (1997). *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılaşma*. İstanbul: Feryal Matbaacılık.
- Kale, N. (2007). Nasıl Bir Değerler Eğitimi R.Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Z.Ş.Arslan, M. Zengin(ed.), *Değerler ve eğitimi* (ss.313- 322) İçinde. İstanbul: Dem Yayınları. : 313
- Kan, Ç.(2009). Değişen Değerler ve Küresel Vatandaşlık Eğitimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi* ,17(3), 895-904

Karagöz S.(1990). Kronik Olan Hastalarda Ağrının Hafifletilmesinde Psikolojik Yaklaşımlar.
III. Ulusal Hemşirelik Kongresi Bildirileri, İzmir

Karakaya, T.(2004). Küreselleşme ve Avrupa Birliği Sürecinde Etik Değerlere Kritik Bir Yaklaşım- Sorunlar ve Çözümler, R.Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Z.Ş.Arslan, M. Zengin(ed.), *Değerler ve eğitimi* (ss. 203- 214) İçinde. İstanbul: Dem Yayınları. :204

Kasatura, İ. (1998) *Okul başarısından hayat başarısına*. İstanbul: Altın KitaplarYayınları.

Kaymakcan, R. (2010). Değer Kavramı ve Gençlerin Dini Değerleri. *Eğitime Bakış, Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, 6(18),10-15.

Kavaklı A. (1992). *Çocukluk Yaşlarında Büyüme ve Gelişme*, İstanbul: Hilal Matbaacılık A.Ş.

Kaya, Y. K. (1989). *İnsan yetiştirme düzenimize yeni bakış*. Ankara: Bilim Yayınları. :84

Kaynak Taşçı, S. (2007). *Öğretmenlerin Kişilik Özellikleri Ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı*. Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Keskin, Y. (2010). Sosyal Bilgiler Derslerinde Değerler Eğitiminin Yeri ve Önemi. *Eğitime Bakış, Eğitim- Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, 6(18), 68-72

Kılıç, E. (1981). Halk eğitiminde kuram ve uygulama, Ankara: TODAİE Yayınları. :9

Kılıç, E. (1983). *Yaygın Eğitim*. Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Ankara: MEB Yayınlar.

Kılıç, M. (2004) Etik –Hukuksal Değerlerin Nesnelliğinin/ Evrenselliğinin Temellendirilmesi Bağlamında İnsan Hakları Eğitimi. *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*, İstanbul: Değerler ve Eğitimi, DEM Yayınları :595-611

- Kılıç, M. (2007). Etik- Hukuksal Değerlerin nesnelliğinin/ evrenselliğinin temellendirilmesi bağlamında insan hakları eğitimi. R.Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Z.Ş.Arslan, M. Zengin(ed.), *Değerler ve eğitimi* (ss. 595- 611) İçinde. İstanbul: Dem Yayınları. :605
- Kodaman, B. (2004). Milli Birlik ve Küreselleşme- Dünyalaşma, Türk Yurdu, s. 24
- Köylü, M. (2010). Küresel Bağlamda Değerler Eğitime Duyulan İhtiyaç ve Batı Dünyasında Din Eğitimi Teorileri. *Eğitime Bakış, Eğitim- Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, 6(18), 20-27
- Kulpçu, O. (2008). *Öğretmen ve yöneticileri motive etmede kullanılabilecek motivasyon araçları üzerine bir inceleme (Gaziantep)*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep: Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, haziran 2008, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Kulu Şentürk, S.(2007). *İstanbul İli İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Değişime Dirençleri ve Direnç Nedenleri*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Kurt, İ. (2000) Yetişkin eğitimi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Lantieri, L. ve Patti, J. (1996). *Waging Peace in Our Schools*. Boston: Beacon Press.
- Memedoğlu, Y. (2007) Ahlak Anlayışında Dışsal Yaklaşımdan Evrenselleşebilir Ahlak Yaklaşımına. R.Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Z.Ş.Arslan, M. Zengin(ed.), *Değerler ve eğitimi* (ss. 119- 130) İçinde. İstanbul: Dem Yayınları
- Milli Eğitim Temel Kanunu, (2011).
<http://www.meb.gov.tr/mevzuat/liste.asp?ara=4&Submit=Listele>

Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı , (2012). *Milli Eğitim İstatistikleri 2011-2012* , http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2011_2012.pdf

MEB. (2013). Bolu İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Ar-Ge Bölümü Projeler Koordinasyon Ekibi, projeler.boluegitim.gov.tr/dokuman/genclik/Yaygin_egitim_sunu.ppt. Erişim tarihi:2013

MEB. (2013) Yaygın eğitim mevzuatı. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/27587_0.html

Nirun, N. (1969). Sistematiik Sosyoloji Yönünden Sosyal Dinamik Bünye Analizi, Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları.

Numanoğlu, G. (1999). Bilgi Toplumu ve Yeni Kimlikler (II). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 32 (1-2), 341-350.

Odacı, H.(2007). Çocuk Suçları ve Şiddet Olayları. A.Solak (ed.), *Okullarda şiddet ve çocuk suçluluğu*(ss. 55- 76) İçinde. Ankara: Anı Yayıncılık.

Okçabol, R. (1989). *Halk eğitimi (Yetişkin eğitimi)*. (2. Basım). İstanbul: Der Yayınları.

Okçabol,R. (2013) Yaygın Eğitim. http://www.egitimsen.org.treklerabebf686758ba3927c9e5a349210bd8_ek.pdf, Er.Tar.: 2013

Oktay, F. (2003). Yaygın Eğitim ve Gençlik sivil Toplum Örgütleri. Ankara Üniversitesi, Avrupa Toplulukları araştırma ve Uygulama Merkezi, 32. Dönem AB ve Uluslararası İlişkiler Temel Eğitim Programı, Ankara: Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, www.setav.orgupsdosya10419.pdf ,Erişim Tarihi 2013

Oktay, A.S. (2007). İslam Düşüncesinde Ahlaki Değerler ve Bunların Global Ahlaka Etkileri. R.Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Z.Ş.Arslan, M. Zengin(ed.), *Değerler ve eğitimi* (ss. 131-144) İçinde. İstanbul: Dem Yayınları

- Okumuş, E.(2010),Toplum ve Ahlak Eğitimi. Eğitime Bakış, Eğitim- Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi, 6(18), 28-32.
- Okutan, M. (2004). *Sınıf Yönetimde Örnek Olaylar*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Öcal, M. (2004). *Eğitimde Rehberlik*. Ankara: Düşünce Kitap Evi.
- Öymen, M. R. (1975). *Ahlak Eğitimi*. İstanbul: Murat Matbaacılık Kollektif Şirketi.
- Özdemir, S. (2000). *Eğitimde örgütsel yenileşme*. Ankara: Pegem A Yayınları.
- Özdemir, C. (20 Ekim 2005). Bir Aydın Hastalığı", Cumhuriyet Gazetesi.
- Özden, Y.(1998). *Eğitimde Dönüşüm*. Ankara: Önder Matbaacılık.
- Özden, Y.(2002). *Eğitimde Yeni Değerler- Eğitimde Dönüşüm*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer. Değerler Eğitimi Dergisi, 1(3), 217-239: 218
- Özensel, E. (2007). Liseli Kız ve Erkek Öğrencilerin Değer Yargıları ve Türk Toplumunun Temel Toplumsal Kurumlarına Bakış Açıları R.Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Z.Ş.Arslan, M. Zengin(ed.), *Değerler ve eğitimi* (ss. 743-769) İçinde. İstanbul: Dem Yayınları. :744
- Özkan, R. (2010). Türk eğitim sisteminde himayeci değerler: İlköğretim ders kitapları örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7 (1)
- Özlem, D. (2002). Değerler Sorununda Nesnelcilik/Mutlakçılık ve Öznellik/Rölativizm Tartışması Üzerine. Bilgi ve Değer Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Vadi Yayınları.

- Özpolat, V., Bayındır, N. (2007). Vaka Sorgulama Tekniği İle Okulda Fiziksel Ceza Ve Çocuk Saldırganlığı. A.Solak (ed.), *Okullarda şiddet ve çocuk suçluluğu*(ss.37- 54) İçinde. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Öztürk, H. (1992). *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara: Değişim Yayınlar
- Özyurt, S. (1999), *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Ankara: Değişim Yayınları.
- Pashiardis, G. (2000). School Climate in Elementary and Secondary Schools: Views of Cypriot Principals and Teachers. *The International Journal of Educational Management*. 14, 224
- PECK, M. S.(1992). *Az Seçilen Yol, Sevginin, Geleneksel Değerlerin ve Ruhsal Tekamülün Psikolojisine Yeni Bir Bakış*. (çev.: R. Özer). İstanbul:Akasa Yayınları, Özal Maatbası
- Pieper, A. (1999). *Etiğe giriş* (çev. V. Atayman, G. Sezer). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Püsküllüoğlu, A . (2003). *Türkçe Sözlük.*, Ankara: Arkadaş- Angora Yayınları : 352-353
- Sağnak, M. (2007). Orta Öğretim Okullarında Öğrenim Gören Öğrencilerin Okulun Örgütsel Değerlerine İlişkin Algıları ile Kişisel Değerleri Arasındaki Uyum Düzeyleri. R.Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Z.Ş.Arslan, M. Zengin(ed.), *Değerler ve eğitimi* (ss.715- 726) İçinde. İstanbul: Dem Yayınları. :715
- Sahakian, W. S. (1934), *Ethics; An Introduction To Theories And Problem*. New York: Noble Books. :1-3
- Saldırım, M. (2007). Ceza İnfaz Kurumundan Eğitim Kurumuna. A.Solak (ed.), *Okullarda şiddet ve çocuk suçluluğu*(ss. 77- 97) İçinde. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sarıtaş, M. (2000). Sınıf Yönetim ve Disiplinle İlgili Kurallar Geliştirme ve Uygulama. Sınıf Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar. L. Küçükahmet. (ed.) Sınıf Yönetimde Yeni Yaklaşımlar, Ankara.

- Schwartz, S.H. (1994). Are There Universal Aspects In The Structure And Contents Of Human Values?. *The Journal Of Social Issues*. 50(4), 19-45:3
- Sümer, Z. H., Aydın, G. (1999). Incidence of Violence in Turkish schools: A Review. *International Journal for the Advancement of Counseling*, 21, 335.
- Sünbül, A. M. (1996)Öğretmen Niteliği ve Öğretimdeki Roller. *Eğitim Yönelimi*, 2(1), 597-607.
- Şahan E.D. (1997). Çocuk Hastaların Hastaneye İlişkin Korkuları ve Korkuyu Etkileyen Etmenlerin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Şehirli, N.(2007). *Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği'nin Geliştirilmesi ve Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Şerefli, İ.(2008). *30-40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç- Korku İlişkisi (Sakarya Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya : Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Şişman, A. (2007). Değerler Eğitimi Merkezini Niçin Kurduk? R.Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Z.Ş.Arslan, M. Zengin(ed.), *Değerler ve eğitimi* (ss. 11-17) İçinde. İstanbul: Dem Yayınları.
- Taşpınar, M. (2009). Eğitimde Örtük Program ve Değerler Eğitimi. *1. İyilik Sempozyumu*, Elazığ: Milli Eğitim Müdürlüğü Yayınları (25-30)
- Temur, B. (2005). Karanlık Korkusu. *Çocuk ve Aile*. 90, 37-38.
- Tolan, B., İsen, G., Batmaz, V. (1991) *Sosyal Psikoloji*, Ankara: Feryal Matbaacılık,
- Topbaş, E. (2003). *Çocuğunuzun Korkuları ve Çözüm Yolları*. Ankara: Bilim Adamı Yayınları. Kalkan Matbaası.

- Toptamış, A. (1976). *Demokrasi Kavram Tarihi Süreç- İlkeler*. İstanbul: Eser Matbaası.
- Tozlu, N., Topsakal, C. (2007), Avrupa Bir Uyum Çerçevesinde Değerler Eğitimi. R.Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Z.Ş.Arslan, M. Zengin(ed.), *Değerler ve eğitimi* (ss. 177-202) İçinde. İstanbul: Dem Yayınları. :180
- Turgut, İ. (2002). *Eğitim ve Etik*, İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
- Tutkun, Ö. F. (2005) Çocuğun; okul Dışı Zamanını Değerlendirmesinde Anne- Baba ve Okulun Sorumlulukları. *Öğretmenin Dünyası*, Ankara: Odunpazarı Belediyesi Yayınları, 10(3), 191.
- TÜİK, (2009) Milli Eğitim İstatistikleri, Yaygın Eğitim,
- Türkdoğan, O. (1995). *Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Uyak Bolat, G., Özdemir Beceren, B. (2010). Okul Öncesi dönemde Değerler Eğitimi. *Eğitime Bakış- Eğitim- Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, 6(18),59-62: 59
- Uyak Bolat, G., Balaban Dagal, A. (2007). *Okul Öncesi dönemde Değerler Eğitimi Etkinlikleri*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Uyanık, M. (2007). Bir “Değer” Olarak “Çoğulculuk”. S. Kenan, H. Hökelekli, Z.Ş.Arslan, M. Zengin(ed.), *Değerler ve eğitimi* (ss.433- 444) İçinde. İstanbul: Dem Yayınları. :438
- Uyanık, M. (2010). Demokrasi, Değerler ve Eğitimi Üzerine Felsefi Notlar. *Eğitime Bakış, Eğitim- Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, 6 (18), 39-43: 40
- Üstün, A., Yılmaz, M., Kırbaç, Ş. (2007). Gençleri Şiddete Yönelten Nedenler. A.Solak (ed.), *Okullarda şiddet ve çocuk suçluluğu*(ss. 109-131) İçinde. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Wenar, C. (1994). Developmental Psychopathology: From Infancy Through Adolescence. (çev.: Y. Türköz), *Türk Psikoloji Bülteni* (2003) 30-31, 97-106
- Yaman, E.(2011) Hükümetin Acil Eylem Planı: Değerler Eğitimi , <http://www.varanhaber.com/yazar.asp?yaziID=8119>
- Yapıcı, M. (2003). Yaygın Eğitim. *Üniversite ve Toplum*, 3(1), 6. <http://www.universite-toplum.org/text.php3?id=122>.
- Yavuz, Ş. (2007). Değerlerin Şeceresi, Doğası, sınırı ve devamlılığı: değerlerin dini ve sosyal karakteri ve sürekliliği. R.Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Z.Ş.Arslan, M. Zengin(ed.), *Değerler ve eğitimi* (ss. 89-109) İçinde. İstanbul: Dem Yayınları: 90:107
- Yıldırım, M.(1996). Yaygın Eğitim ve Halk Eğitimi Merkezlerindeki Uygulamaları. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü.
- Yılmaz, B. (2005) Öğretmenlik Nasıl Bir Meslektir?. *Öğretmenin Dünyası*, Ankara: Odunpazarı Belediyesi Yayınları, 10(3), 7-21. <http://www.eskisehir.gov.tr/sarici/ekitap/OgretmeninDunyasi.pdf>
- Yiğit R. (1997). Hastaneye Yatmanın Çocuk ve Aile Üzerine Etkileri. *Türkiye Hemşireler Derneği Dergisi*. 1: 21- 28.
- Yurdabakan, İ.(2002). Küreselleşme Konusundaki Yaklaşımlar ve Eğitim. *Eğitim Araştırmaları*. 6: 61-64
- Yörükoğlu, A. (1997). *Çocuk Ruh Sağlığı*. (21. Basım). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Zulliger, H..(2000). *Çocuklarımızın Korkuları* (çev.:K. Şipal). İstanbul:Cem Yayınevi.